

DƏRS LİK

DƏRS LİK

10 000

348

5674

550

30 000

6000

45 000

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

Musiqisi *Üzeyir Hacıbəylinin*,
sözləri *Əhməd Cavadındır*.

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

LAYIHƏ

HEYDƏR ƏLİYEV

AZƏRBAYCAN XALQININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ

LAYIHƏ

Nayma Qəhrəmanova
Cəmilə Əsgərova

RİYAZİYYAT 4

Ümumtəhsil məktəblərinin 4-cü sinfi üçün
Riyaziyyat fənni üzrə dərslik

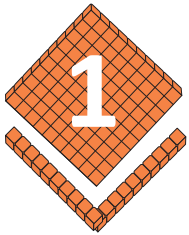
Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi radius_n@hotmail.com və derslik@edu.gov.az elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

Radius
Bakı - 2019

LAYİHƏ

Mündəricat

1 000 000 dairəsində ədədlər

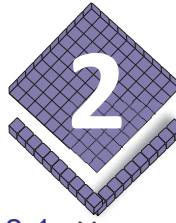
1 000 000 dairəsində toplama və çıxma

Yoxlama və möhkəmləndirmə tapşırıqları	7
1 000 000 dairəsində ədədlər.....	13
1-1 Mərtəbələr, siniflər	13
1-2 Ədədlərin müqayisəsi	16
1-3 Yuvarlaqlaşdırma.....	17
1-4 Bir milyon - 1 000 000 nə qədər böyük ədəddir?.....	18
1-5 Cədvəl qurmaqla məsələ həlli.....	19
1 000 000 dairəsində toplama və çıxma	21
1-6 Yuvarlaq ədədləri toplama və çıxma ..	21
1-7 Çoxrəqəmli ədədlərin toplanması ...	22
1-8 Çoxrəqəmli ədədlərin çıxılması.....	23
1-9 Məsələ həlli. Tam-hissə modeli. Cəm və fərqa görə.....	27
1-10 Məsələ həlli. Məntiqi seçmə ilə	30

Kəsrlər Ölçmə

Hissələr, kəsrlər.....	65
3-1 Tamın (bütövün) bərabər hissələri ..	65
3-2 Əşya qrupunun bərabər hissələri... ..	66
3-3 Kəsrlər ədəd oxu üzərində.....	67
3-4 Kəsrlərin müqayisəsi.....	68
3-5 Ədəd oxu üzərində kəsrlərin müqayisəsi.....	69
3-6 Ədədin(tamın) hissəsinin tapılması.....	71
3-7 Hissəsinə görə ədədin (tamın) tapılması.....	73

Çoxrəqəmli ədədləri birrəqəmli ədədlərə vurma və bölmə

2-1 Vurma əməlinin xassələri	34
2-2 İkirəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə.....	36
2-3 Məsələ həlli. Tam-hissə modeli qurmaqla ... dəfə çoxdur, ... dəfə azdır	38
2-4 Üçrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə.....	39
2-5 Qismətə nə zaman sıfır yazılır?	41
2-6 Vurma və bölmə əməlləri. Tənliklər.....	43
2-7 Çoxrəqəmli yuvarlaq ədədləri vurma və bölmə	47
Hasili və qisməti təqribi hesablama	49
Tez hesablama vərdisləri	50
2-8 Çoxrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə vurma	51
2-9 Seçib yoxlamaqla məsələ həlli	53
2-10 Çoxrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə Bölünəni əlverişli toplananlara ayırmaqla.....	54
2-11 Tez hesablama vərdisləri.....	55
2-12 Budaqlı bölmə.....	56
2-13 Qismət neçə rəqəmlidir?.....	57
2-14 Qismətə nə zaman sıfır yazılır?.....	58
2-15 Qalıqlı bölmə	59

Uzunluğun ölçülməsi.....	77
3-8 Uzunluq vahidləri.....	77
3-9 Təxmini ölçülər.....	78
3-10 Uzunluğun kəsrlə ifadəsi.....	79
Kütlənin ölçülməsi.....	82
3-11 Kütlə vahidləri.....	82
3-12 Kütlənin kəsrlə ifadəsi.....	84
Tutumun ölçülməsi.....	86
3-13 Tutum vahidləri	86
3-14 Tutumun kəsrlə ifadəsi.....	87

Həndəsi fiqurlar

- 4-1 Bucaqlar..... 91
- 4-2 Bucaqların ölçülməsi
və qurulması 92
- 4-3 Dördbucaqlılar..... 94
- 4-4 Üçbucaqlar..... 95
- 4-5 Çevrə, dairə..... 96
- 4-6 Hərəkətlər 97
Dönmə, əksətmə, sürüşmə
- 4-7 Çoxbucaqlıların perimetri..... 100
- 4-8 Coxbucaqlının sahəsi..... 101
Sahə təsəvvürləri
- 4-9 Coxbucaqlının sahəsi..... 102
Düzbucaqlının sahəsi
- 4-10 Coxbucaqlının sahəsi..... 103
Düzbucaqlılara ayırmaqla
- 4-11 Həqiqi ölçü, şəkildəki ölçü..... 104
- 4-12 Fəza fiqurları, açılış şəkilləri... 106
- 4-13 Konstruksiyalar və
onların görünüşləri..... 107

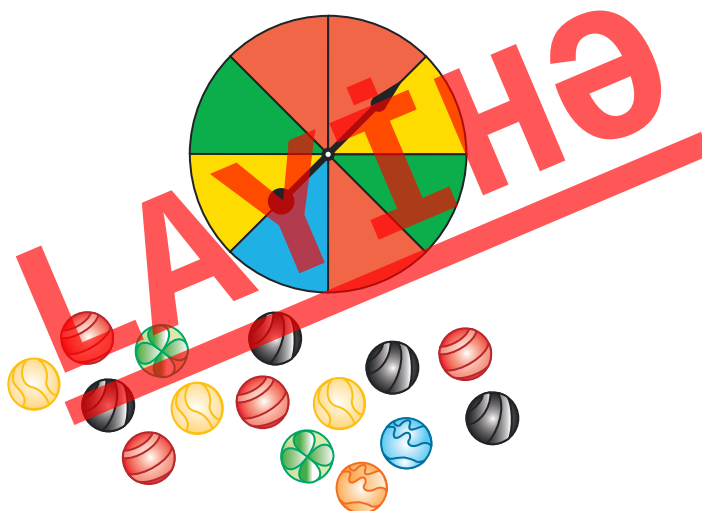
Məlumatın toplanması və təqdimi

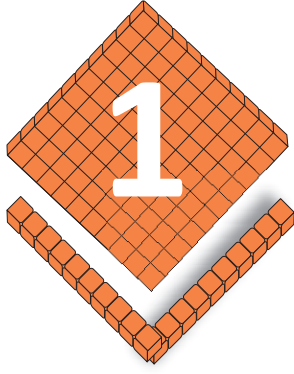
- 6-1 Ədədi orta..... 138
- 6-2 Məlumatı araşdırın
və təqdim edin..... 139
- 6-3 Məlumatı araşdırın
və təqdim edin..... 142
Venn diaqramı
- 6-4 Düşünün, fikir yürüdün..... 144
- 6-5 Koordinat şəbəkəsi 147
- 6-6 Saat, dəqiqə..... 148
- 6-7 Pulun hesablanması..... 150
- Ümumiləşdirici tapşırıqlar..... 152

Çoxrəqəmli ədədləri vurma və bölmə

- 5-1 İkirəqəmli ədədə vurma..... 110
Yuvarlaq ədədləri vurma
- 5-2 İkirəqəmli ədədə vurma..... 111
Hasili təqribi hesablama
- 5-3 İkirəqəmli ədədə vurma..... 112
Düzbucaqlı modeli
- 5-4 İkirəqəmli ədədə vurma..... 113
Sütunla vurma
- 5-5 Üçrəqəmli ədədi ikirəqəmli
ədədə vurma..... 115
- 5-6 Çoxrəqəmli ədədi ikirəqəmli
ədədə vurma..... 117
- 5-7 Çoxrəqəmli ədədləri bölmə 120
Yuvarlaq ədədlərlə bölmə
- 5-8 İkirəqəmli ədədə bölmə..... 121
Qisməti təqribi hesablama
- 5-9 İkirəqəmli ədədə bölmə..... 122
- 5-10 İkirəqəmli ədədə bölmə..... 123
Qismət neçə rəqəmlidir?
- 5-11 Üçrəqəmli ədədə vurma..... 126
- 5-12 Üçrəqəmli ədədə bölmə..... 128
- 5-13 Məsələ həlli..... 130
Hərəkətə aid məsələlər

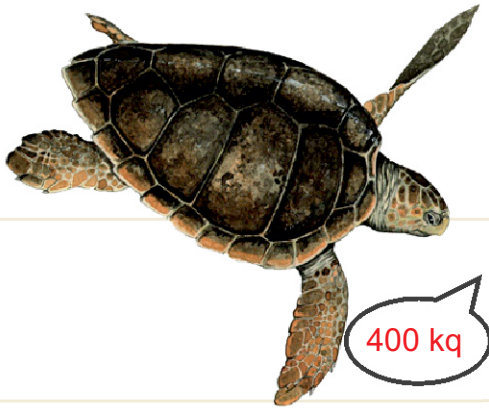

1 000 000 dairəsində ədədlər 1 000 000 dairəsində toplama və çıxma

Bu bölmədə nələri öyrənəcəksiniz?

- ✓ 1 000 000 dairəsində ədədləri oxumağı və yazmağı
- ✓ 1 000 000 dairəsində ədədləri müxtəlif formalarda ifadə etməyi
- ✓ çoxrəqəmli ədədləri müqayisə etməyi
- ✓ çoxrəqəmli ədədləri yuvarlaqlaşdırmağı
- ✓ çoxrəqəmli ədədləri toplamağı və çıxmağı
- ✓ müxtəlif üsullarla məsələlər həll etməyi

400 kq

1500 sm

Bölmə üzrə layihə işi

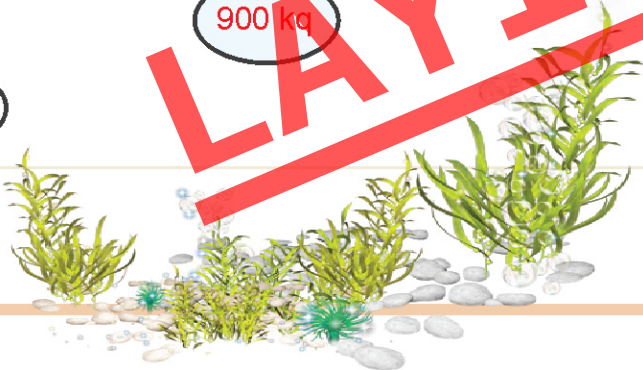
Dənizdə yaşayan heyvanlar

- ! Dənizdə yaşayan canlılar arasında kütləsinə görə ən ağır olanlar haqqında məlumat toplayın.
- ! Bu canlıların sizin üçün maraqlı olan xüsusiyyətləri barədə yazın.
- ! Onların kütlələri, ölçüləri haqqında məlumatı cədvəllə, barqrafla təqdim edin.

900 kq

LAYİHƏ

Yoxlama və möhkəmləndirmə tapşırıqları

1. Hesablayın.

$682 + 162$	$255 + 488$	$410 - 135$	$406 - 176$
$543 + 278$	$563 + 137$	$704 - 236$	$802 - 204$
$242 + 356$	$709 + 212$	$300 - 138$	$585 - 298$

2. Birinci misalın həllindən digər iki misalı həll etmək üçün istifadə edin.

$440 - 40 = 400$
39 ədədi 40-dan bir vahid azdır, 41 ədədi isə bir vahid çoxdur. Deməli, 440-dan 39 çıxsam 401, 41 çıxsam 399 qalar! Nə asan!

$440 - 40$	$680 - 80$	$850 - 50$	$222 - 22$
$440 - 39$	$680 - 81$	$850 - 52$	$222 - 32$
$440 - 41$	$680 - 79$	$850 - 54$	$222 - 42$

3. a) Elə ədəd seçin ki, üzərinə 108 əlavə etdikdə cəm 825 olsun.

b) Elə ədəd seçin ki, 127 ilə fərqi 327 olsun.

4. Ədədləri onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırın.

345	458	209	382	437	901	873	566	704
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

5. a) Elə iki ədəd seçin ki, cəmi 11, fərqi 1 olsun.

b) Elə iki ədəd seçin ki, hasili 18, cəmi 9 olsun.

c) Elə iki ədəd seçin ki, cəmi 100 fəqi, sıfır olsun

6. Sonuncu məlumatdan başlamaqla həll edin.

Hər hansı bir ədədin 4 ilə hasili yarıya bölünmüş və qismətdən 90 çıxılmış, fərq 128 olmuşdur. İlk ədədi tapın. Əməllər ardıcılığını sxematik təsvir edin.

7. Üç yeşikdə cəmi 65 kq alma var. Yeşiklərdən birində 19 kq alma var. Digər iki yeşikdəki almaların kütlələri bərabərdir. Bu yeşiklərin hər birində neçə kiloqram alma var?

8. 2 il əvvəl Kənanın yaşı bacısının indiki yaşı qədər idi. Bacısının indi 7 yaşı varsa, Kənanın neçə yaşı var?

Yoxlama və möhkəmləndirmə tapşırıqları

1. Hasili tapın.

$91 \cdot 7$

$83 \cdot 5$

$176 \cdot 6$

$115 \cdot 6$

$56 \cdot 6$

$77 \cdot 4$

$238 \cdot 3$

$108 \cdot 9$

$34 \cdot 8$

$48 \cdot 2$

$413 \cdot 2$

$197 \cdot 3$

2. Qisməti tapın.

$88 : 4$

$36 : 3$

$972 : 6$

$575 : 5$

$48 : 4$

$45 : 3$

$686 : 6$

$690 : 5$

$84 : 4$

$87 : 3$

$594 : 6$

$785 : 5$

3. Hesablayın.

$(27 + 30) : 3$

$(550 - 350) : 5$

$(24 + 36) : 6$

$(33 + 27) : 3$

$(100 + 24) : 4$

$(200 - 40) : 8$

$(48 + 54) : 6$

$(120 - 21) : 3$

$(270 - 81) : 9$

4. Hesablayın. Bir sütun misal da siz əlavə edin.

$1) 8 \cdot 5 + 7$

$2) 80 : 4 + 5$

$3) 36 : 6 + 9$

$5 \cdot 7 + 8$

$5 \cdot 4 + 80$

$6 \cdot 9 - 36$

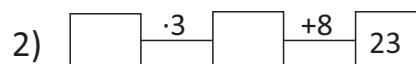
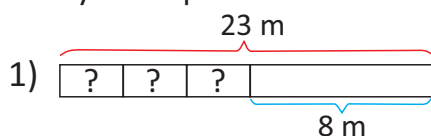
$8 \cdot 5 - 7$

$80 - 4 \cdot 5$

$9 + 36 \cdot 6$

5. Uzunluğu 23 m olan lentdən eyni uzunluqda olmaqla 3 dəfə kəsildi.

Qalan lentin uzunluğu 8 m olarsa, kəsilən hər bir hissənin uzunluğunu tapın. Hansı sxemdə məsələnin şərti daha aydın təqdim edilir? Müzakirə edin.

6. Məktəb şənliyində iştirak edən 21 şagirdin hər birinə

hədiyyə olaraq 5 dəftər verilməsi nəzərdə tutulur.

Dəftərlər hər birində 6 dənə olmaqla bağlamalarda satılır.

Hədiyyə üçün ən azı neçə bağlama dəftər alınmalıdır?

7. Tənlikləri həll edin.

$1) x - 8 = 17$

$2) 39 - x = 11$

$3) 36 : x = 4$

Yoxlama və möhkəmləndirmə tapşırıqları

1. Qonaqlar hər birində 18 nəfər olmaqla 4 avtobusla otelə gəldilər. Onlar otaqlara iki-iki yerləşdirildi. Qonaqlar üçün neçə otaq ayrıldı?

2. Xanalara elə ədədlər yazın ki, bərabərlik doğru olsun.

$$53 = 7 \cdot 7 + \square$$

$$35 = 4 \cdot \square + 3$$

$$27 = 4 \cdot \square + \square$$

$$42 = 8 \cdot 5 + \square$$

$$40 = \square \cdot 7 + 5$$

$$32 = \square \cdot 5 + \square$$

3. Xanalara elə ədədlər yazın ki, qalıqlı bölmə düzgün olsun.

$$34 : 6 = \square \text{ (q4)}$$

$$16 : \square = 5 \text{ (q1)}$$

$$39 : \square = 4 \text{ (q3)}$$

$$\square : 4 = 4 \text{ (q2)}$$

$$\square : 9 = 6 \text{ (q3)}$$

$$39 : \square = 5 \text{ (q4)}$$

$$40 : 6 = 6 \text{ (q\square)}$$

$$\square : 5 = 6 \text{ (q1)}$$

$$39 : \square = 6 \text{ (q3)}$$

4. İdman dərində şagirdlər hər birində eyni sayda olmaqla 3 qrupa ayrıldılar. Bir qrup həndbol, iki qrup isə futbol oynadı. Həndbol oynayanların sayı 6 nəfər olarsa, futbol oynayanların sayı neçə nəfər olar?

5. Əməlləri yerinə yetirin.

$$984 - 112 + 147$$

$$300 - 100 : 5$$

$$400 + 4 \cdot 240 - 100 : 5$$

$$456 + 345 - 133$$

$$320 - 120 : 6$$

$$230 + 30 : 6 - 4 \cdot 50$$

6. Aşağıda verilənlər **km, sm, mm, kq, mq, l, ml, saniyə, dəqiqə, saat** ölçü vahidlərindən hansı ilə ölçülür?

1) Bir qaşığı zeytun yağı

2) Bakıdan Ağdaşa məsafə

3) Karandaşın uzunluğu

4) Qarışqanın uzunluğu

5) Bir vedrə su

6) Qapını örtməyə sərf olunan vaxt

7) Bir həb dərman

8) Bir çay qaşığı şəkər tozu

9) 2 qarpız

10) Bir günlük iş vaxtı

11) Bir stəkan meyvə şirəsi

12) Yumurtanın bişmə müddəti

Yoxlama və möhkəmləndirmə tapşırıqları

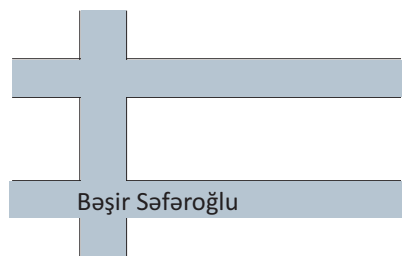
1. Dərs ilinin əvvəlində məktəbdə 436 qız, 315 oğlan təhsil alırdı. İl ərzində 7 oğlan və 9 qız başqa məktəbə keçdi, 4 oğlan və 6 qız isə bu məktəbə gəldi. Məktəbdə şagirdlərin sayı neçə nəfər oldu?

2. Şəkildə küçələrin planı verilmişdir.

Planı dəftərinizdə çəkin və verilən şərtlərə görə küçələrin adlarını üzərində yazın.

- Füzuli küçəsi Bəşir Səfəroğlu küçəsinə paraleldir.

- Səməd Vurğun küçəsi həm Füzuli, həm də Bəşir Səfəroğlu küçəsinə perpendikulyardır.

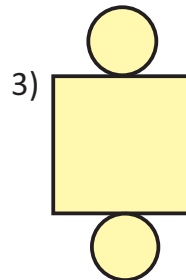
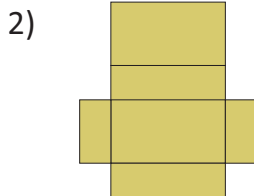
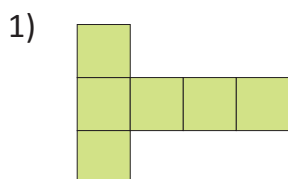

3. Samirin çəhrayı, ağ və yaşıl rənglərdə köynəyi, qara və ağ rənglərdə şalvarı var. Samir bunları neçə variantda geyinə bilər?

Məsələn siyahı tutmaqla həll edin.

4. Şəkillərdən hər birinin hansı fəza fiqurunun açılışı olduğunu müəyyən edin.

5. Onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmaqla hesablayın və müqayisə edin.

$$438 + 546 \quad \text{○} \quad 214 + 641$$

$$672 - 507 \quad \text{○} \quad 508 - 309$$

$$721 - 196 \quad \text{○} \quad 341 + 159$$

$$539 - 211 \quad \text{○} \quad 353 + 49$$

$$345 + 461 \quad \text{○} \quad 817 - 112$$

$$456 + 328 \quad \text{○} \quad 121 - 16$$

6. 1) Hər hansı ədədin üzərinə 25 əlavə edilmişdir. Bu ədədi n qəbul etməklə cəmi göstərən dəyişənli ifadə yazın.

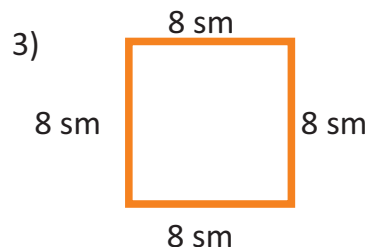
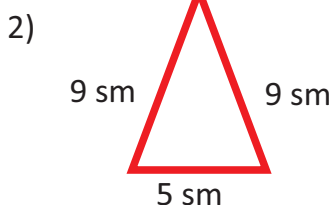
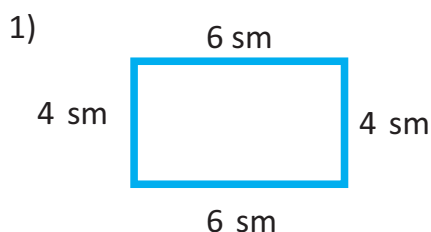
2) Nəzrinin pulu İlhamın pulundan 5 dəfə çoxdur. İlhamın pulunu x qəbul etməklə Nəzrinin pulunu göstərən dəyişənli ifadə yazın.

7. **Məsələnə tənlik qurmaqla həll edin.**

Dəvət olunanlardan artıq 40 nəfəri zaldadır. Cəmi 75 nəfərə dəvətnamə göndərilmişə, daha neçə nəfərin gəlməsi gözlənilir?

Yoxlama və möhkəmləndirmə tapşırıqları

1. Fiqurların perimetrini hesablayın.

2. Tələb olunan ölçü vahidləri ilə ifadə edin.

$$125 \text{ mm} = \text{■} \text{ sm } \text{■} \text{ mm}$$

$$24 \text{ sm } 5 \text{ mm} = \text{■} \text{ mm}$$

$$247 \text{ sm} = \text{■} \text{ dm } \text{■} \text{ sm}$$

$$5 \text{ dm } 25 \text{ mm} = \text{■} \text{ mm}$$

$$128 \text{ sm} = \text{■} \text{ m } \text{■} \text{ sm}$$

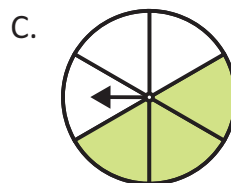
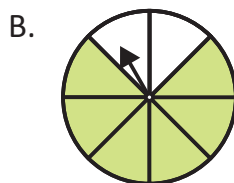
$$3 \text{ m } 38 \text{ sm} = \text{■} \text{ sm}$$

3. “Çərxi-fələk” lövhəsi üzərində Nazim ağ hissəni, Anar isə yaşıl hissəni seçib.

Verilmiş variantlardan kim hansını seçsə, oyunu udmaq şansı daha çox olar?

Bu şərtlərlə oyunun ədalətli olması üçün hər ikisi hansı “çərxi-fələk”

lövhəsini seçməlidir?

4. Təranənin estrada musiqisi olan CD-lərinin sayı xalq mahnıları CD-lərinin sayından 8 dənə çoxdur.

Estrada musiqisi CD-lərinin sayını n ilə işarə etməklə, dəyişənli ifadə yazın.

$n = 12$, $n = 14$ olduqda ifadənin qiymətini hesablayın.

5. Məbləğləri hesablayın:

- 2 beşmanatlıq, 3 iyirmiqəpiklik və 2 onqəpiklik;
- 5 onmanatlıq, 3 beşmanatlıq və 2 birmanatlıq;
- 2 onmanatlıq, 3 birmanatlıq və 4 beşqəpiklik;
- 3 iyirmimanatlıq, 2 əlliqəpiklik və 5 iyirmiqəpiklik.

6. Əməlləri sxematik təsvirlə təqdim edin. Sonda başlayaraq qarşılıqlı tərs əməlləri tətbiq etməklə həll edin.

Bir ədədi 4-ə bölüb, qismətə 120 əlavə edib, alınan ədədi 3-ə vurduqda 423 alınır. Bu hansı ədəddir?

Yoxlama və möhkəmləndirmə tapşırıqları

Biz artıq məsələ həllinin müxtəlif üsullarını və həll addımlarını öyrənmişik. Nümunə üzərində məsələ həllinin 4 addımını bir daha təkrar edək.

1 Oxuyub anlama

2 Plan

3 Həll

4 Yoxlama

Məsələ həlli üsulları

- Hesab əməlləri ilə
- Məntiqi seçmə ilə
- Cədvəl qurmaqla
- Siyahı tutmaqla
- Ardıcılıq qurmaqla
- Seçib yoxlamaqla
- Sonuncu məlumatdan başlamaqla
- Tənlik qurmaqla

Məsələni əməlləri seçməklə həll edin.

Məsələ. Gülsüm, Səba və Aysel xeyriyyə məqsədi ilə 1000 ədəd plastik butulka qapağı toplamağa söz verdilər. Gülsüm 235, Səba 348, Aysel 255 qapaq topladı. Onlar vədlərinə əməl etmək üçün daha neçə qapaq toplamalıdırlar?

Həlli:

Oxuyub anlama

Məlumdur: 1000 qapaq toplamalıdırlar.

Gülsüm 235, Səba 348 və Aysel 255 qapaq toplamışdır.

Tapmalıyam: Qızlar daha neçə qapaq toplamalıdırlar?

Plan

Əvvəlcə cəmi neçə dənə qapaq toplandığını tapmalıyam. Bunun üçün 235, 348, 255 ədədlərini toplamalıyam. Daha neçə qapaq toplamaq lazım olduğunu tapmaq üçün 1000-dən bu cəmi çıxmalıyam.

Həll

1) $235 + 348 + 255 = 838$ (qapaq)

2) $1000 - 838 = 162$ (qapaq).

Cavab: Qızlar daha 162 qapaq toplamalıdırlar.

Yoxlama

Qızlar 838 qapaq toplayıblar, 162 qapağı isə hələ toplamalıdırlar. $838 + 162 = 1000$ qapaq toplanmalıdır. Məsələ düzgün həll edilmişdir.

Məsələ həllinin 4 addımını aşağıdakı məsələ üzərində təqdim edin.

Pərviz 58 avtomobil şəkilli markasının 10 ədədini albomunun 1-ci səhifəsinə, qalanlarını isə hər birində 6 şəkil olmaqla digər səhifələrə yapışdırdı. Pərviz albomun neçə səhifəsinə marka yapışdırdı?

1-1

Mərtəbələr, siniflər

Çoxrəqəmli ədədlərdə sağdan sola hər üç rəqəm bir sinif əmələ gətirir. Ədədlər soldan sağa olmaqla siniflərin adı ilə oxunur.

Məsələn, **315 064** ədədi
üç yüz on beş min altmış dörd
kimi oxunur.

Minliklər sinfi			Təklilər sinfi		
yüz minliklər	on minliklər	minliklər	yüzlüklər	onluqlar	təklilər
3	1	5	0	6	4

Ədədin müxtəlif yazılışları

Rəqəmlə yazılışı: 315 064
Sözlə yazılışı: üç yüz on beş min altmış dörd
Söz və rəqəmlə qısa yazılışı: 315 min 64
Mərtəbə qiymətlərinin cəmi şəklində yazılışı:
 $315\ 064 = 300\ 000 + 10\ 000 + 5\ 000 + 0 + 60 + 4$

Rəqəmin mərtəbə qiyməti

Çoxrəqəmli ədədi təşkil edən rəqəmlərin hər birinin yazıldığı mərtəbəyə uyğun qiyməti var. Məsələn, 315 064 ədədində rəqəmlərin mərtəbə qiymətləri aşağıdakı kimidir:

3-ün qiyməti - 3 yüzminlik - 300 000

1-in qiyməti - 1 onminlik - 10 000

5-in qiyməti - 5 minlik - 5 000

0-in qiyməti - 0 yüzlük - 0

6-nın qiyməti - 6 onluq - 60

4-ün qiyməti - 4 təklik - 4

$315\ 064 = 300\ 000 + 10\ 000 + 5\ 000 + 0 + 60 + 4$

Ədədi mərtəbə vahidlərinin sayı ilə də ifadə etmək olar.

$315\ 064 = 3 \cdot 100\ 000 + 1 \cdot 10\ 000 + 5 \cdot 1\ 000 + 0 \cdot 100 + 6 \cdot 10 + 4$

Rəqəmin mərtəbə qiymətinin dəyişməsi on-on, yüz-yüz, min-min və s. irəliyə və ya geriye saydıqda daha aydın görünür. Hər bir halda hansı mərtəbədəki yazılmış rəqəmin dəyişdiyinə diqqət edin.

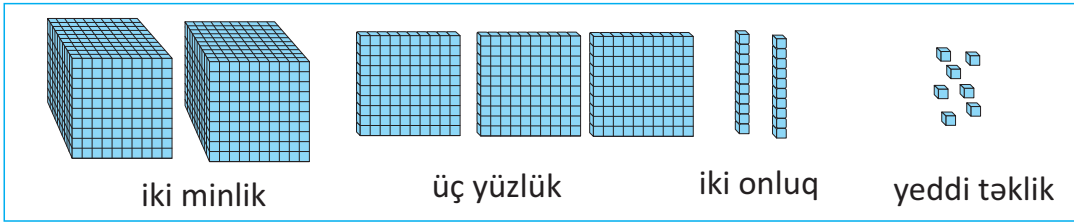
10-10 irəliyə sayma: 315 064 315 074 315 084 315 094

100-100 irəliyə sayma: 315 064 315 164 315 264 315 364

1000-1000 geriye sayma: 315 064 314 064 313 064 312 064

1 000 000 dairəsində ədədlər

1. Modellə verilmiş ədədi rəqəmlə, sözlə, qısa yazılışla və mərtəbə qiymətlərinin cəmi şəklində yazın.

2. Rəqəmlə yazın.

$$700\,000 + 60\,000 + 7\,000 + 80$$

$$70\,000 + 700 + 80$$

$$300\,000 + 4\,000 + 300 + 6$$

$$30\,000 + 400 + 6$$

3. Qeyd edilmiş rəqəmin mərtəbə qiymətini yazın.

1) 438706

2) 113053

3) 12866

4) 98099

8000

5) 364066

6) 1471

7) 5222

8) 6537

4. Ədədləri mərtəbə qiymətlərinin cəmi və mərtəbə vahidlərinin sayı ilə ifadə edin.

1) 342 057

2) 147 454

3) 650 763

4) 500 947

5. Ədədləri rəqəmlə və mərtəbə qiymətlərinin cəmi ilə yazın.

a) iki yüz qırx beş min on altı

c) dörd yüz min qırx yeddi

b) yüz yetmiş səkkiz min üç

d) altmış beş min dörd yüz on beş

6. Mərtəbə qiymətləri kartlarından istifadə etməklə müxtəlif ədədlər yazın.

60 000

4 000

200

50

7

7. Verilən ədəddən əvvəlki və sonrakı ədədi yazmaqla cədvəli dəftərinizdə doldurun.

1)

4028	4 029	4 030
	9 999	
	80 000	
	60 001	
	8 990	

2)

	32 099	
	2 101	
	7 500	
	2 099	
	6 900	

8. 1) Hər biri neçə onluqdur?

a) 100; 200

b) 1 000; 5000

c) 10 000; 40 000

- 2) Hər biri neçə yüzlükdür?

a) 100; 200

b) 1 000; 5000

c) 10 000; 40 000

1 000 000 dairəsində ədədlər

1. Ədədləri mərtəbə vahidlərinin qiyməti və sayı ilə ifadə edin.

$$72\ 045 = 7 \cdot 10000 + 4 \cdot 10 + 5$$

72 045	342 888	212 266
40 708	85 096	304 670

2. Rəngli xanaların yerinə uyğun rəqəmin mərtəbə qiymətini yazın.

- 1) 7 000 + + 40 + 5 = 7 845
- 2) + 8 000 + 900 + 70 + 6 = 18 976
- 3) 200 000 + 40 000 + 5 000 + 700 + + 3 = 245 783

3. Ədədlər hansı qayda ilə düzülmüşdür? Bu qaydaya görə nöqtələrin yerinə uyğun gələn ədədləri yazın.

9989, 9992, 9995, ... , ... , ... , 10 007
9940, 9960, 9980, ... , ... , ... , 10 060

1-ci ədəd 9983, 2-ci ədəd 9986
fərqləri 3, 3-cü ədəd 9989 onun
da 9986 ilə fərqi 3. Aha tapdım!

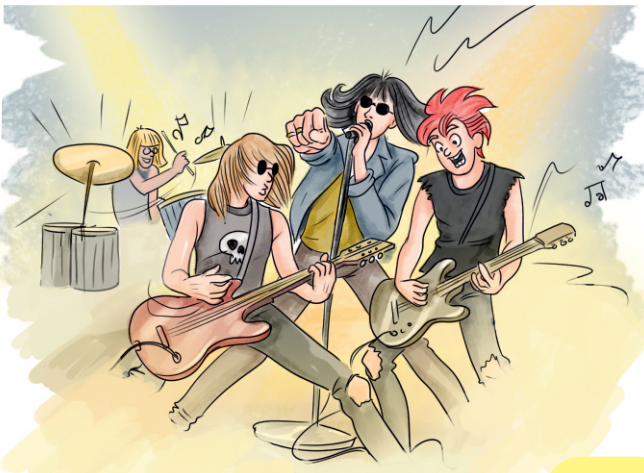
4. Verilən ədədlərdən: a) 1, 10, 100, 1000 vahid böyük;
b) 1, 10, 100, 1000 vahid kiçik ədədləri yazın.

9999	70825	442 895	365829	482965	18999
	561072	489267	92 614		

5. Hər birinin neçə manat olduğunu yazın.

10 birmanatlıq → 10 man.	10 onmanatlıq	10 yüzmanatlıq
100 birmanatlıq	100 onmanatlıq	100 yüzmanatlıq
1000 birmanatlıq	1000 onmanatlıq	1000 yüzmanatlıq
10 000 birmanatlıq	10 000 onmanatlıq	10 000 yüzmanatlıq

6. Yeni yaradılmış rok qrupunun konsertlərinə birinci il 9 745 manatlıq, ikinci il 28 456 manatlıq, üçüncü il isə 765 456 manatlıq bilet satıldı. "Üç ildə təqribən 800 min manatlıq bilet satılmışdır" fikri doğrudurmu?

7. Şəkildəki sayğac avtomobilin qət etdiyi məsafəni kilometrə göstərir. Avtomobil daha a) 1 km; b) 10 km; c) 100 km; d) 1000 km yol getsə, sayğacın göstəricisi neçə olar?

3	6	2	6	6
---	---	---	---	---

1 000 000 dairəsində ədədlər

1-2 Ədədlərin müqayisəsi

- ▶ Rəqəmlərinin sayı müxtəlif olan iki ədəddən rəqəmlərinin sayı daha çox olan ədəd böyükdür. $23\ 456 > 6\ 789$ və ya $6\ 789 < 23\ 456$
- ▶ Rəqəmlərinin sayı eyni olan çoxrəqəmli ədədlərin müqayisəsi ən yüksək mərtəbə vahidindən başlamaqla aparılır. **Nümunə.** $376\ 211$ və $372\ 954$
 1. Yüzminliklər müqayisə edilir: $3 = 3$
 2. Onminliklər müqayisə edilir: $7 = 7$
 3. Minliklər müqayisə edilir: $6 > 2$. Deməli, $376\ 211 > 372\ 954$.

İki ədədin soldan sağa mərtəbə rəqəmləri ardıcıl müqayisə edilir. İlk rəqəmi böyük olan ədəd böyükdür.
- ▶ Ədədləri artan (və ya azalan) sıra ilə düzmək üçün də onları müqayisə etmək lazım gəlir.

452 034, 422 062,
456 198, 425 376

 1. Ədədlərin kiçikdən böyüyə, yəni artan sıra ilə düzülüşü:
 $422\ 062, 425\ 376, 452\ 034, 456\ 198$ və ya
 $422\ 062 < 425\ 376 < 452\ 034 < 456\ 198$
 2. Ədədlərin böyükdən kiçiyə, yəni azalan sıra ilə düzülüşü:
 $456\ 198, 452\ 034, 425\ 376, 422\ 062$ və ya
 $456\ 198 > 452\ 034 > 425\ 376 > 422\ 062$

1. Müqayisə edin. Kiçik ədədi haşiyəyə alın.

$56\ 724 > 27\ 954$ $7824 > 7724$ $25\ 820 > 25\ 802$
 $89\ 000 > 87\ 999$ $1754 > 11\ 754$ $345\ 382 > 345\ 764$

2. Rəngli xanaya elə rəqəm yazın ki, müqayisə doğru olsun. Hər bəndə aid iki nümunə yazın.

1) $345 > 5\ 345$ 2) $2 < 2\ 418$ 3) $7\ 0 < 3 > 7\ 043$

3. Nümunələri araşdırın. Rəngli xanaların yerinə elə ədəd yazın ki, müqayisə doğru olsun.

$1\ 208 < 1209 < 1\ 210$ $5\ 225 > 5224 > 5\ 223$
 $34\ 508 < \square < 34\ 510$ $5\ 697 > \square > 5\ 695$
 $124\ 611 < \square < 124\ 613$ $14\ 723 > \square > 14\ 721$

4. Cədvəldə verilən məlumatlara görə rayonların adlarını və əhalisinin sayını artan sıra ilə sütun şəklində yazın.

Rayonlar üzrə əhalinin sayı. 2018-ci il-ə aid məlumat

Rayonlar	Tovuz	Qusar	Şəmkir	Göyçay	Xızı	Quba	Ağdam	Masallı	Lerik
Əhalinin sayı	174 000	97 200	215 000	119 400	16 800	170 000	200 000	223 800	83 800

1-3 Yuvarlaqlaşdırma

Yuvarlaqlaşdırmaq istədiyiniz mərtəbədəki rəqəmi qeyd edin.

Qeyd edilən rəqəmdən sağdakı rəqəm 5-dən kiçikdirsə, qeyd olunmuş rəqəm dəyişmir, 5 və ya 5-dən böyükdürsə, qeyd olunmuş rəqəm bir vahid böyük rəqəmlə əvəz edilir. Bu rəqəmdən sağdakı bütün mərtəbələrə isə sıfır yazılır.

- Onluqlara qədər: $273 \underline{85}4 \approx 273 \ 850$
- Yüzlüklərə qədər: $273 \underline{8}54 \approx 273 \ 900$
- Minliklərə qədər: $273 \underline{8}54 \approx 274 \ 000$
- Onminliklərə qədər: $27 \underline{3}854 \approx 270 \ 000$
- Yüzminliklərə qədər: $2 \underline{73}854 \approx 300 \ 000$

1. Ədədləri qeyd edilmiş mərtəbəyə qədər yuvarlaqlaşdırın.

1) $32 \underline{5}67$	3) $144 \underline{2}14$	5) $30 \underline{9}45$	7) $6 \underline{6}45$
2) $4 \underline{5}76$	4) $657 \underline{7}97$	6) $11 \underline{7}68$	8) $3 \underline{0}87$

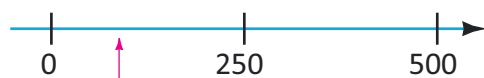
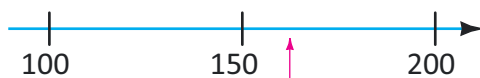
2. Rəngli xananın yerinə elə rəqəm yazın ki, yuvarlaqlaşdırma doğru olsun.

$$4 \blacksquare 893 \approx 50 \ 000$$

$$601 \blacksquare 23 \approx 601 \ 000$$

$$\blacksquare 84423 \approx 400 \ 000$$

3. Ox təxminən hansı ədədi göstərir?

4. Elə iki müxtəlif ədəd yazın ki, hər ikisini minliklərə qədər yuvarlaqlaşdırdıqda:

a) 2000; b) 12 000; c) 100 000 alınsın.

5. Sürücü getdiyi yolun uzunluğunu onluqlara qədər yuvarlaqlaşdıraraq 1 350 km yazdı. Yolun dəqiq uzunluğuna uyğun mümkün ədədləri yazın.

6. Qəzet məqaləsindən götürülmüş mətnə verilən ədədi məlumatları rəqəmlə yazın. Yüzlüklərə qədər yuvarlaqlaşdırın.

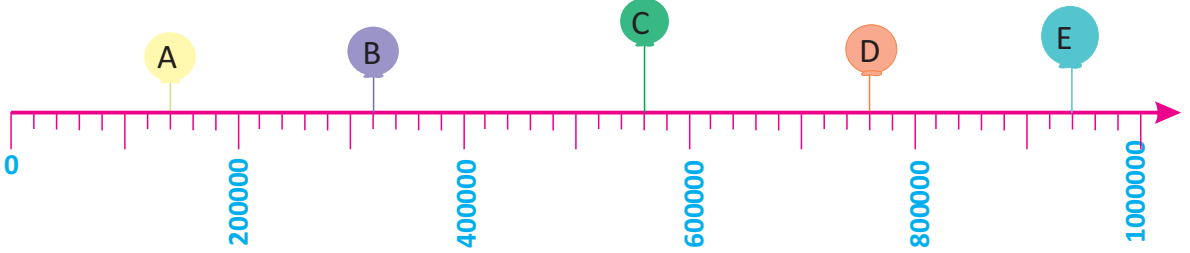
Dəniz və okeanlarda tədqiqat aparan alimlər bu ilki hesabatlarında aşkar olunan balıq növünün 15 min 482 olduğunu bildirdilər. Keçən il bu say on beş min üç yüz dörd kimi qeyd edilmişdi. Hesabatda dəniz və okeanlarda yaşayan canlıların təxminən 214 min 500 növü olduğu bildirilir.

1 000 000 dairəsində ədədlər

1-4 Bir milyon - 1 000 000 nə qədər böyük ədəddir?

1000 000	100 000	10 000	1 000
1 milyon	1 yüzminlik	1 onminlik	1 minlik
10 yüzminlik	10 onminlik	10 minlik	10 yüzlük
10 · 100 000	10 · 10 000	10 · 1000	10 · 100

1. Ədəd oxunu dəftərinizdə çəkin, hərflərə uyğun ədədləri üzərində yazın.

2. Rəngli xanaların yerinə uyğun vuruğu yazın.

$$100\ 000 = \square \cdot 100\ 000$$

$$1000\ 000 = \square \cdot 100\ 000$$

$$100\ 000 = \square \cdot 10\ 000$$

$$1000\ 000 = \square \cdot 10\ 000$$

$$100\ 000 = \square \cdot 1000$$

$$1000\ 000 = \square \cdot 1000$$

3. Bir milyon nə qədər böyük ədəddir?

Uc-uca bağlanmış bir milyon kağız sancağının uzunluğunu təxmin edin.

Təxmin etmə üçün müxtəlif yollar fikirləşin. Məsələn, 5 sancağın uzunluğunu ölçərək, 50 sancağın, 500 sancağın uzunluğu haqqında fikir yürüdün.

Daha sonra 1000, 10 000, 100 000, 1 000 000 sancağın uzunluğu haqqında təxminlərinizi söyləyin. Cədvəli doldurun.

Sayı	10	100	1000	10000	100 000	1 000 000
Uzunluğu	sm	m	m	m		

4. 100 səhifəlik bir kitabın kütləsi təxminən 200 qramdır. Siz bu kitabı asanlıqla əlinizə götürə bilərsiniz. Bəs, bir milyon səhifəsi olan kitabı daşıya bilərsinizmi? Fikrinizi hesablamalarla əsaslandırın.

1-5

Cədvəl qurmaqla məsələ həlli

Məsələ. Elgün hər 1 yaşıl kubla 3 qırmızı kub işlədərək konstruksiya quraşdırdı. Konstruksiyada cəmi 24 kub varsa, Elgünün hər rəng kubdan neçə dənə istifadə etdiyini tapın.

Məsələ həlli üsulları

- Əməlləri tətbiq etməklə
- Məntiqi seçmə ilə
- **Cədvəl qurmaqla**
- Siyahı tutmaqla
- Məntiqi ardıcılıq qurmaqla
- Seçib yoxlamaqla
- Sonuncu məlumatdan başlamaqla
- Tam-hissə modeli qurmaqla
- Tənlik qurmaqla

Oxuyub anlama

Məlumdur: 1 yaşıl kuba qarşı 3 qırmızı kub.
Cəmi 24 kub.

Tapmalıyam: Hər rəng kubdan neçə dənə olduğunu.

Plan

Məsələ həlli üsullarından hansını seçməliyəm?

1 yaşıl + 3 qırmızı, cəmi 4 kub, 2 yaşıl + 6 qırmızı, cəmi 8 kub.

Məlumatı cədvəldə yerləşdirsək, kubların rənginə görə sayının və ümumi sayının dəyişməsinə aydın görərik.

Həll

Cədvəlin 1-ci və 2-ci sətirində kubların rənginə görə sayını,

3-cü sətirində isə kubların ümumi sayını yazaq.

Göründüyü kimi, yaşıl kubların sayı 6 olduqda, qırmızı kubların sayı 18, kubların ümumi sayı isə 24 olur.

Cədvəli diqqətlə nəzərdən keçirsək, hər sütundakı yaşıl kubların sayının qırmızı kubların sayından 3 dəfə çox olduğunu görərik.

Rəng	Kubların sayı					
Yaşıl	1	2	3	4	5	6
Qırmızı	3	6	9	12	15	18
Cəmi	4	8	12	16	20	24

Yoxlama

Kubların ümumi sayı 24-dür, yaşıl kub 6, qırmızı kub 18-dir.

Yaşıl kublar qırmızı kublardan 3 dəfə çoxdur: $3 \cdot 6 = 18$

Məsələləri cədvəl qurmaqla həll edin.

1.

İdman mağazasında badminton topları hər birində 2 ədəd, tennis topları isə 5 ədəd olmaqla qutularda satılır. Kamran hər ikisindən olmaqla cəmi 28 top aldı. Qutuların sayının eyni olduğunu nəzərə almaqla Kamranın hər topdan neçə qutu aldığını tapın.

2.

Dərs ləvazimatları üçün ayrılmış 640 manat pulun sentyabr ayında yarısı, hər sonrakı ayda isə qalan pulun yarısının xərclənməsi nəzərdə tutulmuşdur. Hansı ay üçün cəmi 10 manat pul qalacaq?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Rəngli xanaların yerinə uyğun müqayisə işarəsini yazın.

7 421 2 564 543

5 489 12 345 12 458

12 341 1 234 435

3 003 8 345 11 456

2. Artan sıra ilə düzülmüş 5 ardıcıl cüt ədəddən ən kiçiyini $400\,000 + 50\,000 + 3\,000 + 700 + 20 + 4$ kimi ifadə etmək olar. Bu ədədləri ardıcıl yazın.

3. Rəngli xanaların yerində hansı ədəd olmalıdır?

$$251\,044 = 200\,000 + \text{} + 1\,000 + 0 + 40 + 4$$

$$137\,688 = 100\,000 + 30\,000 + \text{} + 600 + 80 + 8$$

$$54\,307 = 50\,000 + 4\,000 + 300 + \text{} + 7$$

4. Ədədlər hansı qayda ilə düzülmüşdür? Bu qaydaya görə rəngli xanaların yerindəki ədədləri müəyyən edin və yazın.

 , , , 7 889, 7 989, 8 089, , ,

 , , , 2 120, 2 121, 2 122, , ,

 , , , 10 000, 10 002, 10 004 , , ,

5. Soyuducunun qiyməti mənzilin qiymətini göstərən ədədin yüzliklər mərtəbəsindəki rəqəmin mərtəbə qiymətinin yarısı qədərdir. Mənzilin qiyməti yüz iyirmi beş min səkkiz yüz manatdırsa, soyuducunun qiyməti neçə manatdır?

6. 8 075 ədədini yüzliklərə qədər yuvarlaqlaşdırdıqda alınan ədəd haqqında deyilmiş fikirlərdən hansı doğru deyil?

- a) Rəqəmlərinin cəmi 9-dur. c) Dödrəqəmli cüt ədəddir.
b) 8 075-dən böyükdür. d) “Səkkiz min on” kimi oxunur.

7. Sakit okeanın dərinliyi on bir min iyirmi iki metrdir. Bu ədədi müxtəlif yazılışlarla yazın.

8. 1) 4, 2, 7, 3 rəqəmlərinin hər birindən bir dəfə istifadə etməklə yüzliklərə qədər yuvarlaqlaşdırdıqda 4 300 alınan ədədləri yazın.

2) 1, 2, 5, 6 rəqəmlərinin hər birindən bir dəfə istifadə etməklə, 5 000-dən böyük, 6 000-dən kiçik olan ədədləri yazın və azalan sıra ilə düzün.

1 000 000 dairəsində toplama və çıxma

1-6

Yuvarlaq ədədlər üzərində toplama və çıxma

1, 2, 3 nömrəli tapşırıqların hər birinə neçə dəqiqə vaxt sərf etdiniz? Hansı nömrədəki tapşırıqları yerinə yetirmək daha asan oldu? Müzakirə edin.

1. Hesablayın. Hər sütundakı birinci misalın cavabı digərlərini həll etməkdə sizə necə kömək edir?

$4 + 3 = 7$	$7 + 8$	$9 - 5$	$12 - 8$
$40 + 30 = 70$	$70 + 80$	$90 - 50$	$120 - 80$
$400 + 300 = 700$	$700 + 800$	$900 - 500$	$1\,200 - 800$
$4\,000 + 3\,000 = 7\,000$	$7\,000 + 8\,000$	$9\,000 - 5\,000$	$12\,000 - 8\,000$

2. Cəmi tapın.

$20\,000 + 7$	$18\,000 + 200$	$125\,000 + 125\,000$
$30\,000 + 77$	$18\,000 + 2\,000$	$125\,000 + 25\,000$
$10\,000 + 777$	$18\,000 + 20\,000$	$125\,000 + 2\,500$

3. Fərqi tapın.

$1\,000 - 1$	$10\,000 - 1$	$100\,000 - 1$	$1\,000\,000 - 1$
$1\,000 - 10$	$10\,000 - 10$	$100\,000 - 10$	$1\,000\,000 - 10$
$1\,000 - 100$	$10\,000 - 100$	$100\,000 - 100$	$1\,000\,000 - 100$

4. Hesablayın.

$72 + 18 = 90$	$7\,200 + 1\,800$	$4\,100 - 1\,900$
$7\,200 + 1\,800 = 9\,000$	$8\,600 + 2\,400$	$54\,000 - 16\,000$
	$7\,300 + 1\,700$	$82\,000 - 18\,000$

5. Azalan və çıxılanı ən böyük mərtəbəyə qədər yuvarlaqlaşdırmaqla fərqi təqribi hesablayın. $41\,897 - 1\,921 \approx 40\,000 - 2\,000 = 38\,000$

$24\,843 - 4\,987$	$32\,689 - 567$	$596\,028 - 202\,999$
$68\,456 - 4\,786$	$10\,433 - 89$	$304\,188 - 190\,000$

6. Rəngli xanaların yerindəki toplananı tapın.

$$2\,400 + \square = 10\,000$$

$$3\,200 + \square = 8\,000$$

$$43\,000 + \square = 70\,000$$

$$24\,000 + \square + 30\,000 = 100\,000$$

$$\square + 33\,000 + 40\,000 = 100\,000$$

$$30\,000 + 17\,000 + \square = 100\,000$$

7. Hesablayın.

$$70\,000 - (1\,200 + 800)$$

$$6\,400 - 1\,300 + 200$$

$$370\,000 + 300 - 6\,000$$

$$4\,000 \cdot 6 - (14\,000 - 10\,000)$$

$$3 \cdot 2 \cdot 600 - 400 + 1\,600$$

$$3\,000 + 2\,000 - 2\,000 : 4 \cdot 5$$

1 000 000 dairəsində toplama və çıxma

1-7 Çoxrəqəmli ədədlərin toplanması

1. Şifahi hesablama. Toplama əməlini şifahi yerinə yetirərkən toplananlardan birini (və ya hər ikisini) yuvarlaq ədədlərə gətirmək əlverişli olur.

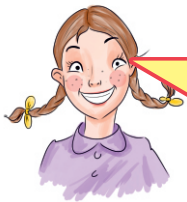
$$1) 3\,252 + 999 = 3\,251 + 1\,000 = 4\,251$$

$$2) 9\,998 + 14 = 10\,000 + 12 = 10\,012$$

2. Sütunla yazmaqla toplama. Bir neçə toplananı sütun şəklində yazmaqla hesablamaq olar. Ədədləri sütunla toplayarkən uyğun mərtəbə vahidlərini eyni sütunda yazmaq və toplama əməlini yerinə yetirmək lazımdır.

$$\begin{array}{r} 3) \quad 2\,1\,2 \\ 3\,678 \\ + 2\,665 \\ \hline 847 \\ \hline 7\,190 \end{array}$$

1. Böyük toplananı yuvarlaq ədədə gətirməklə hesablayın.

$$29\,998 + 7 = 30\,000 + 5 = 30\,005$$

$$\begin{array}{r} 39\,994 + 8 \\ 59\,996 + 9 \end{array}$$

$$9\,994 + 106 = 10\,000 + 100 = 10\,100$$

$$\begin{array}{r} 9\,998 + 26 \\ 9\,997 + 18 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 9\,993 + 237 \\ 9\,995 + 445 \end{array}$$

2. Toplananları elə iki yuvarlaq ədədlə əvəz edin ki, cəm dəyişməsin.

$$19\,999 + 30\,001 = 20\,000 + 30\,000 = 50\,000$$

$$19\,999 + 30\,001$$

$$502\,004 + 99\,996$$

$$100\,998 + 6\,002$$

$$9\,999 + 15\,001$$

$$204\,002 + 99\,998$$

$$100\,998 + 63\,002$$

3. Sütunla yazmaqla cəmi tapın.

$$4\,675 + 145 + 65$$

$$56\,723 + 48 + 287 + 1540$$

$$67\,812 + 2\,456 + 346$$

$$14\,543 + 8 + 4322 + 36$$

$$114\,544 + 2\,046 + 3\,267$$

$$2\,812 + 814 + 5 + 56\,432$$

4. Nümunəyə uyğun iki üsulla hesablayın:

1) eyni ölçü vahidlərinə gətirməklə; 2) sütunla yazmaqla.

$$1) 12\, \text{km } 455\, \text{m} + 7\, \text{km } 735\, \text{m} = 12\,455\, \text{m} + 7\,735\, \text{m} = 20\,190\, \text{m} = 20\, \text{km } 190\, \text{m}$$

$$\begin{array}{r} 12\, \text{km } 455\, \text{m} \\ + 7\, \text{km } 735\, \text{m} \\ \hline \end{array}$$

$$19\, \text{km } 1190\, \text{m}$$

$$20\, \text{km } 190\, \text{m}$$

$$18\, \text{m } 35\, \text{sm} + 25\, \text{m } 48\, \text{sm}$$

$$12\, \text{km } 650\, \text{m} + 36\, \text{km } 500\, \text{m}$$

$$34\, \text{t } 325\, \text{kg} + 17\, \text{t } 918\, \text{kg}$$

$$25\, \text{kg } 450\, \text{g} + 18\, \text{kg } 300\, \text{g}$$

1 000 000 dairəsində toplama və çıxma

1-8 Çoxrəqəmli ədədlərin çıxılması

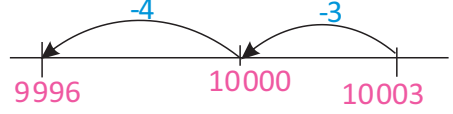
- **Şifahi hesablama.** Şifahi hesablamanı müxtəlif üsullarla yerinə yetirmək olar.

Məsələn, **yuvarlaq ədədə gətirməklə.**

$$\begin{array}{r} 7\ 001 \\ 7\ 000 - 2\ 999 = 7\ 001 - 3\ 000 = 4\ 001 \\ \quad \quad \quad +1 \quad \quad +1 \end{array}$$

- Fikrində geriye saymaqla. $10\ 003, 10\ 000, 9996$

$$10\ 003 - 7 = 9\ 996$$

- **Sütunla yazmaqla.**

Sütunla çıxma əməlini yerinə yetirərkən uyğun mərtəbə vahidlərini eyni sütunda yazmaq və çıxma əməlini yerinə yetirmək lazımdır.

$$\begin{array}{r} 245\ 134 \\ - 127\ 329 \\ \hline 117\ 805 \end{array}$$

1. Hesablayın. Nə qədər vaxt sərf etdiyinizi qeydə alın.

10 011-dən
11 çıxsam, 10 000
alınar, 10 000-dən də üç
çıxsam 9 997 qalar!

10 011,
10 000,
9 997

$10\ 002 - 3$	$10\ 011 - 14$	$100\ 042 - 43$
$10\ 005 - 8$	$10\ 016 - 17$	$100\ 045 - 48$
$10\ 003 - 7$	$10\ 018 - 21$	$100\ 043 - 46$
$10\ 006 - 9$	$10\ 023 - 24$	$100\ 040 - 41$

2. Çıxılanı yuvarlaq ədədə gətirməklə fərqi tapın.

$24\ 312 - 999$	$3\ 013 - 1\ 999$	$32\ 403 - 990$
$10\ 000 - 2\ 999$	$66\ 512 - 5\ 999$	$71\ 563 - 990$
$14\ 525 - 499$	$34\ 098 - 4\ 998$	$20\ 195 - 990$

24 312 - 999
24 312 - 1000
1-ni artıq (çox)
çıxdım, fərq
23 312 deyil,
23 313 olacaq

3. Dəftərinizdə yazın və hesablayın.

$\begin{array}{r} 29\ 132 \\ - 18\ 143 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 70\ 054 \\ - 29\ 255 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 18\ 000 \\ - 8\ 917 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 8\ 000 \\ - 568 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 20\ 000 \\ - 19\ 143 \\ \hline \end{array}$
---	---	--	--	---

4. Rəngli xanaların yerindəki rəqəmləri müəyyən edin.

$\begin{array}{r} 9\ \blacksquare\ 4 \\ + 2\ 9\ 5 \\ \hline 12\ 7\ 9 \end{array}$	$\begin{array}{r} 9\ 4\ 0\ 5 \\ - \blacksquare\ 8\ 1\ 7 \\ \hline 6\ \blacksquare\ \blacksquare\ \blacksquare \end{array}$	$\begin{array}{r} 12\ 35 \\ - 42\ \blacksquare \\ \hline \blacksquare\ \blacksquare\ 08 \end{array}$	$\begin{array}{r} 4\ 4\ 4\ 4 \\ + \blacksquare\ 4\ 5 \\ \hline \blacksquare\ 2\ \blacksquare\ \blacksquare \end{array}$	$\begin{array}{r} 9\ 0\ 0\ 0 \\ - \blacksquare\ \blacksquare\ \blacksquare\ \blacksquare \\ \hline 2\ 3\ 4 \end{array}$
---	--	--	---	---

5. Azalan və çıxılanın dəyişməsinə görə fərqləndirməsinə izah edin.

a) $10\ 200 - 600$, $10\ 500 - 600$, $10\ 700 - 600$
b) $4\ 500 - 1\ 600$, $4\ 500 - 1\ 800$, $4\ 500 - 2\ 200$

1 000 000 dairəsində toplama və çıxma

1. Rəngli xanaların yerinə uyğun ədədləri yazın.

$$7530 - \square = 7300$$

$$440\,000 - \square = 230\,000$$

$$\square - 2 = 9\,998$$

$$\square - 7\,000 = 3\,000$$

$$\square - 4 = 3\,000$$

$$\square - 250\,000 = 450\,000$$

2. Toplamanın qruplaşdırma və yerdəyişmə xassələrindən istifadə etməklə əlverişli üsulla hesablayın, müqayisə edin.

$$450 + 570 + 550 \quad \square \quad 460 + 830 + 2\,540$$

$$3\,200 + 2\,500 + 800 \quad \square \quad 310 + 6\,500 + 290$$

$$6\,500 + 3\,500 + 20\,000 \quad \square \quad 11\,250 + 2\,010 + 2\,250$$

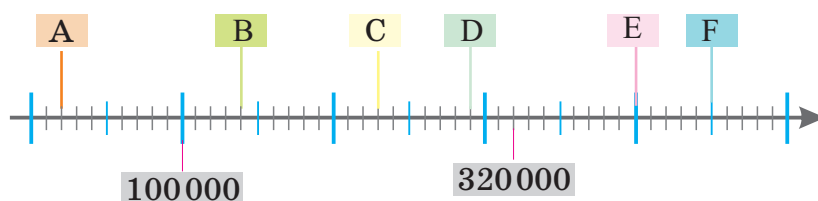
3. Ədəd oxu üzərində hərflərə uyğun ədədləri müəyyən edin və əməlləri yerinə yetirin.

$$A + D$$

$$E + B$$

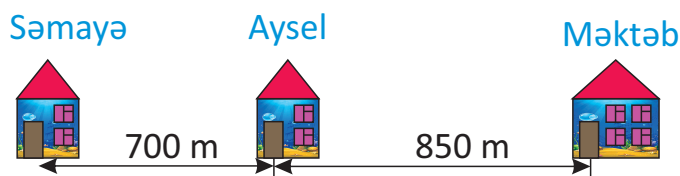
$$F - B$$

$$D - C$$

4. Məsələni şəkildə verilmiş məlumatlara görə həll edin.

Aysel evdən çıxdı və Səmayəgildə qalmış kitabını götürüb məktəbə gəldi. Ayselin getdiyi yolun uzunluğunu tapın. (Evlərin uzunluğu nəzərə alınmır)

5. Sabir dayı avtomobil almaq istəyir. O, gördüyü avtomobillərdən ikisini bəyəndi: qiyməti 28 780 manat olan yeni və qiyməti 19 230 manat olan işlənmiş avtomobili.
- a) Qiymətləri minliklərə qədər yuvarlaqlaşdırın.
- b) Sabir dayı işlənmiş avtomobil alsa, təqribən neçə manat pula qənaət etmiş olar?

6. Qəzet məqaləsində bildirilir ki, şəhər əhalisi arasında internet istifadəçilərinin sayı son iki ildə hər il təxminən 8 000 nəfər artmaqla onların sayının 100 000-ə çatdığı yazılmışdır. Bu şəhərdə iki il əvvəl internet istifadəçilərinin sayı neçə nəfər olmuşdur?

1 000 000 dairəsində toplama və çıxma

1. Əvvəlcə fərqdə üçrəqəmli ədədlər alınan misalları həll edin.

$$4\,994 - 564$$

$$20\,253 - 20\,141$$

$$50\,000 - 49\,781$$

$$1\,564 - 1142$$

$$12\,043 - 7\,777$$

$$4\,000 - 879$$

$$5\,407 - 1\,256$$

$$376\,001 - 375\,505$$

$$12\,000 - 11\,548$$

2. Azalanı və çıxılanı minliklərə qədər yuvarlaqlaşdırmaqla, fərqi doğru olub-olmadığı haqqında fikir yürüdü.

$$17\,815 - 4\,887 = 12\,928$$

$$26\,915 - 2\,938 = 23\,977$$

$$36\,955 - 14\,152 = 27\,803$$

$$59\,312 - 31\,906 = 27\,406$$

$$84\,009 - 19\,976 = 74\,543$$

$$32\,964 - 11\,437 = 20\,127$$

Ədədləri yuvarlaqlaşdırmaqla
cavabı təxmin edə bilərəm!

$$17\,815 - 4\,887 = 12\,928$$

$$18\,000 - 5\,000 = 13\,000$$

12928 doğru cavab

ola bilər!

Hesablayıb yoxlayım

$$\begin{array}{r} 17\,815 \\ - 4\,887 \\ \hline \end{array}$$

$$12\,928$$

$$12\,928$$

3. Şifahi hesablayın.

$$12\,738 - 12\,733$$

$$56\,608 - 55\,608$$

$$34\,216 - 24\,216$$

$$99\,346 - 99\,326$$

$$43\,415 - 43\,015$$

$$88\,672 - 78\,572$$

4. a) Elə iki eyni ədəd seçin ki, onların cəmi 4 004 olsun.
b) İki üçrəqəmli ədədin cəmi 555-dir. Bu ədədlərdən ən böyüyü neçə ola bilər?

a) İkiqatı 4004 olan ədədi
tapmalıyam.

b) Ən kiçik üçrəqəmli ədəd
100-dür! Deməli,...

5. Dəyişənin verilmiş qiymətlərində ifadələrin qiymətini hesablayın.

$$1) n + 2\,421$$

$$n = 4\,001; 4\,011; 4\,111$$

$$2) m - 234$$

$$m = 2\,004; 2\,014; 2\,114$$

6. Küçənin hər iki tərəfində eyni sayda ağac var. Küçənin bir tərəfindəki ağacları həm sağdan sola, həm də soldan sağa saydıqda bir ağac həmişə 107-ci olur. Bu küçədə cəmi neçə ağac var?

7. Dəmir yolunun 35 km 550 m-lik hissəsində təmir-bərpa işləri aparılmalı, 65 km 255 m-lik hissəsi isə yenidən inşa edilməlidir. Qalan hissə istifadə üçün yararlıdır. Dəmir yolunun ümumi uzunluğu 550 km 450 m olarsa, onun neçə metri yararlı vəziyyətdədir?

1 000 000 dairəsində toplama və çıxma

1. Birinci misalın həlli digərlərini həll etməyə kömək edir.

$$29 + 17$$

$$76 + 15$$

$$63 + 19$$

$$429 + 17$$

$$376 + 15$$

$$630 + 190$$

$$3\,629 + 17$$

$$4\,776 + 15$$

$$6\,300 + 1\,900$$

2. Hər ədəddən bir dəfə istifadə etməklə toplama əməlinə aid 4 misal yazın.

4321	2785	+	1275	3215	=	4208	6000
1706	2933		5439	2143		9760	3849

3. Hesablayın.

$$14\text{ km }345\text{ m} - 5\text{ km }125\text{ m}$$

$$25\text{ l }350\text{ ml} - 12\text{ l }325\text{ ml}$$

$$9\text{ km }500\text{ m} - 4\text{ km }900\text{ m}$$

$$20\text{ kq }500\text{ q} - 3\text{ kq }750\text{ q}$$

4. Aşağıdakı fikirlərin həmişə doğru olmadığını nümunələr yazmaqla göstərin.

- iki üçrəqəmli ədədin cəmi həmişə üçrəqəmli ədəd olmalıdır.

- iki dörd rəqəmli ədədin cəmi həmişə beş rəqəmli ədəd olmalıdır.

5. Soldan sağa və əksinə sağdan sola oxunduqda eyni olan ədədlər polindrom

ədədlər adlanır. Verilən polindrom ədədlərin rəqəmlərinin yerini elə dəyişin ki, alınan yeni ədəd də polindrom olsun. Bu ədədlərin

cəminin də polindrom ədədlər olub-olmadığını yoxlayın.

23432 ədədində təkrarlanan
rəqəmlərin yerini dəyişsəm,
polindrom ədəd alınarmı?

$$\begin{array}{r} 23432 \\ + 32423 \\ \hline 55855 \end{array}$$

32 023	41 514	62 926	215 512
--------	--------	--------	---------

6. Nil çayı dünyada ən uzun çaydır. Onun uzunluğu 6 min 650 km-dir. Dünyada ikinci ən uzun çay olan Amazon çayının uzunluğu isə altı min dörd yüz kilometrdir. Nil çayı Amazon çayından neçə kilometr uzundur?

7. Aşağıda 3 gün ərzində gəmi ilə dəniz gəzintisinə çıxanların sayı haqqında məlumat verilmişdir. Bu məlumata görə 3 gün ərzində dəniz gəzintisinə çıxanların ümumi sayını tapın.

Şənbə: 957 nəfər

Bazar : 2 645 nəfər

Bazar ertəsi: şənbə günü gəzintiyə

çıxanların sayından 3 dəfə az

Məsələ həlli

1-9 Tam-hissə modeli. Cəm və fərqə görə

Məsələ. Məktəbdə 916 şagird var. Qızların sayı oğlanların sayından 18 nəfər çoxdur. Məktəbdə neçə oğlan, neçə qız var?

Oxuyub anlama

Nə məlumdur?

Cəmi 916 şagird var.

Qızların sayı oğlanların sayından 18 nəfər çoxdur.

Nəyi tapmalıyam?

Məktəbdə neçə oğlan, neçə qız var?

Plan

Məsələnin şərtinə uyğun tam-hissə modeli çəkək.

Tam-hissə modelini çəkmə addımları:

Hissələr - qızların sayı; oğlanların sayı.

Tam - şagirdlərin ümumi sayı

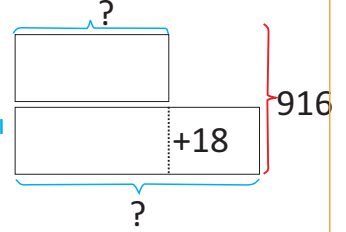
1. Oğlanların sayı bir düzbucaqlı (xana) ilə göstərilir.

2. Qızlar oğlanlardan 18 nəfər çoxdur. Başqa sözlə, qızların sayı oğlanların sayı qədər (bir düzbucaqlı) və üstəgəl 18 nəfərdir.

3. Qızların və oğlanların sayını göstərən hissələr böyük mötərizəyə alınmaqla şagirdlərin ümumi sayı (tam) yazılır.

oğlanların sayı

qızların sayı

Həll

Şagirdlərin ümumi sayından 18-i çıxsaq, qızlarla oğlanların sayı bərabərləşər. $916 - 18 = 898$ ədədi iki bərabər hissənin - ədədin (hər biri oğlanların sayına bərabər olan) cəmini göstərir.

Oğlanların sayı: $898 : 2 = 449$

Qızların sayı: $449 + 18 = 467$

Cavab: 449 oğlan, 467 qız.

Yoxlama

$449 + 467 = 916$. Məktəbdə cəmi 916 şagird var.

Məsələ düzgün həll edilmişdir.

Məsələ həlli üsulları

- Əməlləri tətbiq etməklə
- Məntiqi seçmə ilə
- Cədvəl qurmaqla
- Siyahı tutmaqla
- Ardıcılıq qurmaqla
- Seçib yoxlamaqla
- Sonuncu məlumatdan başlamaqla
- **Tam-hissə modeli qurmaqla**
- Tənlik qurmaqla

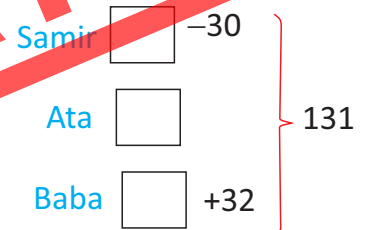
1. Gün ərzində mağazada satılan televizor və kompüter detallarının ümumi sayı 56 ədəd oldu. Kompüter detallarının sayı televizor detallarından 12 ədəd çox idi. Neçə kompüter detalı satıldı?

2. 1) Bir ailədə ata və oğulun yaşlarının cəmi 65-dir.

Ata oğuldan 35 yaş böyükdür. Oğulun neçə yaşı var?

2) Samirin, atasının və babasının yaşlarının cəmi 131-dir.

Samirin atası babasından 32 yaş kiçik, Samirdən isə 30 yaş böyükdür. Samirin babasının neçə yaşı var?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. 7, 3, 4, 6 rəqəmlərinin hər birindən bir dəfə istifadə etməklə yazılan ən böyük və ən kiçik dörd rəqəmli ədədlərin fərqi tapın.

2. Fərqi əlverişli üsulla hesablayın.

$$53\,412 - 999$$

$$42\,518 - 1\,999$$

$$46\,547 - 9\,999$$

$$43\,006 - 999$$

$$76\,904 - 5\,999$$

$$78\,415 - 9\,999$$

3. Rayonların əhalisinin sayını göstərən ədədi uyğun şəkillərlə təsvir edin.

Yardımlı: 66 100

Zaqatala: 127 800

- 100 000

- 1 000

Salyan: 137 100

Masallı: 223 800

- 10 000

- 100

Zərdab: 58 200

Tovuz: 174 000

4. Azalan və çıxılan necə seçilmişdir? Fərqi diqqət edin. Bir nümunə də siz yazın.

$$\begin{array}{r} 2112 \\ - 1221 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 4334 \\ - 3443 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 7557 \\ - 5775 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 6446 \\ - 4664 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 5225 \\ - 2552 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 8668 \\ - 6886 \\ \hline \end{array}$$

5. Tənlikləri həll edin.

$$1) a + 347 = 1000$$

$$2) 2\,347 - b = 1082$$

$$3) c - 871 = 2\,145$$

6. Hesablayın.

$$27\text{ km } 365\text{ m} + 9\text{ km } 400\text{ m}$$

$$18\text{ km } 455\text{ m} - 7\text{ km } 220\text{ m}$$

$$9\text{ t } 550\text{ kq} - 2\text{ t } 800\text{ kq}$$

$$5\text{ t} - 455\text{ kq}$$

$$127\text{ man. } 65\text{ qəp.} + 98\text{ man. } 45\text{ qəp.}$$

$$208\text{ man. } 55\text{ qəp.} - 115\text{ man. } 80\text{ qəp.}$$

$$450\text{ man. } 80\text{ qəp.} - 2\text{ man. } 90\text{ qəp.}$$

$$9\text{ man. } 25\text{ qəp.} - 3\text{ man. } 45\text{ qəp.}$$

7. Əvvəlcə ədədləri onluqlara qədər, sonra isə yüzliklərə qədər yuvarlaqlaşdırmaqla əməlləri yerinə yetirin. Bu nəticələrin hər birini dəqiq nəticə ilə müqayisə edin.

$$4\,968 - 3\,212$$

$$2\,738 - 1\,273$$

$$316 + 7\,086$$

$$26\,571 - 14\,347$$

$$2\,346 + 1\,928$$

$$1\,912 + 3\,478$$

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Toplananları ən böyük mərtəbəyə qədər yuvarlaqlaşdırmaqla cəmi əvvəlcə təqribi, sonra isə dəqiq hesablayın. Nəticələri müqayisə edin.

$$211 + 347 + 456$$

$$12496 + 84507 + 30125$$

$$1345 + 2456 + 8507$$

$$16219 + 1327 + 5619$$

$$4878 + 624 + 175$$

$$10999 + 7618 + 92122$$

2. Aynur $1456 + 9087$ cəmini kalkulyatorla hesablayarkən “0” düyməsinin yerinə “1” düyməsini basmışdır. Nəticə verilən cəmdən nə qədər fərqli olacaq?

3. Aşağıdakı bərabərliklərdən hansılar doğru deyil? Fikrinizi yazılı hesablamlar aparmadan söyləyin. Bu zaman hansı qaydalar sizə kömək edir?

$$4235 - 3475 = 4335 - 3575$$

$$48 \cdot 2 = 24 \cdot 6$$

$$4567 + 5200 = 4557 + 5210$$

$$24 \cdot 4 = 12 : 2$$

$$3450 + 2555 = 4450 + 3555$$

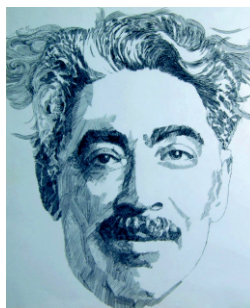
$$100 \cdot 4 = 50 : 2$$

4. Məktəbin 90 illik yubiley tədbirində iştirak edəcək qonaqlara 320 ədəd bir nəfərlik və 560 ədəd iki nəfərlik dəvətnamə göndərildi. Tədbirə neçə qonaq dəvət olundu?

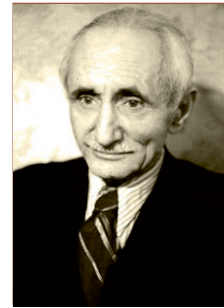
5. Azərbaycanın görkəmli şairlərinin doğum tarixlərinə görə suallara cavab verin.

Mirzə Ələkbər Sabir, 1862

Səməd Vurğun, 1906

Abdulla Şaiq, 1881

- 1) Səməd Vurğun anadan olanda Mirzə Ələkbər Sabirin neçə yaşı var idi?
- 2) Səməd Vurğunun 90 illik yubileyi neçənci ildə olmuşdur?
- 3) Mirzə Ələkbər Sabirin 70 yaşı olanda Abdulla Şaiqin neçə yaşı var idi?
- 4) Sınıfınızda bu şairlərin şeirlərini bildiyiniz haqqında sorğu aparın. Sorğunun nəticələrini tel cədvəli ilə təqdim edin.

Yazıcılar	Hər üç yazıcının	İki yazıcının	Bir yazıcının	Heç birinin
Şagirdlərin sayı				

1-10

Məntiqi seçmə ilə

Məsələ. Hüseyn, Əli və Elmirin papaqları və şərfləri qarışıq düşüb. Onların heç biri nə öz papağını, nə də öz şərfini geyinməyib. Hər birinin geydiyi papaq və şərf eyni adamın da deyil. Hüseyn Əlinin şərfini taxdığı məlumdur. Kim kimin şərfini və papağını geyinmişdir?

Məsələ həlli üsulları

- Əməlləri tətbiq etməklə
- **Məntiqi seçmə ilə**
- Cədvəl qurmaqla
- Siyahı tutmaqla
- Ardıcılıq qurmaqla
- Seçib yoxlamaqla
- Sonuncu məlumatdan başlamaqla
- Tam-hissə modeli ilə
- Tənlik qurmaqla

Oxuyub anlama

Nə məlumdur?

Hüseyn, Əli və Elmirin papaqları və şərfləri dəyişik düşüb. Onların heç biri nə öz papağını, nə də öz şərfini geyməyib. Hər birinin geydiyi papaq və şərf eyni adamın da deyil. Bircə o məlumdur ki, Hüseyn Əlinin şərfini taxıb.

Nəyi tapmalıyam?

Kim kimin şərfini və papağını geyinmişdir?

Plan

Məsələdə verilən məlumatları cədvəldə yerləşdirsəm, kim kimin papağını və ya şərfini geydiyini aydın görə bilərəm.

Həll

	Hüseyn	Əli	Elmir
şərf	Əli	Elmir	Hüseyn
papaq	Elmir	Hüseyn	Əli

Cədvəldən göründüyü kimi, **Hüseyn** Əlinin şərfini, Elmirin papağını geyinmişdir.

Əli Elmirin şərfini, Hüseynin papağını geyinmişdir.

Elmir Hüseynin şərfini, Əlinin papağını geyinmişdir.

Yoxlama

Məsələnin şərtinə görə onların hər biri iki başqa şəxsin şərfini və papağını geymişdir. Həll doğrudur.

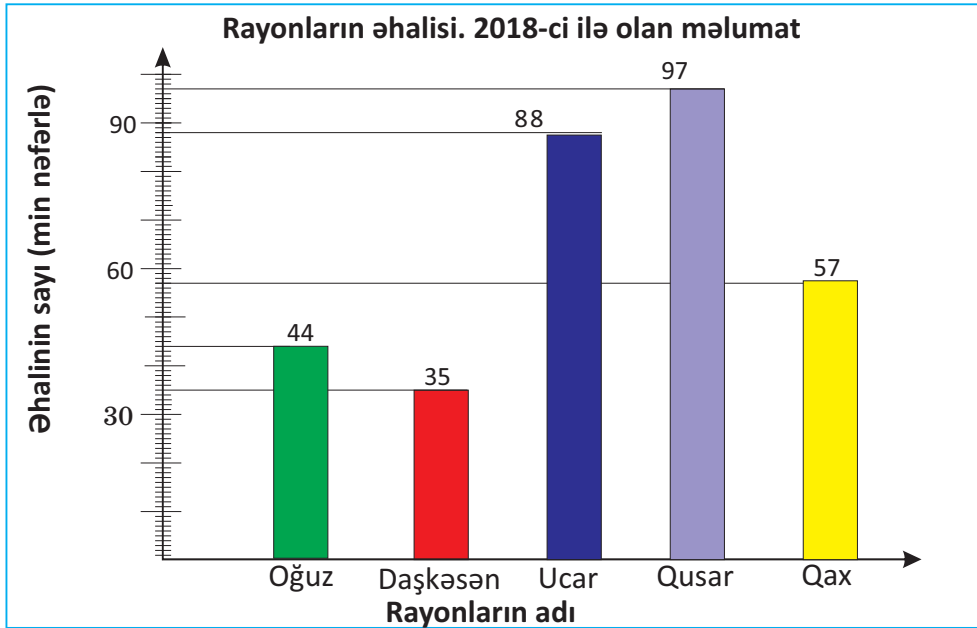
1. Bəşir, Sevinc, Rəşid və Mahir futbol, basketbol, voleybol, həndbol oyunlarından birini seçmişlər. Onlardan heç biri digəri ilə eyni oyunu seçməmişdir. Sevinc nə futbolu, nə də voleybolu seçmişdir. Rəşid voleybolu xoşlamır. Bəşir basketbolu seçmişdir. Kimin hansı oyunu seçdiyini müəyyən edin.

2. Yaşar, Günel, Cəfər və İlqar cərgədə dayanmışlar. Cəfər 1-ci deyil. Yaşar 4-cüdür. Günel İlqarın arxasında dayanmışdır. Uşaqlar cərgədə hansı ardıcılıqla dayanmışlar?

3. Üç müxtəlif üçrəqəmli ədədin cəmi 765-dir. Bu ədədləri elə seçin ki, onlardan biri mümkün ən böyük olsun.

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Barqrafda bir sıra rayonlarda əhalinin sayı min nəfərlə təqribi olaraq verilmişdir. Barqrafa görə aşağıdakı suallara cavab verin.

- 1) Barqrafda göstərilən rayonlar üzrə əhalinin ümumi sayı təqribən neçə nəfərdir?
- 2) Rayonlardakı əhalinin sayı haqqında deyilmiş aşağıdakı fikirlərdən hansı doğru deyil?
 - a) Rayonlardakı əhalinin ümumi sayı təqribən 250 min nəfərdir.
 - b) Oğuz və Daşkəsən rayonlarındakı əhalinin ümumi sayı Qusar rayonunun əhalisinin sayından azdır.
 - c) Qax və Ucar rayonlarında yaşayan əhalinin birlikdə sayı 140 min nəfərdən azdır.

2. Mikayıl, Bəhram və Cabir 12, 13, 14 yaşlarında olmaqla, saçlarının rəngi sarı, palıdı və qara rəngdədir. Cabir yaşca ən kiçiyi və saç sarı deyil. Bəhram ən böyüyü deyil, saç qəhvəyidir. Mikayılın saç qara deyil. Oğlanların hər birinin yaşını və saçının rəngini müəyyən edin.

3. $a = 10\,000$ olduqda ifadələrin qiymətini tapın.

1) $a - (348 + 250) : 2$

2) $20\,000 - (a + 250)$

4. **Cütlərlə iş.** Cavabı tam-hissə modelinə görə tapın.

Bir-birinizə aşağıdakı kimi suallar verin.

- 1) İki ardıcıl cüt ədədin cəmi 402-dir. Bunlar hansı ədədlərdir?

1-ci ədəd 2-ci ədəd +2 } 402

- 2) Üç ardıcıl tək ədədin cəmi 369-dur. Bunlar hansı ədədlərdir?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Fərqi tapın. Uyğun iki misal da siz yazın.

$$\begin{array}{r} 6336 \\ - 3663 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 6363 \\ - 3636 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 4224 \\ - 2442 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 4242 \\ - 2424 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 7557 \\ - 5775 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 7575 \\ - 5757 \\ \hline \end{array}$$

2. Hansı iki ədədin yerini dəyişsək, ədədlər azalan sıra ilə düzülmüş olar?

$$54\ 321 > 54\ 132 > 53\ 412 > 52\ 134 > 52\ 413$$

3. Əməlləri yerinə yetirin.

$$100\ 000 + 14\ 350$$

$$85\ 000 - 3\ 545$$

$$200\ 000 + 236$$

$$100\ 000 + 2\ 845$$

$$27\ 000 - 1\ 573$$

$$43\ 000 - 16\ 028$$

4. Hansı məlumatı təxmini söyləmək daha doğru olardı?

- a) parkdakı ağacların sayını
- b) parkdakı oyun attraksionlarının sayını
- c) parkdakı çiçəklərin sayını.

5. Məsələni tam-hissə modeli qurmaqla həll edin.

4^a , 4^b və 4^c siniflərində cəmi 95 şagird var. 4^b sinfindəki şagirdlərin sayı 4^a sinfindəki şagirdlərin sayından 4 nəfər çoxdur. 4^c sinfindəki şagirdlərin sayı isə 4^b sinfindəki şagirdlərin sayından 6 nəfər çoxdur. 4^a sinfində neçə şagird var?

6. a və b dəyişənləri arasındakı əlaqəni cədvələ görə müəyyən edin, cədvəli və yazılışları dəftərinizdə tamamlayın.

a	5	120	310		295		150
b	155	270		230	445	183	

$$a = b - \square$$

$$b = a + \square$$

7. Şifahi hesablamalarla seçin. Yazılı hesablamalar aparmaqla seçiminizi yoxlayın.

Aşağıda verilmiş ifadələrdən hansının qiyməti 60 mindən böyükdür?

1) $22\ 000 + 56\ 000 - 18\ 000$

3) $100\ 000 - (40\ 000 + 22\ 000)$

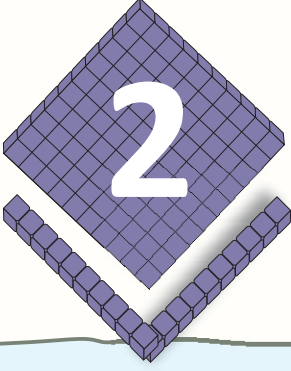
2) $100\ 000 - 21\ 000 + 8500$

4) $80\ 000 - 24\ 000 + 3000$

8. Tələb olunan müddəti müəyyən edin:

a) 03:45-dən saat 13:15-dək;

b) 11:25-dən gündüz saat üçə dək.

Çoxrəqəmli ədədləri berrəqəmli ədədlərə vurma və bölmə

Bu bölmədə nələri öyrənəcəksiniz?

- ✓ vurma əməlinin xassələrini
- ✓ hasili və qisməti təqribi hesablamağı
- ✓ hasili və qisməti əlverişli üsullarla hesablamağı
- ✓ çoxrəqəmli ədədlər üzərində vurma və bölmə əməllərini yerinə yetirməyi
- ✓ qalıqlı bölməni yerinə yetirməyi
- ✓ vurma və bölmə əməllərini tətbiqi ilə məsələlər həll etməyi

Bölmə üzrə layihə işi

Azərbaycanda şəlalələr və kanyonlar.

- ! Azərbaycan ərazisindəki şəlalələr və kanyonlar haqqında məlumat toplayın.
- ! Şəlalə və kanyonların hansı rayonların ərazisində yerləşdiyi, hündürlüklərinin nə qədər olduğu haqqında yazın.
- ! Məlumatı cədvəl və barqrafla təqdim edin.

Vurma əməlinin xassələri

2-1

Yerdəyişmə xassəsi. Vuruqların yerini dəyişdikdə hasil dəyişmir.

$$5 \cdot 4 = 4 \cdot 5$$

Qruplaşdırma xassəsi. İki qonşu vuruğu onların hasili ilə əvəz etmək olar.

Vuruqları istənilən ardıcılıqla qruplaşdırmaqla bir neçə vuruğun hasilini tapmaq olar.

$$2 \cdot 3 \cdot 4 = (2 \cdot 3) \cdot 4 = 6 \cdot 4 = 24 \text{ və ya } 2 \cdot 3 \cdot 4 = 2 \cdot (3 \cdot 4) = 2 \cdot 12 = 24$$

$$2 \cdot 3 \cdot 4 = 2 \cdot 4 \cdot 3 = (2 \cdot 4) \cdot 3 = 8 \cdot 3 = 24$$

Paylama xassəsi. Ədədin cəmlə (fərqlə) hasili bu ədədin hər bir toplananla (azalan və çıxılanla) hasilləri cəminə (fərqinə) bərabərdir.

$$5 \cdot (7 + 4) = 5 \cdot 7 + 5 \cdot 4 = 35 + 20 = 55$$

$$4 \cdot (9 - 4) = 4 \cdot 9 - 4 \cdot 4 = 36 - 16 = 20$$

Vuruqlardan birini iki əlverişli ədədin cəmi və ya fərqi şəklində yazmaqla hasilni asanlıqla tapmaq olar.

$$12 \cdot 8 = (10 + 2) \cdot 8 = 10 \cdot 8 + 2 \cdot 8 = 80 + 16 = 96$$

$$29 \cdot 6 = (30 - 1) \cdot 6 = 30 \cdot 6 - 1 \cdot 6 = 180 - 6 = 174$$

1. Vurma əməlinin qruplaşdırma xassəsini tətbiq etməklə hesablayın.

$$3 \cdot 4 \cdot 5$$

$$8 \cdot 20 \cdot 5$$

$$2 \cdot 16 \cdot 3$$

$$2 \cdot 4 \cdot 3$$

$$4 \cdot 3 \cdot 25$$

$$5 \cdot 2 \cdot 10$$

$$4 \cdot 6 \cdot 5$$

$$2 \cdot 15 \cdot 3$$

$$10 \cdot 9 \cdot 1$$

2. 1-ci sütundakı misalları həll edin. Cavablardan 2-ci sütundakı misalların həllində istifadə edin. Vurma əməlinin qruplaşdırma xassəsindən necə istifadə etdiyinizi yazıb göstərin.

$3 \cdot 47 = 141$ olduğundan,
 $6 \cdot 47$ hasili 141-dən 2 dəfə çox olacaq. Bunu vurmanın qruplaşdırma xassəsi ilə göstərə bilərəm.

$$2 \cdot 3 \cdot 47$$

$$6 \cdot 47$$

$$2 \cdot (3 \cdot 47)$$

$$2 \cdot 141$$

$$= 282$$

$$3 \cdot 47$$

$$6 \cdot 47$$

$$4 \cdot 32$$

$$4 \cdot 64$$

$$4 \cdot 45$$

$$90 \cdot 4$$

$$2) 86 \cdot 4$$

$$8 \cdot 214$$

$$3 \cdot 150$$

$$8 \cdot 86$$

$$428 \cdot 8$$

$$150 \cdot 6$$

3. Vurmanın paylama xassəsini tətbiq etməklə hesablayın.

$$5 \cdot 45$$

$$44 \cdot 8$$

$$5 \cdot 49$$

$$8 \cdot 95$$

$$74 \cdot 3$$

$$6 \cdot 22$$

$$28 \cdot 7$$

$$6 \cdot 51$$

$$5 \cdot 86$$

$$69 \cdot 8$$

4. Rəngli xanaların yerinə elə ədədlər yazın ki, bərabərliklər doğru olsun.

$$(3 \cdot \text{■}) \cdot 4 = 18 \cdot 4$$

$$(7 \cdot \text{■}) \cdot 4 = 7 \cdot 24$$

$$6 \cdot (4 \cdot 8) = \text{■} \cdot 8$$

$$2 \cdot (8 \cdot \text{■}) = 2 \cdot 8$$

$$9 \cdot (9 \cdot \text{■}) = 0$$

$$(\text{■} \cdot 2) \cdot 13 = 14 \cdot 13$$

Vurma əməlinin xassələri

1. Əvvəlcə verilən, daha sonra isə a) və b) şərtlərinə uyğun hasilləri tapın.

$$4 \cdot 5 = 20$$

a) Vuruqlardan birini 10 dəfə artırmaqla.

$$3 \cdot 7$$

b) Hər iki vuruğu 2 dəfə artırmaqla.

$$2 \cdot 6$$

$$a) 40 \cdot 5 = 200 \text{ və ya } 4 \cdot 50 = 200$$

$$b) 8 \cdot 5 = 40 \text{ və ya } 4 \cdot 10 = 40$$

2. Hesablayın. 1-ə və 0-a vurma haqqında ümumiləşdirilmiş fikir yazın.

$$8 \cdot 8$$

$$159 \cdot 1$$

$$345 \cdot 1$$

$$0 \cdot 8$$

$$1 \cdot 1$$

$$345 \cdot 3$$

$$8 \cdot 1$$

$$0 \cdot 159$$

$$0 \cdot 345$$

3. İfadələrin qiymətini hesablayın. Uyğun iki ədədin hasili şəklində yazın.

$$\begin{aligned} 3 \cdot (8 + 40) &= 3 \cdot 8 + 3 \cdot 40 = \\ &= 24 + 120 \\ &= 144 \end{aligned}$$

$$3 \cdot (8 + 40)$$

$$5 \cdot 75 - 3 \cdot 75$$

$$6 \cdot (50 + 7)$$

$$8 \cdot 37 + 2 \cdot 37$$

$$5 \cdot (100 + 80 + 5)$$

$$23 \cdot 4 - 18 \cdot 4$$

$$3 \cdot 48 = 144$$

$$8 \cdot (100 + 30 + 4)$$

$$12 \cdot 35 - 9 \cdot 35$$

4. Rasim göstərilən cədvəlləri qurmaqla hasili hesabladı. Lakin bəzi ədədlərin üzərinə mürəkkəb dağıldığı üçün görünməzlər. Bu ədədləri müəyyən edin və cədvəlləri dəftərinizdə yenidən çəkin.

$$4 \cdot 93$$

$$5 \cdot 68$$

$$\cdot 6$$

·	90 + 3
4	360 + 12

·	60 +
5	340

·	80 + 1
6	480 + 6

5. Mötərizəli ifadələrin qiymətini hansı üsulla tapmaq daha asandır: əməllər sırasına görə, yoxsa vurmanın paylama xassəsini tətbiq etməklə. Seçiminizi əsaslandırın.

$$5 \cdot (100 - 4) - 210$$

$$(236 - 36) \cdot 5 + (100 + 67)$$

$$750 + 4 \cdot (200 - 10)$$

$$248 + 3 \cdot (318 - 18)$$

$$(150 - 35) : 5 + 372$$

$$(640 - 24) : 8 + 645$$

6. Ata və ana qaranquşların hər biri hər dəfə yuvaya 2 q yem gətirirlər. Onların hər biri gündə 45 dəfə yem gətirirsə, birlikdə nə qədər yem gətirirlər?

Məsələnin həllinə uyğun müxtəlif ifadələr yazın.

İkirəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə

2-2

Nümunə 1. $53 : 6 =$ ■ Qisməti təxmin etmək üçün bölünənə ən yaxın olan və qalıqsız bölünən ədəddən istifadə etmək əlverişlidir.

Fikirləş: $53 : 6$
 $\downarrow \quad \downarrow$
 $54 : 6 = 9$

Deməli, $53 : 6$ təqribən 9-a bərabərdir.

$$\begin{array}{r} 53 \quad | \quad 6 \\ - 48 \quad | \quad 8 \\ \hline 5 \quad | \quad (qalıq) \end{array}$$

Nümunə 2. $53 : 3 =$ ■ Əvvəlcə qisməti təxmin etməyə çalışaq.

53 ədədinə ən yaxın və 3 -ə qalıqsız bölünən iki əlverişli yuvarlaq ədəd tapaq. Bu ədədlər 30 (53 -dən kiçik) və 60 -dır (53 -dən böyük).

$30 : 3 = 10$ və $60 : 3 = 20$ Deməli, qismət 10 -dan böyük, 20 -dən kiçikdir.

Bölmə əməlini sütunla yazmaqla yerinə yetirək.

$53 : 3 = 17(q2.)$ Yoxlama: $17 \cdot 3 + 2 = 53$

$$\begin{array}{r} 53 \quad | \quad 3 \\ - 3 \quad | \quad 17 \\ \hline 23 \quad | \\ - 21 \quad | \\ \hline 2 \quad | \quad (qalıq) \end{array}$$

1. Əvvəlcə qisməti təxmin edin, sonra yazılı hesablayın.

$39 : 6$	$56 : 9$	$38 : 6$	$67 : 7$
$43 : 6$	$23 : 4$	$45 : 7$	$88 : 9$
$75 : 9$	$37 : 5$	$33 : 4$	$96 : 10$

Vurma cədvəlindən biliklərim mənə necə kömək edə bilər? $39 : 6$ qismətini $36 : 6 = 6$ -ya görə təxmin edə bilərəm

2. Əvvəlcə qisməti təxmin edin, sonra yazılı hesablayın.

$85 : 4$	$45 : 2$	$48 : 5$	$58 : 3$	$75 : 4$
$37 : 2$	$86 : 4$	$86 : 6$	$96 : 6$	$97 : 7$

3. Əməlləri yerinə yetirin.

$76 : 4 + 122$
 $33 - 85 : 5$
 $(27 + 15) \cdot 3 : 6$
 $(47 - 11) \cdot 5 : 2$
 $7 \cdot 30 - 10 + 150 : 3$
 $44 : 2 \cdot 3 - 12 + 4$

4. Verilən ardıcılıqla hesablayın:

- hər hansı n ədədini yazın;
 - bu ədədin ikiqatını tapın;
 - üzərinə 10 əlavə edin;
 - ikiyə bölün və n ədədini çıxın.
- Tapşırığı n dəyişənə müxtəlif qiymətlər verməklə yerinə yetirin. Fikirlərinizi təqdim edin.

5. Mahir bir saatda 2, Kərim isə 3 avtomobil yuyur.

1) Onlar birlikdə 3 saata neçə avtomobil yuyarlar?

2) Onlar bu sürətlə 26 avtomobili birlikdə təxminən neçə saata yuyarlar?

İkirəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə

1. Əvvəlcə qisməti şifahi hesablamaqla təxmin edin. Sonra yazılı olaraq dəqiq hesablayın. Həllinizin doğruluğunu yoxlayın.

$94 : 3$

$27 : 2$

$95 : 3$

$78 : 7$

$86 : 4$

$83 : 4$

$67 : 6$

$85 : 2$

2. Nöqtələrin yerinə uyğun sözləri yazmaqla 2-yə, 3-ə, 5-ə bölünmə əlamətlərini tamamlayın. Hər hala uyğun iki nümunə yazın.

- Bütün . . . ədədlər 2-yə qalıqsız bölünür.

- Sonu . . . və . . . ilə bitən ədədlər 5-ə qalıqsız bölünür.

- Rəqəmləri . . . 3-ə qalıqsız bölünən ədədin özü də 3-ə qalıqsız bölünür.

3. 2-yə, 3-ə, 5-ə bölünmə əlamətlərinə görə əvvəlcə qalıqsız, sonra isə qalıqlı bölmə əməllərini seçib yerinə yetirin.

$73 : 2$

$48 : 3$

$85 : 5$

$58 : 2$

$85 : 2$

$56 : 3$

$39 : 5$

$76 : 5$

$64 : 2$

$65 : 3$

$46 : 5$

$83 : 3$

4. 1) Verilmiş misalda
■ yerində ən böyük
ədəd neçə ola bilər?

$$\begin{array}{r} \text{■} 7 \\ - \\ \hline 23 \end{array}$$

- 2) Verilmiş misalda
▲ yerində ən kiçik
ədəd neçə ola bilər?

$$\begin{array}{r} 6 \\ - \\ \hline 12 \end{array}$$

Məsələlərin oxşar və fərqli cəhətlərini təqdim edin.

5. 1) 38 turistin 8 nəfərlik avtobuslarla hotelə aparılması nəzərdə tutulur. Bunun üçün ən azı neçə belə avtobus lazım olacaq?

- 2) Konsertə bir biletin qiyməti 8 manatdır. 38 manata ən çoxu neçə bilet almaq olar?

- 3) Bir meyvəli torta 3 kivi, 2 portağal işlədilir. 38 kivi və 27 portağal ən çoxu neçə torta çatır?

Hansı halda cavab qismətə, hansı halda qismətdən bir vahid böyük ədədə uyğun olur?

6. Şirkət şəhərin 6 müxtəlif istiqamətində taksi xidməti üçün 128 avtomobil aldı. Bir istiqamətə 38 taksi ayrılıqdan sonra, qalan taksilər hər birində eyni sayda olmaqla 5 istiqamətdə xidmətə verildi. Bu istiqamətlərin hər birində neçə taksi oldu?

7. Hər şagirdə layihə işini təqdim etməsi üçün ən azı 8 dəqiqə vaxt nəzərdə tutuldu. a) 11 şagirdin təqdimatı üçün nə qədər vaxt lazımdır?

- b) Təqdimat saat 12:30-da başladı və 13:45-ə qədər davam etdi. Bu müddətdə ən çoxu neçə şagird layihə işini təqdim etdi?

Məsələ həlli. Tam-hissə modeli qurmaqla

2-3

... dəfə çoxdur, ... dəfə azdır

Məsələ. Baba və nəvənin yaşlarının cəmi 80-dir.

Babanın yaşı nəvənin yaşından 4 dəfə çoxdur.

Baba və nəvənin neçə yaşı var?

Oxuyub anlama

Nə məlumdur? Baba və nəvənin yaşlarının cəmi 80-dir. Babanın yaşı nəvənin yaşından 4 dəfə çoxdur.

Nəyi tapmalıyam? Baba və nəvənin neçə yaşı var?

Plan

Tam: baba və nəvənin yaşlarının cəmi: 80

Hissələr: nəvənin yaşı 1 hissə, babanın yaşı 4 hissə

Tam-hissə modeli:

Nəvə

?

Baba

--	--	--	--

80

Tam-hissə modelindən göründüyü kimi, tam hər biri nəvənin yaşına bərabər olan 5 hissədən ibarətdir. 80-i 5-ə bölsək, bir hissəni, yəni nəvənin yaşını taparıq.

Həll

$$1) 80 : 5 = 16 \text{ (nəvənin yaşı)}$$

$$2) 16 \cdot 4 = 64 \text{ (babanın yaşı)}$$

Yoxlama

$$16 + 64 = 80$$

doğrudan da baba və nəvənin yaşlarının cəmi 80-dir.

Məsələ həlli üsulları

- Əməlləri tətbiq etməklə
- Məntiqi seçmə ilə
- Cədvəl qurmaqla
- Siyahı tutmaqla
- Məntiqi ardıcılıq ilə
- Seçib yoxlamaqla
- Sonuncu məlumatdan başlamaqla
- **Tam-hissə modeli ilə**
- Tənlik qurmaqla

1. Bağdakı alma və armud ağaclarının sayı birlikdə 56-dır. Alma ağaclarının sayı armud ağaclarının sayından 3 dəfə çoxdur. Bağda neçə armud ağacı var?

2. Teatrda tamaşaçılardan 457 nəfəri qadın və uşaqlardır.

Qadınların sayını 2 dəfə artırıb, alınan ədədə 10 əlavə etsəniz, uşaqların sayını taparsınız.

Tamaşaçılar arasında neçə uşaq var?

Qadınlar

--

Uşaqlar

--	--	--	--

457

+10

?

3. Nəcibə xanım Novruz bayramında cəmi 183 qoğal və şəkərbura bişirdi. Qoğalların sayı şəkərburaların sayından 2 dəfə az idi. Nəcibə xanım bayramda neçə qoğal, neçə şəkərbura bişirdi?

4. Tam-hissə modelində verilənlərə görə məsələ qurun və həll edin.

Kitab, dəftər

--

Ərzaq

--	--	--

244 manat

?

Üçrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə

2-4

Qismət ikirəqəmlidir.

$$238 : 8 \quad (2 < 8)$$

1) $238 : 8$ qismətini təxmin edək.

Vurma cədvəlinə görə 238 -ə ən yaxın əlverişli bölünən 240 -dır.

$$238 : 8$$

$$240 : 8 = 30$$

2) Bölmə əməlini yazılı olaraq yerinə yetirək:

1. $2 < 8$ olduğundan

onluqlar bölünür.

$$23 : 8 = 2(q7)$$

2. Təklilər bölünür

$$78 : 8 = 9(q6)$$

$$238 : 8 = 29(q6)$$

$$\text{Yoxlama: } 29 \cdot 8 + 6 = 232 + 6 = 238$$

$$\begin{array}{r} \text{Y O T} \\ 238 : 8 \\ \underline{16} \\ 78 \\ \underline{72} \\ 6 \text{ (qalıq)} \end{array}$$

Qismət üçrəqəmlidir.

$$457 : 3 \quad (4 > 3)$$

1) $457 : 3$ qismətini təxmin edək.

457 ədədinə ən yaxın və 3 -ə qalıqsız bölünən əlverişli ədədlər 300 və 600 -dür:

$$300 : 3 = 100 \quad 600 : 3 = 200$$

Qismət 100 -dən böyük, 200 -dən kiçikdir.

2) Bölmə əməlini yazılı olaraq yerinə yetirək:

1. Yüzlüklər bölünür: $4 : 3 = 1(q1)$

2. Onluqlar bölünür:

$$15 : 3 = 5(q0)$$

3. Təklilər bölünür:

$$7 : 3 = 2(q1)$$

$$457 : 3 = 152(q1)$$

$$\text{Yoxlama: } 152 \cdot 3 + 1 = 456 + 1 = 457$$

$$\begin{array}{r} \text{Y O T} \\ 457 : 3 \\ \underline{3} \\ 15 \\ \underline{15} \\ 07 \\ \underline{6} \\ 1 \text{ (qalıq)} \end{array}$$

1. Əvvəlcə qisməti təxmin edin, sonra isə yazılı olaraq dəqiq hesablayın.

$$385 : 5$$

$$136 : 2$$

$$324 : 4$$

$$497 : 7$$

$$282 : 3$$

$$135 : 3$$

$$328 : 4$$

$$464 : 8$$

$$216 : 6$$

$$485 : 5$$

2. Əvvəlcə qisməti təxmin edin, sonra isə dəqiq hesablayın.

$$685 : 3$$

$$355 : 4$$

$$714 : 3$$

$$678 : 6$$

$$777 : 3$$

$$248 : 2$$

$$448 : 4$$

$$845 : 5$$

$$723 : 6$$

$$788 : 4$$

3. Əvvəlcə qismətdə ikirəqəmli, sonra isə üçrəqəmli ədədlər olan misalları həll edin.

$$285 : 3$$

$$414 : 6$$

$$448 : 4$$

$$535 : 5$$

$$656 : 3$$

$$245 : 9$$

$$567 : 4$$

$$924 : 7$$

$$478 : 6$$

$$354 : 6$$

Bölən birrəqəmlidir. Bölünənin ən böyük mərtəbəsindəki rəqəmlə böləni müqayisə edirəm. Əgər bölən böyükdürsə, qismətin rəqəmlərinin sayı bölünəndən bir vahid az olmalıdır.

Üçrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə

1. Əvvəlcə qisməti təxmin edin, sonra isə bölmə əməllərini yazılı yerinə yetirin.

$105 : 3$	$976 : 4$	$258 : 6$	$186 : 3$	$130 : 5$
$436 : 6$	$201 : 7$	$907 : 4$	$182 : 7$	$872 : 4$
$632 : 2$	$232 : 4$	$733 : 3$	$762 : 4$	$931 : 7$

2. Hərflərin yerinə elə rəqəmlər yazın ki, qismət verilən şərtə uyğun olsun. Hər bir hal üçün iki nümunə yazın.

A35	$\begin{array}{r} 6 \\ \hline \end{array}$	B28	$\begin{array}{r} 4 \\ \hline \end{array}$	C68	$\begin{array}{r} 8 \\ \hline \end{array}$	D49	$\begin{array}{r} 7 \\ \hline \end{array}$
	üçrəqəmli		ikirəqəmli		üçrəqəmli		ikirəqəmli

3. Verilən 3 ədəd arasından elə bölən seçin ki, qismət verilən şərtə uyğun olsun.

1) 50-dən böyük, 60-dan
kiçik olsun!

$225 : \blacksquare$ Bölənlər: 3, 4 və 8

2) 30-dan böyük, 40-dan
kiçik olsun!

$316 : \blacksquare$ Bölənlər: 6, 7 və 8

4. Hərflərin yerində ən böyük ədəd neçə ola bilər?

1) $287 : 7 > A$

2) $285 : 3 > B$

3) $C < 658 : 7$

5. a) Magistral yolun qəsəbədən keçən hissəsinin hər iki tərəfində 8 m ara ilə ağaclar əkildi. Uzunluğu 456 m olan bu yolda cəmi neçə ağac əkildi?

b) Şəhərdə 1 böyük və eyni uzunluqlu 3 kiçik yeni körpü tikildi. Böyük körpünün uzunluğu 3 kiçik körpünün uzunluğu qədərdir. Körpülərin uzunluqlarının cəmi 456 m-dir. Hər körpünün uzunluğu neçə metrdir?

Tam-hissə modeli qurmaqla həll edin.

6. Nöqtələrin yerinə elə ədədlər yazın ki, məsələn üçrəqəmli ədədin birrəqəmli ədədə bölünməsi ilə həll edilsin.

Bir qab . . . / su tutur. . . / su üçün neçə belə qab lazımdır?

7. Verilmiş qalıqlı bölmə əməllərində bölünən ən çoxu neçə ola bilər?

1) $\begin{array}{r} \blacksquare \\ - \blacksquare \\ \hline 57 \end{array}$

2) $\begin{array}{r} \blacksquare \\ - \blacksquare \\ \hline 73 \end{array}$

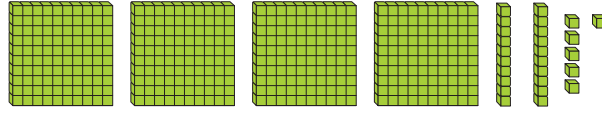
3) $\begin{array}{r} \blacksquare \\ - \blacksquare \\ \hline 96 \end{array}$

3) Bölən birrəqəmlidir.

Üçrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə

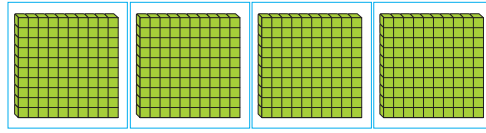
2-5 Qismətə nə zaman sıfır yazılır?

Nümunə:

$$426 : 4$$

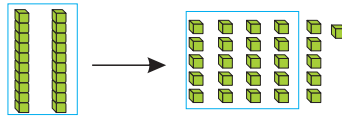
Addım 1. Yüzlüklər 4 bərabər qrupa bölünür:

$$\begin{array}{r} \text{Y O T} \\ 4 \ 2 \ 6 \ 4 \\ \underline{4} \\ 02 \\ \end{array}$$

$4 : 4 = 1$ (yüzlük), qismətə 1 yazılır.

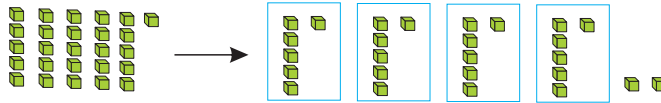
Addım 2. Onluqlar 4 qrupa bölünür.
2 onluğu onluqlarla 4-ə bölmək mümkün deyil,
qismətə 0 yazılır.

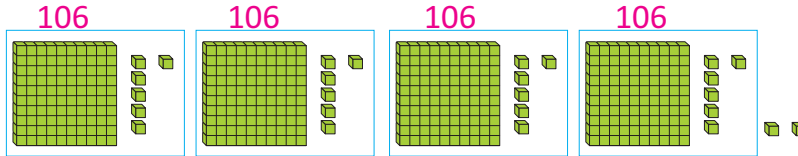
$$\begin{array}{r} \text{Y O T} \\ 4 \ 2 \ 6 \ 4 \\ \underline{4} \\ 02 \\ \end{array}$$

2 onluğu təklilərə ayıraq və 20 təkliyə 6 təkliyi əlavə edək.

Addım 3. 26 təkliyi 4 bərabər qrupa ayıraq. Hər qrupa 6 kub düşər.
2 kub artıq qalar.

$$426 : 4 = 106 \text{ (q2)}$$

$$\begin{array}{r} \text{Y O T} \\ 4 \ 2 \ 6 \ 4 \\ \underline{4} \\ 02 \\ \end{array}$$

4 dənə 106 ilə 2-nin cəmi 426-ya bərabərdir. $4 \cdot 106 + 2 = 426$

1. Hesablayın. Qismətə onluq mərtəbədə sıfırın yazılmasını necə izah edərsiniz?

$$918 : 3 \quad 824 : 4 \quad 832 : 8 \quad 954 : 9 \quad 642 : 6$$

$$609 : 6 \quad 817 : 2 \quad 842 : 4 \quad 745 : 7 \quad 508 : 5$$

$$841 : 5 \quad 985 : 9 \quad 615 : 2 \quad 902 : 3 \quad 847 : 8$$

2. Rəngli xanalara elə rəqəm yazın ki, həmin mərtəbə vahidlərinin bölünməsindən qismətə sıfır yazılsın.

$$8 \text{ (blue)} : 2 : 4$$

$$8 \text{ (blue)} : 4 : 4$$

$$5 \text{ (red)} : 2 : 5$$

$$8 \text{ (blue)} : 4 : 2$$

$$6 \text{ (blue)} : 9 : 2$$

$$9 \text{ (blue)} : 7 : 3$$

$$7 \text{ (blue)} : 2 : 7$$

$$6 \text{ (blue)} : 5 : 3$$

Üçrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə

1. 2, 3, 4, 5-ə bölünmə əlamətlərindən istifadə etməklə, əvvəlcə qalıqsız, sonra isə qalıqlı bölməni yerinə yetirin.

324 ədədi 4-ə qalıqsız bölünür, çünki 24 ədədi 4-ə qalıqsız bölünür. $324 : 4 = 81$.

Ədədin son iki mərtəbəsindəki rəqəmlərin göstərdiyi ədəd 4-ə qalıqsız bölünürsə, bu ədəd də 4-ə qalıqsız bölünür. Həmçinin son iki sıfırla bitən ədədlər də 4-ə qalıqsız bölünür.

$$500 : 4 = 125$$

$$412 : 4$$

$$328 : 3$$

$$540 : 5$$

$$216 : 2$$

$$822 : 4$$

$$615 : 3$$

$$524 : 5$$

$$417 : 2$$

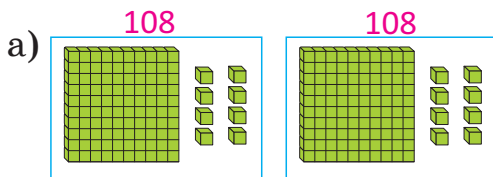
$$600 : 4$$

$$924 : 3$$

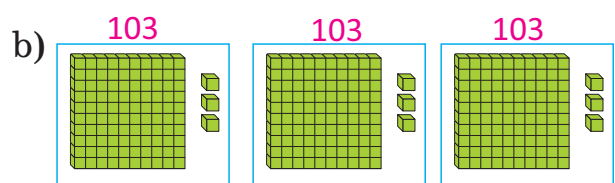
$$515 : 5$$

$$609 : 2$$

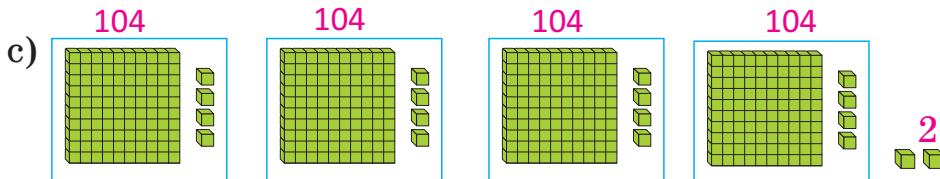
2. Modellərə görə hansı bölmə əməllərinin yerinə yetirildiyini müəyyən edin. Bölmə əməlini yazılı olaraq yerinə yetirin.

$$\text{■} : 2 = 108$$

$$\text{■} : \text{■} = 103$$

$$\text{■} : \text{■} = \text{■} \text{ q}(\text{■})$$

3. Yalnız qismətin 200-dən böyük olduğu misalları seçib həll edin.

$$992 : 3$$

$$960 : 6$$

$$818 : 2$$

$$823 : 4$$

$$540 : 2$$

$$619 : 3$$

$$747 : 4$$

$$845 : 5$$

4. Düyü mağazada 1 kq-lıq və 5 kq-lıq torbalarda satılır. Anbardakı 508 kq düyünün daha az torba işlətməklə qablaşdırılması üçün hər torbadan neçə dənə lazımdır?

5. Aynur xanım 4 dəsmal üçün 3 manat 20 qəpik pul ödədi.

a) Yazılı hesablama aparmadan 1 dəsmalın qiymətinin 1 manatdan baha olub-olmadığı haqqında fikrinizi söyləyin.

b) 10 dəsmal alan müştəri nə qədər pul ödəməlidir?

2-6

Nümunə 1. Tənlikləri vurma və bölmənin qarşılıqlı əlaqəsindən istifadə etməklə həll edin.

a) $9 \cdot n = 54$

Fikirləşin: $54 : 9 = n$

$54 : 9 = 6$

$n = 6$

Yoxlama: $9 \cdot 6 = 54$

b) $72 : n = 9$

Fikirləşin: $9 \cdot n = 72$

$9 \cdot 8 = 72$

$n = 8$

Yoxlama: $72 : 8 = 9$

Nümunə 2. Məsələni tənlik qurmaqla həll edin.

Mağazanın vitrininə hər cərgədə 8 dənə olmaqla 56 oyuncaq düzülər.

Neçə cərgə oyuncaq oldu?

Həlli:

Cərgələrin sayını n hərfi ilə işarə edək. $56 : 8 = n$ bölmə əməlini yerinə yetirməklə cərgələrin sayını tapa bilərik. Lakin biz məsələni tənlik qurmaqla həll etməliyik.

56, 8, n ədədlərinin iştirakı ilə vurma və bölmə əməllərinin qarşılıqlı əlaqəsini yazaq.

$56 : 8 = n$ $8 \cdot n = 56$ $56 : n = 8$

Göründüyü kimi məsələni $8 \cdot n = 56$ və $56 : n = 8$ tənlikləri ilə həll etmək olar.

Hər iki tənliyi həll etməyə $56 : 8 = n$ bölmə əməli kömək edir.

1) $8 \cdot n = 56$, $56 : 8 = 7$ 2) $56 : n = 8$, $56 : 8 = 7$

Cavab: Oyuncaqlar 7 cərgədə düzülmüşdür.

1. Hər bir tənliyə uyğun qarşılıqlı əlaqəli vurma və bölmə əməllərini yazın.

Onlardan biri sizə n məchulunu tapmağa kömək edəcək.

Nümunə 1

$5 \cdot n = 125$

$125 : 5 = n$

$n = 25$

Nümunə 2.

$312 : n = 3$

$3 \cdot n = 312$

$312 : 3 = n$

$n = 104$

a) $n : 4 = 162$

d) $n : 9 = 279$

b) $145 : n = 5$

e) $6 \cdot n = 642$

c) $n \cdot 8 = 344$

h) $n \cdot 10 = 400$

2. Böləni tapın.

$12 : n = 3$

$28 : a = 4$

$45 : z = 9$

$32 : t = 8$

$80 : h = 8$

$42 : m = 7$

3. Tənlikləri həll edin.

$n : 102 = 6$

$b \cdot 8 = 456$

$b : 4 = 180$

$x : 240 = 5$

$6 \cdot h = 228$

$124 : h = 4$

4. Hər məsələyə uyğun iki tənlik qurmaqla həll edin.

1) İki ədədin hasili 174-dür. Ədədlərdən biri 3-ə bərabərdirsə, digər ədədi tapın.

2) Ədədlərdən birini digərinə böldükdə qismət 12 olur. Bölən 6-ya bərabər olarsa, bölünən neçə olar?

Vurma və bölmə əməlləri. Tənliklər

1. Tənlikləri həll edin.

$$c : 4 = 168$$

$$440 : m = 8$$

$$b : 8 = 116$$

$$584 : d = 4$$

$$t : 4 = 121$$

$$165 : n = 5$$

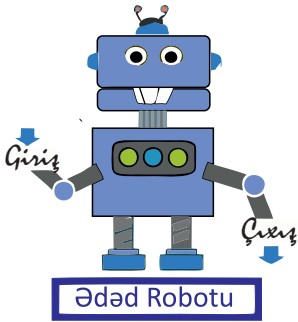
2. Hər məsələyə uyğun iki tənlik yazın və həll edin.

1) 224 kitab hər bir şagirdə 4 dənə olmaqla paylandı. Neçə şagird kitab aldı?

2) Futbol komandasının üzvlərinə alınan idman köynəkləri üçün 104 manat pul ödənilirdi. Bir köynəyin qiymətinin 8 manat olduğunu bilərək, neçə köynək alındığını tapın.

3) Kamran deyir ki, hər futbol oyunu zamanı təxminən 6 km yol qaçmış olur. Kamran keçən ay futbol oyunları zamanı 73 km qaçmışsa, o ən azı neçə oyunda iştirak etmişdir?

3. Ədəd robotu girişə daxil edilən ədəd üzərində müəyyən olunmuş qayda ilə əməliyyat apararaq nəticəni çıxışa ötürür. Verilən qayda ilə işləyən robotun çıxışındakı ədədləri tapın və cədvəlləri dəftərinizdə doldurun.

a)

Qayda: $624 : a = b$	
Giriş (a)	Çıxış (b)
4	
3	
8	

b)

Qayda: $a : 3 = b$	
Giriş (a)	Çıxış (b)
249	
618	
915	

4. Bərabərliyin sağ və sol tərəflərindəki vuruqları müqayisə etməklə dəyişənlərə uyğun ədədləri tapın.

$$a \cdot 4 = 24 \cdot 8$$

$$12 \cdot b = 44 \cdot 3$$

$$90 \cdot 6 = c \cdot 3$$

$$80 \cdot 8 = d \cdot 4$$

$$a \cdot 4 = 24 \cdot 8$$

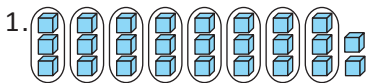
Sol tərəfdəki vuruqlar a və 4.

Sağ tərəfdəki vuruqlar 24 və 8.

8-i $2 \cdot 4$ kimi yazı bilərəm.

$$a \cdot 4 = 24 \cdot 2 \cdot 4, \text{ deməli, } a = 24 \cdot 2 = 48$$

5. Bölmə əməli kublarla modelləşdirilmişdir. Hər bir modelə uyğun bölmə əməlini və onun yoxlamasını yazın.

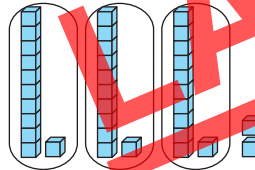

Cəmi 26 kub var. Bölmən 26-dır.

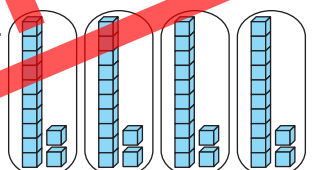
8 bərabər qrup var. Bölən 8-dir.

2 kub artıq qalmışdır. Qalıq 2-dir. $26 : 8 = 3$ (q2) Yoxlama: $3 \cdot 8 + 2 = 26$

2.

3.

Məsələ həlli

Məsələləri tam-hissə modeli qurmaqla həll edin.

Məsələ həllinin 4 addımını təqdim edin.

1 Oxuyub anlama

2 Plan

3 Həll

4 Yoxlama

Məsələ həlli üsulları

- Əməlləri tətbiq etməklə
- Məntiqi seçmə ilə
- Cədvəl qurmaqla
- Siyahı tutmaqla
- Ardıcılıq qurmaqla
- Seçib yoxlamaqla
- Sonuncu məlumatdan başlamaqla
- **Tam-hissə modeli qurmaqla**
- Tənlik qurmaqla

1. Səmayənin şeir və nağıl kitablarının sayı birlikdə 85 ədəddir. Onun nağıl kitablarının sayı şeir kitablarının sayından 4 dəfə çoxdur. Səmayənin nağıl və şeir kitablarının sayını tapın.

2. Mağazada gün ərzində böyük və kiçik qutularda olmaqla cəmi 327 qutu meyvə şirəsi satıldı. Kiçik qutuların sayı böyük qutuların sayından 2 dəfə çox idi. Böyük və kiçik qutuların sayını tapın.

3. Moda evində gənc modelyer-dizaynerlərdən Elnarə, Kərim və Sadayın kolleksiyasından 84 yeni geyim nümayiş etdirildi. Elnarənin geyimlərinin sayı Kərimin geyimlərindən 14 dənə çox, Sadayın geyimlərinin sayı isə Kərimin geyimlərindən 3 dəfə çox idi. Hər modelyerin neçə geyimi nümayiş olundu?

4. Sərgidə Azərbaycanın görkəmli rəssamlarından Tahir Salahov, Mikayıl Abdullayev və Qəyyur Yunusun 200 yeni əsəri nümayiş etdirilir. Qəyyur Yunusun və Mikayıl Abdullayevin nümayiş olunan əsərlərinin sayları bərabərdir. Tahir Salahovun əsərlərinin sayı Qəyyur Yunusun əsərlərinin sayından 2 dəfə çoxdur. Sərgidə hər rəssamın neçə əsəri nümayiş etdirilir?

Tahir Salahov

“Yeni dəniz”

Mikayıl Abdullayev

“Ana qucağı”

Qəyyur Yunus

“Xəzər gözəli”

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Əvvəlcə qisməti təxmin edin, sonra isə bölmə əməllərini yazılı yerinə yetirin.

936 : 8	860 : 5	524 : 2	802 : 7	922 : 2
220 : 6	345 : 5	228 : 4	195 : 7	295 : 5
335 : 6	988 : 3	146 : 3	537 : 3	714 : 6
815 : 5	884 : 3	648 : 4	823 : 9	456 : 6

2. Sonuncu məlumatdan başlayaraq əməllərin qarşılıqlı əlaqəsindən istifadə etməklə boş xanalardakı ədədləri müəyyən edin.

3. Bölmə əməllərini yerinə yetirin.

756 : 9	202 : 3	337 : 9	576 : 6	197 : 8
308 : 7	823 : 9	692 : 8	666 : 7	717 : 9

4. Məsələni tənlik qurmaqla həll edin.

4 qutu konfet üçün 25 manat pul ödənilir. Bir qutu konfet neçəyədir? (Qalıqda alınan manatı qəpiklərlə bölməyi unutmayın.)

Bir qutu konfetin qiymətini x ilə işarə etməklə vurma və bölmənin qarşılıqlı əlaqəsinə görə məsələyə uyğun 2 tənlik qura bilərəm.

5. Məsələni həll edin, sonra cədvəli doldurun.

Elşən zoomağazadan 5 dovşan və hər dovşan üçün bir qutu yem aldı. O, bütün bunlar üçün 50 manat pul ödədi. 1 qutu yem 2 manat olarsa, Elşənin bir dovşanı neçə manata aldığını tapın.

	Sayı	1-nin qiyməti	Cəmi
Dovşan			
Yem qutusu			

6. Süd-qatıq istehsalı zavodunda hər 30 saniyədə 5 qab qatıq qablaşdırılır. 3 dəqiqə ərzində neçə qab qatıq qablaşdırılır? Cədvəli dəftərinizdə tamamlamaqla məsələni həll edin.

Vaxt	30 san.	1 dəq.	1 dəq. 30 san.	2 dəq.	
Qabların sayı	5	10	15		

Çoxrəqəmli yuvarlaq ədədləri vurma və bölmə

2-7

Yuvarlaq ədədlər üzərində vurma və bölmə əməlini onluqların (O), yüzliklərin (Y), minliklərin (M), on minliklərin (OM) və s. sayı üzərində yerinə yetirmək olar.

Sizə vurma cədvəli bilikləriniz kömək edəcək.

$$5 \cdot 5 = 25$$

$$24 : 4 = 6$$

$$5 \cdot 50 \rightarrow 5 \cdot 5 \text{ (O)} = 25 \text{ (O)} = 250$$

$$240 : 4 \rightarrow 24 \text{ (O)} : 4 = 6 \text{ O} = 60$$

$$5 \cdot 500 \rightarrow 5 \cdot 5 \text{ (Y)} = 25 \text{ (Y)} = 2500$$

$$2\,400 : 4 \rightarrow 24 \text{ (Y)} : 4 = 6 \text{ Y} = 600$$

$$5 \cdot 5000 \rightarrow 5 \cdot 5 \text{ (M)} = 25 \text{ (M)} = 25\,000$$

$$24\,000 : 4 \rightarrow 24 \text{ (M)} : 4 = 6 \text{ M} = 6\,000$$

1. Hasili tapın.

$$3 \cdot 400$$

$$6 \cdot 1\,500$$

$$4 \cdot 33\,000$$

$$27\,000 \cdot 4$$

$$3 \cdot 4\,000$$

$$8 \cdot 13\,000$$

$$90\,000 \cdot 8$$

$$18\,000 \cdot 6$$

$$3 \cdot 40\,000$$

$$1\,900 \cdot 6$$

$$80\,000 \cdot 9$$

$$95\,000 \cdot 3$$

2. Qisməti uyğun sayda minlik və ya on minliklərin bölündüyünü yazmaqla göstərin.

$$2\,800 : 4$$

$$420\,000 : 6$$

$$15\,000 : 3$$

$$350\,000 : 5$$

$$32\,000 : 8$$

$$120\,000 : 3$$

$$240\,000 : 4$$

$$160\,000 : 8$$

$$140\,000 : 7$$

$$14 \text{ OM} : 7 = 2 \text{ OM} = 20\,000$$

3. Ötürülmüş vuruğu elə seçin ki, bərabərliklər doğru olsun.

$$4 \cdot \blacksquare = 48\,000$$

$$8 \cdot \blacksquare = 160\,000$$

$$6 \cdot \blacksquare = 240\,000$$

$$500\,000 \cdot \blacksquare = 1\,000\,000$$

$$25\,000 \cdot \blacksquare = 100\,000$$

$$250\,000 \cdot \blacksquare = 1\,000\,000$$

$$56\,000 \cdot \blacksquare = 112\,000$$

$$5 \cdot \blacksquare = 200\,000$$

4. İstənilən ədədin 10-a, 100-ə, 1000-ə və s. hasili bu ədədin sonuna uyğun sayda sıfır yazılmış ədədə bərabər olur.

Məsələn, $27 \cdot 10 = 270$ və ya $27 \cdot 100 = 2\,700$.

Bu qaydanı nəzərə alaraq hasilləri tapın.

$$100 \cdot 10$$

$$48 \cdot 100$$

$$25 \cdot 1\,000$$

$$209 \cdot 10$$

$$1341 \cdot 100$$

$$2\,000 \cdot 1\,000$$

$$1\,235 \cdot 10$$

$$1\,000 \cdot 100$$

$$246 \cdot 1\,000$$

Çoxrəqəmli yuvarlaq ədədləri vurma və bölmə

1. Verilmiş qaydaya görə cədvəlləri dəftərinizdə doldurun.

a)

$x : 4 = y$	
x	y
2000	
	200
4000	
	600

b)

$6000 : x = y$	
x	y
	3000
3	
4	
	1000

2. $n = 8$ olduqda ifadələrin qiymətini hesablayın.

1) $n \cdot 700$

2) $n \cdot (40 \cdot 50)$

3) $(100 \cdot n) \cdot 600$

3. Vurma və bölmənin qarşılıqlı əlaqəsindən istifadə etməklə tənlikləri həll edin.

1) $3 \cdot x = 24000$

2) $1200 : x = 6$

3) $800 : x = 2$

4. Hesablayın.

$35\,000 + (4000 + 1500) \cdot 100$
 $35\,000 + 4000 + 1500 \cdot 100$

$1000 \cdot (400 - 300) : 4$
 $1000 \cdot 400 - 300 : 4$

$240 \cdot 1000 : 4 : 2$
 $18\,000 : 3 \cdot 1000 : 4$

5. 1) Bir kiçik qutuda 500 vərəq kağız, hər böyük qutuda isə 8 belə kiçik qutu var. 6 böyük qutuda cəmi neçə vərəq kağız var?

2) Markalar hər səhifəsində 8 marka yapışdırılmış 12 səhifəlik kitabçalar şəklində satılır. Bir markanın qiyməti 50 qəpik olarsa, 50 kitabçanın satışından nə qədər pul əldə edilir?

6. Gənc texniklərin internet müsabiqəsində hər biri 10 nəfərdən ibarət 20 komanda və hər biri 5 nəfərdən ibarət kiçik komanda şəklində işləməyə qərar verdilər. İştirakçıların ümumi sayı isə 500 nəfər idi.

a) Neçə 5 nəfərlik komanda oldu?

b) İnternetdə canlı olaraq davam edəcək müsabiqədə üzvlərinin sayından asılı olmayaraq hər komanda 4 model təqdim etməlidir. Bu müsabiqədə cəmi neçə model hazırlanacaq?

Hasili və qisməti təqribi hesablama

1. Böyük vuruğu ən yüksək mərtəbəyə qədər yuvarlaqlaşdırmaqla hasili təqribi tapın.

$44 \cdot 5$

$4 \cdot 567$

$4478 \cdot 4$

$78 \cdot 6$

$3 \cdot 679$

$5789 \cdot 6$

$36 \cdot 3$

$8 \cdot 219$

$7348 \cdot 8$

2. İkirəqəmli ədədin onluqlar mərtəbəsindəki rəqəm təklilər mərtəbəsindəki rəqəmdən 2 vahid kiçikdir. Bu ədədi 4-ə vurduqda hasil təqribən 300 olur. Bu hansı ədəddir? Mümkün variantları müəyyən edin.

3. Minliklərə qədər yuvarlaqlaşdırmaqla hesablayın.

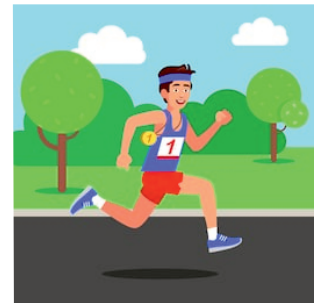
Seymur perimetri 995 m olan parkın ətrafında

4 dövrə qaçdı.

a) Seymur təxminən neçə metr qaçdı?

b) Seymur hər 500 m məsafəni 4 dəqiqəyə qaçdı.

Seymur 4 dövrə qaçışa təxminən nə qədər vaxt sərf etdi?

4. Bölünəni yüzlüklərə qədər yuvarlaqlaşdırmaqla qisməti təqribi hesablayın.

$312 : 3$

$4032 : 4$

$4479 : 9$

$908 : 9$

$3546 : 7$

$3585 : 6$

$414 : 4$

$1167 : 2$

$1577 : 8$

5. Müqayisə edin.

$34 : 5 \text{ } \text{●} 7$

$487 : 7 \text{ } \text{●} 59$

$209 : 3 \text{ } \text{●} 85$

$57 : 9 \text{ } \text{●} 8$

$721 : 8 \text{ } \text{●} 99$

$318 : 4 \text{ } \text{●} 122$

6. Hasiləri $5 \cdot 12 = 60$ bərabərliyindən istifadə etməklə nümunəyə uyğun olaraq hesablayın.

$15 \cdot 12$

$24 \cdot 5$

$48 \cdot 15$

$36 \cdot 15$

$35 \cdot 12$

$5 \cdot 48$

$24 \cdot 25$

$25 \cdot 144$

$15 \cdot 12 = 3 \cdot 5 \cdot 12 = 3 \cdot (5 \cdot 12) = 3 \cdot 60 = 180$

Hər misalda $5 \cdot 12$ hasilini ayırıb, yerinə 60 yazmalıyam!

7. Hesablayın.

$9 \cdot 500$

$4 \cdot 9 \cdot 100$

$7 \cdot 400 \cdot 5$

$5000 \cdot 2 \cdot 3$

$8 \cdot 4000$

$6 \cdot 2 \cdot 3000$

$3 \cdot 80000 \cdot 2$

$9 \cdot 4000 \cdot 4$

Tez hesablama vərđışləri

1. Nümunədə tətbiq edilən hesablama üsulunu araşdırın və hasili bu üsulla tapın.

$$4 \cdot 999 = 4 \cdot (1000 - 1) = 4 \cdot 1000 - 4 = 4000 - 4 = 3996$$

$$4 \cdot 999$$

$$3 \cdot 399$$

$$2 \cdot 5999$$

$$5 \cdot 199$$

$$8 \cdot 299$$

$$3 \cdot 3999$$

$$3 \cdot 499$$

$$6 \cdot 699$$

$$4 \cdot 2999$$

4 dənə 1000
4 dənə 999-dan
cəmi 4 vahid çox
olacaq.

2. Vurmanın paylama xassəsini tətbiq etməklə hesablayın.

$$5 \cdot 4070 = 5 \cdot (4000 + 70) = 5 \cdot 4000 + 5 \cdot 70 = 20000 + 350 = 20350$$

Yuvarlaq ədədlərlə
hesablama aparmaq
daha asandır.

$$5 \cdot 4070$$

$$5 \cdot 50020$$

$$7 \cdot 50600$$

$$5 \cdot 4007$$

$$5 \cdot 50200$$

$$7 \cdot 50060$$

3. Yük vaqonuna hər birində eyni sayda olmaqla 8 yeşik avtomobil detalı, 5 yeşik traktor detalı yükləndi. Avtomobil detallarının sayı traktor detallarının sayından 1500 dənə çox idi. Vaqona hər növ detaldan neçə dənə yükləndi? Məsələnı modeli tamamlamaqla həll edin.

4. Hesablayn.

$$4 \cdot (50000 - 500)$$

$$5 \cdot (8000 - 8)$$

$$6 \cdot (7000 - 50)$$

$$8 \cdot (40000 - 7)$$

$$4 \cdot 50000 - 500$$

$$5 \cdot 8000 - 8$$

$$7000 - 50 \cdot 6$$

$$8 \cdot 40000 - 7$$

5. Qırmızı rənglə yazılmış hasilləri tapın, nəticələrdən digər hasilləri tapmaq üçün istifadə edin.

$$4 \cdot 300$$

$$4 \cdot 350$$

$$6 \cdot 700$$

$$6 \cdot 704$$

$$7 \cdot 500$$

$$7 \cdot 506$$

$$4 \cdot 50$$

$$4 \cdot 359$$

$$6 \cdot 30$$

$$6 \cdot 34$$

$$7 \cdot 80$$

$$7 \cdot 86$$

$$4 \cdot 9$$

$$4 \cdot 59$$

$$6 \cdot 4$$

$$6 \cdot 730$$

$$7 \cdot 6$$

$$7 \cdot 580$$

$$4 \cdot 309$$

$$6 \cdot 734$$

$$7 \cdot 586$$

6. Məsələnı iki üsulla həll edin: a) əməlləri ardıcıl seçməklə; b) ifadə qurmaqla.

Mağaza fabrikdən 1845 manata alınan mebel dəstini 2400 manata satır.

4 dəst mebelin satışından neçə manat gəlir əldə edilir?

7. $a = 8$ olduqda ifadələrin qiymətini tapın.

1) $a \cdot 2080$

2) $a \cdot 50050$

3) $2002 \cdot a$

Çoxrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə vurma

2-8

Çoxrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə vurmanı müxtəlif yazılışlarla yerinə yetirmək olar.

$$\begin{array}{r} \text{MYOT} \\ 1425 \cdot 3 \\ \hline \text{T: } 5 \cdot 3 = 15 \\ \text{O: } 20 \cdot 3 = 60 \\ \text{Y: } 400 \cdot 3 = 1200 \\ \text{M: } 1000 \cdot 3 = 3000 \\ \hline 4275 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 1 \quad 1 \\ \text{MYOT} \\ 1425 \\ \times \quad 3 \\ \hline 4275 \end{array}$$

1. Hasilı hər bir mərtəbə qiymətinə vurmada alınan hasillərin cəmi kimi göstərin.

4 · 1238 hasilı
4 · 8 = 32, 4 · 30 = 120,
4 · 200 = 800, 4 · 1000 = 4000
hasillərinin cəminə bərabərdir:
32+120+800+4000 = 4952

110 009 · 8 hasilı
8 · 9, 8 · 10 000, 8 · 100 000
hasillərinin cəminə
bərabərdir. Üç mərtəbə
vahidi üçün hasil sıfırdır.

$$1238 \cdot 4$$

$$13671 \cdot 5$$

$$45007 \cdot 8$$

$$110009 \cdot 9$$

$$4056 \cdot 5$$

$$19386 \cdot 5$$

$$23041 \cdot 3$$

$$105038 \cdot 7$$

2. Vurma əməllərini dəftərinizdə tamamlayın.

a) $\begin{array}{r} 487 \\ \times 3 \\ \hline 4 \end{array}$

b) $\begin{array}{r} 249 \\ \times 7 \\ \hline 22 \end{array}$

c) $\begin{array}{r} 295 \\ \times 8 \\ \hline 1 \end{array}$

d) $\begin{array}{r} 067 \\ \times 6 \\ \hline 2 \end{array}$

3. Vurma əməllərini dəftərinizdə sütunla yazmaqla yerinə yetirin. Misalların cavabları qarışıq verilmişdir və onlardan biri səhvdir. Bu hansı misalın cavabıdır?

$$3259 \cdot 4$$

$$3 \cdot 56347$$

$$7 \cdot 110347$$

$$1786 \cdot 5$$

$$24308 \cdot 4$$

$$2 \cdot 4189$$

Cavablar: 169 041

772 429

87 232

8 378

8 930

13 036

4. Misalları hesablama üsulunun əlverişliliyinə görə iki qrupa ayırın. Sonra hesablayın.

1. Əməllər sırasına görə.

2. Vurmanın paylama xassəsini tətbiq etməklə.

$$20 \cdot 3 + 40 \cdot 3$$

$$1200 \cdot 2 + 2000 \cdot 2$$

$$4707 \cdot 5 + 293 \cdot 5$$

$$12 \cdot 2 + 28 \cdot 2$$

$$2998 \cdot 4 + 2002 \cdot 4$$

$$1337 \cdot 6 + 663 \cdot 6$$

5. Fazil 35 467 ədədinin 4 ilə hasilini kalkulyatorla hesablayır. Lakin o, 35 467 ədədini daxil edərkən 5 düyməsi əvəzinə 2 düyməsini basmışdır. Alınan nəticə düzgün nəticədən nə qədər fərqlənəcək? Bu fərqi göstərən ifadəni yazın.

Çoxrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə vurma

1. Mavi xanalarda verilmiş ədədlər arasından vuruqları elə seçin ki, hasil verilmiş aralıqda olsun. Hər hala aid ulduzların sayı qədər misal yazın.

534

756

859

1245

2395

• 3

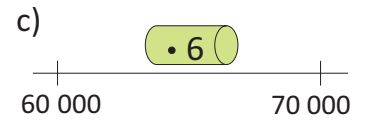
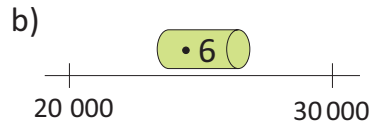
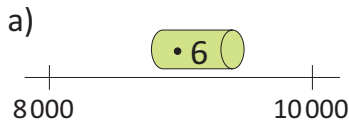
• 4

• 5

• 6

2. Elə ədədlər fikirləşin ki, 6-ya vurduqda hasil verilmiş ədədlər arasında olsun. Hər bir hala uyğun 3 misal yazın.

3. Futbol oyununa bir biletin qiyməti 7 manatdır. İnternet satış üçün ayrılan 31 250 biletdən 1 098-i satılmadı. Satılan biletlərdən nə qədər pul əldə edildi?

4. Üç inək gündə 32 / süd verir. Hər 4 / süddən 1 kq pendir alınır.

a) İnəklər həftədə neçə litr süd verir?

b) Bir həftədə sağılan süddən neçə kiloqram pendir alınar?

c) 1 kq pendir 7 manatdan satılarsa, bir həftəlik süddən alınan pendirdən nə qədər pul əldə edilir?

5. Azərbaycan rəssamı Səttar Bəhlulzadənin 4 əsərinin hər biri auksionda (hərracda) 123 650 manatdan satılarsa, cəmi neçə manat əldə edilir?

6. Əsasən jurnal çapında istifadə edilən parlaq kağızın bir tonunun qiyməti 2635 manat, qəzet kağızının bir tonunun qiyməti isə 936 manatdır.

3 t parlaq kağız üçün verilən pul 5 t qəzet kağızı üçün verilən puldan neçə manat çoxdur?

Seçib yoxlamaqla məsələ həlli

2-9

Məsələ. Həmid daxilina qəpik pullar atmışdı. Daxilini açanda onqəpiklik və beşqəpikliklərlə 1 manat 45 qəpik pul çıxdı. 10 qəpikliklərin sayı 5 qəpikliklərdən 4 dənə çox idi. Hər qəpik puldan neçə dənə olduğunu tapın.

Oxuyub anlama

Məsələni düzgün həll etmək üçün diqqətlə oxuyun və düzgün anladığınıza əmin olun.

Nə məlumdur?

1 manat 45 qəpik pul 5 və 10 qəpikliklədir.
10 qəpiklik 5 qəpiklikdən 4 dənə çoxdur.

Nəyi tapmalıyam? Hər qəpik puldan neçə dənədir?

Məsələ həlli üsulları

- Əməlləri tətbiq etməklə
- Məntiqi seçmə ilə
- Cədvəl qurmaqla
- Siyahı tutmaqla
- Ardıcılıq qurmaqla
- **Seçib yoxlamaqla**
- Sonuncu məlumatdan başlamaqla
- Tam-hissə modeli qurmaqla
- Tənlik qurmaqla

Plan

Hansı həll üsulunu seçməliyəm?
Cəmi 1 manat 45 qəpik olmalıdır. Bu şərti ödəyən qəpik pulların sayını seçib yoxlamaqla tapa bilərəm.
İlk seçim 5 dənə 5 qəpiklik və 9 dənə 10 qəpiklik kimi olsun

Həll

Məlumatı cədvəldə yerləşdirək.

Seçimlər	Pul 5 qəp.	Pul 10 qəp.	Cəmi
1. 5 beşqəpiklik, 9 onqəpiklik	$5 \cdot 5 = 25$	$9 \cdot 10 = 90$	$25 + 90 = 115$ azdır
2. 6 beşqəpiklik, 10 onqəpiklik	$6 \cdot 5 = 30$	$10 \cdot 10 = 100$	$30 + 90 = 130$ azdır
3. 7 beşqəpiklik, 11 onqəpiklik	$7 \cdot 5 = 35$	$11 \cdot 10 = 110$	$35 + 110 = 145$ dəqiqdir

Cavab: 7 beşqəpiklik, 11 onqəpiklik

Yoxlama

145 qəpik = 1 manat 45 qəpik,
qəpikliklərin də sayı şərtə uyğundur, 7 beşqəpiklik, 11 onqəpiklik,
beşqəpiklik 4 dənə çoxdur.

1. Mağazada un 6 kq və 8 kq-lıq torbalarda satılır. Gün ərzində 24 torba olmaqla 176 kq un satıldı. Hər növ un torbasından neçə ədəd satılmışdır?

2. Alıcı qiyməti 1075 manat olan mebelin pulunu 15 dənə kağız pulla ödədi. Bunların hansı kağız pullarla olduğunu müəyyən edin.

Çoxrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə

2-10

Bölünəni əlverişli toplananlara ayırmaqla

Nümunə. $1440 : 6 =$

1. Əvvəlcə qisməti şifahi olaraq təxmin edək. Bölünənə ən yaxın və 6-ya qalıqsız bölünən əlverişli ədədlər. 1200 və 1800-dür. $1200 \leftarrow 1440 \rightarrow 1800$
 $1200 : 6 = 200$ və $1800 : 6 = 300$. Qismət 200-dən böyük, 300-dən kiçik olmalıdır.
 1440 ədədi 1800-ə nisbətən 1200-ə daha yaxındır.
 Təqribi qisməti 200 qəbul etmək daha doğru olardı.

2. İndi isə qisməti yazılı hesablayaq. Bölünəni iki əlverişli toplananın cəmi kimi ifadə etməklə yerinə yetirək. Əlverişli toplananları müəyyən edərkən vurma cədvəli biliklərinizdən istifadə edin.

$$\begin{array}{r} 1440 : 6 = 240 \\ 1200 + 240 \\ \hline 1200 : 6 = 200 \\ 240 : 6 = 40 \\ \hline 240 \end{array}$$

Doğrudan da, 240 ədədi 200-dən böyük, 300-dən kiçikdir və $240 \cdot 6 = 1440$.

1. Əvvəlcə hər bir qismətin hansı iki yuvarlaq ədəd arasında yerləşdiyini müəyyən edin. Sonra qismətin dəqiq qiymətini tapın.

a) $5864 : 4$ b) $2434 : 3$ c) $6745 : 5$ d) $3688 : 8$ e) $11234 : 4$

2. Bölmə əməllərini yerinə yetirin. Daha bir qrup misal əlavə edin.

$$12\ 000 : 4 = 3000$$

$$12012 : 4 = (12000 + 12) : 4 = 3000 + 3 = 3003$$

$$12\ 120 : 4 = (12000 + 120) : 4 = 3000 + 30 = 3030$$

$$13\ 200 : 4 = (12000 + 1200) : 4 = 3000 + 300 = 3300$$

$$15\ 000 : 3$$

$$15\ 015 : 3$$

$$15\ 150 : 3$$

$$16\ 500 : 3$$

$$16\ 000 : 4$$

$$16\ 016 : 4$$

$$16\ 160 : 4$$

$$17\ 600 : 4$$

3. Bölmə əməllərini yerinə yetirin. Hər sütundakı iki qismətin bir-birindən neçə dəfə böyük və ya kiçik olduğu haqqında fikir yürüdün.

Bölünən dəyişmir, bölən iki dəfə artarsa, qismət..., iki dəfə azalırsa, qismət ...

$$240600 : 6$$

$$240600 : 3$$

$$18\ 240 : 6$$

$$18\ 240 : 3$$

$$270\ 900 : 3$$

$$270\ 900 : 9$$

$$32\ 400 : 8$$

$$32\ 400 : 4$$

4. Əvvəlcə qisməti təxmin edin, sonra bölünəni iki əlverişli toplananın cəmi ilə ifadə etməklə qisməti dəqiq hesablayın.

$$1\ 850 : 5$$

$$2\ 360 : 4$$

$$1\ 770 : 3$$

$$4\ 450 : 5$$

$$4\ 240 : 4$$

$$2\ 530 : 5$$

$$6\ 060 : 6$$

$$6\ 030 : 9$$

$$8\ 160 : 8$$

$$7\ 280 : 8$$

$$2\ 040 : 6$$

$$3\ 640 : 7$$

2-11

Tez hesablama vərđışləri

Bəzi hallarda bölünəni uyğun yuvarlaq ədədə tamamlamaqla bölmə əməlini yerinə yetirmək daha əlverişli olur.

Nümunə. $3\ 996 : 4 =$

$$\begin{aligned} 3\ 996 : 4 &= (4\ 000 - 4) : 4 = \\ &= 4\ 000 : 4 - 4 : 4 = \\ &= 1\ 000 - 1 = 999 \\ \mathbf{3996 : 4 = 999} \end{aligned}$$

Bu hesablamanı şifahi də yerinə yetirmək olar. $4000 : 4 = 1000$, yəni 4000 ədədi 1000 dənə 4 deməkdir. 3996 ədədi 4000-dən 4 vahid (bir 4) azdır. Deməli, 3996 ədədində 999 dənə 4 var

1. Bölünəni yuvarlaq ədədə tamamlamaqla qisməti tapın.

$7\ 992 : 8$

$11\ 994 : 6$

$1\ 495 : 5$

$1\ 592 : 8$

$23\ 994 : 6$

$2\ 495 : 5$

$3\ 992 : 8$

$35\ 994 : 6$

$3\ 485 : 5$

$3\ 192 : 8$

$17\ 994 : 6$

$1\ 985 : 5$

2. Hesablayın.

$(4\ 000 - 2\ 016) : 4$

$(5\ 000 - 2\ 010) : 5$

$(9\ 992 + 2\ 004) : 4$

$(16\ 734 + 1\ 260) : 6$

$4\ 000 - 2\ 016 : 4$

$5\ 000 - 2\ 010 : 5$

$9\ 992 + 2\ 040 : 4$

$16\ 734 + 1\ 260 : 6$

3. Mötərizələri elə yazın ki, cavab 10 000 olsun.

$2 \cdot 7\ 000 - 2\ 000$

$30\ 000 : 2\ 000 - 1\ 997$

$66\ 600 - 6\ 600 : 6$

$4\ 000 : 4 + 81\ 000 : 9$

$42\ 600 - 8\ 400 : 4 + 1\ 450$

$85\ 000 - 35\ 000 : 5$

4. Əməllər ardıcılığını göstərən sxemai çəkin.

Fikrimdə bir ədəd tutmuşam. Bu ədədin üzərinə 4 əlavə edib, nəticəni 4-ə bölsəniz, qismət 2 000 olar. Fikrimdə tutduğum ədədi tapın.

5. Bələdiyyə işçiləri "Daha çox çiçək, daha gözəl şəhər" devizi ilə keçirilən tədbirin birinci günü hər birinə 4 dənə olmaqla 1498 evə ağ zanbaq soğanı payladılar. İkinci gün isə hər evə 8 dənə olmaqla ağ zanbaqların sayı qədər qırmızı zanbaq soğanı payladılar. Neçə evə qırmızı zanbaq soğanı paylandı?

6. Fermer yetişdirdiyi kartofu hər birinə eyni miqdarda olmaqla 4 mağazaya təhvil verdi. Kartof ümumilikdə 6 tondan cəmi 12 kq az idi. Fermer hər mağazaya nə qədər kartof təhvil verdi?

2-12

Budaqlı bölmə

M Y O T							
6	5	3	6	4			
4				1	6	3	4
2	5			M	Y	O	T
2	4						
	1	3					
	1	2					
		1	6				
		1	6				
		0					

$6536 : 4 =$

Bölmə əməlinə ən böyük mərtəbədən başlanır.

1. Minliklər bölünür. $6 : 4 = 1$, qalıq 2
2. Yüzlüklər bölünür. $25 : 4 = 6$, qalıq 1
3. Onluqlar bölünür. $13 : 4 = 3$, qalıq 1
4. Təklilər bölünür. $16 : 4 = 4$, qalıq sıfır.

$$6\,536 : 4 = 1\,634$$

Yoxlama:

$$\begin{array}{r} 1634 \\ \times \quad 4 \\ \hline 6536 \end{array}$$

- 1.** Bölmə əməllərini yerinə yetirin.

$$6\,548 : 4$$

$$42\,346 : 2$$

$$4\,565 : 5$$

$$8\,784 : 6$$

$$37\,452 : 3$$

$$5\,748 : 4$$

- 2.** a) 3 456 ədədini əvvəlcə 2-yə, sonra alınan qisməti yenidən 2-yə, daha sonra isə bu qisməti də yenə 2-yə bölün.
b) 3 456 ədədini 8-ə bölün.
c) a və b bəndlərindəki cavabları müqayisə edin.

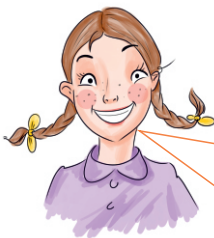
- 3.** Bölmə əməllərini yerinə yetirin. Bölünənin və qismətin rəqəmlərinin dəyişməsinə diqqət edin.

$325 : 5$

$$5\,325 : 5$$

$$10\,325 : 5$$

$$60\,325 : 5$$

325 : 5 = 65 olduğundan
sonra digər misalları
şifahi də hesablaya bilərəm.
5000 : 5 = 1000 olduğuna
görə 5325 : 5,
1000 + 65 = 1065 olacaq.

968 : 8

198 : 9

$$16\,968 : 8$$

9 198 : 9

$$40\,968 : 8$$

90 198 : 9

$$80\,968 : 8$$

$$900 \ 198 : 9$$

- 4.** Qisməti tapın. Həllin düzgünlüyünü yoxlayın.

$$9\,516 : 4$$

63 763 : 7

$$18\,972 : 9$$

~~29 136 : 8~~

$$6\,785 : 5$$

$$24\,872 : 8$$

$42\,612 : 6$

$$56735 : 5$$

5. a) $2\,836 : 4 = 709$ olduğuna görə, $(2\,836 - 4) : 4$ ifadəsinin qiymətini şifahi tapın.
b) $4\,645 : 5 = 929$ olduğuna görə, $(4\,645 - 25) : 5$ ifadəsinin qiymətini şifahi tapın.

- 6.** Məchul vuruğu tapın.

$$1) x \cdot 8 = 3\,672$$

$$2) 7 \cdot x = 14\,343$$

$$3) 5 \cdot x = 20\,415$$

Çoxrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə

Qismət neçə rəqəmlidir?

Araşdırma. Araşdırmanı müstəqil olaraq oxuyun və təqdim edin.

Off! necə bilək?

$$1\,614 : 3 =$$

1. Əvvəlcə qisməti təxmin edək:

1 614-ə ən yaxın olan və 3-ə qalıqsız bölünən əlverişli

yuvarlaq ədədlər 1 500 və 1 800-dür. $1\,500 : 3 = 500$ $1\,800 : 3 = 600$.

Deməli, qismət üçrəqəmlidir və 500-dən böyük, 600-dən kiçikdir.

2. Qismətin rəqəmləri sayını aşağıdakı kimi fikir yürütməklə də müəyyən etmək olar.

Bölünənin ən böyük mərtəbəsindəki vahidlərin sayı böləndən

kiçikdirsə, qismətin rəqəmlərinin sayı bölünənin rəqəmləri sayından

bir vahid az olur. Məsələn, 1 614 ədədinin minliklər mərtəbəsinə

görə $1 < 3$. Bu səbəbdən ilk addımda 16 yüzlük bölünür və qismətin ilk

rəqəmi (5) tapılır. Qismət yüzlüklərlə olacaq. Yəni qismət üçrəqəmli olmalıdır.

Sonrakı hər mərtəbə vahidinin bölünməsindən qismətə bir rəqəm yazılır.

Qismətin 538 olduğu tapılır. Doğrudan da 538 ədədi 500 və 600 arasındadır.

16143
 15538
 11YOT
 9
 24
 24
 0

$$1\,614 : 3 = 538$$

1. Araşdırmaya uyğun olaraq əvvəlcə qisməti təxmin edin, rəqəmləri sayını müəyyənləşdirin. Sonra bölmə əməlini yazılı olaraq yerinə yetirin.

1 184 : 2

$$2\,679 : 3$$

$$5\,464 : 4$$

1 < 2
1 184 : 2
qismət
üçrəqəmlidir!

4 971 : 3

$$1\,146 : 6$$

$$3\ 324 : 4$$

4 > 3
4 971 : 3
qismət
döndrəgəmlidir!

2. Hərflərin yerinə elə rəqəmlər yazın ki, qismət şərtə uyğun olsun.

1) Qismət üçrəqəmli olsun.

a) $A_{418} : 2$

b) **B** 317 : 3

c) $C_{332} : 4$

d) $D_{335} : 5$

2) Qismət dörd rəqəmli olsun.

a) $6\,748 : 2$

b) **B**3 421 : 3

c) $C3\ 528 : 4$

d) $D1\ 335 : 5$

3. Bölmə əməllərini yerinə yetirmədən hər bir qismətin səhv tapıldığını hansı fikirlərlə əsaslandırmaq olar?

$$4249 : 7 = 707$$

$$7008 : 8 = 976$$

$$2\,285 : 5 = 557$$

$$1881 : 9 = 28$$

$$3224 : 8 = 402$$

$$240\,005 : 5 = 5801$$

Çoxrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə

2-14

Qismətə nə zaman sıfır yazılır?

Nümunə. $6252 : 3 =$

1. **Minliklər bölünür:** $6 : 3 = 2$, qalıq sıfırdır.

2. **Yüzlüklər bölünür:** $2 < 3$, 2 yüzüyü yüzlüklərlə 3-ə bölmək mümkün deyil. Ona görə də qismətin yüzlüklər mərtəbəsinə sıfır yazılır. 2 yüzlük 20 onluq kimi 5 onluqla birlikdə (25 onluq) bölünür.

3. **Onluqlar bölünür:** $25 : 3 = 8$, qalıq 1.

4. **Təklilər bölünür:** $12 : 3 = 4$, qalıq sıfırdır.

Hər bölmə addımında qismətə bir rəqəm yazılır.

Yoxlama: $2084 \cdot 3 = 6252$

6	2	5	2	3					
6				2	0	8	4		
	2	5							
	2	4							
		1	2						
		1	2						
			0						

6252 : 3 = 2084

1. Bölmə əməllərini şifahi yerinə yetirin.

$$8\ 012 : 4$$

$$14\ 028 : 7$$

$$60\ 003 : 3$$

$$8\ 024 : 4$$

$$28\ 014 : 7$$

$$9\ 006 : 3$$

$$8\ 008 : 4$$

$$14\ 042 : 7$$

$$12\ 126 : 3$$

2. Bölmə əməllərini yerinə yetirin.

$$3\ 016 : 2$$

$$78\ 126 : 6$$

$$75\ 495 : 5$$

$$34\ 144 : 8$$

$$6\ 309 : 3$$

$$98\ 964 : 9$$

$$56\ 008 : 4$$

$$21\ 488 : 8$$

3. İfadələrin qiymətini tapın.

$$11\ 024 : 4 \cdot 6 - 4\ 500$$

$$18\ 400 : 4 + 49\ 344 : 6$$

$$24\ 794 : 7 : 2 + 1\ 100$$

$$(4\ 000 - 2\ 145) : 5 + 2\ 000$$

4. **Məsələni sxem çəkməklə həll edin.**

Turistlər dağdakı düşərgəyə çatmaq üçün kəndarası yollarla 2 km 50 m məsafə qət etdilər. Bu məsafə onların gedəcəkləri ümumi yolun yarısının yarısı qədər idi.

a) Turistlər daha nə qədər yol getməlidirlər?

b) Turistlərin bütün yolunu 8 bərabər hissəyə bölsək, hər hissənin uzunluğu neçə metr olar?

Çoxrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə

2-15

Qalıqlı bölmə

Nümunə. $5000 : 6 =$

1. Əvvəlcə qisməti təxmin edin.

Vurma cədvəlinə görə ən yaxın bölünəndən istifadə edin.

$4800 : 6 = 800$, $5400 : 6 = 900$, deməli, qismət 800 ilə 900 arasındadır. 5000 ədədi 4800 daha yaxın olduğundan qismət təxminən 800-dür.

2. Bölmə əməlini yazılı olaraq yerinə yetirin.

Çoxrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölərkən də bölünmə əlamətlərinə görə bölmə əməlinin qalıqsız və ya qalıqlı olduğunu təyin etmək olar.

$$6000 : 6 = 1000$$

5	0	0	0	6					
4	8			8	3	3			
-	2	0							
-	1	8							
		2	0						
		-	1	8					
				2					

$$833 \cdot 6 + 2 = 5000$$

$$5000 : 6 = 833(q2)$$

1. Bölmə əməllərini yerinə yetirin. Cavabınızı yoxlayın.

$$2504 : 3$$

$$3003 : 4$$

$$21374 : 8$$

$$3008 : 3$$

$$12271 : 4$$

$$20022 : 8$$

$$12110 : 3$$

$$1719 : 4$$

$$25686 : 8$$

2. Verilən ədədlərdən əvvəlcə 4-ə qalıqsız, sonra isə qalıqlı bölünənləri seçin və qisməti hesablayın.

14312

24036

5430

24300

10018

1246

70432

16500

346

30122

3. Verilən ədədlərdən əvvəlcə 3-ə qalıqsız bölünənləri, sonra isə qalıqlı bölünənləri seçin və qisməti hesablayın.

8424

10542

32048

3456

11239

14445

4. Aşağıda verilən ədədlərdən əvvəlcə 5-ə qalıqsız bölünənləri, sonra isə qalıqlı bölünənləri seçin və qisməti hesablayın.

46 415

7 080

349

17 700

6 309

4 645

8 856

48 885

11 234

4 280

5. Bölmə əməllərini şifahi yerinə yetirin. Həllinizin düzgünlüyünü qismətin rəqəmlərinin sayına görə yoxlayın. Hər bənddəki misalların cavablarına görə uyğun bir misal da siz əlavə edin.

$$1) 7021 : 7$$

$$2) 180081 : 9$$

$$3) 1004 : 2$$

$$4) 60024 : 6$$

$$4012 : 4$$

$$80036 : 4$$

$$1506 : 3$$

$$40015 : 5$$

$$______ : ______$$

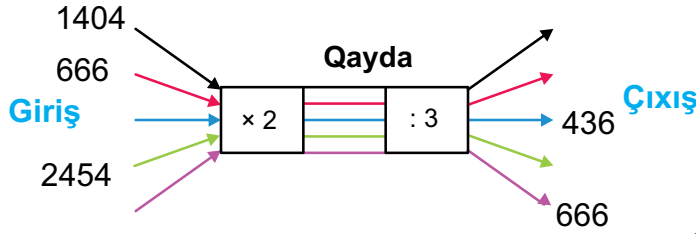
$$______ : ______$$

$$______ : ______$$

$$______ : ______$$

Çoxrəqəmli ədədi birrəqəmli ədədə bölmə

1. Ədəd maşınının iş qaydasına, giriş və ya çıxışındakı verilən ədədlərə görə verilməyən ədədləri müəyyən edin.

2. Verilən bölünmə şərtlərinə aid 3 qalıqsız, 3 qalıqlı misal yazın.

a) Rəqəmlərinin cəmi 9-a qalıqsız bölünən ədədlərin özü də 9-a qalıqsız bölünür.

b) Həm 2-yə, həm də 3-ə qalıqsız bölünən ədədlər 6-ya da qalıqsız bölünür.

1395

$1+3+9+5 = 18$
9-a qalıqsız bölünür.

2334

1. Cüt ədəddir. 2-yə bölünür.
2. Rəqəmlərinin cəmi 3-ə bölünür.
Deməli, ...

3. Marafon iştirakçıları üçün qaçış yolunun uzunluğu 42 km 195 m müəyyən olundu. Qaçış yolu 4 bərabər hissəyə bölündü. Artıq qalan hissə finiş yolunu təşkil etdi. Finiş yolunun uzunluğunu tapın.

4. Bir bölmə əməlinə qismət bütün rəqəmləri eyni olan üçrəqəmli ədəd, qalıq ən böyük birrəqəmli cüt ədəd, bölən isə ən böyük birrəqəmli ədəddir.

a) Bölünən ən çoxu neçə ola bilər?
b) Bölünən ən azı neçə ola bilər?

5. Köpəkbalığının uzunluğu 18 m, qayabalığının uzunluğu 4 sm-dir. Köpəkbalığı qayabalığından neçə dəfə uzundur?

6. Elə ədədlər tapın ki, 5-ə böldükdə qalıq 4 olsun. $b = 5 \cdot a + 4$ bərabərliyi bu ədədləri tapmaqda sizə necə kömək edə bilər? a və b nəyi ifadə edir?

7. Aşağıda verilən hər fikrə aid 3 nümunə yazın.

1) Əgər iki vuruqdan biri cüt ədəddirsə, hasil cüt ədəddir.
2) Əgər hər iki vuruq tək ədəddirsə, hasil tək ədəddir.

Verilən həll üsullarından istifadə etməklə məsələləri həll edin.

Məsələ həlli üsulları

- əməli seçməklə
- ardıcılıq qurmaqla
- seçib yoxlamaqla
- cədvəl qurmaqla

1. Stiker hər birində 5 və ya 8 dənə olmaqla iki cür qutuda satılır. Camal 59 stiker aldı. O, hər qutu stikerdən neçə dənə aldı?

2. Kərim kirayə götürdüyü qayıqla turistləri göldə gəzdirir, onlara tarixi məlumatlar çatdırır. Hər dəfə qayığa 4 nəfər minir və gəzinti təxminən 20 dəqiqə çəkir.
a) Bir biletin qiyməti 8 manat olarsa, Kərim bir gəzintidən nə qədər pul əldə edər?
b) Kərim qayığı hər gün yalnız 3 saatlığa kirayələyə bilər. Kərim bu müddət ərzində ən çoxu neçə gəzinti təşkil edə bilər?
c) Qayığın 3 saatlıq kirayə haqqı 100 manat olarsa, Kərimin bir gündə gəliri ən çoxu nə qədər ola bilər?

3. Aliyə kilim üzərindəki naxışları araşdırır. Naxışlar 1-ci cərgədə 13, 2-ci cərgədə 11, üçüncü cərgədə 9 kvadrat və s. olmaqla rəngli kvadratlar ardıcılığı ilə yaradılmışdır.
a) Bu qayda ilə naxışın neçənci cərgəsində yalnız bir kvadrat olacaq?
b) Bu qayda ilə siz də naxış çəkin və rəngləyin.

4. Universitetin auditoriyalarından birində 16 tələbə iqlim dəyişikliyinə aid debat aparır. Bir sualın müzakirəsi zamanı debatda iştirak edən qızların hər biri fikirlərini ifadə etmək üçün 3 dəqiqə, oğlanlar isə 4 dəqiqə vaxt istədilər. Cavablara cəmi 55 dəqiqə vaxt sərf edilmişsə, debatda neçə oğlan, neçə qız iştirak edir?

5. Gülər altı günlük atsürmə təlimlərinə gedir. O, ilk gün 15 dəqiqə, hər sonrakı gün isə əvvəlki gündən 15 dəqiqə çox təlim keçir. Gülər 6 gündə neçə dəqiqəlik təlim keçmiş olacaq? Bu vaxtı saat və dəqiqə ilə ifadə edin.

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Bölmə əməllərini yerinə yetirin. Qismətə hansı addımda sıfır yazdığınıza diqqət edin.

$4\ 143 : 3$

$84\ 036 : 6$

$75\ 495 : 7$

$54\ 145 : 5$

$3\ 204 : 3$

$92\ 763 : 9$

$35\ 413 : 7$

$88\ 488 : 8$

2. İfadələrin qiymətini tapın.

$121236 : 4 + 1253 \cdot 4 - 2\ 345$

$18\ 840 : 5 - 424 \cdot 5$

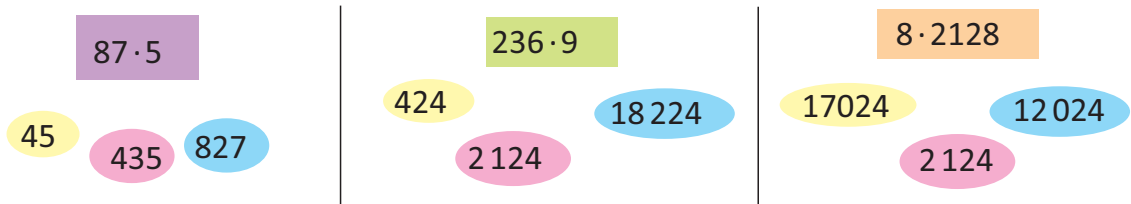
$23\ 454 - 6\ 606 : 3 + 2\ 009$

$2\ 850 : 3 \cdot (542 - 537)$

3. Kamil iki qurbağanın tullanıqlarını müşahidə edir. Qurbağalardan birincisi hər dəfə 12 sm tullandıqda, digəri iki dəfə tullanır və hər dəfə 8 sm məsafəyə atılır. İkinci qurbağa 80 sm tullandıqda birinci qurbağadan nə qədər irəlidlə olacaq? Məsələni cədvəl qurmaqla həll edin.

4. Bir rulonda 15 m divar kağızı var. Bir otağa hər biri 2 m uzunluğunda kəsilmiş 25 parça divar kağızı lazımdır. 5 rulon divar kağızı bu otağa çatarmı?

5. Verilən üç ədəd arasından hasilə uyğun ədədi təxminlərinizə görə seçin. Sonra isə yazılı hesablamalarla yoxlayın.

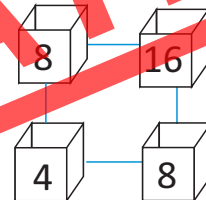

6. Şəkildəki qutularda 36 şar elə yerləşdirilmişdir ki, ardıcıl olaraq hər birində əvvəlkindən ya iki dəfə çox, ya da iki dəfə az şar var. Siz bu qayda ilə:

- a) 27 şarı;
b) 360 şarı qutularda yerləşdirin.

36 şar düzülüb!
360 şarı bu qayda
ilə yerləşdirmək
asan olacaq!

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Qisməti şifahi hesablayın.

$$60\,300 : 3$$

$$24\,600 : 6$$

$$32\,016 : 4$$

$$20\,400 : 5$$

$$28\,014 : 7$$

$$42\,042 : 7$$

$$12\,300 : 3$$

$$21\,021 : 3$$

$$105\,015 : 5$$

2. İki misalı həll edin, üçüncünün cavabını birbaşa yazın.

$$4\,000 : 8$$

$$8\,100 : 9$$

$$42\,000 : 7$$

$$600\,000 : 6$$

$$560 : 8$$

$$54 : 9$$

$$1\,400 : 7$$

$$1\,800 : 8$$

$$4\,560 : 8$$

$$8\,154 : 9$$

$$43\,400 : 7$$

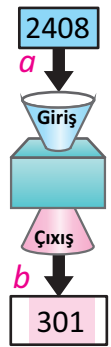
$$601\,800 : 8$$

3. “Ədəd robotları” bölmə əməlini

yerinə yetirirlər.

a) Giriş və çıxışındakı ədədləri müqayisə etməklə robotların gördüyü işi riyazi şəkildə yazın.

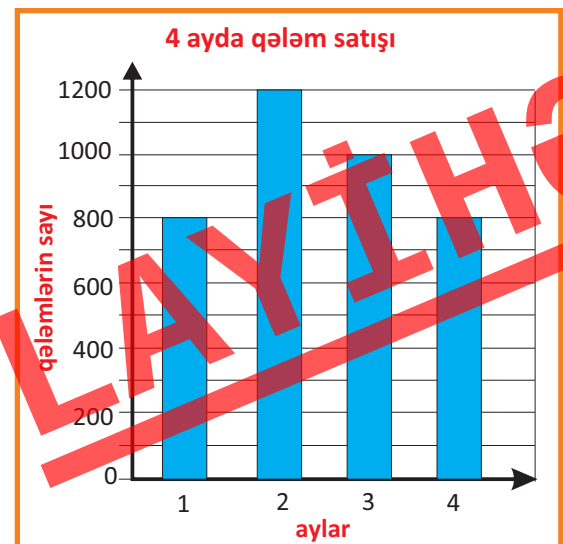
b) Hər robotun girişinə 9600 ədədi daxil edilsə, çıxışlarında hansı ədəd alınar?

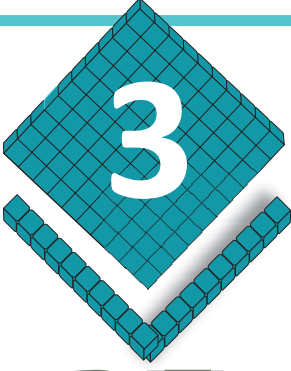

4. 126 şagirdi gəzintiyə aparmaq üçün üç avtobus ayrıldı. Hər avtobusda 11 cərgə və hər cərgədə 4 oturacaq var. Avtobuslarda cəmi neçə yer boş qalacaq?

5. Barqraf 4 ay ərzində mağazada satılan qələmlərin sayı haqqında məlumatı əks etdirir.

- 1) 4 ayda cəmi neçə qələm satıldı?
- 2) Qələmlər hər birində 8 dənə olmaqla qutulara qablaşdırılmışdır. 4 ay ərzində neçə qutu qələm satılmışdır?
- 3) Bir qutu qələmin qiyməti 2 manat olarsa, qələmlərin satışından neçə manat əldə edilir?

Kəsrlər Ölçmə

Bu bölmədə nələri
öyrənəcəksiniz?

- ✓ kəsrləri yazmağı və oxumağı
- ✓ kəsrləri müqayisə etməyi
- ✓ ədədin (tamin) hissəsini tapmağı
- ✓ hissəsinə görə ədədi (tami) tapmağı
- ✓ kəsrlərə aid müxtəlif məsələlər həll etməyi
- ✓ uzunluğu, kütləni, tutumu təxmini müəyyən etməyi
- ✓ uzunluğu, kütləni, tutumu dəqiq ölçməyi
- ✓ uzunluq, kütlə və tutumun vahidləri arasında uyğun çevrilmələr aparmağı
- ✓ uzunluq, kütlə və tutumu kəsrlərlə ifadə etməyi
- ✓ ölçmələrə aid müxtəlif məsələlər həll etməyi

Bölmə üzrə layihə işi

Qonaqlıq üçün menyu və ərzaqlar

- ! Bir qonaqlıq üçün menyu seçin. Menyuda şorba, salat, əsas yemək, şirniyyat olmasına fikir verin. Yeməklərin reseptlərini böyüklərdən soruşun, internetdən əldə edin.
- ! Qonaqların sayını müəyyənləşdirin və reseptləri bu sayə görə hazırlayın.
- ! Menyunuzu sağlam qidalanmaya uyğun seçməyə çalışın və bu barədə yazın.
- ! Qonaqlıq üçün lazım olan su və ya şirənin də miqdarını müəyyən edin.

Hissələr, kəsrlər

3-1

Tamın (bütövün) bərabər hissələri

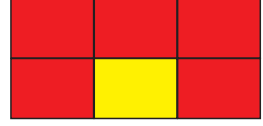
Kəsir tamın bir və ya bir neçə bərabər hissəsidir.

Şəkillərdəki düzbucaqlı 6 bərabər hissəyə bölünmüşdür. Hissələrdən biri sarı rəngdədir. Sarı rənglənmiş hissəni $\frac{1}{6}$ kəsri ilə göstərmək olar.

surət $\rightarrow \frac{1}{6}$ $\leftarrow$ sarı hissələrin sayı

məxrəc $\rightarrow 6$ $\leftarrow$ bərabər hissələrin ümumi sayı

Düzbucaqlının $\frac{1}{6}$ - altıda bir hissəsi sarı, $\frac{5}{6}$ - altıda beş hissəsi isə qırmızı rəngdədir.

1.

Şəkillərə görə sual işarəsinin yerinə uyğun ədədi və kəsri yazın.

1.

? bərabər hissə

? rəngli hissə

? kəsir

2.

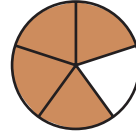

? bərabər hissə

? rəngli hissə

? kəsir

3.

? bərabər hissə

? rəngli hissə

? kəsir

4.

? bərabər hissə

? rəngli hissə

? kəsir

5.

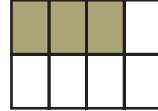

? bərabər hissə

? rəngli hissə

? kəsir

6.

? bərabər hissə

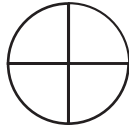
? rəngli hissə

? kəsir

2.

Kəsrləri dairələrin uyğun hissələrini rəngləməklə göstərin.

1)

2)

3.

Hər bir kəsri düzbucaqlının uyğun hissəsini rəngləməklə göstərin.

$\frac{1}{5}$; $\frac{2}{5}$; $\frac{3}{5}$; $\frac{4}{5}$; $\frac{5}{5}$

Hissələr, kəsrlər

3-2

Əşya qrupunun bərabər hissələri

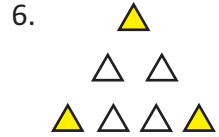
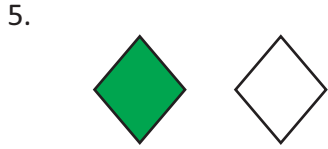
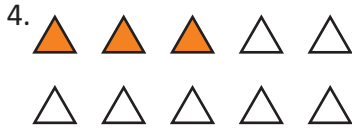
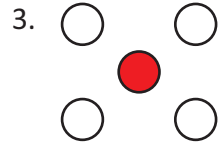
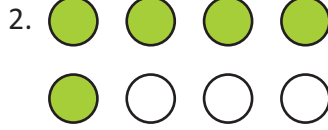
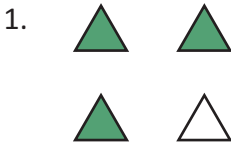
Şəkildə cəmi 7 düzbucaqlı var.

Onlardan 3-ü qırmızı, 4-ü ağ rəngdədir. Bu məlumatı kəsrlə ifadə edək.

Düzbucaqlıların $\frac{3}{7}$ hissəsi qırmızıdır. Düzbucaqlıların $\frac{4}{7}$ hissəsi ağdır.

1. Fiqurların ümumi sayını və rənglənmiş fiqurların sayını yazın. Rəngli fiqurlar hissəsini kəsrlə göstərin.

2. Qırmızı rəngli fiqurlar bütün fiqurların hansı hissəsini təşkil edir? Kəsrlə yazın.

3. Verilən hissələri əşya qrupu üzərində şəkil çəkməklə və uyğun kəsri yazmaqla göstərin.

1) 7 şardan 4-ü sarı rəngdədir.

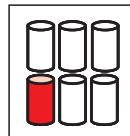
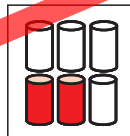
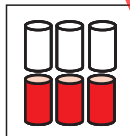
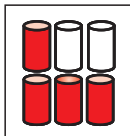
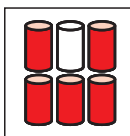
2) 8 ulduzdan 5-i qırmızıdır.

3) 5 üzdən 3-ü güləndir.

4) 11 almadan 3-ü yaşıldır.

4. 12 şagirddən 5-i sinifdə, qalanı isə həyətdədir. Şagirdlərin həyətdə olan hissəsini kəsrlə göstərin.

5. Əvvəlcə qırmızı, sonra isə ağ rəngli silindrlərin sayına uyğun kəsrləri yazın.

Hissələr, kəsrlər

3-3

Kəsrlər ədəd oxu üzərində

Biz indiyə qədər natural ədədlərin ədəd oxu üzərində yerləşməsinə aid tapşırıqları yerinə yetirirdik. Eyni qayda ilə kəsrləri də ədəd oxu üzərində yerləşdirmək olar.

Nümunə: $\frac{2}{5}$ kəsri ədəd oxu üzərində göstərək.

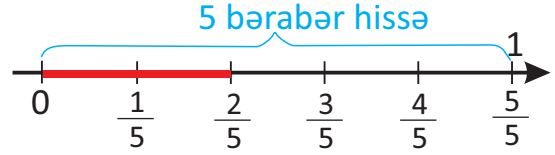
1) Ədəd oxu üzərində 0 və 1 ədədlərinə uyğun nöqtələri qeyd edək.

2) Alınan parçanı 5 bərabər hissəyə bölək.

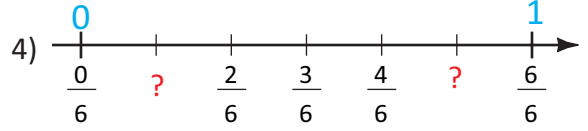
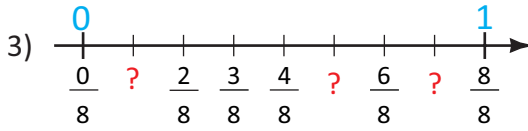
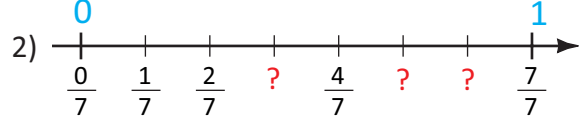
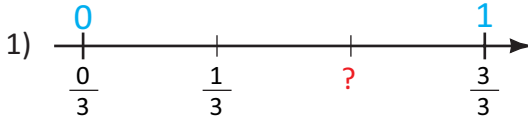
3) Hər hissə $\frac{1}{5}$ kəsrinə uyğundur.

4) $\frac{2}{5}$ kəsri iki bərabər hissəyə uyğundur.

Bu hissəni rənglə ayıraq.

1. Ədəd oxlarını dəftərinizdə çəkin və sual işarəsinin yerinə uyğun kəsri yazın.

2. Ədəd oxu üzərində modelləşdirilmiş kəsrləri yazın.

3. Kəsrləri ədəd oxu üzərində göstərin.

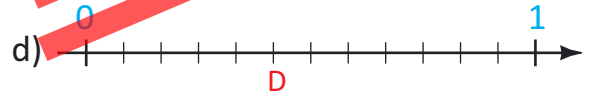
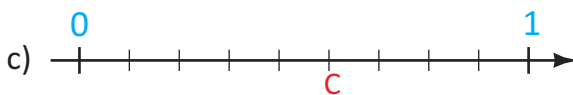
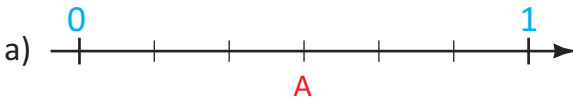
a) $\frac{1}{6}$, $\frac{5}{6}$

b) $\frac{3}{7}$, $\frac{3}{7}$, $\frac{4}{7}$

c) $\frac{3}{9}$, $\frac{5}{9}$, $\frac{7}{9}$

d) $\frac{2}{10}$, $\frac{5}{10}$

4. Ədəd oxu üzərində hərflər hansı kəsri göstərir? Bu kəsrləri yazın.

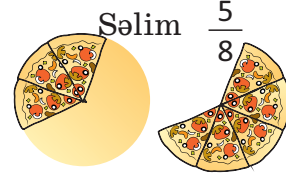
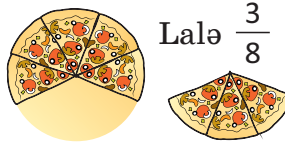
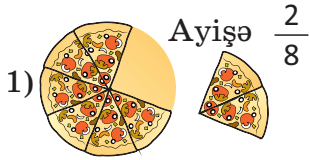

Hissələr, kəsrlər

3-4

Kəsrlərin müqayisəsi

Hər piroq 8 bərabər dilimə bölünmüşdür. Ayrılan dilimlər yeyilən hissəni göstərir.

Kimin daha çox piroq yediğini kəsrlərin müqayisəsi ilə göstərək.

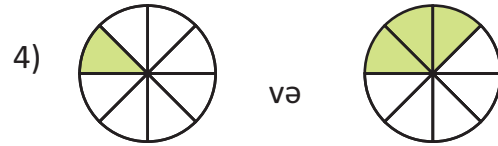
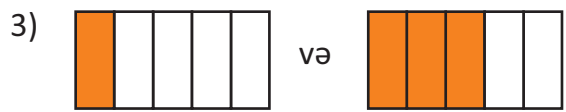
Ayışə 8 dilim piroqdan 2-ni, yəni piroqun $\frac{2}{8}$ hissəsini, Lalə 3-nü, yəni $\frac{3}{8}$ hissəsini, Səlim 5-ni, yəni bütün piroqun $\frac{5}{8}$ hissəsini yemişdir. Hissələrin müqayisəsini yazaq.

< Ayışə və Lalə: $\frac{2}{8} < \frac{3}{8}$ Səlim və Ayışə: $\frac{5}{8} > \frac{2}{8}$ Səlim və Lalə: $\frac{5}{8} > \frac{3}{8}$

Kəsrlərin məxrəcləri eyni olduqda sürəti böyük olan kəsir böyükdür.

$5 > 3$ olduğu üçün $\frac{5}{8} > \frac{3}{8}$

1. Rəngli hissələrə uyğun kəsrləri yazın və müqayisə edin.

2. Kəsrlərin müqayisəsini model çəkməklə təqdim edin.

1) $\frac{3}{4}$ və $\frac{1}{4}$ 2) $\frac{1}{7}$ və $\frac{3}{7}$ 3) $\frac{5}{8}$ və $\frac{1}{8}$ 4) $\frac{3}{5}$ və $\frac{1}{5}$

3. Dairələr hansı qayda ilə rənglənmişdir? Növbəti dairəni çəkin və rəngləyin.

Rəngli hissələrə uyğun kəsrləri ardıcıl yazın.

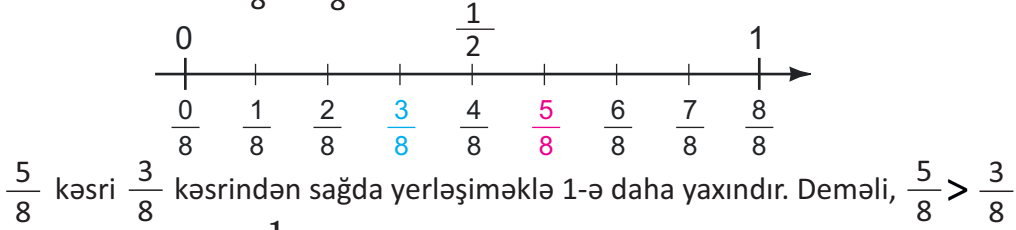

Hissələr, kəsrlər

3-5

Ədəd oxu üzərində kəsrlərin müqayisəsi

- Kəsrlərin müqayisəsi ədəd oxu üzərində əyani olaraq görünür. Kəsrlərin ədəd oxu üzərindəki müqayisəsi natural ədədlərin müqayisəsinə uyğundur. Natural ədədlərdə olduğu kimi iki kəsrdən böyük olanı ədəd oxu üzərində daha sağda yerləşir. $\frac{5}{8}$ və $\frac{3}{8}$ kəsrlərinin müqayisəsini ədəd oxu üzərində təqdim edək.

Diqqət edin! $\frac{1}{2}$ kəsri 0 və 1 arasında olmaqla yarını göstərir.

$\frac{4}{8}$ kəsri də $\frac{1}{2}$ kəsri ilə eyni nöqtəyə uyğun olmaqla yarını göstərir.

- $\frac{1}{2}$ kəsri ilə müqayisə etməklə rəngli hissəyə uyğun kəsri təxmin etmək olar.

Təxminən $\frac{1}{2}$ hissəsi rənglənmişdir.

$\frac{1}{2}$ -dən çoxdur,

təxminən $\frac{3}{4}$ hissəsi rənglidir.

$\frac{1}{2}$ -dən azdır

təxminən $\frac{1}{3}$ hissəsi rənglidir.

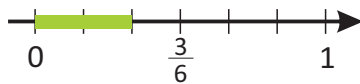
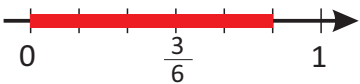
1. Kəsrlərin müqayisəsini ədəd oxu üzərində göstərməklə müqayisə edin.

1) $\frac{2}{6}$ və $\frac{5}{6}$

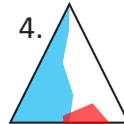
2) $\frac{4}{5}$ və $\frac{3}{5}$

3) $\frac{4}{7}$ və $\frac{6}{7}$

2. Rəngli hissələrə uyğun kəsrləri yazın və artan sıra ilə düzün.

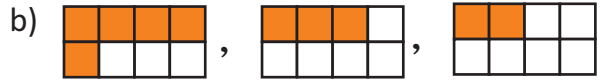
3. Hər bir şəklin rəngli hissəni $\frac{1}{2}$ -lə müqayisə edin. Rəngli hissəni kəsrlə təxmin edin.

4. **Araşdırma.** Eyniölçülü 3 kvadrat çəkin. Kvadratları verilən qayda ilə bərabər hissələrə bölüb qırmızı karandaşla rəngləyin: 1-ci kvadratı 2 bərabər hissəyə bölüb 1 hissəsini, 2-ci kvadratı 4 bərabər hissəyə bölüb 2 hissəsini, 3-cü kvadratı 6 bərabər hissəyə bölüb 3 hissəsini. Hər üç kvadratın rəngli hissələrinə uyğun kəsrləri $\frac{1}{2}$ kəsri ilə müqayisə edin. Fikirlərinizi ədəd oxu üzərində də təqdim edin.

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Rənglənmiş hissələrə uyğun kəsrləri yazın, azalan sıra ilə düzün.

2. Kəsrləri ədəd oxu üzərində göstərin.

a) $\frac{1}{10}, \frac{3}{10}, \frac{7}{10}$

b) $\frac{3}{7}, \frac{5}{7}, \frac{6}{7}$

c) $\frac{1}{8}, \frac{3}{8}, \frac{6}{8}$

3. Hansı ədədə daha yaxındır: $\frac{1}{2}$ -ə, yoxsa 1-ə?

Ədəd oxu üzərində modelləşdirməklə fikir yürüdün.

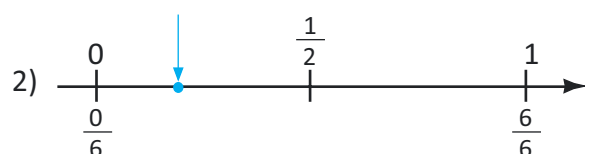
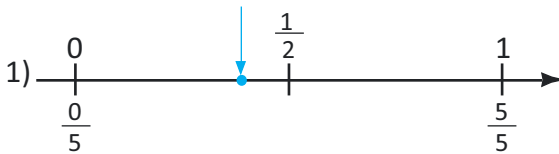
a) $\frac{3}{10}$

b) $\frac{3}{8}$

c) $\frac{5}{6}$

d) $\frac{3}{4}$

4. Oxun göstərdiyi nöqtə təxminən hansı kəsre uyğundur?

5. Hər düzbucaqlının yarısı rənglənmişdir. Rəngli hissələrə uyğun kəsrləri yazın. Hissələrin bərabərliyini kəsrlərin bərabərliyi ilə göstərin. Yazılışı tamamlayın.

= = = $\frac{1}{2} = \frac{2}{4} = \dots$

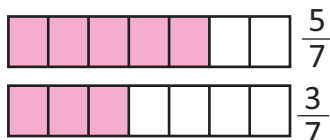
6. Rasim bir keksin $\frac{1}{5}$ hissəsini, Elnur isə $\frac{4}{5}$ hissəsini yedi. Bu məlumatı şəkillə təqdim edin.

7. a) Bir pitsa 8 bərabər dilimə bölündü. Könül 3 dilim, Gülər isə 4 dilim yedi. Könülün, Gülərin yediği və qalan pitsa hissəsini kəsrlə ifadə edin.

b) Velosipedçi 7 km yolun 4 km-ni qət etdi. Velosipedçinin getdiyi yolu və qalan yolu kəsrlə ifadə edin.

8. Kəsrlərin müqayisəsini düzbucaqlının uyğun hissəsini rəngləməklə göstərin.

Nümunə.

$\frac{5}{7} > \frac{3}{7}$

$\frac{5}{9}$ və $\frac{7}{9}$

$\frac{2}{4}$ və $\frac{3}{4}$

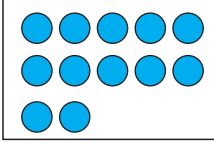
Hissələr, kəsrlər

3-6

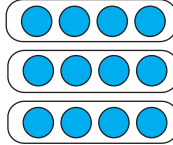
Ədədin (tamın) hissəsinin tapılması

Nümunə. 12 dairənin $\frac{2}{3}$ hissəsi neçə dairədir?

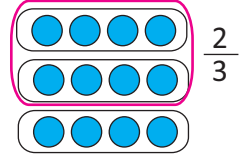
Cəmi 12 dairə

$\frac{2}{3}$ kəsrinin məxrəci - 3 ədədi
12 dairənin 3 bərabər hissəyə
ayrıldığını göstərir. Dairələrin
 $\frac{1}{3}$ hissəsi $12 : 3 = 4$ dairədir.

$\frac{2}{3}$ kəsrinin surətindəki 2 ədədi
3 bərabər hissədən ikisini
göstərir.
 $\frac{2}{3}$ hissə: $2 \cdot 4 = 8$ (dairə)

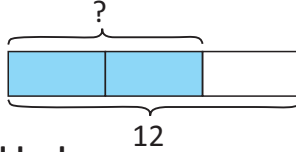

Əməllər ardıcılığı ilə ifadə şəklində yazılış:

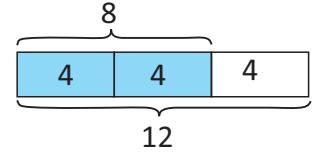
Cavab: 12 dairənin $\frac{2}{3}$ hissəsi 8 dairədir.

ayrılan 2 hissə
 $(12 : 3) \cdot 2 = 8$
1 hissə

Tam-hissə modeli:

$12 : 3 = 4$
 $2 \cdot 4 = 8$

Ədədin hissəsini tapma addımları.

1. Ədəd (tam) hissələrin ümumi sayına (məxrəcə) bölünür və bir hissəsi tapılır.
2. Bir hissənin qiyməti ayrılan hissələrin sayına (surətə) vurulur.

1. Neçə dairədir? Cavabı uyğun sayda dairələri haşiyəyə almaqla da göstərin.

15 dairənin

$\frac{2}{5}$ hissəsi

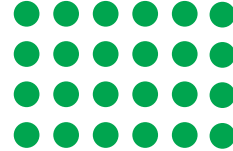
12 dairənin

$\frac{3}{4}$ hissəsi

24 dairənin

$\frac{5}{6}$ hissəsi

2. Tələb olunan hissəsini tapın.

18-in $\frac{2}{3}$ -si

42-nin $\frac{3}{7}$ -ü

32-nin $\frac{5}{8}$ -i

50-nin $\frac{4}{5}$ -ü

40-in $\frac{5}{8}$ -i

21-in $\frac{1}{3}$ -i

100-ün $\frac{9}{10}$ -u

121-in $\frac{5}{11}$ -i

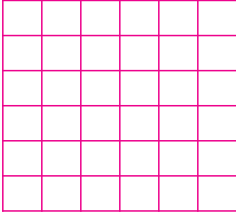
Məsələləri tam-hissə modeli qurmaqla həll edin.

3. Nailə xanım 60 manat pulun $\frac{3}{5}$ hissəsini meyvə-tərəvəzə xərclədi.
Nailə xanım meyvə-tərəvəzə neçə manat pul xərclədi?

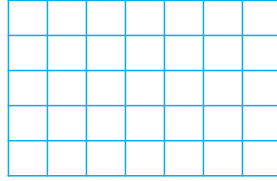
4. Bağdakı 24 alma ağacının $\frac{3}{4}$ hissəsi yeni növdür və bu il əkilmişdir. Bu il bağda neçə alma ağacı əkilmişdir?

Hissələr, kəsrlər

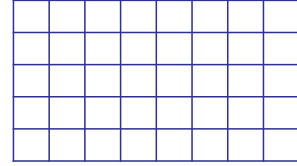
1. 1) 54 ədədinin $\frac{2}{6}$ hissəsi ilə 45 ədədinin $\frac{3}{5}$ hissəsinin cəmini tapın.
2) 75 ədədinin $\frac{4}{5}$ hissəsi ilə 81 ədədinin $\frac{4}{9}$ hissəsinin fərqi tapın.
2. a) Hər bir şəbəkədəki kvadratların ümumi sayını vurma əməlinin köməyiylə göstərin.
b) Şəbəkələri dəftərinizdə çəkin və tələb olunan hissələrini hesablamalarla və rəngləməklə göstərin.

$\frac{5}{6}$ hissəsini

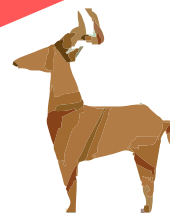
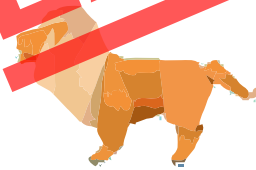
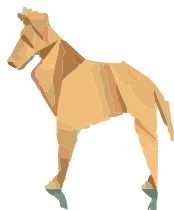

$\frac{2}{7}$ hissəsini

$\frac{5}{8}$ hissəsini

3. Məktəbin 4-cü sinfində oxuyan 56 şagirdin $\frac{2}{7}$ hissəsi məktəbə piyada, $\frac{1}{8}$ hissəsi avtomobillə, qalanları isə ictimai nəqliyyatla (avtobus, metro və s.) gəlir. Neçə şagird ictimai nəqliyyatdan istifadə edir?
4. Nəzrin bütün stikerlərini hər cərgədə 10 dənə olmaqla 6 cərgədə düzdü. Stikerlərin $\frac{1}{3}$ hissəsi balıqşəkilli, qalanları isə gülşəkillidir. Nəzrinin neçə gülşəkilli stikeri var?
5. 300 qramlıq iki eyni piroqdan birinin $\frac{3}{4}$ hissəsini Elmir, digər piroqun $\frac{2}{3}$ hissəsini isə Sədaqət yedi. Hər ikisi piroqlarından qalan hissəni axşama saxladılar. Elmir Sədaqətə deyir: mənim axşama daha çox piroqum qaldı. Siz necə fikirləşirsiniz, kimin daha çox piroqu qaldı? Şəkil çəkməklə göstərin.
6. Qəməri oriqami (kağızı kəsmədən qatlayıb yapışdırmaqla fiqur düzəltmə sənəti) düzəltmək üçün hər birindən 15 dənə olmaqla qırmızı, mavi, sarı rəngli kağız vərəqlər aldı. O, vərəqlərin $\frac{2}{5}$ hissəsindən heyvan fiqurları düzəltmək üçün istifadə etdi. Qəmərin neçə rəngli vərəqi qaldı?

3-7

Hissəsinə görə ədədin (tamin) tapılması

Məsələ 1: Ülkər qutudakı düymələrin $\frac{2}{5}$ hissəsini işlətdi. Ülkər 8 düymə işlətməmişə, qutuda əvvəlcə cəmi neçə düymə var idi?

Məlumdur: Düymələrin $\frac{2}{5}$ hissəsi işlədilmişdir. İşlədilən düymələrin sayı 8 dənədir.

Tapmalıyam: Əvvəlcə neçə düymə var idi?

Plan: Məsələnin şərtinə uyğun şəkil çəkkək. 2 hissə 8 düymədir.

8 düyməni 2 bərabər hissədə şəkillə göstərək.

Bütün düymələr isə 5 hissədir. Bir hissədəki düymələrin sayını 5-ə vursam, bütün düymələrin sayını taparam.

Həlli: 1 hissə: $8 : 2 = 4$, 5 hissə $5 \cdot 4 = 20$ düymə

Qutuda 20 düymə var idi.

Yoxlama: 20 düymənin $\frac{2}{5}$ hissəsi 8 düymədir: $20 : 5 \cdot 2 = 8$

Əməllər ardıcılığı ilə ifadə şəklində yazılış: $(12 : 3) \cdot 7 = 28$

Tam-hissə modeli ilə

Məsələ 2: Bir sinifdə şagirdlərin $\frac{3}{7}$ hissəsi oğlandır.

Oğlanların sayı 12 nəfədirsə, sinifdə neçə şagird var?

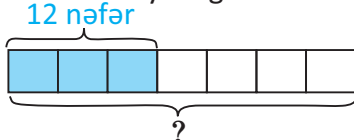
Həlli:

Məlumdur: $\frac{3}{7}$ hissəsi oğlandır və onlar 12 nəfərdir.

Tapmalıyam: Bütün şagirdlərin sayını.

Plan. Tam-hissə modeli cəksəm, tamı və

hissələri daha aydın görəəm.

Həll. 1 hissə: $12 : 3 = 4$,

7 hissə: $7 \cdot 4 = 28$ nəfər olar.

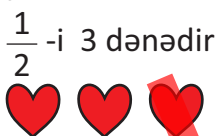
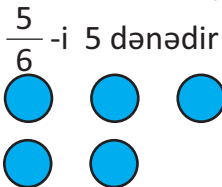
Cavab. Sinifdə cəmi 28 şagird var.

Hissəsinə görə ədədi tapma addımları

1. Hissəyə uyğun ədəd bu hissələrin sayına (surətə) bölünür. Bir hissə tapılır.
2. Alınan ədəd hissələrin ümumi sayına (məxrəcə) vurulur və ədəd (tam) tapılır.

1. Fiqurların rənglənmiş hissəsini göstərən kəsrlər və uyğun şəkil verilmişdir.

Fiqurların ümumi sayına uyğun şəklə dəftərinizdə çəkin.

2. Verilən hissəsinə görə ədədi tam-hissə modeli çəkməklə tapın.

a) $\frac{1}{4}$ -i 12-dir

b) $\frac{4}{5}$ -ü 20-dir

c) $\frac{5}{6}$ -i 25-dir.

Hissələr, kəsrlər

1.

Verilən hissəsinə görə tapşırıqları yerinə yetirin.

- 1) Bir hissədə neçə fiqur var?
- 2) Fiqurların ümumi sayı neçə dənədir?
- 3) Fiqurların ümumi sayına uyğun şəkli dəftərinizdə çəkin.

a) $\frac{4}{7}$ -ü 4 dənədir

b) $\frac{3}{3}$ -si 4 dənədir

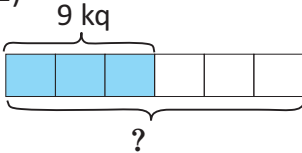
c) $\frac{3}{4}$ -ü 6 dənədir

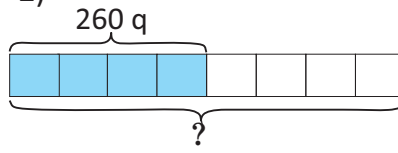
2.

Tam-hissə modellərinə görə tapşırıqları yerinə yetirin.

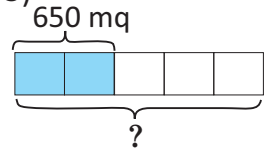
1)

2)

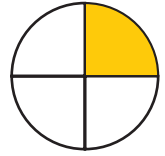
3)

- a) Rəngli hissələrə uyğun kəsri yazın.
- b) Bir hissəyə uyğun kütləni tapın.
- c) Ümumi kütləni tapın.

3.

Qutudakı karandaşlar hər birindən eyni sayda olmaqla sarı, qırmızı, yaşıl və mavi rənglərin müxtəlif çalarlarındadır. Qutuda sarı rəng çalarında 8 karandaş var.

- a) Dairənin hissələrini məsələdə verilənlərə uyğun rəngləyin.
- b) Hər bir rəng çalarına uyğun karandaşları kəsrlə yazın.
- c) Karandaşların ümumi sayını tapın.

4.

100-dən $\frac{1}{5}$ hissəsi 12 olan ədədi çıxdıqda alınan ədədlə 100-dən $\frac{1}{3}$ hissəsi 12 olan ədədi çıxdıqda alınan ədədi müqayisə edin. Hansının daha böyük olduğunu əvvəlcə təxminlərinizə görə söyləyin, sonra hesablayın.

5.

Məsələləri tam-hissə modeli çəkməklə həll edin.

- 1) Əhmədgilin bağında 21 alma ağacı var. Bu, bütün ağacların $\frac{3}{5}$ hissəsini təşkil edir. Əhmədgilin bağında cəmi neçə ağac var?
- 2) Avtobus yolun 120 km-ni qət etmişdir. Bu, onun gedəcəyi yolun $\frac{3}{4}$ hissəsi qədərdir.
 - a) Yolun ümumi uzunluğu neçə kilometrdir?
 - b) Avtobus daha neçə kilometr yol getməlidir?
- 3) Elşadın imtahan zamanı yazdığı cavabların $\frac{2}{5}$ hissəsi səhv idi. Onun 10 cavabı səhv oldu.
 - a) İmtahanda cəmi neçə sual olmuşdur?
 - b) Elşad neçə suala düzgün cavab vermişdir?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

- 1) 1) Ədədin tələb olunan hissəsini tapın. 2) Verilən hissəsinə görə ədədi tapın.

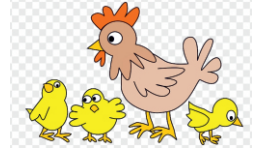
28-in $\frac{2}{7}$ -ni	45-in $\frac{2}{9}$ -ni	$\frac{2}{5}$ -si 18 olan	$\frac{5}{6}$ -i 15 olan
120-nin $\frac{7}{10}$ -ni	1000-nin $\frac{2}{5}$ -ni	$\frac{3}{4}$ -ü 27 olan	$\frac{4}{9}$ -ü 16 olan

Məsələləri tam-hissə modeli qurmaqla həll edin.

2. “Açıq qapı” günü məktəbə 80 valideyn gəldi. Bu, dəvət edilənlərin $\frac{2}{3}$ hissəsi qədər idi. “Açıq qapı” günü məktəbə neçə valideynin gəlməsi gözlənilirdi?

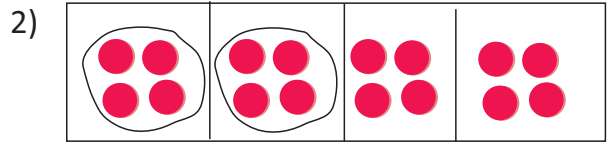
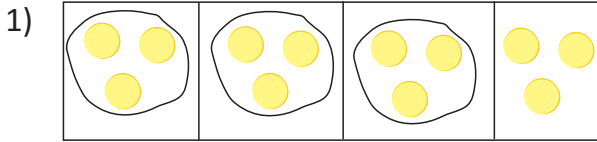
3. Nərgiz pulunun $\frac{1}{3}$ hissəsinə kitab aldıqdan sonra 4 manat pulu qaldı. Nərgizin neçə manat pulu var idi?

4. Zeynəb xalanın həyətinə 45 toyuq var. Qazların sayı toyuqların sayının $\frac{2}{5}$ hissəsindən 4 dənə azdır. Zeynəb xalanın neçə qazı var?

5. a) Müqayisə edin.
72-nin $\frac{3}{4}$ hissəsi ilə $\frac{3}{6}$ hissəsini ; 45-in $\frac{4}{5}$ hissəsi ilə $\frac{4}{9}$ hissəni
b) $\frac{3}{4}$ hissəsi 24 olan ədədlə $\frac{3}{5}$ hissəsi 24 olan ədədin cəmini tapın.

6. Şəkillərə uyğun məsələlər qurun.

7. **Qruplarla iş.** Qrup üzvləri aşağıdakı nümunə olaraq verilmiş məsələnin həllini araşdırır və verilən vaxt müddətində mümkün qədər çox sayda oxşar məsələlər qururlar.

Nümunə. 40 ədədinin $\frac{3}{4}$ -ü hansı ədədin $\frac{2}{3}$ -nə bərabərdir?

1) 40 ədədinin $\frac{3}{4}$ -ü: $(40 : 4) \cdot 3 = 30$

2) $\frac{2}{3}$ -si 30-a bərabər olan ədəd neçədir?

$(30 : 2) \cdot 3 = 45$

$40\text{-in } \frac{3}{4}\text{-ü} = 45\text{-in } \frac{2}{3}\text{-ə}$

Cavab 45. Yoxlama: $40 : 4 \cdot 3 = 45 : 3 \cdot 2$

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Elşən təyyarə modelləri hazırlamaq üçün 40 vərəq rəngli kağız aldı. O, aldığı bütün vərəqlərin $\frac{3}{4}$ hissəsini işlətdi.
- 1) Elşən neçə rəngli vərəq işlətdi?
- 2) Qalan vərəqlər yeni modelə lazım olan vərəqlərin $\frac{2}{5}$ -si qədərdir. Yeni təyyarə modelinə neçə vərəq kağız lazımdır?
2. Nadirin 20 manat pulu var. Nadirin pulu Zəhranın pulunun $\frac{4}{5}$ -ü qədərdir. Zəhranın neçə manat pulu var?
3. Şəhər parkında 21 qovaq və 36 küknar ağacı var. Qovaq ağaclarının $\frac{1}{3}$ -i, küknar ağaclarının isə $\frac{3}{4}$ -ü bu il əkilməmişdir. Bu il parkda neçə ağac əkilməmişdir?
4. Piktoqram Aliyənün muncuqlarının rənginə görə sayını göstərir. Piktoqrama görə məsələləri həll edin.
- 1) Hər rəng muncuqdan neçə dənədir?
- 2) Sarı muncuqların yarısı kürə, $\frac{1}{3}$ - i kub, qalanları silindr formasındadır. Silindr formalı neçə sarı muncuq var?
- 3) Aliyə qara, mavi və yaşıl rəngli muncuqların $\frac{2}{3}$ hissəsindən boyunbağı düzəldib. Bu boyunbağıda neçə muncuq var?
- 4) Hansı rəng muncuğun $\frac{2}{3}$ hissəsi 24-ə bərabərdir?
5. Eldarın 90 manatı var. Bu məbləğ doqquz kağız pulladır və bunların $\frac{4}{9}$ hissəsi beşmanatlıqdır. Eldarın qalan pulu hansı kağız pulladır?
6. Bir torbada 24 dənə qəpik pul var. Onların $\frac{3}{4}$ hissəsi beşqəpiklikdir. Başqa bir torbadakı 52 qəpik pulun da $\frac{3}{4}$ hissəsi beşqəpiklikdir.
- a) "Hər iki torbada eyni sayda beşqəpiklik var" fikri doğrudurmu?
- b) Hər torbadakı beşqəpikliklərlə olan pul məbləğini tapın.

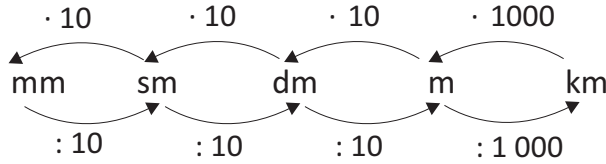
Muncuqların sayı	
Qırmızı	
Mavi	
Sarı	
Yaşıl	
Ağ	
Qara	
1 = 4 muncuq	

Uzunluğun ölçülməsi

3-8

Uzunluq vahidləri

Diqqət edin! Böyük ölçü vahidlərini kiçik ölçü vahidləri ilə ifadə edərkən ölçünü göstərən ədəd uyğun olaraq 1000-ə, 100-ə və ya 10-a vurulur, əksinə çevrilərkən isə 1000-ə, 100-ə və ya 10-a bölünür.

Nümunə. a) 5 m neçə santimetrdir?

Hər 1 m 100 sm olduğu üçün 5 m
 $5 \cdot 100 \text{ sm} = 500 \text{ sm}$ olacaq

b) 20 mm neçə santimetrdir?

Hər 10 mm 1 sm olduğu üçün 20 mm
 $20 \text{ mm} : 10 = 2 \text{ sm}$ olacaq

1. Suallara cavab verin. Cavabınızı riyazi yazılışlarla əsaslandırın.

- 1 m 1 sm-dən neçə dəfə böyükdür?

1 m = 1 · 100 sm, 100 ədədi 1 -dən 100 dəfə böyükdür.

- 1 mm 1 sm-dən neçə dəfə kiçikdir?

- 1 m 1 mm-dən neçə dəfə böyükdür?

2. Əməlləri yerinə yetirin.

1) $184 \text{ sm} : 4 = 46 \text{ sm}$

2) $65 \text{ sm} \cdot 3 = 195 \text{ sm} = 1 \text{ m } 95 \text{ sm}$

a) $2475 \text{ m} : 3$

b) $504 \text{ mm} : 6$

a) $45 \text{ m} \cdot 4$

b) $320 \text{ mm} \cdot 5$

3. Eyni ölçü vahidləri ilə ifadə etməklə müqayisə edin.

4570 mm 5 m 20 sm

1 km 45 m 4500 m

5275 m 4 km 500 m

3 km 250 m 3250 m

6 m 7 dm 567 sm

4 dm 5 sm 485 mm

4. Cəmi 5 m olmalıdır. Rəngli xanaların yerinə uyğun ölçüləri yazın.

1) $250 \text{ sm} + 17 \text{ dm} + \text{■}$

4) $2 \text{ m } 40 \text{ sm} + 200 \text{ sm} + \text{■}$

2) $1400 \text{ mm} + 2600 \text{ mm} + \text{■}$

5) $72 \text{ sm} + 30 \text{ dm} + \text{■}$

3) $380 \text{ sm} + 300 \text{ mm} + \text{■}$

6) $2000 \text{ mm} + 200 \text{ sm} + \text{■}$

5. Bir yük maşınının hündürlüyü 2 m 20 sm-dir. 4 m hündürlüyü olan tuneldən keçə bilməsi üçün maşının üzərindəki yükün hündürlüyü ən çoxu nə qədər ola bilər?

6. Eyni ölçünü müxtəlif vahidlərlə ifadə edin.

4 m 15 sm = 4150 mm = 415 sm = 40 dm 15 sm = 41 dm 5 sm

40 dm 8 sm

2 m 250 mm

13 m 4 dm

2785 mm

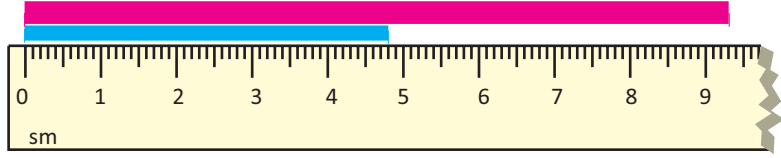
345 sm

75 dm

Uzunluğun ölçülməsi

3-9

Təxmini ölçülər

1 mm dəqiqliklə ölçmə: Qırmızı lent: 93 mm

Mavi lent: 48 mm

1 sm dəqiqliklə ölçmə: ölçünün 5 mm və 5 mm-dən böyük qiyməti 1 sm qəbul edilir, 5 mm-dən kiçik qiymət isə nəzərə alınmır.

Qırmızı lent: 93 mm $\approx$ 90 mm, 93 mm $\approx$ 9 sm

Mavi lent: 48 mm $\approx$ 50 mm, 48 mm $\approx$ 5 sm

1. Tələb olunan ölçü vahidlərinə qədər yuvarlaqlaşdırın.

ən yaxın santimetrlərə

ən yaxın metrlərə

ən yaxın kilometrlərə

148 mm = 14 sm 8 mm $\approx$ 15 sm

105 sm

4 km 250 m

148 mm

2 m 65 sm

5675 m

53 mm

4 m 90 mm

3 km 190 sm

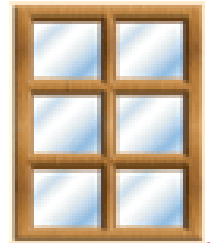
367 mm

2. Hər birinin uzunluğu 297 mm olan 4 taxta parçası uc-uca bərkidilərək körpü modeli düzəldilmişdir. Körpü modelinin uzunluğunu 1 santimetr dəqiqliklə yazın.

3. Hansı iş üçün ölçülərin təxmininizə görə, hansı halda ölçmə aparmaqla müəyyən edilməsini doğru hesab edirsiniz?

a) Bir pəncərəyə işlədilən taxtanın pulunu hesablayarkən.

b) Pəncərə şüşələrini sifariş edərkən.

4. Plakatın həqiqi ölçüsü şəkildəki ölçüsündən 10 dəfə böyükdür.

1) Şəklin enini və uzunluğunu 5 mm dəqiqliklə ölçün və yazın.

2) Verilən şərtə görə plakatın həqiqi ölçülərini hesablayın.

3-10 Uzunluq ölçülərinin kəsrlə ifadəsi

Nümunə: 1 metrin $\frac{2}{5}$ hissəsi neçə santimetrdir?

Həlli: 1m = 100 sm, deməli, 100 sm-in $\frac{2}{5}$ hissəsini hesablamalıyıq.

$\frac{1}{5}$ hissə: 100 sm : 5 = 20 sm $\frac{2}{5}$ hissə: 20 sm · 2 = 40 sm
1 metrin $\frac{2}{5}$ hissəsi 40 sm-dir.

Diqqət edin! "1 metrin $\frac{2}{5}$ hissəsi" fikri " $\frac{2}{5}$ m" fikri ilə eyni mənanı ifadə edir.
Yəni, 40 sm kəsrlə $\frac{2}{5}$ m kimi yazılır.

İfadə şəklində yazılışı: $\frac{100 : 5 \cdot 2}{1 \text{ hissə} \quad 2 \text{ hissə}} = 40 \text{ sm}$

1. Kəsrlə verilmiş ölçüləri 1 km = 1000 m, 1 m = 100 sm, 1 sm = 10 mm olduğunu nəzərə alaraq, kiçik ölçü vahidləri ilə ifadə edin.

$$\frac{1}{2} \text{ m} = \boxed{} \text{ sm}$$

$$\frac{2}{5} \text{ sm} = \boxed{} \text{ mm}$$

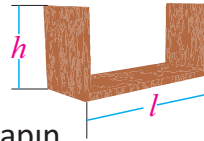
$$\frac{2}{5} \text{ km} = \boxed{} \text{ m}$$

$$\frac{1}{4} \text{ m} = \boxed{} \text{ sm}$$

$$\frac{1}{2} \text{ sm} = \boxed{} \text{ mm}$$

$$\frac{1}{2} \text{ km} = \boxed{} \text{ m}$$

2. Usta uzunluğu 80 santimetr olan taxtanın $\frac{4}{5}$ hissəsindən rəfin altlığını, uzunluğu 54 sm olan taxtaların $\frac{5}{6}$ hissəsindən isə yan tərəflərini hazırladı.

- a) Rəfin uzunluğunu (l) və hündürlüyünü (h) tapın.
b) Hansı ölçüdə olan taxtadan daha az itki oldu?

3. Tərəfi 20 m olan kvadratşəkilli bağın hasarının $\frac{1}{4}$ hissəsi boyunca itburnu, qalan hissəsində isə moruq kolları əkilmişdir. Hasarın moruq əkilən hissəsinin uzunluğu neçə metrdir?

4. Uzunluğu 7 m olan ipək lentin $\frac{1}{5}$ hissəsi 6 yerdən kəsilməklə bərabər hissələrə bölündü. Hissələrin hər birinin uzunluğu neçə santimetr oldu?
(Hissələrin sayını düzgün müəyyən etdiyinizə əmin olun.)

5. Alpinistlər zirvəyə qədər olan 1 km 380 m yolun $\frac{5}{6}$ hissəsini artıq qət etmişlər. Alpinistlərin neçə metr yolu qalmışdır?

Uzunluğun ölçülməsi

1. Əməlləri nümunəyə uyğun yerinə yetirin.

1) $7 \text{ sm } 5 \text{ mm} + 5 \text{ sm } 8 \text{ mm} = 12 \text{ sm } 13 \text{ mm} = 13 \text{ sm } 3 \text{ mm}$

$15 \text{ m } 25 \text{ sm} + 6 \text{ m } 75 \text{ sm}$

$25 \text{ km } 450 \text{ m} + 11 \text{ km } 670 \text{ m}$

$21 \text{ sm } 6 \text{ mm} + 12 \text{ sm } 9 \text{ mm}$

$12 \text{ km } 780 \text{ m} + 8 \text{ km } 270 \text{ m}$

2) $18 \text{ m } 45 \text{ sm} : 5 = 1845 \text{ sm} : 5 = 369 \text{ sm} = 3 \text{ m } 69 \text{ sm}$

$30 \text{ m } 90 \text{ sm} : 3$

$5 \text{ m } 55 \text{ sm} \cdot 3$

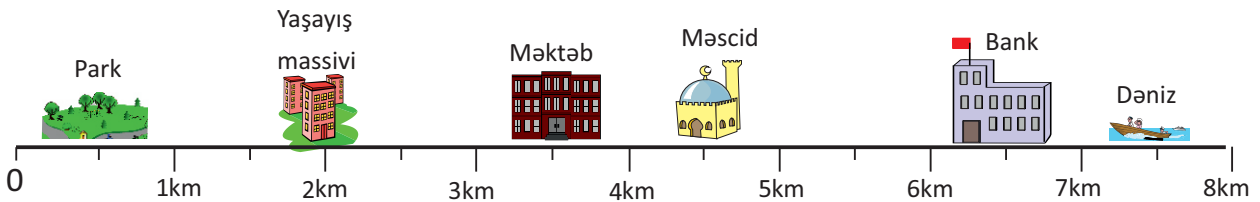
$10 \text{ m } 75 \text{ sm} \cdot 4$

$12 \text{ m } 48 \text{ sm} : 4$

$9 \text{ m } 36 \text{ sm} \cdot 6$

$6 \text{ m } 54 \text{ sm} \cdot 3$

2. Plana görə məsələləri həll edin.

1) Yaşayış massivindən a) məktəbə; b) banka qədər olan məsafələri müəyyən edin.

2) Parkdan 6 km məsafədə hansı bina yerləşir?

3) Hansı iki obyekt arasındakı məsafə 2 km-dir?

4) Rauf əmi dəniz kənarından məscidə, məsciddən banka və oradan da yaşayış massivindəki evinə getdi. Rauf əmi cəmi nə qədər yol getdi?

3. Məsələni şəkil çəkməklə həll edin.

Uzunluğu 10 m, eni 6 m olan düzbucaqlı formalı sahənin kənarı boyu künclərindən başlamaqla hər 2 metrədən bir ağac əkilməlidir. Bağda cəmi neçə ağac əkiləcək?

4. Bir top parçadan birinci dəfə 4 m 50 sm, sonra isə hər dəfə əvvəlkindən 80 sm uzun olmaqla 3 dəfə parça kəsildi. Əvvəlcə topda 30 m parça var idisə, nə qədər parça qaldı?

5. 2-ci tapşırıqdakı kimi sxem çəkməklə həll edin.

Məşədən keçən və uzunluğu 3 km olan piyada yolda hər 100 m-dən bir istiqaməti göstərən işarə qoyulmuşdur. Yol boyu neçə belə işarə var?

Uzunluğun ölçülməsi

Məsələ qurma bacarıqları

1. Verilmiş əməllərin yerinə yetirilməsini tələb edən bir məsələ də siz qurun. Nümunə üçün iki məsələ qurulmuşdur.

$$3 \cdot 80 \text{ sm} = 240 \text{ sm} \quad \text{və} \quad 5 \text{ m} - 2 \text{ m } 40 \text{ sm} = 2 \text{ m } 60 \text{ sm}$$

Məsələ 1. Uzunluğu 5 m olan taxtadan hər birinin uzunluğu 80 sm olan 3 taxta parçası kəsildi. Qalan taxta parçasının uzunluğu nə qədərdir?

Məsələ 2. Bir ətəyə 80 sm, bir kostyuma isə 5 m parça işlənir. Bir kostyuma işlənən parça 3 ətəyə işlənən parçadan nə qədər çoxdur?

2. Verilmiş həllə uyğun məsələ qurun.

1)

$$4 \cdot 70 \text{ sm} = 280 \text{ sm}$$

$$6 \text{ m} - 2 \text{ m } 80 \text{ sm} = 3 \text{ m } 20 \text{ sm}$$

2)

$$75 \text{ km} + 60 \text{ km} = 135 \text{ km}$$

$$250 \text{ km} - 135 \text{ km} = 115 \text{ km}$$

3. Verilmiş ədədlərdən istifadə etməklə hər iki məsələni tamamlayın və həll edin.

5 30 80

1) Düzbucaqlı şəkildə bağın uzunluğu m, eni isə uzunluğundan m qısadır. Bağın kənarına küncdən başlamaqla hər metrdən bir ağac əkilməlidir. Bunun üçün neçə ağac lazımdır?

2) Atelyədə m parçadan pərdə tikildi. m parçadan neçə pərdə tikmək olar?

4. Məsələyə aid müxtəlif suallar fikirləşin və həll edin.

1) Yolun 5 km 500 m hissəsinə asfalt döşənmişdir. Bu, asfalt döşənəcək ümumi yolun $\frac{2}{5}$ hissəsidir.

2) Dolaqdakı 100 m məftildən üç dəfə məftil kəsildi. Birinci dəfə kəsilən məftilin uzunluğu 5 m, sonra kəsilən məftillərin hər birinin uzunluğu isə özündən əvvəl kəsiləndən 10 m çox idi.

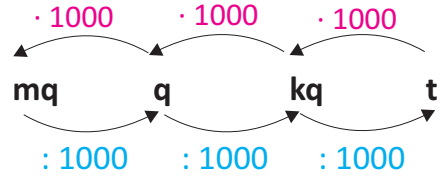
Kütlənin ölçülməsi

Kütlə vahidləri

3-11

Ton (t), sentner (s), kiloqram (kq), qram (q), milliqram (mq) kütlə vahidləridir.

- 1) 1 kq = 1000 q
2) 1 q = 1000 mq
3) 1 t = 10 s
4) 1 s = 100 kq
5) 1 t = 1000 kq

Diqqət edin! Yüklərin, ərzaq qutularının üzərində onların qutu ilə birlikdə kütləsi (brutto) və içindəki əşyanın, ərzağın xalis kütləsi (netto) yazılır.

1.

1) Qramla ifadə edin.

- a) 5 kq b) 18 kq
c) 5000 mq d) 6000 mq

3) Milliqramla ifadə edin.

- a) 4 q b) 28 q
c) 11 q d) 1 kq

2) Kiloqramla ifadə edin.

- a) 125 000 q b) 8 000 q
c) 6 000 q d) 3 000 q

4) Tonla ifadə edin.

- a) 200 s b) 10 000 kq
c) 2500 s d) 101 000 kq

2.

Pomidorla dolu yeşiklərin hər birinin kütləsi 22 kq-dır.

- a) Bir boş yeşiyin kütləsi 2 kq olarsa, 8 belə yeşikdəki pomidorun ümumi kütləsi nə qədər olar?
b) 1 kq pomidorun qiyməti 80 qəpik olarsa, 8 yeşik pomidorun satışından nə qədər pul əldə edilər?

c) 1 kq yükün daşınma haqqı 10 qəpik olarsa, daşınma xərci ödəndikdən sonra nə qədər pul qalar?

3.

Təyyarədə bir nəfər üçün 23 kq yük pulsuz daşınır. Sərnişin 23 kq-dan artıq hər 1 kq yük üçün 2\$ (ABŞ dolları) ödəməlidir.

Aliyə xanım hava limanında yükünü tərəzidə çəkdi, onun çemodanı 18 kq, çantası isə 11 kq oldu.

- a) Aliyə xanım artıq yük üçün neçə dollar ödəməlidir?
b) Bankın məzənnəsinə görə 1 dollar 1 manat 70 qəpiyə dəyişdirilir.

Aliyə xanımın artıq yük üçün ödədiyi pulu manatla ifadə edin.

Kütlənin ölçülməsi

1. Əşyaların kütlələri haqqında fikir yürüdü. Sinfinizdəki müxtəlif əşyaların kütlələrini təxmin etməyə aid bir-birinizə suallar verin.

1 stul - 1 kq, yoxsa 10 kq

1 qutu qələm - 300 q, yoxsa 3 kq

1 tabaşir - 500 q, yoxsa 50 q

1 vərəq - 500 q, yoxsa 50 mq

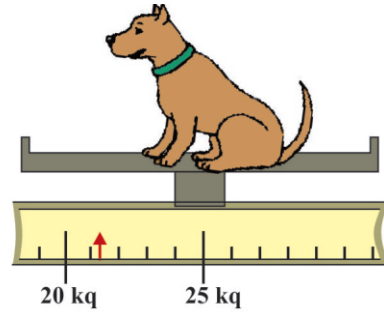
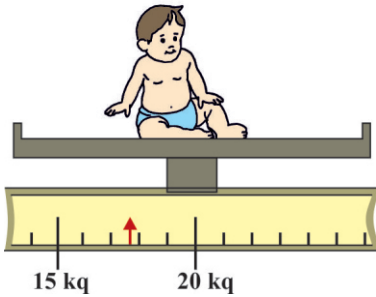
2. Hansı halda kütlə haqqında fikir təxmini, hansı halda dəqiq olaraq söylənmişdir?

1) Rəna xanım bazardan diri toyuq alır. Satıcı toyuğun 1 kq-dan çox əti olduğunu deyir.

2) Rəna xanım qızının ad gününə 20 nəfər qonaq dəvət etdi. O, bir nəfərə 300 q hesabı ilə qəssabdan 6 kq 400 q ət aldı.

3. Tərəzi üzərindəki qırmızı ox kütləni göstərir. Hər birinin kütləsi təxminən neçə kiloqramdır? İt uşaqdan təxminən neçə kiloqram ağırdır?

4. Kütlələri ən yaxın kiloqramlara qədər yuvarlaqlaşdırmaqla cəmi təqribi hesablayın.

Diqqət! 500 q və 500 q-dan çox kütləni 1 kq kimi qəbul edin. 500 q-dan az kütləni isə nəzərə almayın.

395 kq 850 q + 127 kq 200 q

4 kq 895 q + 3 kq 150 q

127 kq 90 q + 234 kq 910 q

45 kq 345 q + 23 kq 300 q

100 kq 100 q + 56 kq 800 q

567 kq 430 q + 265 kq 700 q

5. Mağazada hər birində 200 q olmaqla qablaşdırılmış bir qutu pendirin qiyməti 3 manat 30 qəpikdir.

1) 1 kq pendir almaq istəyən alıcı neçə belə qutu pendir almalıdır?

2) Bu pendirin: a) 1 kq-nın; b) 100 q-nın qiymətini hesablayın.

Kütlənin ölçülməsi

3-12

Kütlənin kəsrlə ifadəsi

Nümunə. 1 kq-ın $\frac{3}{4}$ hissəsi neçə qramdır?

Həlli: 1 kq = 1000 q olduğundan 1000 q-ın $\frac{3}{4}$ hissəsini tapmalıyıq.

1 hissə: $1000 : 4 = 250$ (q), **3 hissə:** $3 \cdot 250 = 750$ (q)

1 kq-ın $\frac{3}{4}$ hissəsi 750 qramdır, başqa sözlə $\frac{3}{4}$ kq = 750 q.

İfadə şəklində yazılışı: $(1000 : 4) \cdot 3 = 750$ q

- 1.** 1 t = 1000 kq, 1 kq = 1000 q, 1 q = 1000 mq olduğunu nəzərə alaraq, rəngli xanaların yerinə uyğun ədədləri yazın.

$$\frac{1}{2} \text{ t} = \text{■ kq}$$

$$\frac{1}{2} \text{ kq} = \text{■ q}$$

$$\frac{1}{5} \text{ q} = \text{■ mq}$$

$$\frac{2}{5} \text{ t} = \text{■ kq}$$

$$\frac{3}{5} \text{ kq} = \text{■ q}$$

$$\frac{3}{4} \text{ q} = \text{■ mq}$$

- 2.** Bərabər kütlələri qruplaşdırın.

$$750 \text{ q} \quad \frac{1}{8} \text{ t} \quad 200 \text{ mq} \quad \frac{3}{4} \text{ kq} \quad \frac{1}{5} \text{ q} \quad 125 \text{ kq}$$

- 3.** Cəmi nə qədərdir? Eyni ölçü vahidləri ilə ifadə etməklə hesablayın.

1) 96 kq kartof və $\frac{1}{5}$ t kök

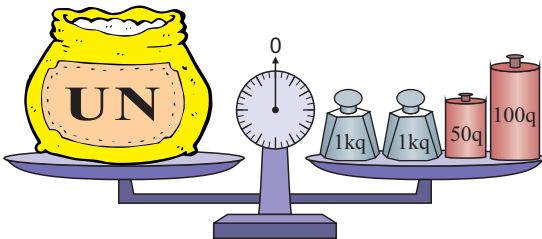
2) 400 q çay və $\frac{3}{4}$ kq qənd

3) $\frac{1}{4}$ t pomidor və 200 kq xiyar

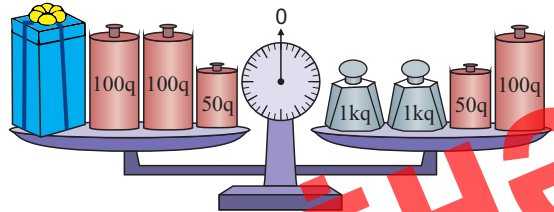
4) $\frac{3}{5}$ kq pendir və 500 q yağ

- 4.** Tərəzilər tarazlıqdadır.

a) Unun kütləsini tapın.

b) Hədiyyənin kütləsini tapın.

- 5.** İlk kompüter 1946-cı ildə yaradılmışdır, onun kütləsi 30 ton idi. Siz müasir kompüterlərin kütləsinin nə qədər olduğunu düşünürsünüz? Fikirlərinizi müxtəlif kompüterlərə görə söyləyin.

- 6.** Kütlələri müqayisə edin.

$$900 \text{ q} \quad \frac{1}{4} \text{ kq}$$

$$\frac{3}{4} \text{ kq} \quad 750 \text{ q}$$

$$350 \text{ q} \quad \frac{1}{5} \text{ kq}$$

$$\frac{3}{5} \text{ kq} \quad 800 \text{ q}$$

$$600 \text{ q} \quad \frac{5}{8} \text{ kq}$$

$$\frac{2}{5} \text{ kq} \quad \frac{1}{2} \text{ kq}$$

Kütlənin ölçülməsi

1. Birinin kütləsi 4 q olan kubşəkilli qənd parçaları kütləsi 150 q olan qutulara qablaşdırılmışdır. Hər qutuda 250 parça qənd var. a) Bir qutu qəndin qutu ilə birlikdə kütləsi (brutto) nə qədərdir? b) Bir qutudakı qəndin xalis kütləsi (netto) nə qədərdir?

2. **Məsələni cədvəl qurmaqla həll edin.**

Bilqeyis xala deyir ki, əncir mürəbbəsi bişirərkən hər 3 kq ənciri 2 kq şəkər tozu ilə qarışdırmaq və bu qarışığı bir neçə saat saxladıqdan sonra bişirmək lazımdır. Bu qayda ilə hazırlanmış 20 kq qarışığın neçə kiloqramı əncirdir?

3. Mağazada **A** növ paltaryuyucu toz müxtəlif tutumlu qutularda satılır.

- a) 1 kq yuyucu tozun qiymətini hər qutuya görə hesablayın. Manat və qəpiklə ifadə edin.
b) Hansı qutudakı tozun 1 kq-nın qiyməti daha ucuzdur?
c) 10 kq tozun qiymətini hər qutuya görə hesablayın.

A yuyucu tozu

2 kq: 5 man. 80 qəp

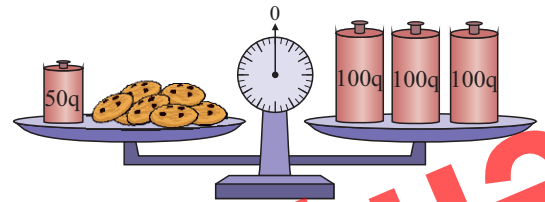
4 kq: 11 manat

5 kq: 12 manat

4. 200 q yağın qiyməti 2 manatdır. a) 1 kq; 2 kq; 3 kq yağın qiymətini tapın.
b) n kq yağın qiymətini göstərən dəyişənli ifadəni yazın.

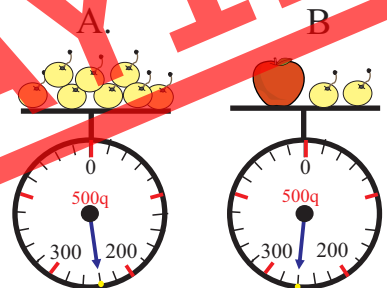
5. Alıcı şəkildəki tərəzidə göstərilən miqdarda şəkərçörəyi üçün 1 manat 50 qəpik ödədi.

- a) Şəkərçörəyinin 1 kq-nın qiymətini hesablayın.
b) Şəkərçörəyinin kütləsini məchul qəbul etməklə (x və ya rəngli xana) tənlik qurun və məsələni həll edin.

6. Tərəzilərin bölgülərini araşdırın. **A** tərəzisdəki "cənnət almalarının" kütləsinə görə **B** tərəzisdəki bir böyük almanın kütləsini verilən cavablar arasından seçin.

- a) 260 q b) 200 q c) 60 q

Tutumun ölçülməsi

3-13 Tutum vahidləri

Qabların tutumu onların maye tutumu ilə ölçülür
Litr (*l*), millilitr (*ml*) tutum vahidləridir.

$$1 \text{ l} = 1000 \text{ ml}$$

20 damcı su təxminən 1 *ml*-dir

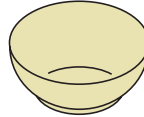
1. Təxminən nə qədər su tutar?

400 *ml*, yoxsa 40 *l*

2 *l*, yoxsa 200 *ml*

700 *ml*, yoxsa 7 *l*

1 *l*, yoxsa 10 *ml*

5 *ml*, yoxsa 500 *ml*

2. Rəhim öskürəyə qarşı hər dəfə 1 xörək qaşığı olmaqla, 5 gün ərzində gündə 3 dəfə dərman qəbul etməlidir. Xörək qaşığının tutumu 5 *ml*-dir. Rəhim cəmi neçə millilitr dərman qəbul edəcək?

3. Hesablayın.

$$1 \text{ l } 470 \text{ ml} + 890 \text{ ml} = 1 \text{ l } 1360 \text{ ml} = 2 \text{ l } 360 \text{ ml}$$

$$2 \text{ l } 350 \text{ ml} + 650 \text{ ml}$$

$$4 \text{ l} - 500 \text{ ml}$$

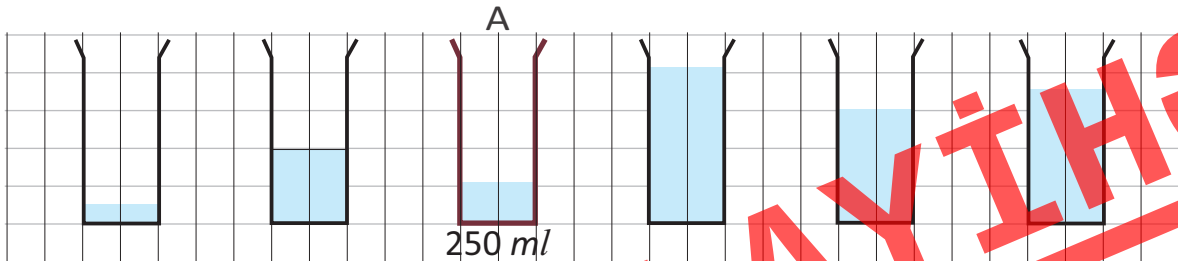
$$25 \text{ l } 670 \text{ ml} + 4560 \text{ ml}$$

$$6 \text{ l } 400 \text{ ml} - 3 \text{ l } 700 \text{ ml}$$

$$8 \text{ l } 400 \text{ ml} + 3 \text{ l } 700 \text{ ml}$$

$$12 \text{ l} - 3750 \text{ ml}$$

4. A qabındakı suyun miqdarına görə digər qablardakı suyun miqdarını təxmin edin.

5. 8 kq şaftalıdan 5 *l* şirə almaq olar. 30 *l* şaftalı şirəsi almaq üçün neçə kiloqram şaftalı lazımdır? Məsələni iki üsulla həll edin.

1) Cədvəl qurmaqla.

2) 10 *l* şirənin neçə kiloqram şaftalıdan alındığını tapmaqla.

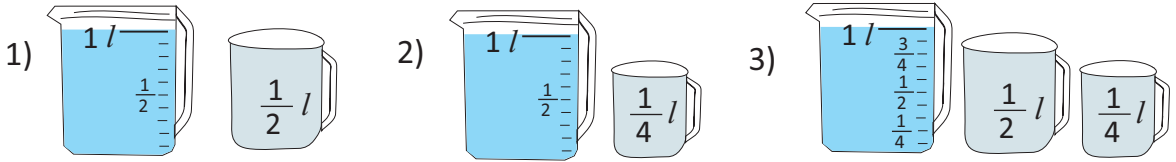
Tutumun ölçülməsi

3-14 Tutumun kəsrlə ifadəsi

1 l = 1000 ml olduğunu nəzərə alsaq,

$$\frac{1}{2} l = 500 ml, \quad \frac{1}{4} l = 250 ml \text{ olar.}$$

1. Tutumları millilitrlə ifadə edin: $\frac{2}{5} l$, $\frac{3}{4} l$, $\frac{7}{10} l$, $\frac{3}{8} l$
 $1 l = 1000 ml$ $1000 ml : 5 = 200 ml$ $200 ml \cdot 2 = 400 ml$ $\frac{2}{5} l = 400 ml$
2. Millilitrlə ifadə edin və tələb olunan hissəsini hesablayın.
1) 4 l-in $\frac{5}{8}$ -ni 2) 2 l-in $\frac{3}{4}$ -nü 3) 2 l-in $\frac{2}{5}$ -ni 4) 3 l-in $\frac{4}{6}$ -nü
 $4 l = 4000 ml$ $4000 ml : 8 = 500 ml$ $500 ml \cdot 5 = 2500 ml = 2 l 500 ml$
3. 1) Üç su qabının birincisində $\frac{3}{4} l$, ikincisində 350 ml, üçüncüsündə isə $\frac{1}{2} l$ su var. Üç qabda cəmi nə qədər su var?
2) Bir litr yarım südün yarısı səhər, qalanının $\frac{1}{3}$ -i isə axşam içildi. Nə qədər süd qaldı?
4. Böyük qab (1 litrlik) kiçik qablarla ($\frac{1}{2} l$, $\frac{1}{4} l$) neçə qab su tutur?

5. Tutumu 15 l olan su ilə dolu vedrədən 350 ml-lik qabla dolu 5 dəfə su götürüldü. Qalan suyun yarısı ilə güllər suvarıldı. Vedrədə nə qədər su qaldı?

6. **Tam hissə modeli qurmaqla həll edin.**

Üç qabda cəmi 40 l su var. Qablardan birində 12 l su var. Digər iki qabın birindəki suyun miqdarı o birindən 6 l çoxdur. Hər qabda neçə litr su var?

7. Müqayisə edin.

- 1) $\frac{3}{5} l$ və 300 ml 2) $\frac{1}{4} l$ və 280 ml 3) $\frac{2}{5} l$ və 400 ml
4) $\frac{3}{4} l$ və $\frac{2}{5} l$ 5) 1 l 350 ml və 1500 ml 6) $\frac{1}{3} l$ və $\frac{1}{4} l$

Tutumun ölçülməsi

1. Məsələni cədvəl qurmaqla həll edin.

Minayə nənə isti yay günlərində nəvələrinə limonad hazırlayır. O, bunun üçün hər 2 l suya 200 ml limon şirəsi və 400 ml şərbət əlavə edir.

1) Minayə nənə 400 ml limon şirəsinə nə qədər su, nə qədər şərbət əlavə etməlidir?
Alınan limonadın miqdarını litrlərlə və millilitrlərlə ifadə edin.

2) Minayə nənənin 8 nəvəsinin hər biri 300 ml limonad içsə, 200 ml-lik limon şirəsindən hazırlanmış limonad onlara çatarmı?

2. 5 l qarışıq meyvə şirəsinin $\frac{2}{5}$ -si moruq, $\frac{1}{5}$ -i gilə, qalanı isə ərik şirəsidir. Ərik şirəsi nə qədərdir?

3. 2 l qatıqdan 6 l ayran hazırlamaq olar.

- a) 4 l qatıqdan neçə litr ayran hazırlamaq olar?
- b) 4 l qatıqdan hazırlanan ayranla neçə yarım litrlik qabı doldurmaq olar?
- c) Yarım litrlik ayran dolu qabın biri 60 qəpikdən satılırsa, 1 l qatıqdan hazırlanmış ayrandan nə qədər pul əldə edilir?

4. Körpə uşaq hər dəfə 240 ml olmaqla gün ərzində 6 dəfə yemək yeyir.

- a) Körpə bir gündə nə qədər yemək yeyir?
- b) Bir günlük yemək 2 l-dən neçə millilitr azdır?
- c) Körpə bir həftədə nə qədər yemək yeyir?

5. Qabda 9 l 450 ml su var. Qaba bundan 4 dəfə artıq su əlavə edilərsə, qab dolar. Qabın tutumunu tapın.

6. 1) Hər birinin $\frac{3}{4}$ l-dən nə qədər az olduğunu tapın.

420 ml, 730 ml, 270 ml, 120 ml

2) Böyük tutumdan kiçik tutumu çıxmaqla fərqlərini tapın.

$$\frac{2}{5} \text{ l və } 345 \text{ ml}$$

$$\frac{4}{5} \text{ l və } 750 \text{ ml}$$

$$\frac{4}{5} \text{ l və } \frac{7}{10} \text{ l}$$

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1.

1 kq-dan nə qədər azdır?

1) 37 000 mq 2) 750 q 305 mq

3) 5 000 mq 4) 30 q 100 mq

10 l-dən nə qədər azdır?

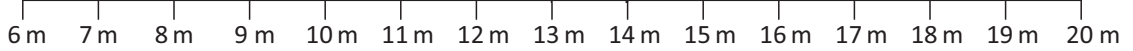
1) 950 ml 2) 4 l 500 ml

3) 5675 ml 4) 8300 ml

2.

Məsələni sxem çəkməklə həll edin.

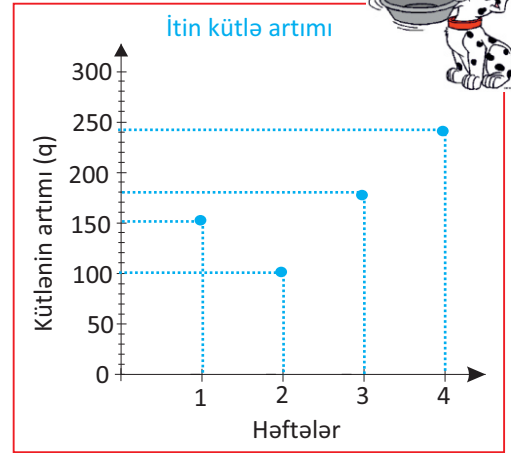
Pişik siçanı tutmaq istəyir. Pişik 6 m-i göstərən nöqtədən hər dəfə 3 m, siçan isə 14 m-i göstərən nöqtədən hər dəfə 1 m sağa hoppanır. Onlar eyni vaxtda hərəkətə başlasalar, neçənci sıçrayışda pişik siçanı tutacaq?

3.

Əhmədin yeni doğulmuş iti var. İt doğulanda kütləsi 600 q idi. Əhməd veterinar həkimin tapşırığı ilə hər həftənin sonunda itini tərəzidə çəkir və kütlə artımını qeyd edir. Qrafik Əhmədin itinin 4 həftə ərzində kütləsindəki artımı göstərir.

- 1) Qrafikə görə hər həftədəki kütlə artımını yazın.
- 2) Neçənci həftədə itin kütləsinin artımı 250 q-a yaxın olmuşdur?
- 3) 4-cü həftənin sonunda yeni doğulmuş itin kütləsi nə qədər olmuşdur?
- 4) Qrafikə görə daha 2 məlumat təqdim edin

4.

Hesablayın.

Nümunə. 1 saatın $\frac{1}{4}$ -i neçə dəqiqədir?

1 saat = 60 dəq, 60 dəqiqənin dördüdə biri: $(60 : 4) \cdot 1 = 15$ dəqiqə

- 1) 1 saatın a) $\frac{2}{5}$ -si; b) $\frac{3}{4}$ -ü neçə dəqiqədir?
- 2) 1 dəqiqənin $\frac{1}{6}$ -i neçə saniyədir?
- 3) 1 ilin (365 gün) $\frac{3}{5}$ -ü neçə gündür?
- 4) 1 ilin $\frac{2}{3}$ -i neçə aydır?

5.

Kiçik ölçü vahidləri ilə ifadə etməklə bölmə əməlini yerinə yetirin.

$$2 \text{ l} : 5 = 2000 \text{ ml} : 5 = 400 \text{ ml}$$

- 1) $2 \text{ l} : 5$
- 2) $3 \text{ km} : 8$
- 3) $5 \text{ t} : 4$
- 4) $4 \text{ sm} : 5$
- 5) $6 \text{ m} : 4$

Həndəsi fiqurlar

Bu bölmədə nələri
öyrənəcəksiniz?

- ✓ bucaqları transportirlə ölçməyi və çəkməyi
- ✓ təpə nöqtələrini işarələməklə çoxbucaqlıları adlandırmağı
- ✓ şəkillər üzərində dönmə, əksetmə, sürüşmə hərəkətlərini yerinə yetirməyi
- ✓ perimetri və sahəni hesablamağı
- ✓ fəza fiqurlarının açılış şəkillərini çəkməyi
- ✓ şəkildəki ölçülərə görə real ölçüləri (və ya əksinə) tapmağı
- ✓ konstruksiya quraşdırmağı və müxtəlif tərəflərdən onların görünüşlərini çəkməyi

Bölmə üzrə layihə işi

Azərbaycan qalaları.

- ! Azərbaycanın ərazisində yerləşən qalalar haqqında məlumat toplayın.
- ! Qalaların nə zaman, nə məqsədlə tikildiyini, həndəsi formalarını, ölçülərini araşdırın.
- ! Şəkillərini işinizə əlavə edin.
- ! Qalaların hündürlüklərini müqayisə edən cədvəl, barqraf qurun.

Ш у ш а

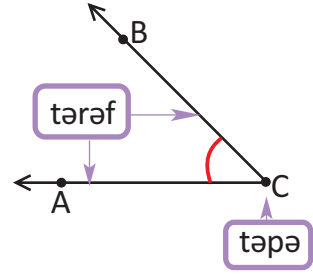

LAYIHƏ

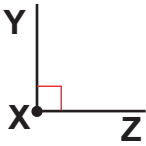
Bucaqlar

4-1

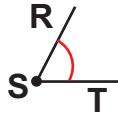
Bucaq ortaq t p li iki şüanın əmələ gətirdiyi fiqurdur. Bucaq təpə nöqtəsindəki hərf ortada olmaqla $\angle ACB$ və ya $\angle BCA$ kimi yazılır v  oxunur. “ $\angle$ ” bucaq işarəsidir. Bucaq yalnız təpə nöqtəsini göstərən hərflə də adlandırılır: $\angle C$

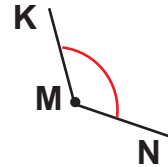
$\angle YXZ$
d z bucaqdır.

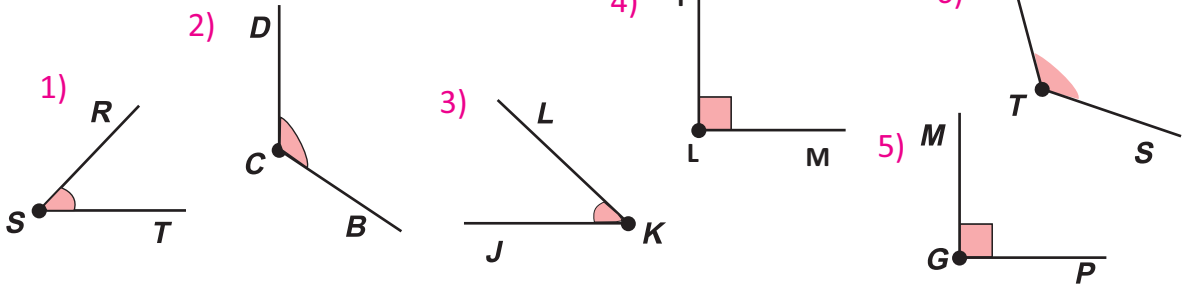
$\angle RST$ iti bucaqdır.
(d z bucaqdan ki ikdir)

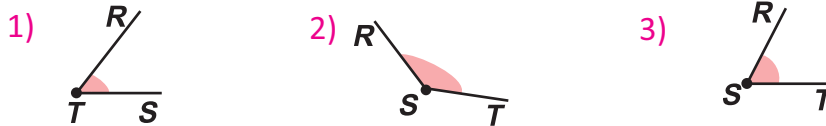
$\angle KMN$ kor bucaqdır.
(d z bucaqdan böyükdür)

1. Bucaqların adını v  növünü yazın.

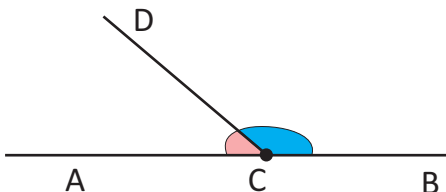

2. Nərgiz iti bucaq əkib v  $\angle RST$ kimi işarə edib. Bu ne c nci  kildir?

3. Əhməd d z bucaq əkib. F r hin  kdiyi bucaq Əhmədin  kdiyi bucaqdan kiçik,  lk rin  kdiyi bucaqdan isə böyükdür. Kim hansı növ bucaq  kmi dir? Bu bucaqları siz də nümunə olaraq əkib göstərin.

4. Qeyd olunmuş bucaqların adlarını v  n v n  yazın.

5. Fiqurları  kin.

- KM   asını
- MR parçasını
- $\angle MON$ kor bucağını
- $\angle CFH$ d z bucağını
- $\angle H$ iti bucağını

Bucaqların ölçülməsi və qurulması

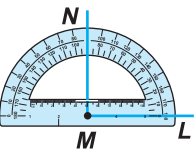
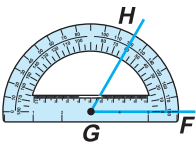
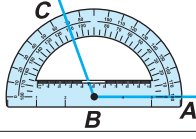
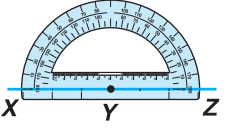
4-2

Bucaq dərəcə (°) ilə ölçülür.

Bucaqları ölçmək və qurmaq üçün transportirdən istifadə edilir.

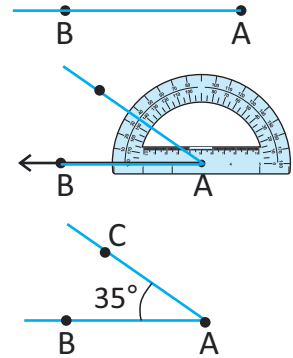
► Bucağın ölçülməsi.

1. Mərkəzi bucağın təpəsində olmaqla transportiri bucağın bir tərəfi üzərinə düzgün yerləşdirin.
2. Bucağın digər tərəfinin transportirin hansı bölgüsü üzərinə düşdüyünü qeyd edin. Bu bölgüyə uyğun ədəd bucağın dərəcələrlə ölçüsünü göstərir.

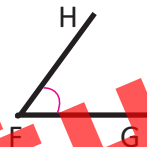
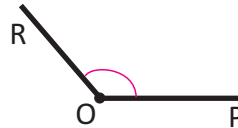
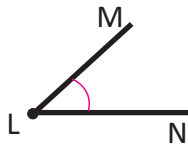
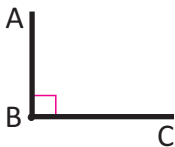
90° -li bucaq düz bucaqdır. $\angle M = 90^\circ$ 	90°-dən kiçik bucaq iti bucaqdır. $\angle G = 60^\circ$ 	90°-dən böyük, 180°-dən kiçik bucaq kor bucaqdır. $\angle B = 110^\circ$ 	180°-li bucaq açıq bucaqdır. $\angle Y = 180^\circ$
--	--	---	--

► Bucağın qurulması.

1. Hər hansı bir nöqtəni başlanğıc qəbul edərək bir şüa çəkin. Bu şüa bucağın bir tərəfidir.
 2. Transportirin mərkəzini şüanın başlanğıc nöqtəsinə qoymaqla transportiri xəttin üzərində düzgün yerləşdirin.
 3. Transportir üzərindəki dərəcə bölgüsündən istifadə edərək istədiyiniz dərəcəyə uyğun nöqtəni qeyd edin.
 4. Transportiri qaldırın. Bu nöqtə ilə əvvəlcədən çəkilən şüanın təpə nöqtəsini birləşdirin.
- Bu halda qurulan BAC bucağı 35° -dir.

1. Bucaqları transportirlə ölçün və növünü yazın.

2. Transportirin köməyi ilə verilmiş ölçülərdə bucaqlar qurun.

1) 120°

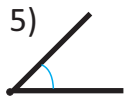
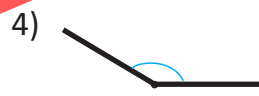
2) 75°

3) 90°

4) 100°

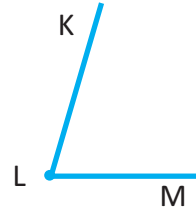
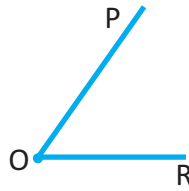
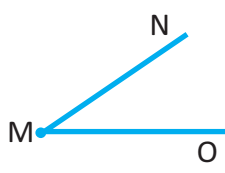
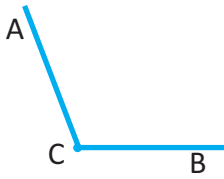
5) 45°

3. Şəildəki bucaqların ölçüsünü əvvəlcə təxmin edin. Sonra transportirlə ölçün, dəftərinizdə çəkin və adlandırın. Təxminlərinizi və ölçmənin nəticələrini müqayisə edin.

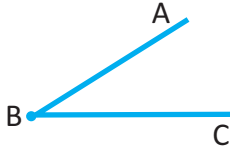

Bucaqların ölçülməsi və qurulması

1. Verilmiş bucaqları ölçün və dəftərinizdə çəkin.

2. $\angle ABC$ -nin dərəcə ölçüsü hansına daha yaxındır?

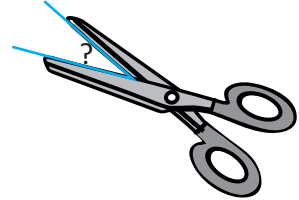
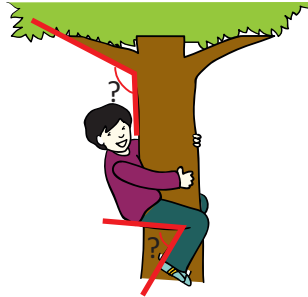
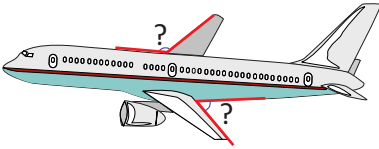

a) 100°

b) 90°

c) 30°

3. Şəkillər üzərində sual işarəsi ilə qeyd olunmuş bucaqların növlərini müəyyənləşdirin. Ölçülərini əvvəlcə təxmini söyləyin, sonra ölçün.

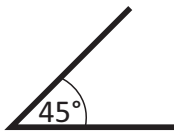

4. Dəftərinizdə 70° -li və 120° -li bucaqlar çəkin.

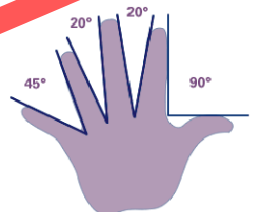
5. Bucaqlar haqqında deyilmiş aşağıdakı fikirlərdən hansı səhvdir?

- a) 90° -dən kiçik bucaqlar iti bucaqdır.
- b) Kor bucaq açıq bucaqdan kiçikdir.
- c) Kor bucağın ölçüsü 90° ilə 180° arasındadır.
- d) 110° -li bucaq iti bucaqdır.

6. Şəkildəki bucaq 45° -dir. Bu bucağa görə hansı bucağın 30° , hansının 55° olduğunu söyləmək olar?

7. Qrup üzvləri əllərini kağızın üzərinə qoymaqla şəkildə göstərildiyi qaydada barmaqların əmələ gətirdiyi bucaqları çəkir və ölçürlər. Onlar barmaqlarını mümkün qədər geniş açmağa çalışırlar.

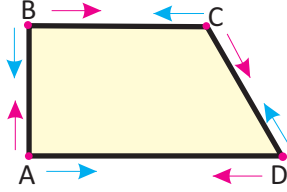

Döndübaqlılar

4-3

Döndübaqlının 4 təpəsi, 4 tərəfi, 4 bucağı var.

Döndübaqlılar təpə nöqtələri hərf lərlə i ar l nm kl  adlandırılır. D ndübaqlını istənilən təpəsindən ba layıb digər təpələri göstərən hərf ləri ardıcıl sadalamaqla adlandırmaq olar. Məsələn,  akild ki d ndübaqlının A təpəsindən başlamaqla qırmızı oxlar istiqamətində ABCD və ya mavi oxlar istiqamətində ADCB adlandırmaq olar. B, C və ya D təpələrinin istənilən birindən başlamaqla da  akild ki d ndübaqlını adlandırmaq olar.

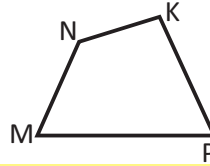

A, B, C, D d ndübaqlının t p  n qt l rini g st rir.

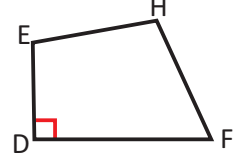
AB, BC, CD, DA par aları d ndübaqlının t r fl ridir.

Analoji qayda il  ist nil n d ndübaqlının t p l rini ist nil n h rf l rl  i ar l nm kl  onları adlandırmaq olar.

MNKP d ndübaqlısı

DEHF d ndübaqlısı

1.

- D ndübaqlıların t p l rini v  tərəflərini hərf lərlə yazın.
- Hər bir d ndübaqlının adını müxtəlif cür yazın.
- Hər bir d ndübaqlının tərəfləri v  bucaqları haqqında bilikl rinizi yazılı olaraq təqdim edin.

Paraleloqram

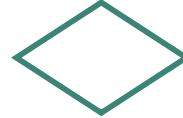
D zbaqlı

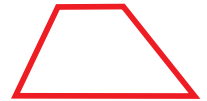
Kvadrat

Romb

Trapeziya

2.

Tələb olunan d ndübaqlıları dəftərinizdə çəkin v  n v n  yazın.

- Bütün bucaqları d z bucaq v  bütün tərəfləri bərabər olan
- Bütün tərəfləri bərabər olan, lakin kvadrat olmayan
- Yalnız iki qarşı tərəfi paralel olan
- Heç bir qarşı tərəfi paralel olmayan və d z bucağı olmayan
- Qarşı tərəfləri bərabər və paralel olub, d z bucağı olmayan

3.

 akild  uşaqlara ad verin. D zbaqlını onların adlarının ba  hərf ləri ilə adlandırın.

4.

Fiqurları çəkin v  adlandırın.

- Tərəfi: 3 sm 5 mm; 4 sm olan kvadrat çəkin.
- Eni uzunluğundan 2 sm qısa olan d zbaqlı çəkin. İki nümunə göstərin.

Üçbucaqlar

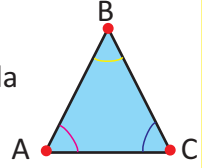
4-4

Üçbucağın 3 təpəsi, 3 tərəfi, 3 bucağı var.

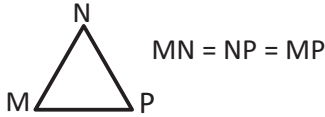
Üçbucaqlar təpə nöqtələri hərflərlə işarə edilməklə adlandırılır.

Şəkildəki üçbucağı A, B, C təpələrindən istənilən birindən başlamaqla adlandırmaq olar: $\triangle ABC$, $\triangle BAC$, $\triangle CAB$.

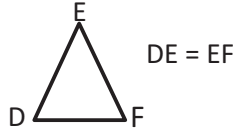
" $\triangle$ " üçbucaq işarəsidir.

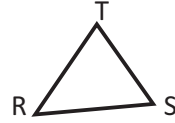
$\triangle MNP$ bərabərtərəflidir

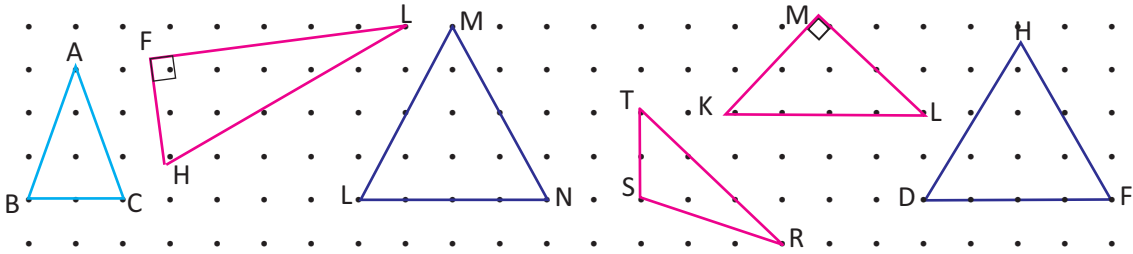
$\triangle DEF$ bərabəryanlıdır

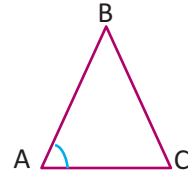
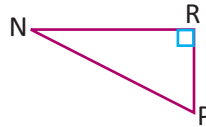
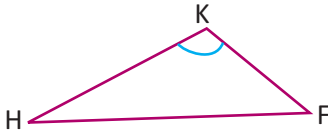
$\triangle RTS$ müxtəlif tərəflidir

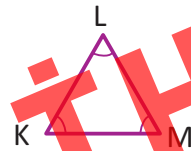
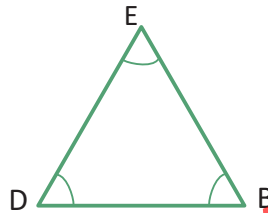
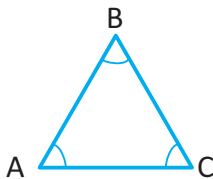
1. Üçbucaqların adlarını və tərəflərinə görə növünü yazın.

2. Qeyd olunmuş bucaqların ölçüsünü əvvəlcə təxmin edin, sonra isə ölçün. Təxminlərinizi və ölçmənin nəticələrini müqayisə edin.

3. $\triangle ABC$, $\triangle DEB$, $\triangle KLM$ bərabərtərəfli üçbucaqlardır. Bu üçbucaqların bucaqlarını ölçün və fikirlərinizi yazın.

4. Tərəflərindən biri 3 sm, digəri isə 5 sm olan 2 müxtəlif üçbucaq çəkin. Üçbucaqların üçüncü tərəfini ölçün. Kəram deyir ki, bu şərtə uyğun çoxlu sayda üçbucaq çəkmək olar. Siz bu fikirlə razısınız mı?

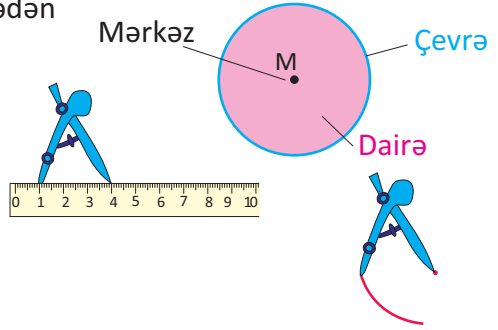
5. **Qruplarla iş.** Müxtəlif üçbucaqlar çəkin və bucaqlarını ölçün. Hər bir üçbucağın bucaqlarının cəmini hesablayın. Nəticələri ümumiləşdirin və təqdim edin.

4-5

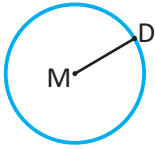
Çevrənin bütün nöqtələri mərkəz adlanan nöqtədən eyni məsafədədir.

Çevrə pərgarın köməyi ilə çəkilir:

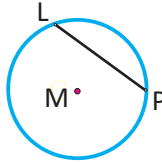
1. Pərgarın qollarını tələb olunan ölçüdə açın.
2. İynəli ucunu kağız üzərində mərkəz adlanan nöqtəyə qoyun.
3. Karandaşlı ucu ilə çevrəni çəkin.

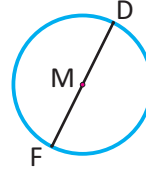
Radius çevrənin mərkəzini onun istənilən nöqtəsi ilə birləşdirən düz xətt parçasıdır. MD radiusdur. Çevrənin bütün radiusları bərabərdir.

Vətər çevrənin istənilən iki nöqtəsini birləşdirən düz xətt parçasıdır. LP vətərdir.

Diametr çevrənin mərkəzindən keçməklə onun istənilən iki nöqtəsini birləşdirən düz xətt parçasıdır. FD diametrdir. Çevrənin bütün diametrləri bərabərdir. Diametr ən böyük vətərdir.

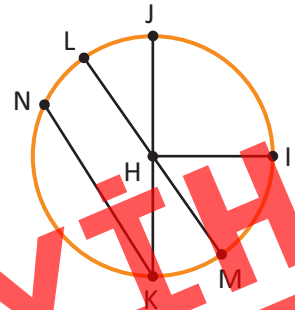

1. Şəkilləri dəftərinizdə çəkin. Hər bir şəklın altında qırmızı rəngə görə dairə, çevrə, mərkəz, radius, diametr, vətər sözlərindən uyğun gələnini yazın.

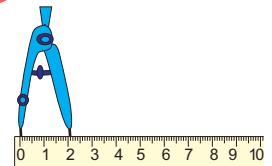
2. Şəkildə verilmiş çevrəyə görə yerinə yetirin.

- a) Çevrə üzərində olan 6 nöqtəni yazın.
- b) Radiusların adlarını yazın.
- c) Üç vətərin adını yazın. Bunlardan hansı diametr deyil?

3. 1) Dəftərinizdə müxtəlif radiuslu çevrələr çəkin.
2) Çevrənin iki radiusunu çəkin və adlandırın.
3) Çevrənin iki diametrini çəkin və adlandırın.
4) Çevrənin diametr olmayan iki vətərini çəkin və adlandırın.

4. Radiusu 2 sm olan çevrə çəkin.
Bu çevrənin diametri neçə santimetrdir?
Fikrinizi yazın, sonra ölçün.

Hərəkətlər. Dönmə, əksətmə, sürüşmə

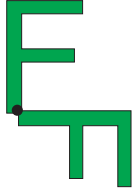
4-6

Dönmə

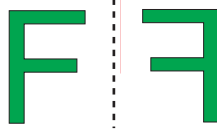
Əksətmə

Sürüşmə

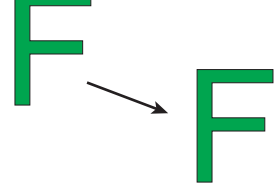
Hər hansı nöqtəsini tərpənməz saxlamaqla fiquru bu nöqtə ətrafında döndərərək yerini dəyişmək olar.

Fiquru düz xəttə nəzərən əksətdirməklə yerini dəyişmək olar. (Güzgü əksi almaqla)

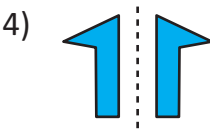
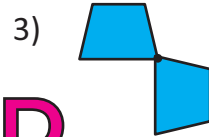
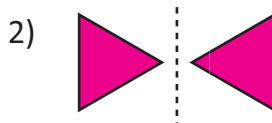
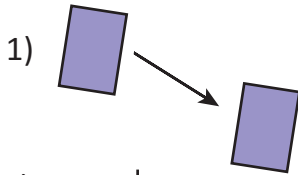

Fiquru düz xətt boyunca istənilən istiqamətə sürüşdürməklə yerini dəyişmək olar.

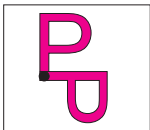
Bu hərəkətlərin təkrarlanması, növbələşməsi ilə naxışlar yaradılır.

1. Hər bir şəkllə uyğun hərəkətin növünü müəyyən edin. Hərəkətləri kağızdan kəsilmiş fiqurlar üzərində nümayiş etdirin.

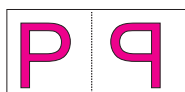

2. Hərfləri böyük ölçüdə çap formasında yazın. Hər bir hərf üçün dönmə, əksətmə və sürüşmə hərəkətlərini göstərən şəkillər çəkin.

dönmə

əksətmə

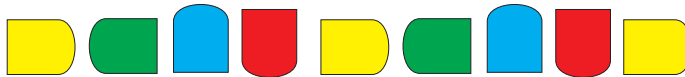

sürüşmə

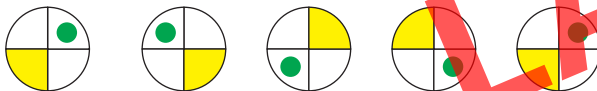

1) P 2) R 3) L

3. Samirə dəftərinin kənarına aşağıdakı kimi naxış çəkib. Samirə naxışlarını birinci fiqurun hansı hərəkətlərinin təkrarı ilə çəkmişdir?

4. 1) Şəkillər hansı qayda ilə düzülmüşdür?

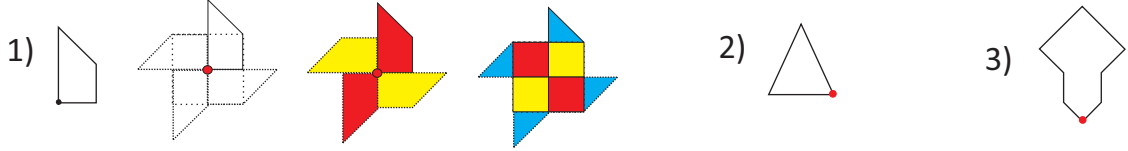

2) Şəkilləri bu qayda ilə dəftərinizdə çəkin.

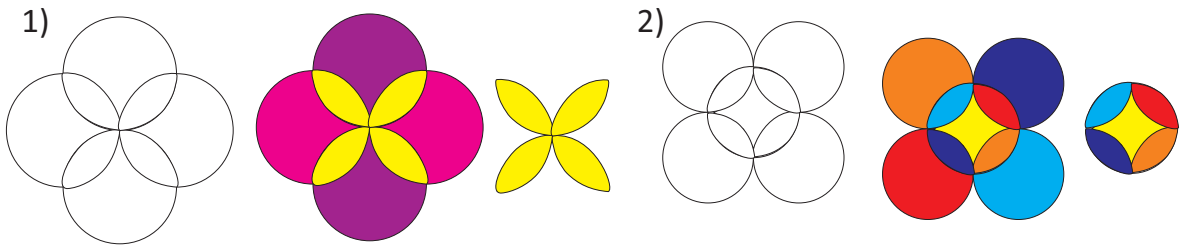
3) Birinci şəkildən bir neçə dənə çəkin və qayçı ilə kəsin. Uyğun hərəkətləri ardıcıl icra etməklə bu düzülüşü yaradın.

Hərəkətlər. Dönmə, əksetmə, sürüşmə

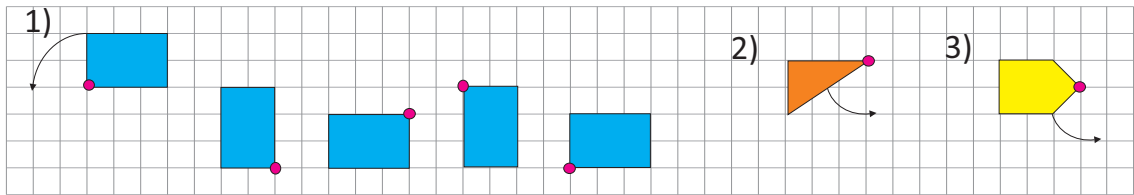
- 1.** Fiqurun bir nöqtəsini tərpənməz saxlamaq və fiquru həmin nöqtə ətrafında müxtəlif istiqamətlərə döndərmək və rəngləməklə müxtəlif kompozisiyalar yaratmaq olar. 1-ci tapşırıqda verilmiş nümunəyə görə digər fiqurlarla da müxtəlif kompozisiyalar yaradın.

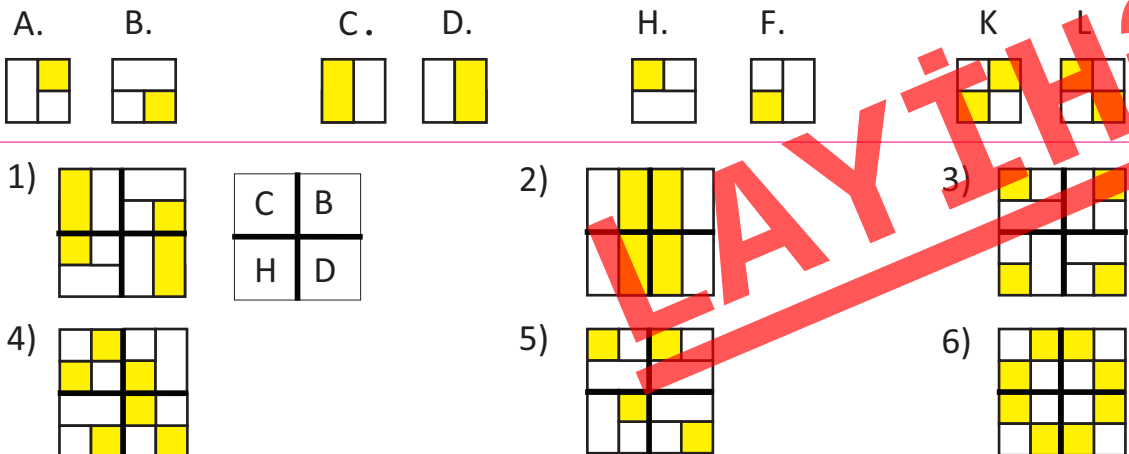
- 2.** Dairələrin hərəkəti ilə kompozisiyalar çəkmək, onları müxtəlif cür rəngləmək olar. Nümunələri araşdırın və kağız vərəqdə yenidən çəkin. Bu kompozisiyalardan müxtəlif modellər kəsib çıxarın.

- 3.** Fiqları kağızdan kəsib hazırlayın. Bu fiqları 1-ci bənddəki nümunəyə uyğun olaraq hərəkət etdirin. Şəkilləri dəftərinizdə çəkin.

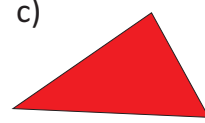
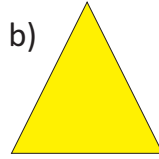
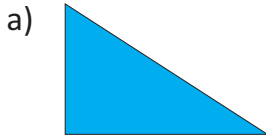

- 4.** Böyük fiqlar hərflərlə işarələnmiş 4 kiçik fiqurdan yığılmışdır. Hər bir fiqurun hissələrini nümunədə göstərildiyi kimi hərflərlə ifadə edin.

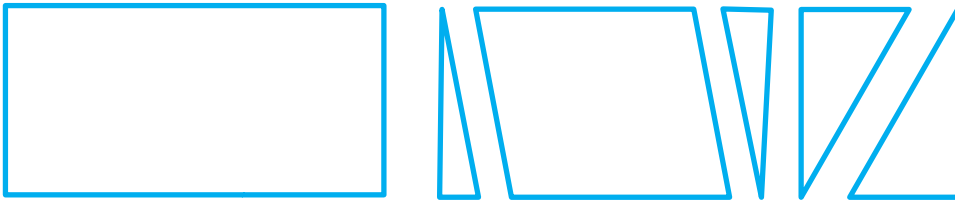

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

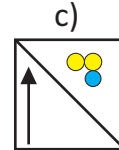
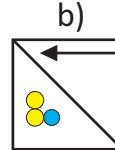
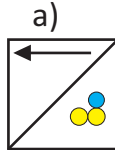
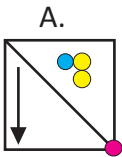
1. Bucaqları 80° , 40° və 60° dərəcə olan üçbucağın bütün tərəfləri müxtəlif uzunluqdadır. Aşağıdakı üçbucaqlardan hansı bu üçbucağa uyğundur?

2. 1) Rəngli kağızlardan düzbucaqlı kəsin. Bu düzbucaqlını şəkildə verilmiş hissələrlə ayırın.
2) Kəsdiyiniz hissələri ağ vərəq üzərinə yapışdırmaqla düzbucaqlını yenidən bərpa edin.

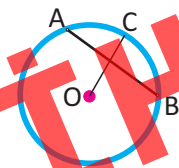

3. 1) **A** şəklinin 90° sağa dönməsini göstərən şəkil hansıdır?
Şekli kağızdan hazırlayın və üzərində bu hərəkəti nümayiş etdirin.
2) **A** şəklinin əksətmə hərəkətini (güzgü əksini) təsvir edin.

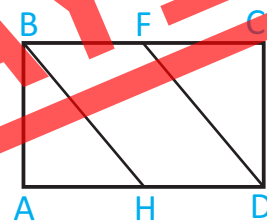
4. 120° -li bucaq çəkin. Bu bucağın düz bucağa və açıq bucağa dəyişməsini bir tərəfinin hərəkəti ilə (qırıq xətlərlə) göstərin.

5. Şekildəki çevrənin mərkəzi, vətəri, radiusu necə adlandırılmışdır?

6. 1) Şekildə hansı dördbucaqlıları, hansı üçbucaqlıları görürsünüz? Adlarını yazın.

- 2) Daha hansı iki nöqtəni birləşdirməklə ABCD düzbucaqlısını 4 üçbucağa ayırmaq olar? Bu üçbucaqların adlarını yazın.

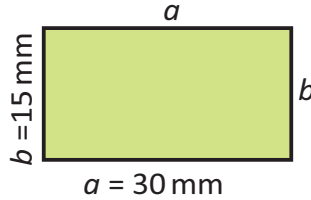
Çoxbucaqlıların perimetri

4-7

Perimetr çoxbucaqlının bütün tərəflərinin uzunluqları cəmidir.

Şəildəki düzbucaqlının perimetri:

$$P = 30 + 15 + 30 + 15 = 2 \cdot 30 + 2 \cdot 15 = 60 + 30 = 90 \text{ (mm)}$$

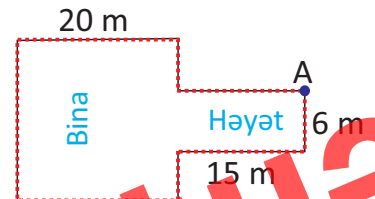
Düzbucaqlının uzunluğunu a , enini b , perimetrini P ilə işarə etsək, perimetrini hesablamaq üçün aşağıdakı ümumi qaydanı yazı bilərik.

$$P = 2 \cdot a + 2 \cdot b \text{ və ya } P = 2 \cdot (a + b)$$

1. 1) Tərəfi a olan kvadratın perimetrini hesablama qaydasını ümumi şəkildə yazın.
2) Tərəfi $a = 15 \text{ sm}$; $a = 4 \text{ m}$; $a = 2 \text{ km}$ olan kvadratın perimetrini tapın.

2. 1) Eni 4 sm , uzunluğu 9 sm olan düzbucaqlının perimetrini tapın.
2) Perimetri 44 sm olan düzbucaqlının eni 8 sm -dir. Düzbucaqlının uzunluğu neçə santimetrdir?
3) Düzbucaqlının perimetri 48 sm -dir. Verilən şərtlərə görə düzbucaqlının ölçülərini tapın.
a) Düzbucaqlının uzunluğu enindən 6 sm çoxdur.
b) düzbucaqlının uzunluğu enindən 2 dəfə çoxdur.
4) Düzbucaqlının eni 12 sm , uzunluğu 18 sm -dir. Düzbucaqlının ölçülərini elə dəyişin ki, perimetri dəyişməsin. Üç nümunə yazın.

3. Tərəfi 20 m olan kvadratşəkilli binanın həyətinə tərəfləri 15 m və 6 m olan düzbucaqlı şəkildə bağça var. Nərgiz A nöqtəsindən başlayaraq bağçanın və binanın ətrafında gəzdi. Onun getdiyi yol qırmızı qırıq xətlə şəkildə göstərilmişdir. Nərgiz neçə metr yol getdi?

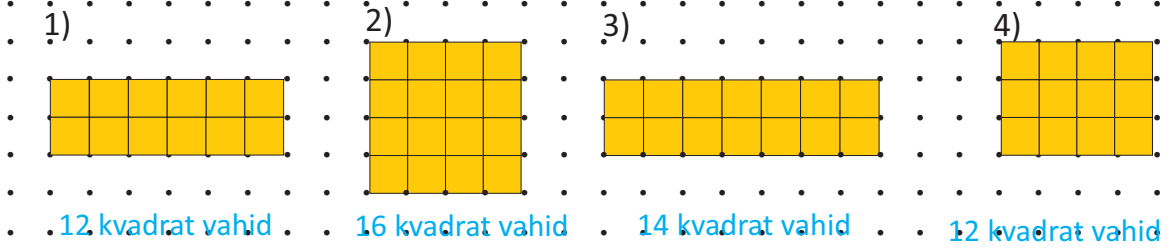
4. Verilən ölçülərdə fiqurları dəftərinizdə çəkin.
1) Perimetri 16 sm olan kvadrat çəkin.
2) Perimetri 24 sm olan müxtəlif düzbucaqlılar çəkin və müzakirə edin.

5. Eni 3 m 20 sm , uzunluğu 5 m 30 sm olan otağın döşəməsinə kənarları boyu taxta haşiyə vurulmalıdır. 25 m uzunluğundakı haşiyə bu otağa çatarmı?

4-8 Sahə təsəvvürləri

Fiqurun sahəsini onu təşkil edən eyniölçülü kvadratların sayı ilə müəyyən etmək olar.

Hər - bir kvadrat vahid qəbul etməklə aşağıdakı fiqurların sahəsini tapmaq.

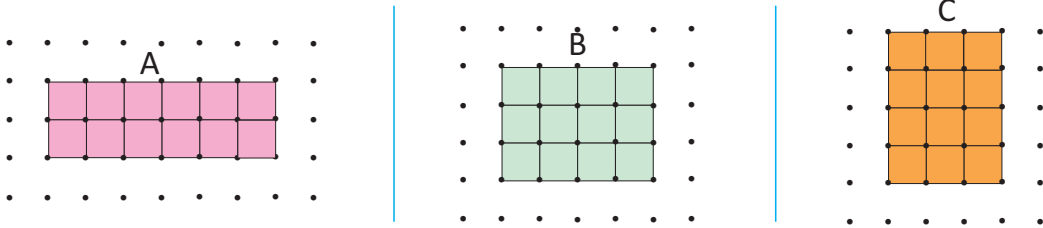

1. Damalı dəftərdə verilən şərtlərə görə həndəsi fiqurlar çəkin. Onların perimetrlərini tapın və sahələrini damaların sayı ilə ifadə edin.

- a) eni 5 sm, uzunluğu 8 sm olan düzbucaqlı;
b) tərəfi 6 sm olan kvadrat.

2. 1) Şəkindəki A, B, C düzbucaqlılarının perimetrlərini və sahələrini müqayisə edin.

— - 1 vahid parça, 1 - 1 kvadrat vahid

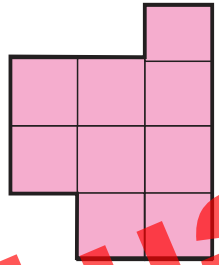

- 2) Perimetrləri müxtəlif, sahələri eyni olan iki düzbucaqlı çəkin.

3. 1) Şəkindəki fiqurun sahəsi neçə kvadrat vahiddir?

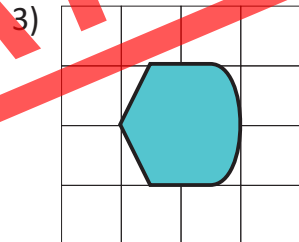
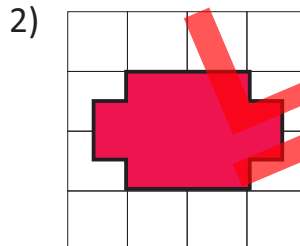
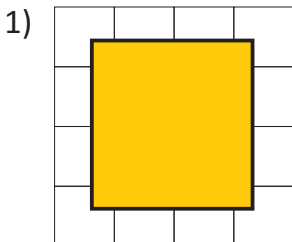
1 = 1 kvadrat vahid

- 2) - kvadratin tərəfini bir vahid qəbul etməklə fiqurun perimetrinin neçə vahid olduğunu tapın.

4. Şəkindəki rəngli fiqurların hər birinin sahəsi təxminən neçə kvadrat vahiddir?

1 = 1 kvadrat vahid.

Coxbucaqlının sahəsi

4-9

Düzbucaqlının sahəsi

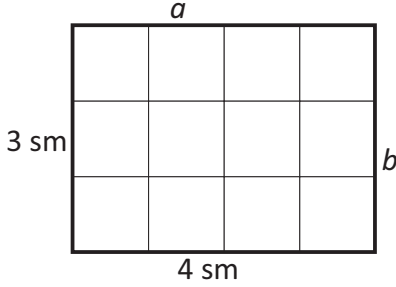
Düzbucaqlının sahəsini tərəfi 1 sm olan kvadratların sayına görə tapa bilərik. Düzbucaqlının uzunluğu boyunca tərəfi 1 sm olan 4, eni boyunca isə 3 kvadrat yerləşir. Kvadratların ümumi sayı, yəni düzbucaqlının sahəsi: $4 \times 3 = 12$ kvadrat vahid

Şəildəki düzbucaqlının tərəflərinin ölçü vahidi santimetr olduğundan onun sahəsinin ölçü vahidi kvadrat santimetr yazılır: **12 kvadrat santimetr**

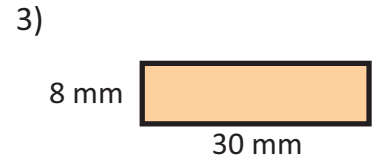
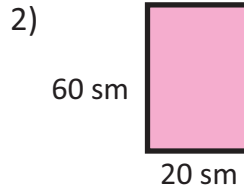
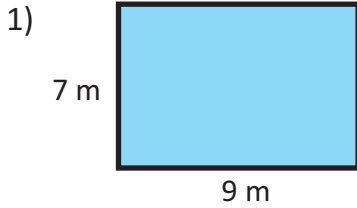
Düzbucaqlının sahəsini tapmaq üçün uzunluğunu eninə vurmaq lazımdır. Uzunluğu a , eni b , sahəni isə S hərfi ilə işarə etsək, düzbucaqlının sahəsini aşağıdakı kimi hesablaya bilərik: **$S = a \times b$**

Sahə vahidləri qısa olaraq kvadrat metr - m^2 , kvadrat santimetr - sm^2 və s. kimi yazılır.

$S = 12$ kvadrat santimetr $\rightarrow S = 12 sm^2$

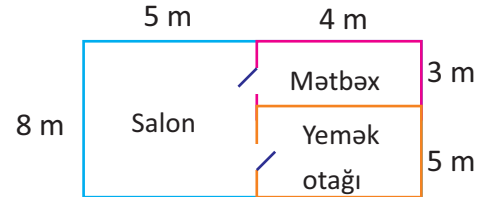

1. Şəildəki fiqurların sahələrini hesablayın.

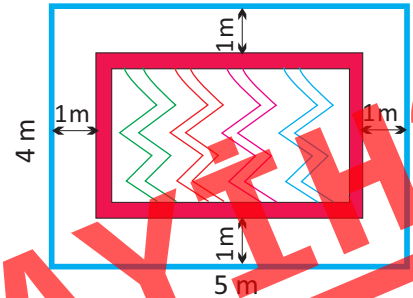

2. Mənzilin planına görə:

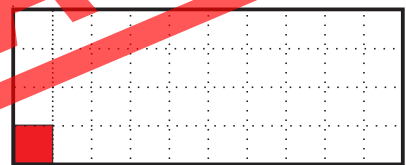
- 1) Hər bir otağın sahəsini hesablayın.
- 2) Salonun sahəsi mətbəx və yemək otağının birlikdə sahəsindən nə qədər böyükdür?

3. Uzunluğu 5 m, eni 4 m olan otağın döşəməsinə divarlardan 1 m aralı olmaqla palaz sərilmişdir.
 - a) Palazın ölçülərini tapın.
 - b) Palazın sahəsini tapın.

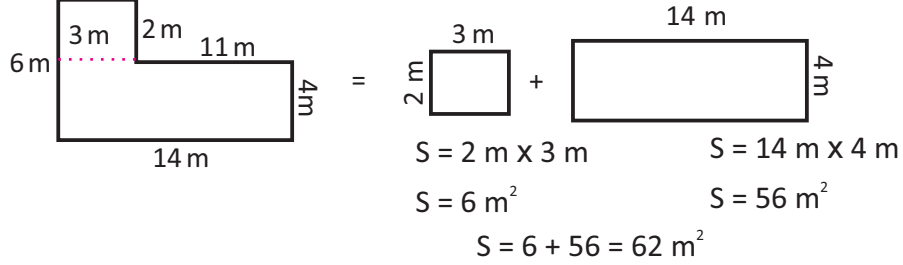
4. 1) Düzbucaqlı şəklində olan sahəni örtmək üçün verilən qırmızı kvadratdan neçə dəfə lazımdır?
2) 1 qırmızı kvadratın sahəsi $4 m^2$ olarsa, düzbucaqlının sahəsinin neçə kvadrat metr olduğunu tapın.

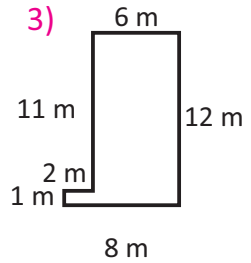
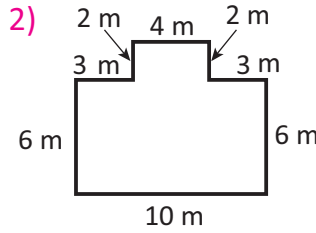
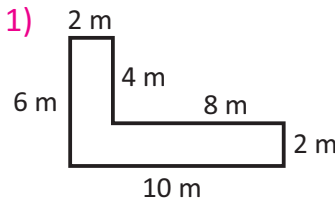
4-10 Düzbucaqlılara ayırmaqla

Müxtəlif formalı fiqurları düzbucaqlılara bölməklə onların sahələrini hesablamaq olar. Fiqurun sahəsi onu təşkil edən düzbucaqlıların sahələri cəminə bərabərdir.

Nümunə:

1. Çoxbucaqlıların sahəsini onları təşkil edən düzbucaqlılara ayırmaqla hesablayın.

2. Şəklə görə məsələləri həll edin.

Rasim dayı döşəməsinin ölçüləri şəkildə göstərildiyi kimi olan otağı təmir etmək istəyir.

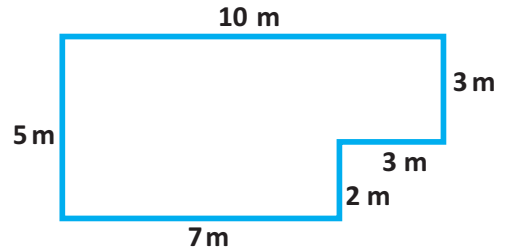
a) Otağın sahəsini hesablayın.

b) Parket hər bağlamada 4 m^2 olmaqla satılır. Döşəməyə ən azı neçə bağlama parket lazımdır?

c) Bir kvadrat metr parketin qiyməti 24 manat olarsa, parket almaq üçün neçə manat pul lazımdır?

d) Otağın döşəməsinə neçə metr taxta haşiyə işlənər?

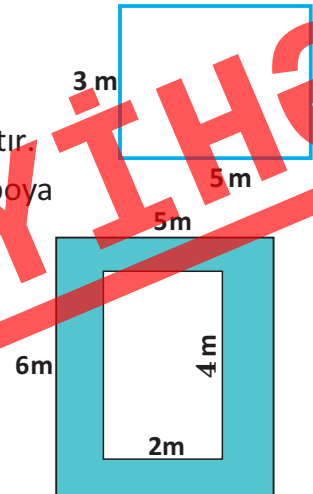
e) Otağın hündürlüyü 3 m-dir. Bir qab boya 5 m^2 sahəyə çatır. Uzunluğu 5 m olan divar hissəsini boyamaq üçün neçə qab boya lazımdır?

Şəklə görə həll edin.

3. a) Düzbucaqlı formalı sahənin rəngli hissəsinin sahəsi neçə kvadrat metrdir?

b) 1 kvadrat metr kafelin qiyməti 14 manat olarsa, ağ hissəyə döşəmək üçün neçə manatlıq kafel alınmalıdır?

Həqiqi ölçü, şəkildəki ölçü

4-11

Xəritə və planda şəhər və kəndlər arasında məsafələr, həmçinin küçələrin, parkların, binaların və s. şəkildəki ölçüləri həqiqi (real) ölçülərindən dəfələrlə kiçik olur.

Şəkildəki ölçü ilə həqiqi ölçü arasındakı münasibət **miqyasla** müəyyən edilir.

Nümunə. Əkin sahəsinin şəkildəki enini və uzunluğunu ölçün.

verilən miqyasa görə onun həqiqi ölçülərini tapın.

Miqyas: hər 1 mm reallıqda 10 m-dir.

Həlli: Şəklə görə aparılan ölçmələrin nəticələri:

Əkin yerinin uzunluğu $a = 30$ mm, eni isə $b = 20$ mm.

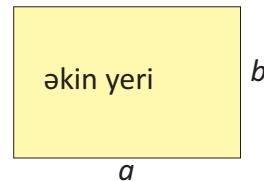
Verilən miqyasa görə həqiqi ölçüləri hesablayaq.

Uzunluq: $30 \cdot 10 = 300$ m, en: $20 \cdot 10 = 200$ m

Məlumatı cədvəllə də təqdim edək.

Cavab: Əkin sahəsinin reallıqda

uzunluğu 300 m, eni isə 200 m-dir.

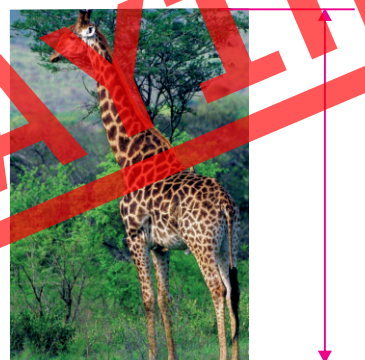

Ölçüləri	Şəkildə (mm)	Real (m)
Uzunluğu (a)	30 mm	300 m
Eni (b)	20 mm	200 m

- Şəkildə Heydər Əliyev adına Beynəlxalq Hava Limanından dünyanın müxtəlif şəhərlərinə uçuşları əks etdirən plan verilmişdir. Şəkildəki hər 1 mm reallıqda 100 km məsafəyə uyğun gəlir. Ölçmələr aparmaqla Bakı ilə şəkildə göstərilən şəhərlər arasındakı uçuş məsafəsini hesablayın. Nəticələrinizi müəllimin sonda elan etdiyi məlumatlarla müqayisə edin.

- Filin və zürafənin real ölçüsü şəkildəki ölçüdən 100 dəfə böyükdür. Heyvanların qeyd olunmuş ölçüsünü xətkəşlə ölçməklə, uyğun həqiqi ölçüsünü müəyyən edin.

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Boş xanaların yerinə uyğun ədədləri yazın.

$$1 \text{ sm} \cdot 1000 = \square \text{ m}$$

$$4 \text{ sm} \cdot 100000 = \square \text{ km}$$

$$8 \text{ mm} \cdot 100000 = \square \text{ m}$$

$$9 \text{ dm} \cdot 100000 = \square \text{ km}$$

2. Həqiqi ölçü şəkildəki ölçüdən 1000 dəfə böyükdür. Bu şərtə görə cədvəli dəftərinizdə doldurun.

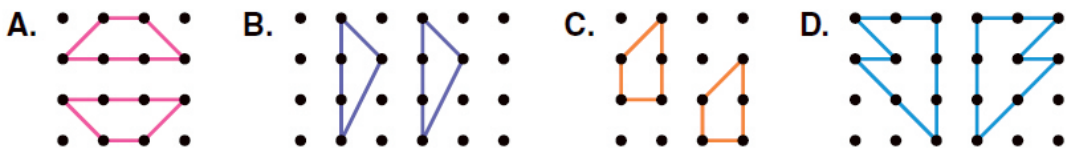
Şəkildəki ölçü (sm)	4 sm	8 sm	15 mm	32 mm	9 mm	28 mm
Həqiqi ölçü (m)	40 m					

3. A və B şəhərləri arasındakı məsafə 80 km-dir. Şəkildə verilən plana görə:

- a) A və C şəhərləri arasındakı məsafəni;
b) B və C şəhərləri arasındakı məsafəni tapın.

4. Hər bir şəkildə fiqurun hansı hərəkəti təsvir edilmişdir?

5. **Qruplarla iş.** Şəkildə Bakı şəhər metropoliteninin xəritəsi və bəzi stansiyalar arasındakı məsafələr verilmişdir. Qrup üzvləri sənişinlərin metro stansiyaları arasındakı hərəkətinə aid məsələlər qururlar.

İçərişəhər - Nərimanov - 6500 m

Nərimanov-Neftçilər - 7400 m

Neftçilər - Əhmədli - 3000 m

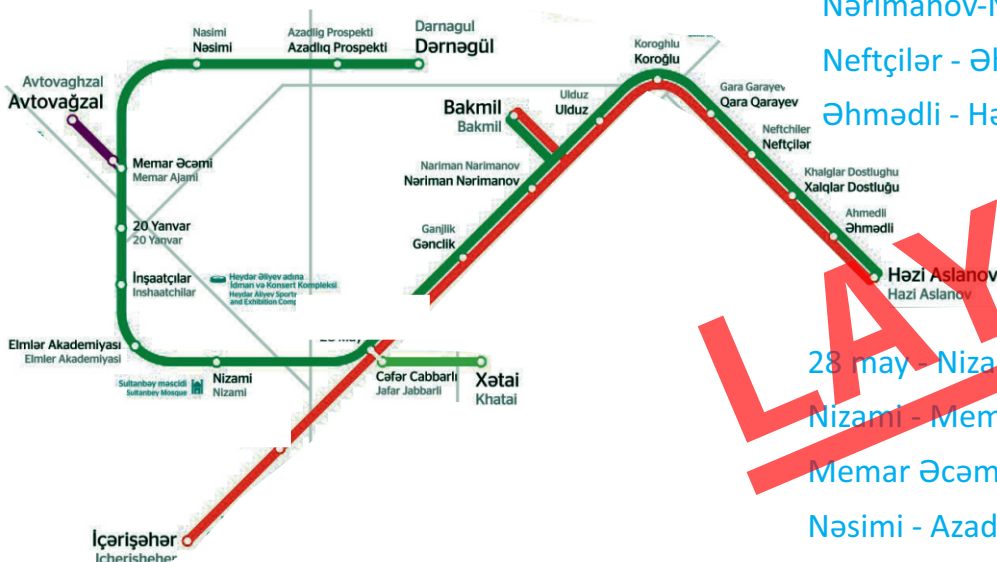
Əhmədli - Həzi Aslanov - 1460 m

28 may - Nizami - 2400 m

Nizami - Memar Əcəmi - 6700 m

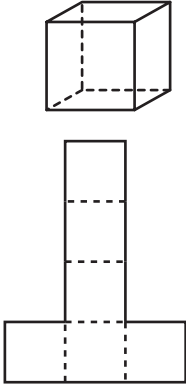
Memar Əcəmi - Nəsimi - 2100 m

Nəsimi - Azadlıq - 1300 m

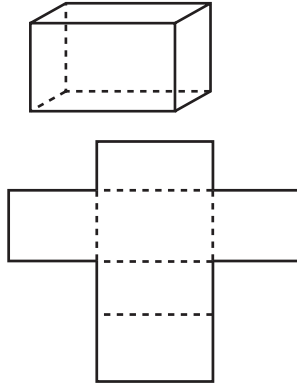
4-12

Kub

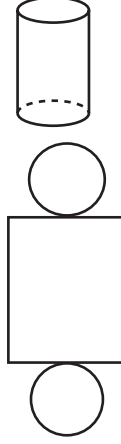
8 təpəsi, 12 tili,
6 üzü var.
Bütün üzləri
kvadratdır.

Düzbucaqlı prizma

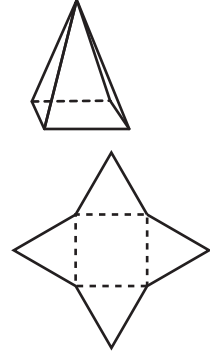
8 təpəsi, 12 tili,
6 üzü var.
Bütün üzləri
düzbucaqlıdır.

Silindr

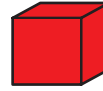
2 müstəvi üzü var.
Üzləri dairədir.

Düzbucaqlı
piramida

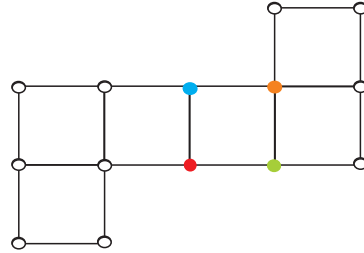
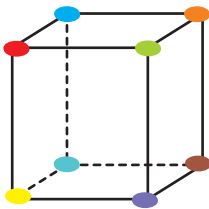

1 təpəsi, 5 üzü var.
Bir üzü düzbucaqlı,
4 üzü üçbucaqdır.

1. Fəza fiqurlarının açılış şəkillərini kağız üzərində çəkin. Qatlayıb yapışdırmaqla fiqurları düzəldin.

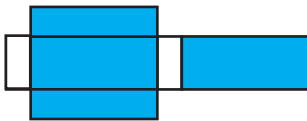

2. Kubun açılış şəklini dəftərinizdə çəkin. Açılış şəkli üzərindəki təpələri kubun təpələrinin rənglərinə uyğun rəngləyin.

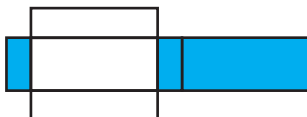

3. Verilən açılış şəkillərindən hansını qatlasanız, iki üzü mavi, qalan üzləri isə ağ rəngdə olan düzbucaqlı prizma alınar? Kağız üzərində çəkin, sonra kəsib, qatlayıb yapışdırmaqla quraşdırın.

A.

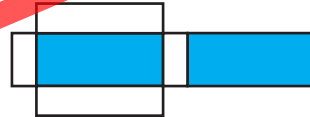
B.

C.

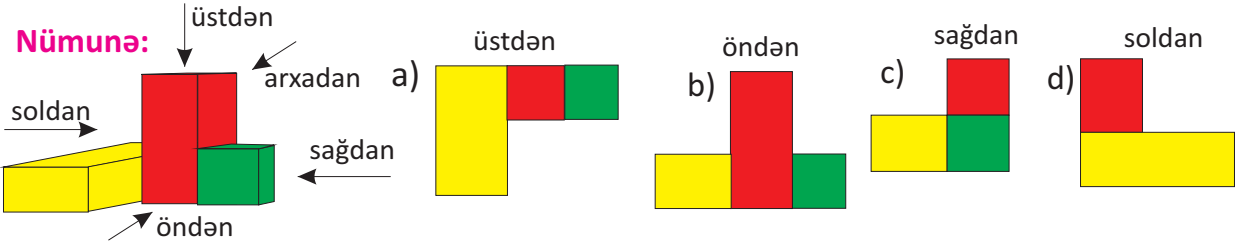
D.

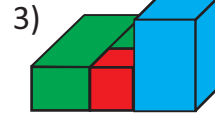
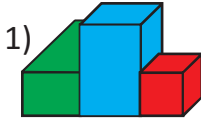
Konstruksiyalar və onların görünüşləri

4-13

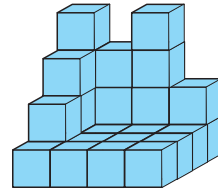
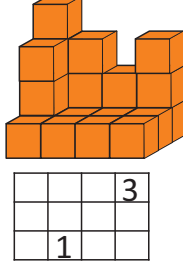
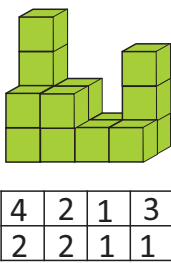
Fəza fiqurlarının, konstruksiyaların, obyektlərin müxtəlif tərəflərdən görünüşlər onları təşkil edən fiqurların müstəvi üzlərinin formalarına görə çəkilir. Nümunədə modelin müxtəlif tərəflərdən görünüşləri verilmişdir. Modeli quraşdıraraq bu görünüşlərin düzgün çəkildiyini yoxlaya bilərsiniz.

1. Modellərin yuxarıda verilən nümunəyə uyğun müxtəlif tərəflərdən görünüşlərini çəkin.

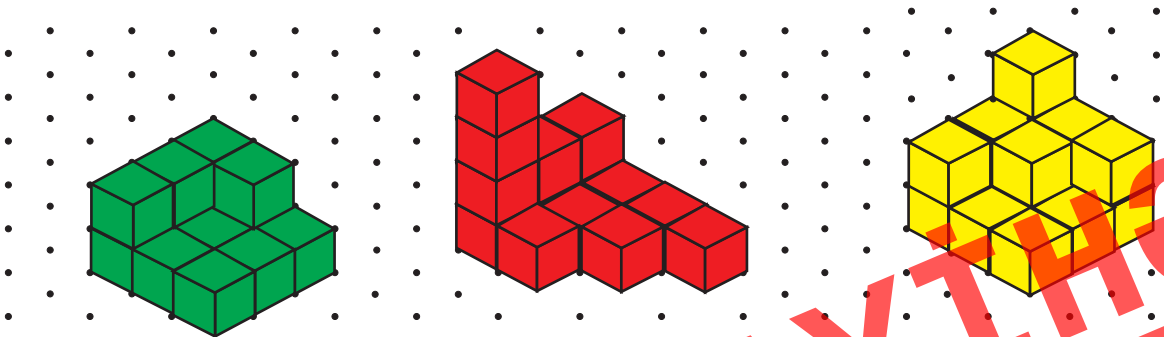

2. Birinci modeldəki kubların düzülüş planı verilmişdir. Bu planı araşdırın və hər bir modelə uyğun planı tamamlayın.

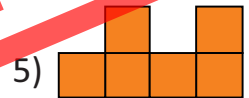
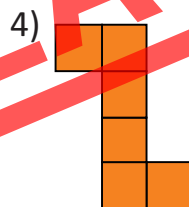
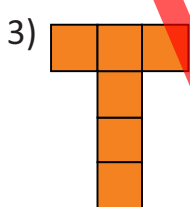
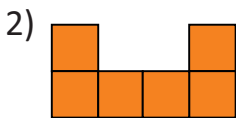
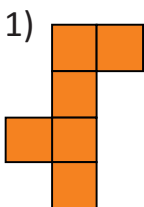

	3		
			1
		1	

3. Hər bir modeli düzbucaqlı prizmaya tamamlamaq üçün ən azı neçə kub əlavə etmək lazımdır?

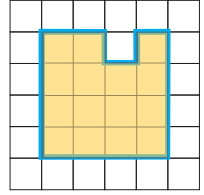
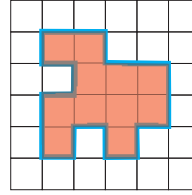
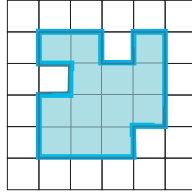
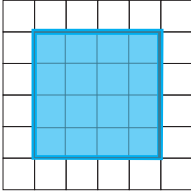
4. Hansı şəkillərdən kub düzəltmək olar? Kağızdan kəsib qatlamaqla müəyyən edin.

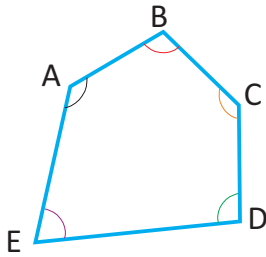
Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Şəildəki fiqurların hansının sahəsi daha böyükdür? Əvvəlcə təxmin edin, sonra hər birinin sahəsini kvadrat vahidlərlə ifadə etməklə müqayisə edin.

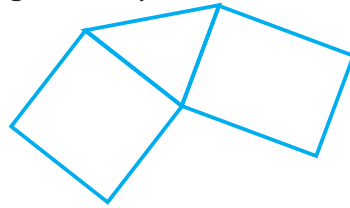
1 = 1 kvadrat vahid

2. 1) Qeyd olunmuş bucaqların növünü və adını yazın.

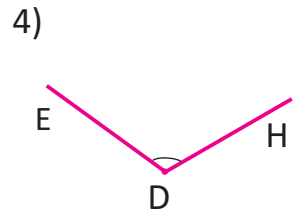
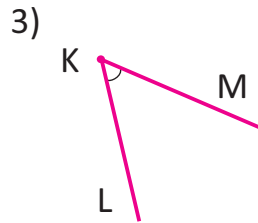
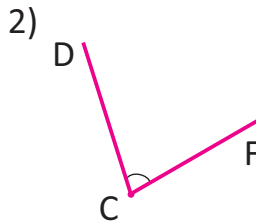
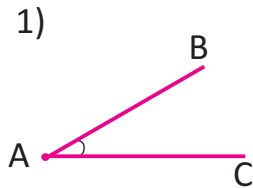

- 2) Şəildəki iki düzbucaqlını və üçbucağı adlandırmaq üçün neçə hərfdən istifadə olunmalıdır? Hər bir düzbucaqlının və üçbucağın adını yazın.

3. a) Şəildəki bucaqları ölçün və dərəcə ölçüsünü dəftərinizdə yazın.

- b) Verilən bucaqlara bərabər olan bucaqları dəftərinizdə çəkin

4. Perimetri 20 sm olan düzbucaqlının uzunluğu 6 sm-dir.

- a) Düzbucaqlının sahəsini tapın.

- b) Düzbucaqlının ölçülərini elə dəyişin ki, perimetri dəyişməsin, lakin sahəsi 16 m² olsun.

5. Şəildə ağzıaçıq qutunun açılışı göstərilmişdir.

Şəildəki hər 1 mm reallıqda 1 sm-ə uyğundur.

- 1) Qutunun şəildəki uzunluğunu, enini və hündürlüyünü (dərini) ölçün.

- 2) Qutunun real ölçülərini hesablayın.

- 3) Qutunun ağzını bağlamaq üçün lazım olan kartonun həqiqi ölçülərini yazın.

Çoxrəqəmli ədədləri vurma və bölmə

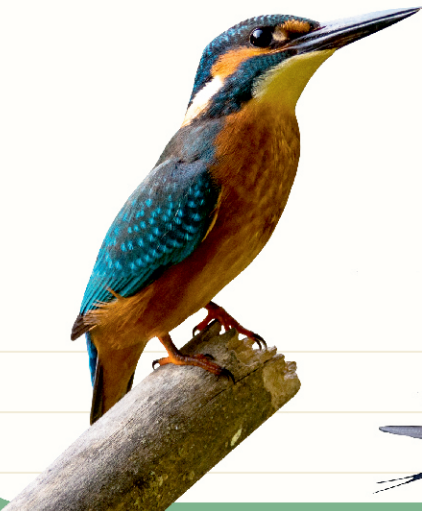

Bu bölmədə nələri
öyrənəcəksiniz?

- ✓ ikirəqəmli ədədlərin hasilini təqribi hesablamağı
- ✓ vurmanın xassələrini tətbiq etməklə hasilini hesablamağı
- ✓ ikirəqəmli ədədlərin hasilini sütunla yazmaqla yerinə yetirməyi
- ✓ ikirəqəmli ədədlərə bölmədə qisməti təqribi hesablamağı
- ✓ qisməti dəqiq hesablamağı
- ✓ çoxrəqəmli ədədlərə vurma və bölmə əməllərində hasil, qisməti təqribi və dəqiq hesablamağı
- ✓ müxtəlif növ məsələlər həll etməyi

Bölmə üzrə layihə işi Köçəri quşlar

- ! Köçəri quşlar haqqında məlumat toplayın.
- ! Quşların qət etdikləri məsafə, bir ölkədən başqa ölkəyə köç edərkən sərf etdikləri vaxt, birbaşa, dincəlmədən qət etdikləri məsafə haqqında məlumatı araşdırın
- ! Bir neçə köçəri quş seçin və onlar haqqında topladığınız məlumatı cədvəl, piktoqram, barqrafla təqdim edin.

LAYİHƏ

5-1 Yuvarlaq ədədləri vurma

$40 \cdot 700$ hasilı üzərində vurma əməlinin yerdəyişmə və qruplaşdırma xassələrinin tətbiqini araşdırmaq.

$$40 \cdot 700 = 4 \cdot 10 \cdot 7 \cdot 100 = 4 \cdot 7 \cdot 10 \cdot 100 = (4 \cdot 7) \cdot (10 \cdot 100) = 28 \cdot 1000 = 28000$$

yerdəyişmə qruplaşdırma

Yuvarlaq ədədlər üzərində vurma əməlini aşağıdakı addımlarla asanlıqla yerinə yetirmək olar.

1. Vurma cədvəlindən istifadə edin və $4 \cdot 7 = 28$ hasilini tapın.

2. Vuruqların sonundakı sıfırların ümumi sayını hasildə nəzərə alın.

$$\overset{1}{4}\overset{2}{0} \cdot \overset{2}{7}\overset{2}{0}\overset{3}{0} = 28 \overset{3}{0}\overset{3}{0}\overset{3}{0}$$

1. Hasilı tapın.

$4 \cdot 20$

$9 \cdot 6$

$700 \cdot 50$

$40 \cdot 20$

$90 \cdot 60$

$3000 \cdot 40$

$40 \cdot 200$

$900 \cdot 600$

$800 \cdot 600$

$40 \cdot 2000$

$90 \cdot 6000$

$30 \cdot 5000$

2. İfadələrin qiymətini hesablayın.

$5000 \cdot 40 - 20000$

$5400 \cdot 40 + 6000 \cdot 300$

$15000 \cdot 300 - 3400 \cdot 200$

$4500 \cdot 300 - 420 \cdot 200$

$600000 - 2500 \cdot 200$

$80000 + 450 \cdot 400$

3. Kağız bağlamalar böyük yeşiklərə qablaşdırıldı. Bir bağlamada 500 vərəq kağız, bir yeşikdə isə 20 bağlama var.

1) Bir yeşikdə neçə vərəq kağız var?

2) 20 yeşikdə neçə vərəq kağız var?

4. A stadionunda 700 cərgə və hər cərgədə 60 yer, B stadionunda isə 800 cərgə və hər cərgədə 50 yer var. Hansı stadionda yerlərin sayı daha çoxdur və nə qədər çoxdur?

5. Kvadrat formalı meyvə bağının bir tərəfinə çəkilmiş hasarın uzunluğu 200 metrdir. Meyvə bağının perimetrini və sahəsini tapın.

6. Müqayisə edin.

$60 \cdot 40$

3000

$7000 \cdot 30$

240000

$70 \cdot 8$

600

$600 \cdot 80$

45000

$54 \cdot 90$

5000

$71 \cdot 900$

60000

5-2

Hasili təqribi hesablama

Nümunə . $417 \cdot 62 \approx$

Hər iki vuruğu ən böyük mərtəbəyə qədər yuvarlaqlaşdırmaqla hasili təqribi hesablamaq olar.

$$417 \cdot 61 \approx 24\,000$$

$$400 \cdot 60 = 24\,000$$

Təqribi hasilin dəqiq hasilidən böyük və ya kiçik olacağı haqqında fikir yürüdək. $417 \cdot 62$ nümunəsində təqribi hasili hesablayarkən hər iki vuruq yuvarlaqlaşdırıldıqda kiçilir. Deməli, təqribi hasil dəqiq hasildən kiçik olacaq. Hasili kalkulyatorla hesablasaq, $417 \cdot 61 = 25\,437$ alınır. **$25\,437 > 24\,000$**

- 1.** Vuruqları yuvarlaqlaşdırmaqla hasili təqribi hesablayın. Təqribi hasil ilə dəqiq hasili müqayisə edin.

$66 \cdot 42$

$24 \cdot 57$

$29 \cdot 41$

$36 \cdot 45$

$73 \cdot 28$

$91 \cdot 22$

$17 \cdot 87$

$39 \cdot 99$

- 2.** Vuruqları ən böyük mərtəbə vahidinə qədər yuvarlaqlaşdırmaqla hasili təqribi hesablayın.

$17 \cdot 212$

$678 \cdot 24$

$1\,267 \cdot 69$

$67 \cdot 607$

$41 \cdot 482$

$881 \cdot 82$

$39 \cdot 7\,901$

$4\,981 \cdot 21$

- 3.** Kamran həftədə 38 saat işləyir. O, işlədiyi hər saat üçün 11 manat alır.

a) Kamranın həftəlik maaşı təqribən neçə manatdır?

b) Kamran bir ayda təxminən neçə saat işləyir?

- 4.** 1) Fermadakı 102 inəyin hər biri gündə 9 / süd verir. Bu fermadakı inəklər 30 gün ərzində təxminən neçə litr süd verər?
2) Fil bir dəfəyə təxminən 200 / su içir. O, il boyu təxminən 150 dəfə su içir. Fil ildə neçə litr su içir?

- 5.** Hərflərə uyğun ədədləri müəyyən edin.

1) $A \cdot A = 3\,600$

$B \cdot A = 4\,800$

$A = ?$

$B = ?$

Hansı ədədi öz-özünə vurduqda hasil 3600 olar?
 $6 \cdot 6 = 36$ hasilindən necə istifadə edə bilərəm?
 $6 \cdot 6 \cdot 100 = 3600$
və ya $60 \cdot 60 = 3600$

3) $D \cdot D = 810\,000$

$F \cdot D = 270\,000$

$D = ?$

$F = ?$

2) $500 \cdot C = 45\,000$

$C \cdot E = 1\,800$

$C = ?$

$E = ?$

- 6.** Xanaların yerində elə hesab əməli işarəsi yazın ki, müqayisə doğru olsun.

1) $465 \square 48 < 500$

2) $300 \square 40 > 10\,000$

3) $21 \square 200 > 2\,000$

İkirəqəmli ədədi ikirəqəmli ədədə vurma

5-3

Düzbucaqlı modeli ilə

12 · 18 hasilini düzbucaqlı modeli üzərində təqdim edək

12 sətir və 18 sütunda yerləşən kvadratlardan ibarət şəbəkə çəkək. Şəbəkədəki kvadratların ümumi sayı 12 · 18-dir. Aşağıdakı hasilər rənglərinə görə kvadratların sayını göstərir.

$$10 \cdot 10 = 100 \text{ (qırmızı)} \quad 10 \cdot 8 = 80 \text{ (yaşıl)}$$

$$2 \cdot 10 = 20 \text{ (mavi)} \quad 2 \cdot 8 = 16 \text{ (sarı)}$$

Kvadratların ümumi sayı:

$$100 + 80 + 20 + 16 = 216$$

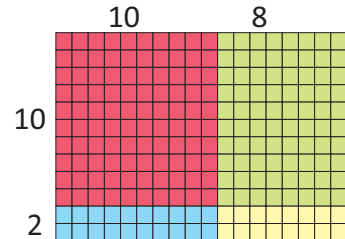
Kvadratların ümumi sayını $12 \cdot 18 = 216$ kimi də tapmaq olar.

$$\text{Deməli, } 12 \cdot 18 = 10 \cdot 10 + 2 \cdot 10 + 8 \cdot 10 + 2 \cdot 8 = 100 + 20 + 80 + 16 = 216$$

12 · 18 hasilini vuruqlardan birini iki əlverişli toplananın cəmi kimi yazmaqla da tapa bilərik.

$$12 \cdot (10 + 8) = 12 \cdot 10 + 12 \cdot 8 = 120 + 96 = 216 \text{ və ya}$$

$$18 \cdot (10 + 2) = 18 \cdot 10 + 18 \cdot 2 = 180 + 36 = 216$$

1. Hər bir hasil nümunəyə düzbucaqlı modeli ilə təsvir edin və hesablayın.

$$17 \cdot 18 = 10 \cdot 10 + 8 \cdot 10 + 7 \cdot 10 + 7 \cdot 8 = 100 + 80 + 70 + 56 = 306$$

	10	8
10	10·10	10·8
7	10·7	7·8

17 · 18

16 · 21

19 · 14

24 · 13

14 · 16

23 · 12

17 · 11

15 · 25

2. Hasilı vurmanın paylama xassəsindən istifadə etməklə hesablayın.

$$15 \cdot 13 = 15 \cdot (10 + 3) = 15 \cdot 10 + 15 \cdot 3 = 150 + 45 = 195$$

15 · 13

17 · 19

26 · 32

13 · 46

16 · 25

21 · 18

25 · 17

18 · 25

3. Rəqəm və hərflərlə işarələnmiş model və ya ifadələri qarşılaşdırın.

Uyğun gələnləri iki-iki qruplaşdırın.

1) 18 · 16

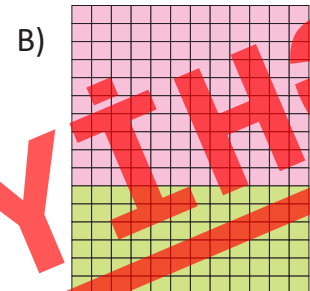
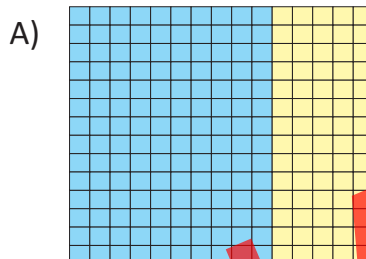
2) 17 · 13

3) 12 · (10 + 6)

4) 16 · 15

5) 15 · 14

6) 25 · (10 + 4)

C) 170 + 30 + 7 · 3

D) 100 + 250

E) (10 + 8) · 16

F) 10 · 10 + 5 · 10 + 60 + 30

İkirəqəmli ədədi ikirəqəmli ədədə vurma

5-4

Sütunla vurma

Nümunə. $45 \cdot 23$ hasilini tapın.

▶ Əvvəlcə hasilə təqribi tapıq: $45 \cdot 23 \approx 1000$

$$50 \cdot 20 = 1000$$

▶ Sütunla yazmaqla hesablayaq:

$$\begin{array}{r} 45 \\ \times 23 \\ \hline 900 \\ + 135 \\ \hline 1035 \end{array} \quad \text{və ya} \quad \begin{array}{r} 45 \\ \times 23 \\ \hline 135 \\ + 90 \\ \hline 1035 \end{array}$$

1. Hasilə əvvəlcə şifahi olaraq təqribi, sonra isə yazılı hesablayın.

$57 \cdot 42$

$72 \cdot 33$

$91 \cdot 59$

$77 \cdot 44$

$84 \cdot 23$

$48 \cdot 34$

$67 \cdot 23$

$55 \cdot 33$

2. Hasilin üçrəqəmli olduğu misalları seçib həll edin.

$51 \cdot 25$

$62 \cdot 12$

$33 \cdot 27$

$94 \cdot 34$

$21 \cdot 23$

$78 \cdot 34$

$12 \cdot 45$

$42 \cdot 14$

3. n -in yerinə elə ədəd yazın ki, bərabərlik doğru olsun.

$1) (35 \cdot n) + 7 = 357$

$2) 45 \cdot (n \cdot 2) = 900$

4. Vurmanın paylama xassəsindən istifadə etməklə $51 \cdot 69$ və $52 \cdot 68$ hasillərindən hansının böyük və ya kiçik olduğunu əsaslandırmaq olar. Verilən nümunəni araşdırın, bu qayda ilə $53 \cdot 67$ və $54 \cdot 68$ hasillərini müqayisə edin.

$52 \cdot 68$ hasil

$51 \cdot 69$ hasilindən

17 vahid böyükdür

$$\begin{aligned} 51 \cdot 69 &= 51 \cdot (68 + 1) = 51 \cdot 68 + 51 \cdot 1 = \boxed{51 \cdot 68} + 51 \\ &= \boxed{51 \cdot 68} + 17 \\ 52 \cdot 68 &= (51 + 1) \cdot 68 = 51 \cdot 68 + 68 \cdot 1 = \boxed{51 \cdot 68} + 68 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 51 \cdot 69 &= (52 - 1) \cdot 69 = 52 \cdot 69 - 69 \cdot 1 = \boxed{52 \cdot 69} - 69 \\ &= \boxed{52 \cdot 69} - 17 \\ 52 \cdot 68 &= 52 \cdot (69 - 1) = 52 \cdot 69 - 52 \cdot 1 = \boxed{52 \cdot 69} - 52 \end{aligned}$$

$51 \cdot 69$ hasil

$52 \cdot 68$ hasilindən

17 vahid kiçikdir

5. Teatr biletinin qiyməti məktəblilər üçün 12 manat, böyüklər üçün isə 20 manatdır. 4-cü sinifdən 32 şagird və 11 valideyn üçün bilet alındı. Biletlərə cəmi neçə manat xərcləndi?

6. Layihəyə görə yeni tikiləcək 34 mərtəbəli binanın 3-cü mərtəbəindən 32-ci mərtəbəsinə qədər hər mərtəbəsində eyni formalı 145 pəncərə qoyulması nəzərdə tutulur. Binanın bu mərtəbələri üçün cəmi neçə pəncərə sifariş edilməlidir?

İkirəqəmli ədədi ikirəqəmli ədədə vurma

1. Vuruqlardan birini və ya hər ikisini elə iki vuruğun hasili ilə ifadə edin ki, $25 \cdot 4 = 100$ bərabərliyindən istifadə etməklə verilən hasili hesablamaq mümkün olsun.

$$\begin{aligned} 25 \cdot 12 &= 25 \cdot (4 \cdot 3) = \\ &= (25 \cdot 4) \cdot 3 = \\ &= 100 \cdot 3 = 300 \end{aligned}$$

$$25 \cdot 12$$

$$24 \cdot 25$$

$$16 \cdot 75$$

$$44 \cdot 75$$

$$12 \cdot 125$$

$$52 \cdot 150$$

2. Hesablayın. Hər sütundakı misalların əvvəlinə və sonuna uyğun bir misal da siz əlavə edin.

$$\begin{array}{r} _ \cdot _ \\ 37 \cdot 9 \end{array}$$

$$37 \cdot 12$$

$$37 \cdot 15$$

$$37 \cdot 18$$

$$37 \cdot 21$$

$$_ \cdot _$$

$$\begin{array}{r} _ \cdot _ \\ 91 \cdot 99 \end{array}$$

$$91 \cdot 88$$

$$91 \cdot 77$$

$$91 \cdot 66$$

$$91 \cdot 55$$

$$_ \cdot _$$

3. Hər bir hasili özündən əvvəlki hasili ilə müqayisə edin.

$$60 \cdot 60$$

$$61 \cdot 59$$

$$62 \cdot 58$$

$$63 \cdot 57$$

$$64 \cdot 56$$

4. Vurma əməlinin xassələrini tətbiq etməklə hesablayın.

$$56 \cdot 18 - 17 \cdot 56$$

$$35 \cdot 28 - 26 \cdot 35$$

$$50 \cdot 39 - 36 \cdot 50$$

$$25 \cdot 36 - 32 \cdot 25$$

$$44 \cdot 42 - 40 \cdot 44$$

$$22 \cdot 55 - 52 \cdot 22$$

5. Samir gündüz növbəsində işləyərsə, gündəlik qazancı 18 manat, gecə növbəsində işləyərsə, 24 manat olar. Samir bir ayda 13 gün gecə, 15 gün gündüz növbəsində işlədi. Samirin aylıq qazancı neçə manat oldu?

6. Vurma əməli işarəsini 50265 ədədinin rəqəmləri arasında elə yazın ki, iki ədədin hasili 13 250-yə bərabər olsun.

7. Məsələyə uyğun ifadə yazın və əməllər sırasına görə ifadənin qiymətini tapın.

Məktəbdə keçirilən yaradıcılıq sərgisinə 15 şagirdin hər biri 12 rəsm, 13 şagirdin hər biri 10 rəsm, şagirdlərdən biri isə 15 rəsm təqdim etdi. Əsərlər hər birində bərabər sayda olmaqla 5 cərgədə asıldı. Hər cərgədə neçə rəsm oldu?

Üçrəqəmli ədədi ikirəqəmli ədədə vurma

5-5

Nümunə. $189 \cdot 24 = \blacksquare$

► Hasili təqribi hesablayaq.

$$189 \cdot 23 \approx 4000$$

$$200 \cdot 20 = 4\ 000$$

► Hasili sütunla yazmaqla hesablayaq.

$$\begin{array}{r} 189 \\ \times 23 \\ \hline + 567 \\ 378 \\ \hline 4347 \end{array}$$

1. Hasili əvvəlcə təqribi, sonra isə sütunla yazmaqla hesablayın. Təqribi və dəqiq hasili müqayisə edin.

$$236 \cdot 47$$

$$536 \cdot 11$$

$$575 \cdot 17$$

$$212 \cdot 189$$

$$487 \cdot 32$$

$$404 \cdot 43$$

$$348 \cdot 27$$

$$608 \cdot 115$$

2. Müqayisə edin.

$$39 \cdot 309 \quad 310 \cdot 39$$

$$214 \cdot 47 \quad 306 \cdot 11$$

$$45 \cdot 154 \quad 232 \cdot 37$$

$$412 \cdot 58 \quad 511 \cdot 69$$

3. Mağaza topdansa satış qiyməti ilə 6 stulu 75 manata alır, 92 manata satır. Mağaza 648 stulun satışından neçə manat qazanc əldə edir?

4. Cədvələ görə məsələləri həll edin.

1) Futbol komandasının 17 oyunçusu üçün ayaqqabı, köynək və gödəkcə alındı. Alınan geyimlər üçün cəmi neçə manat pul ödəndi?

2) Azarkeş klubunun üzvləri üçün 175 köynək alındı. Mağaza hər 5 köynək alan müştəriyə ümumi məbləğdə 6 manat güzəşt etdi. Bu köynəklər üçün neçə manat ödəndi?

3) Hansına verilən pul daha çoxdur: 15 cüt ayaqqabıya, yoxsa 11 gödəkcəyə?

İdman geyimləri	Qiyməti (manatla)
Ayaqqabı	32
Köynək	11
Gödəkcə	53
Sviter	26
Şalvar	13

5. Nümunəyə uyğun yerinə yetirin.

$$\begin{array}{r} 2\ 3 \\ 2451 \cdot 60 \\ \hline 147060 \end{array}$$

$$445 \cdot 40$$

$$345 \cdot 40$$

$$245 \cdot 40$$

$$567 \cdot 20$$

$$567 \cdot 40$$

$$567 \cdot 60$$

$$20\ 041 \cdot 30$$

$$2\ 041 \cdot 30$$

$$241 \cdot 30$$

Üçrəqəmli ədədi ikirəqəmli ədədə vurma

1. Vurma əməlini təqdim edilən yazılış formalarından birini seçməklə yerinə yetirin.

$$\begin{array}{r} 132 \\ \times 24 \\ \hline 528 \\ + 2640 \\ \hline 3168 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 132 \cdot 24 \\ \hline + 528 \\ \hline 2640 \\ \hline 3168 \end{array}$$

$495 \cdot 36$

$408 \cdot 56$

$333 \cdot 33$

$366 \cdot 16$

$48 \cdot 56$

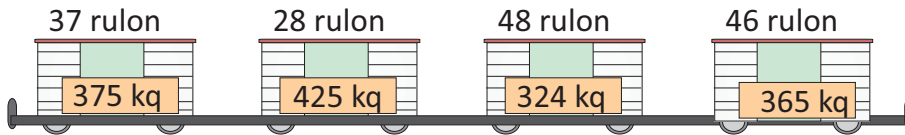
$222 \cdot 22$

$541 \cdot 28$

$480 \cdot 56$

$444 \cdot 44$

2. Vaqona yüklənmiş kağız rulonlarının sayı və hər bir rulonun kütləsi vaqonun üzərində yazılmışdır. Vaqonlara cəmi neçə kiloqram kağız yüklənmişdir?

3. İfadələrin qiymətini hesablayın.

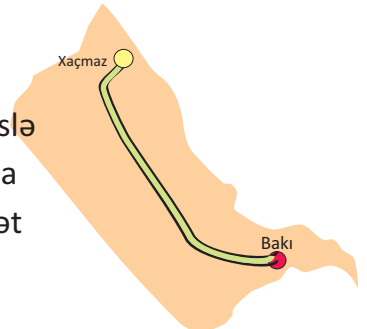
$4000 - 324 \cdot 12$

$432 : 4 \cdot 12 - 17$

$375 \cdot 14 - 332 \cdot 15$

$8005 - 567 : 3 \cdot 22$

4. Bakı-Xaçmaz avtomobil yolunun uzunluğu 157 km-dir. Adil dayı Bakı-Xaçmaz avtobus reysində sürücü işləyir. O, bu reyslə bir ayda 23 səfər edərsə (bir səfər dedikdə Bakıdan Xaçmaza gedib-qayıtmaq nəzərdə tutulur), cəmi neçə kilometr yol qət etmiş olar?

5. "Alisa möcüzələr ölkəsində" əsərinin qəhrəmanı Alisanın boyu 1 m 10 sm-dir.

O, yediyi yeməklərdən və gilənar şirəsini xatırladan içkini

içdikdən sonra boyu 5 dəfə

qısaldı. Daha sonra bir dilim tort

yedi və boyu 15 dəfə uzandı.

Alisa özünün ilkin boyundan nə qədər hündür və ya alçaq oldu?

6. Verilən ədədləri fiqurların yerinə elə yazın ki, bərabərlik doğru olsun.

1) $(\text{blue square} - \text{yellow hexagon}) \times \text{green triangle} = 400$

2) $\text{red triangle} \times \text{blue pentagon} + \text{purple hexagon} = 610$

Çoxrəqəmli ədədi ikirəqəmli ədədə vurma

5-6

Coxrəqəmli ədədi ikirəqəmli ədədə vurmanı sütunla yazmaqla yerinə yetirmək əlverişlidir.

$$\begin{array}{r} 4217 \\ \times 17 \\ \hline 29519 \\ + 4217 \\ \hline 71689 \end{array}$$

1. Vurma əməllərini sütunla yazmaqla yerinə yetirin.

$$4\,217 \cdot 16$$

$$18\,569 \cdot 18$$

$$1\,412 \cdot 13$$

$$1\,204 \cdot 21$$

$$22\,056 \cdot 14$$

$$13\,008 \cdot 12$$

2. Vuruqları ən böyük mərtəbə vahidinə qədər yuvarlaqlaşdırmaqla hasili təqribi tapın.

$$3\,255 \cdot 22$$

$$22 \cdot 5\,981$$

$$4\,905 \cdot 76$$

$$1\,045 \cdot 51$$

$$39 \cdot 11\,456$$

$$2\,912 \cdot 71$$

3. Qədimdə insanlar əşyaların sayını “düyün” ilə ifadə edirdilər (1 düyün = 12 dənə). Mağaza sahibi 1 düyün boşqabı 12 manata alıb bir dənəsini 1 manat 80 qəpiyə satır. 10 düyün boşqabdan mağaza sahibi nə qədər gəlir əldə edər?

4. ABŞ-da və Böyük Britaniyada məsafənin ölçü vahidi kimi **mil** istifadə olunur. **1 mil ≈ 1600 m-dir.**

a) 4 km; 15 km neçə mildir?

b) Saatda 40 mil yol gedən avtobusun 6 saata qət etdiyi yolu metr ilə ifadə edin?

5. Girvənkə qədim zamanlarda Azərbaycan ərazisində istifadə olunan kütlə vahididir. 1 girvənkə təxminən 400 qramdır. Mirzə Fətəli Axundzadə əsərlərinin birində yazırdı: “Girvənkəsi 1 manata alınan qənd burada 1 manat yarıma göydə gedir.” Bu məlumata görə o vaxtlar: a) 40 girvənkə; b) 20 kq qənd satan tacir nə qədər pul qazanırdı?

6. Misalların tərtib olunma qaydasını araşdırın və hesablayın. Hər bir hala uyğun 3 misal da siz yazın.

$$\boxed{4733}$$

$$\begin{array}{r} 4\,733 \\ + 3\,347 \\ \hline 8\,080 \end{array}$$

$$(47 + 33) \cdot 101 = 8\,080$$

$$\boxed{5244}$$

$$\begin{array}{r} 5\,244 \\ + 4\,452 \\ \hline \end{array}$$

$$(52 + 44) \cdot 101$$

$$\boxed{8\,122}$$

$$\begin{array}{r} 8\,122 \\ - 2\,281 \\ \hline 5\,841 \end{array}$$

$$(81 - 22) \cdot 99 = 5\,841$$

$$\boxed{6\,355}$$

$$\begin{array}{r} 6\,355 \\ - 5\,563 \\ \hline \end{array}$$

$$(63 - 55) \cdot 99$$

7. Yazılı hesablamalar aparmadan $49 \cdot 215$ hasilinin verilmiş ədədlərdən hansına bərabər olduğunu mühakimələrlə müəyyən edin.

a) 8 535

b) 10 535

c) 13 535

Çoxrəqəmli ədədi ikirəqəmli ədədə vurma

1. Hasili tapın. Hasilin rəqəmlərinin necə dəyişdiyi haqqında fikirlərinizi söyləyin. Hər sütuna uyğun bir misal da siz əlavə edin.

$143 \cdot 14$	$1\ 089 \cdot 55$	$37\ 037 \cdot 15$
$143 \cdot 21$	$1\ 089 \cdot 64$	$37\ 037 \cdot 18$
$143 \cdot 28$	$1\ 089 \cdot 73$	$37\ 037 \cdot 21$
$143 \cdot 35$	$1\ 089 \cdot 82$	$37\ 037 \cdot 24$
$143 \cdot 42$	$1\ 089 \cdot 91$	$37\ 037 \cdot 27$

2. Qiyməti 50 000-dən az olan hasilləri təxminlərinizə görə seçin və vurma əməllərini yerinə yetirin.

$$1\ 089 \cdot 41$$

$$568 \cdot 69$$

$$1\ 457 \cdot 38$$

$$4\ 096 \cdot 22$$

$$457 \cdot 23$$

$$2\ 457 \cdot 45$$

$$2\ 568 \cdot 19$$

3. 1) Rəqəm kartları ilə düzəldilmiş üçrəqəmli ədədlərin $231 \cdot 564$ hasilini tapın.

2) Bu kartlarla elə iki üçrəqəmli ədəd düzəldin ki, hasil: a) ən kiçik; b) hasil ən böyük olsun.

4. Vurmanın yerdəyişmə və qruplaşdırma xassəsindən istifadə etməklə səmərəli üsulla hesablayın. Sonra həllinizi kalkulyatorla yoxlayın.

$$1) 7 \cdot 2 \cdot 5 \cdot 2 \cdot 3 \cdot 3 \cdot 5$$

$$2) 4 \cdot 5 \cdot 5 \cdot 8 \cdot 5 \cdot 5$$

$$3) 5 \cdot 4 \cdot 3 \cdot 4 \cdot 4 \cdot 5 \cdot 25$$

5. Vurma əməlinin xassələrini tətbiq etməklə hesablayın.

$$40 \cdot 41 - 39 \cdot 40$$

$$290 \cdot 94 - 94 \cdot 280$$

$$85 \cdot 133 - 133 \cdot 75$$

$$104 \cdot 110 - 106 \cdot 104$$

$$273 \cdot 76 - 75 \cdot 273$$

$$999 \cdot 899 - 896 \cdot 999$$

6. Restoranda nahar edən ailələrin azyaşlı uşaqlarının hər birinə 2 şar hədiyyə verilir. İyul ayında restorana hədiyyə üçün hər birində 25 şar olan 45 bağlama şar alındı. Ayın sonunda restoranda 51 şar qalmışdı. Bu müddət ərzində restoranda neçə azyaşlı uşaq nahar etmişdi?

7. Hasilləri əvvəlcə təqribi hesablayın. Təqribi hasilin dəqiq hasildən böyük və ya kiçik olacağı haqqında fikrinizi təqribi hasilin yanında **azdır** və ya **çoxdur** sözlərini yazmaqla bildirin. Dəqiq hasili hesablamaqla yoxlayın.

$$1245 \cdot 41$$

$$487 \cdot 68$$

$$407 \cdot 21$$

$$28 \cdot 312$$

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Kvadratların yerinə uyğun rəqəmləri yazın.

$$\begin{array}{r} \blacksquare 07 \\ \times \blacksquare 6 \\ \hline + 5442 \\ 1814 \\ \hline 23582 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 6\blacksquare \\ \hline 56 \\ + 408 \\ \blacksquare 40 \\ \hline 3808 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 108 \\ \hline \blacksquare \blacksquare \\ + 540 \\ \blacksquare \blacksquare \blacksquare \\ \hline 5940 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 206 \\ \hline \blacksquare \blacksquare \\ + 1030 \\ \blacksquare \blacksquare \blacksquare \blacksquare \\ \hline 11330 \end{array}$$

2. Nümunədə verilmiş hesablama üsullarını araşdırın. Hasili bu qaydalardan istifadə etməklə tapın.

1) $\begin{array}{r} 213 \cdot 32 \\ \hline 426 \leftarrow 213 \cdot 2 \\ + 6390 \leftarrow 213 \cdot 30 \\ \hline 6816 \end{array}$

2) $\begin{array}{r} 213 \cdot 32 \\ \hline 6390 \leftarrow 213 \cdot 30 \\ + 426 \leftarrow 213 \cdot 2 \\ \hline 6816 \end{array}$

$516 \cdot 22$

$316 \cdot 24$

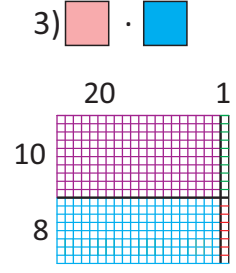
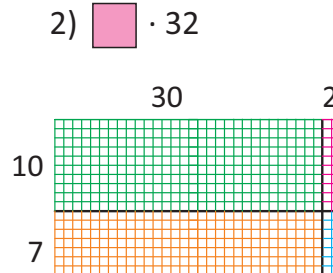
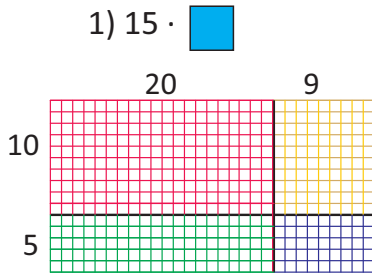
$705 \cdot 35$

$528 \cdot 33$

$721 \cdot 77$

$809 \cdot 17$

3. Hər bir modelin hansı iki ədədin hasilini ifadə etdiyini müəyyən edin. Hasilləri rəngli hissələrdəki kvadratların sayını göstərən ayrı-ayrı hasillərin cəmi kimi tapın.

4. 2 kq təzə meyvədən 550 q quru meyvə alınır. 128 kq təzə meyvədən nə qədər quru meyvə alınar?

5. **Məsələni tənlik qurmaqla həll edin.**

Hər hansı ədəd 375-ə bölünmüş və qismətdə 15 alınmışdır. Bu ədədi tapın.

6. Qəzetdə aşağıdakı kimi elan var: “7 günlük iş üçün işçilər axtarılır. Məvacib iki cür ödənilə bilər: a) gündəlik - 20 manat; b) birinci gün - 7 manat, hər sonrakı gün isə əvvəlki gündən 5 manat çox”. Hansı ödəniş forması ilə 7-ci günün sonunda daha çox qazanc əldə etmək mümkündür?

7. Fiqurlar hansı qayda ilə düzülmüşdür? Növbəti fiqur hansıdır?

Çoxrəqəmli ədədləri bölmə

5-7

Yuvarlaq ədədlərlə bölmə

$$28\cancel{0} : 1\cancel{0} = 28$$

$$28\cancel{00} : 1\cancel{00} = 28$$

$$28\cancel{000} : 1\cancel{000} = 28$$

$$280 : 40 = 7$$

$$28\cancel{0} : 1\cancel{0} = 28$$

$$28 : 4 = 7$$

$$10 \cdot 4$$

$$28 : 4 = 7$$

$$28\cancel{0} : 4\cancel{0} = 7$$

$$2\ 8\cancel{00} : 4\cancel{00} = 7$$

$$28\cancel{000} : 4\cancel{000} = 7$$

$$28\cancel{0000} : 4\cancel{0000} = 7$$

Yuvarlaq ədədi yuvarlaq ədədə bölərkən bölünəndən və böləndən böləndəki sıfırların sayı qədər sıfır atılır. Sonra bölmə əməli yerinə yetirilir.

1. Bölmə əməllərini yerinə yetirin.

$$48 : 8$$

$$56 : 7$$

$$54 : 6$$

$$480 : 80$$

$$560 : 70$$

$$540 : 60$$

$$4\ 800 : 800$$

$$5\ 600 : 700$$

$$5\ 400 : 600$$

$$48\ 000 : 8\ 000$$

$$56\ 000 : 7\ 000$$

$$54\ 000 : 6\ 000$$

$$480\ 000 : 80\ 000$$

$$560\ 000 : 70\ 000$$

$$540\ 000 : 60\ 000$$

2. Qiymətləri eyni olan ifadələri cüt-cüt qruplaşdırın.

$$3200 : 100 : 4$$

$$3200 : 400$$

$$20\ 000 : 10 : 5$$

$$32\ 000 : 10 : 8$$

$$80\ 000 : 100 : 8$$

$$1200 : 30$$

$$32\ 000 : 80$$

$$1200 : 10 : 3$$

$$80\ 000 : 800$$

3. Məbləğləri uyğun kağız pullarla ifadə edin.

Cədvəli dəftərinizdə tamamlayın.

Manatlıqlar Məbləğ					
4 000	80	200	400	40	4000
20 000					
50 000					

4. Tənlikləri həll edin.

1) $45\ 000 : n = 90$

2) $n \cdot 80 = 4800$

3) $2\ 000 : n = 5$

5-8

Qisməti təqribi hesablama

162 : 31 misalı üzərində qisməti təqribi hesablama addımlarını yerinə yetirək.

1. Böləni ən yaxın onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmaq: $31 \approx 30$

2. Bölünənə ən yaxın olan və qalıqsız bölünən əlverişli yuvarlaq ədədi tapaq:

$$162 \rightarrow 150$$

$$162 : 31 \approx 5$$

3. Bölmə əməlini yerinə yetirək.

$$\downarrow \quad \downarrow$$

$$150 : 30 = 5$$

Alınan nəticə (5) təqribi qismətdir.

$$15 : 3 = 5$$

Diqqət edin! Təqribi qisməti hesablamaq üçün əlverişli bölünənlər axtarılır. Vurma cədvəlinə görə seçilə bilən və bölünənə ən yaxın olan yuvarlaq ədəd təqribi qisməti tapmaq üçün əlverişli bölünən hesab edilir.

1. Qisməti təqribi hesablayın.

$$58 : 18$$

$$362 : 62$$

$$719 : 82$$

$$809 : 93$$

$$78 : 41$$

$$637 : 82$$

$$537 : 58$$

$$211 : 33$$

2. 22 nəfərlik turist qrupunun rəhbəri bir nəfərin günlük hotel xərcinin təxminən 70 manatla 80 manat arasında olacağını söyləmişdi.

1) Cədvəl hotelin bütün qrup üçün verdiyi qəbzdeki qiymətlərə uyğun olaraq doldurulmuşdur. Hər xidmət növü üzrə bir nəfərə düşən xərci təqribi hesablayın.

2) Xərclər qrup rəhbərinin təxminlərinə uyğundurmu?

Hotel "Qu Quşu"	
Turist sayı: 22 nəfər	
Xidmət	Qiyməti (manat)
Hotel	820
Yemək	790
Nəqliyyat	118

3. Gəmidəki 797 turist 41 nəfərlik avtobuslarla hotelə aparılmalıdır. Bütün turistləri hotelə çatdırmaq üçün ən azı neçə belə avtobus lazımdır?

4. Məsələlərin şərtinə uyğun dəyişənli ifadələr yazın. Dəyişənin $n = 5$ qiymətində ifadənin qiymətini hesablayın.

1) Bir yeşik $10 \cdot n$ sayda kitab tutur. 625 kitabı yığmaq üçün neçə belə yeşik lazımdır?

2) A və B şəhərləri arasındakı məsafə 500 km-dən n dəfə azdır. Bu məsafəni gündə 4 dəfə qət edən avtomobil cəmi neçə kilometr yol gedir?

3) Nəsim 42 $\cdot n$ sayda şəkli hər birində 30 şəkil yerləşən albomlara düzmək istəyir. Nəsimə neçə albom lazımdır?

İkirəqəmli ədədə bölmə

5-9

Qisməti dəqiq hesablayarkən təqribi qismətdən istifadə edin.

$$\begin{array}{l} 81 : 27 = 3 \\ \downarrow \quad \downarrow \\ 90 : 30 = 3 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 81 \overline{) 27} \\ \underline{81} \\ 0 \end{array}$$

Yoxlama: $3 \cdot 27 = 81$

$$\begin{array}{l} 186 : 62 = 3 \\ \downarrow \quad \downarrow \\ 180 : 60 = 3 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 186 \overline{) 62} \\ \underline{186} \\ 0 \end{array}$$

Yoxlama: $3 \cdot 62 = 186$

$$\begin{array}{l} 78 : 19 \approx 4 \\ \downarrow \quad \downarrow \\ 80 : 20 = 4 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 78 \overline{) 19} \\ \underline{76} \\ 2 \end{array}$$

Yoxlama: $4 \cdot 19 + 2 = 78$

$$\begin{array}{l} 193 : 62 \approx 3 \\ \downarrow \quad \downarrow \\ 180 : 60 = 3 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 193 \overline{) 62} \\ \underline{186} \\ 7 \end{array}$$

Yoxlama: $3 \cdot 62 + 7 = 193$

1. Əvvəlcə qisməti təqribi, sonra isə dəqiq tapmaqla bölmə əməllərini yerinə yetirin.

$$\begin{array}{l} 75 : 23 \approx 4 \\ \downarrow \quad \downarrow \\ 80 : 20 = 4 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 75 \overline{) 23} \\ \underline{69} \\ 6 \end{array}$$

Yoxlama: $3 \cdot 23 + 6 = 75$

$$75 : 23$$

$$84 : 21$$

$$52 : 13$$

$$69 : 23$$

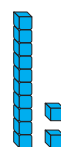
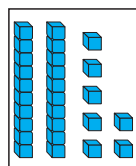
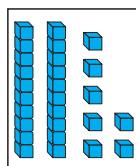
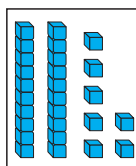
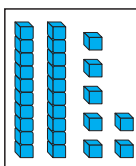
$$252 : 42$$

$$165 : 25$$

$$188 : 28$$

$$172 : 31$$

2. Model bölmə əməlinə aid bir misalı əks etdirir. Modelə görə bölünəni, böləni, qisməti və qalığı müəyyən edin. Uyğun misalı yazın.

3. Qalıqlı bölmə əməllərini yerinə yetirin. Qalığı necə müəyyən edirsiniz?

$$33 : 10$$

$$228 : 100$$

$$128 : 20$$

$$165 : 40$$

$$67 : 10$$

$$465 : 100$$

$$155 : 30$$

$$255 : 50$$

4. Zakir avtomobilləri yuma məntəqəsində işləyir. Zakir avqust ayı ərzində hər gün eyni sayda olmaqla cəmi 207 avtomobil yudu. Lakin o, həmin ay 8 gün işləməyib. Zakir ay ərzində işlədiyi hər gün neçə avtomobil yumuşdur?

5. 64 şagird sambo güləşi üzrə dərnəyə yazılmaq istəyir. Hər qrupda məşğul olan şagirdlər cüt sayda olmaqla ən azı 10 nəfər, ən çoxu isə 14 nəfər ola bilər. Verilən şərtlərə görə hər qrupdakı şagirdlərin sayını elə seçin ki, qrupların sayı ən az olsun. Mümkün variantları yazın.

5-10 Qismət neçə rəqəmlidir?

Nümunə 1. $896 : 28 =$

1) $89 > 28$ olduğundan onluqlar bölünür. 89 onluq 28-ə bölünür, deməli, qismət onluqlardır və ikirəqəmlidir. Qismətin ilk rəqəmini, yəni $89 : 28$ qismətini $90 : 30 = 3$ -dən istifadə etməklə tapaq. Qismətə 3 yazaq və qalığı hesablayaq. Qalıq 5 onluqdur.

2) 5 onluğun, yəni 50 təkliyin üzərinə 6 təkliyi əlavə etməklə 56 təkliyi 28-ə bölürük. $60 : 30 = 2$ qismətindən istifadə etməklə qismətin 2-ci rəqəminin 2 olduğunu yoxlayaq. Qalığı hesablayaq. Qalıq sıfırdır.

896 : 28 = 32

$$\begin{array}{r} \text{OT} \\ 896 \\ - 84 \\ \hline 56 \\ - 56 \\ \hline 0 \end{array} \quad \begin{array}{r} 28 \\ 32 \\ \hline \end{array}$$

Nümunə 2. $144 : 36 =$

14 onluq 36-ya bölünmür, $14 < 36$. 144 təkliyi bölməliyik.

Deməli, qismət birrəqəmlidir. **144 : 36 = 4**

1. Əvvəlcə qismət birrəqəmli, sonra isə ikirəqəmli olan misalları həll edin.

$$241 : 16$$

$$296 : 32$$

$$624 : 24$$

$$566 : 12$$

$$393 : 17$$

$$118 : 22$$

$$798 : 21$$

$$889 : 21$$

2. Aşağıdakı cədvəli dəftərinizdə çəkin və tamamlayın.

Misallar	Təqribi nəticə	Dəqiq nəticə	Yoxlama
$616 : 28$	20	22	$22 \cdot 28 = 616$
$38 \cdot 11$			
$46 \cdot 24$			
$336 : 21$			

3. Tənlikləri həll edin.

$$x \cdot 27 = 405$$

$$216 : x = 12$$

$$x : 24 = 18$$

$$34 \cdot x = 816$$

$$798 : x = 21$$

$$x : 35 = 16$$

4. **Məsələdəki artıq məlumatı müəyyənləşdirin.**

Şamil əmi traktora qoşduğu kotanla bir saatda şumladığı 500 m^2 sahədən 240 kq kartof çıxardı. Şamil əmi bu sürətlə 15 dəqiqədə nə qədər sahəni şumlayar?

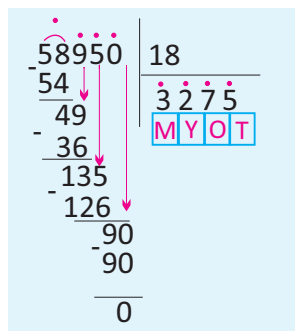

İkirəqəmli ədədə bölmə

1. Nümunəni araşdırın, qisməti əvvəlcə təqribi, sonra isə dəqiq hesablayın.

Təqribi qismət: $58950 \approx 60\ 000$ $18 \approx 20$

$60\ 000 : 20 = 3\ 000$ $58950 : 18 \approx 3\ 000$

$$58\ 950 : 18$$

$$2\ 091 : 18$$

$$5\ 508 : 18$$

$$24\ 556 : 18$$

$$8\ 074 : 11$$

$$2\ 706 : 11$$

$$36\ 204 : 11$$

$$11\ 716 : 11$$

$$2\ 475 : 15$$

$$8\ 445 : 15$$

$$6\ 195 : 15$$

$$21\ 300 : 15$$

2. Verilən ədədlərin hər birini əvvəl 12-yə, sonra isə 13-ə bölün.

2002

1001

3003

8008

9009

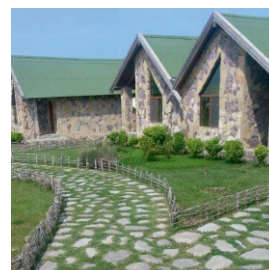
5005

7007

4004

6006

3. İstirahət mərkəzində turist iki həftə qalarsa, 1204 manat, bir həftə qalarsa, 756 manat ödəməlidir. Hansı halda birgünlük istirahət daha ucuz qiymətə başa gəlir?

4. Qalıqlı və qalıqsız bölmə əməllərini yerinə yetirin.

$$18\ 312 : 14$$

$$41\ 210 : 18$$

$$42\ 570 : 15$$

$$24\ 528 : 14$$

$$36\ 424 : 18$$

$$53\ 235 : 15$$

$$67\ 886 : 14$$

$$24\ 710 : 18$$

$$112\ 005 : 15$$

5. Hesablayın. Qismətin rəqəmlərinin cəmi həmişə 14 olmalıdır. Bu şərtə görə cavabınızı yoxlayın.

$$14\ 200 : 50$$

$$12\ 880 : 20$$

$$45\ 120 : 60$$

$$19\ 590 : 30$$

$$18\ 200 : 40$$

$$29\ 960 : 70$$

6. Könül xanım mebeli 12 aylıq kreditlə, Nəcibə xanım isə eyni mebeli 18 aylıq kreditlə aldı. Könül xanımın mebel üçün ödəyəcəyi pul ümumilikdə 2400 manat, Nəcibə xanımın ödəyəcəyi isə 2880 manatdır. Kimin bir ayda ödəyəcəyi pul daha çoxdur və nə qədər çoxdur?

7. Mağaza sahibi soyuducunu topdansatış qiyməti ilə 455 manatdan alıb, 500 manata satdı. Sahibkar soyuducuların satışından 2 250 manat gəlir əldə etdi. Mağazada neçə soyuducu satıldı?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Əvvəlcə qismət ikirəqəmli, sonra isə üçrəqəmli olan bölmə əməllərini yerinə yetirin. Qismətin rəqəmlərinin sayını bölmə addımlarını bölünən üzərində nöqtələrlə işarələməklə göstərin.

$$4 \overline{3} 86 : 51$$

$$3 \ 042 : 39$$

$$2 \ 750 : 25$$

$$3 \ 024 : 27$$

$$6 \ 466 : 61$$

$$4 \ 704 : 49$$

$$1 \ 225 : 25$$

$$4 \ 699 : 37$$

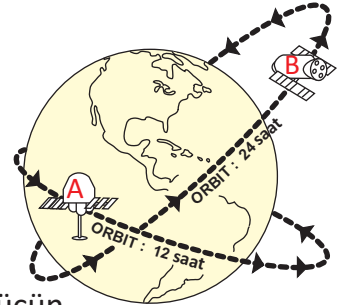
$$6 \ 745 : 71$$

$$6 \ 903 : 59$$

$$2 \ 475 : 25$$

$$6 \ 862 : 47$$

2. A peyki Yerin orbitini bir dəfə dövr etməyə 12 saat, B peyki isə bundan 2 dəfə çox vaxt sərf edir. 1152 saat ərzində hər peyk Yerin ətrafında neçə dəfə dövr edər?

3. Məktəb 15 yerlik bir sinif otağını kompüterlə təchiz etmək üçün kompüter satışı ilə məşğul olan iki firmadan təklif aldı.

- 1) Bir kompüterin qiyməti hansı firmanın təklifində daha ucuzdur?
- 2) ELCOMP firmasından 13 kompüter alan müştəri neçə manat ödəməlidir?

BYTECOMP		
Adı	Sayı	Qiyməti (manat)
Proessor	15	6525
Monitor 17 düym	15	2790
Klaviatura	15	405
Siçan	15	120

ELCOMP		
Adı	Sayı	Qiyməti (manat)
Proessor	15	6645
Monitor 17 düym	15	2595
Klaviatura	15	420
Siçan	15	105

4. Bölmə əməllərini yerinə yetirin. Qalıqları uyğun qutulara yığın. Hər qutudakı qalıqların cəmini tapın.

19 948 : 18

77 125 : 11

20 075 : 19

20 105 : 16

18 573 : 14

29 794 : 15

36 442 : 17

28 252 : 12

Qalıq 4

Qalıq 9

Qalıq 11

Üçrəqəmli ədədə vurma

5-11

Nümunə. $267 \cdot 243 =$

► Əvvəlcə hasili təqribi hesablayaq:

$$267 \cdot 243 \approx 60\,000$$

$$300 \cdot 200 = 60\,000$$

► Hasili sütunla yazmaqla hesablayaq: $267 \cdot 243$ hasilinin müxtəlif yazılışla hesablanması

1)

			2	6	7
		×	2	4	3
			8	0	1
			+	1	0
			5	3	4
			6	4	8
					1

2)

			2	6	7
			×	2	4
				8	0
			+	1	0
			5	3	4
			6	4	8
					1

3)

			2	6	7
			×	2	4
				8	0
			+	1	0
			5	3	4
			6	4	8
					1

1.

Hasili hesablayın.

$$560 \cdot 200$$

$$301 \cdot 300$$

$$240 \cdot 620$$

$$320 \cdot 140$$

$$350 \cdot 400$$

$$450 \cdot 500$$

$$180 \cdot 401$$

$$509 \cdot 250$$

2.

Hasili hesablayın.

$$403 \cdot 278$$

$$389 \cdot 211$$

$$816 \cdot 876$$

$$2\,881 \cdot 876$$

$$512 \cdot 286$$

$$567 \cdot 599$$

$$431 \cdot 296$$

$$1\,099 \cdot 956$$

3.

Hasili əvvəlcə təqribi, sonra isə dəqiq hesablayın.

$$496 \cdot 243$$

$$295 \cdot 324$$

$$456 \cdot 312$$

$$432 \cdot 182$$

$$387 \cdot 121$$

$$395 \cdot 324$$

$$519 \cdot 685$$

$$238 \cdot 146$$

4.

Rəngli xanaların yerinə elə ədədlər yazın ki, hasil 5 000-dən böyük olsun.

Bu ədədləri təxminlərinizə görə müəyyən edin.

 $\cdot 378$ hasili beş mindən böyük olmalıdır!
Vuruqlardan biri təqribən $378 \approx 400$ -dür,
hasilin beş mindən böyük olması üçün digər
vuruq 10-dan böyük olmalıdır.
 $12 \cdot 4 = 48$, $13 \cdot 4 = 52$. 13-dən böyük
istənilən vuruğu rahatlıqla seçə bilərəm.
 $400 \cdot 14 = 5\,600$.

$14 \cdot 378$ hasilini kalkulyatorla hesablasam,
hasil 5292 olar. Təxminim doğrudur!

$$\text{■} \cdot 378$$

$$\text{■} \cdot 985$$

$$\text{■} \cdot 612$$

$$\text{■} \cdot 716$$

5.

“Yunan ordusu Müqəddəs Yelenanı azad etmək
üçün Troya səddinin yaxınlığında toplaşmışdı.
Döyüşə Odissey və Axilles kimi sərkərdələr öz
orduları ilə gəlmişdilər...”

Fərz edək ki, onlar döyüşə hər birində eyni sayda
döyüşçü olmaqla cəmi 400 gəmi ilə gəlmişdilər.

Əgər Odisseyin 12 000, Axillesin 8 000 döyüşçüsü
olmuşsa, onların hər biri döyüşə neçə gəmi ilə gəlmişdi?

Üçrəqəmli ədədə vurma

1. Vurma əməllərini yerinə yetirin.

$375 \cdot 312$

$2\,154 \cdot 135$

$1\,452 \cdot 211$

$556 \cdot 212$

$1\,243 \cdot 454$

$4\,143 \cdot 142$

2. Misalları iki qrupa ayırın. Əvvəlcə hasili 500 000-dən böyük olanı, sonra isə qalan misalları həll edin. Bunu necə təyin etdiyinizi izah edin.

$2\,345 \cdot 256$

$1\,842 \cdot 156$

$442 \cdot 756$

$4\,287 \cdot 211$

$3\,264 \cdot 312$

$567 \cdot 888$

3. Bir bağlama kitabın kütləsi 15 kq-dır.

a) Bir kitab 300 q olarsa, bir bağlamada neçə kitab var?

b) 15 000 kitab neçə belə bağlama olar?

4. 1 kq kərə yağının qiyməti 15 manat 25 qəpikdir. Bir qutu yağın kütləsi 25 kq-dır. 5 qutu yağın satışından əldə edilən pulu hesablayın.

5. 1) Zooparka həftədə 7 250 tamaşaçı gələrsə, bir ildə (1 il = 365 gün) təqribən neçə tamaşaçı gələr?

2) Bir giriş biletinin qiyməti 2 manat 85 qəpik olarsa, bir il ərzində zooparkda satılan biletlərdən təqribən nə qədər pul əldə edilər?

6. Bağlı suvararkən hər 30 dəqiqədə təxminən 120 litr sudan istifadə edilir. Leylagil bağli saat 11:30-dan 13:30-a qədər suvardılar. Bu müddət ərzində neçə litr sudan istifadə edildi?

11:30-dan 13:30-a qədər
neçə yarım saat var?

7. Hər hansı ədədi 7-yə vurduqda hasil 1498-ə bərabər olur. Bu ədədi 257-yə vursaq, hasil neçə olar?

8. a) İki ikirəqəmli; b) iki üçrəqəmli ədədin hasili ən azı neçə rəqəmli, ən çoxu neçə rəqəmli ola bilər?

Aşağıdakı nümunələr üzərində fikrinizi izah edin.

$10 \cdot 10$

$99 \cdot 99$

$100 \cdot 100$

$999 \cdot 999$

9. Müqayisə edin.

$200 \cdot 20 \cdot 4$

1600

$350 \cdot 4 \cdot 8$

$300 \cdot 40 \cdot 3$

$300 \cdot 20 \cdot 4$

$240\,000$

$4 \cdot 50 \cdot 20$

$60 \cdot 20 \cdot 4$

Üçrəqəmli ədədə bölmə

5-12

Nümunə. $26\ 875 : 215 =$

1. Qisməti təqribi hesablayaq.

$$26\ 875 : 215 \approx 130$$

$$26\ 000 : 200 = 130$$

2. Sütun şəklində yazmaqla hesablayaq.

1) 268 yüzlik bölünür, qismətin ilk rəqəminin 1 olduğu müəyyən edilir. Qismət üçrəqəmlidir.

2) Bölmə addımları ardıcıl olaraq digər mərtəbə vahidləri üzərində yerinə yetirilir. Əvvəlki mərtəbədən alınan qalıq nəzərə alınmaqla ardıcıl olaraq onluqlar, təklilər bölünür. Hər bölmə əməlinin nəticəsi olaraq qismətə bir rəqəm yazılır.

2	6	8	7	5	2	1	5
2	1	5			1	2	5
	5	3	7				
	4	3	0				
	1	0	7	5			
	1	0	7	5			
				0			

1. Hansı bölmə əməli təqribi qisməti tapmaq üçün daha uyğundur?

Hesablayın və nəticələri müqayisə edin.

1) $13\ 184 : 412$

2) $7\ 128 : 891$

3) $2\ 072 : 296$

$8\ 000 : 400$

$4\ 500 : 900$

$2\ 000 : 300$

$12\ 000 : 400$

$8\ 100 : 900$

$3\ 000 : 300$

$10\ 000 : 400$

$7\ 200 : 900$

$2\ 100 : 300$

2. Əvvəlcə qismətdə birrəqəmli ədəd alınan bölmə əməllərini, sonra isə qalanlarını yerinə yetirin.

$714 : 119$

$4\ 551 : 123$

$2\ 240 : 112$

$168 : 28$

$345 : 115$

$1\ 368 : 456$

$12\ 150 : 225$

$1725 : 345$

3. Qalıqlı bölmə əməllərini yerinə yetirin və cavablarınızı yoxlayın.

$1\ 263 : 126$

$697 : 236$

$1\ 607 : 400$

$4\ 345 : 125$

$587 : 126$

$2\ 376 : 300$

4. **Tam-hissə modelini araşdırın, dəftərinizdə yenidən çəkin və məsələni həll edin.**

“Vitamin” şirkəti şirə istehsalı üçün hər birində eyni miqdarda olmaqla 347 yeşik 1-ci növ, 132 yeşik isə 2-ci növ alma aldı. 1-ci növ alma 2-ci növ almadan 3 t 870 kq çox idi. “Vitamin” şirkəti hər növ almadan neçə kiloqram aldı?

		347 yeşik
yeşiklər 1-ci növ	132	
yeşiklər 2-ci növ	132	3 t 870 kq

5. Hesablayın.

$25 \cdot (20\ 005 - 4\ 015) + (250\ 000 - 500) : 250$

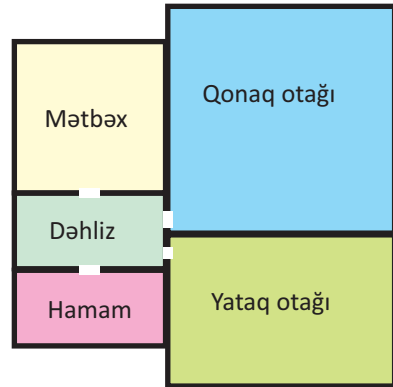
$(5\ 000 - 4\ 080) : 115 + (10\ 000 - 8\ 512) : 124$

Üçrəqəmli ədədə bölmə

1. 22 t 345 kq buğda hər biri 245 kq tutan kisələrə dolduruldu. Neçə kisə buğda oldu? Sonuncu kisənin dolması üçün neçə kiloqram buğda çatmır?

2. Plandakı hər 1 sm reallıqda 200 sm-ə uyğun gəlir. Uyğun ölçmələr aparmaqla həll edin.

- a) Hər birinin şəkildəki ölçülərini yazın.
b) Hər birinin real ölçülərini tapın.
c) Yataq otağının sahəsi qonaq otağının sahəsindən nə qədər azdır?

3. Kinoteatrın kiçik zalında 150 tamaşaçı yeri var. Bir həftə ərzində hər gün nümayiş olunan yeni filmi hər dəfə bütün yerlər tutulmaqla 4500 tamaşaçı izlədi. Kinoteatrın kiçik zalında yeni film bir həftə ərzində neçə dəfə nümayiş olundu?

4. Qisməti tapın.

$$6\ 750 : 150$$

$$3\ 108 : 222$$

$$21\ 255 : 195$$

$$11\ 770 : 214$$

$$5\ 328 : 333$$

$$15\ 210 : 195$$

$$10\ 396 : 113$$

$$10\ 656 : 444$$

$$5\ 328 : 444$$

5. “Yeni icadlar” müsabiqəsində məktəblilər hazırladıqları yeni qurğuları nümayiş etdirdilər. Bir qrup şagird yeni qurğu ilə 100 kq zeytundan 35 l yağ əldə etmək mümkün olduğu fikrini irəli sürdü. Mövcud texnologiya isə 100 kq zeytundan 25 l yağ əldə etməyə imkan verir. Yeni qurğu vasitəsi ilə 1 ton zeytundan nə qədər çox yağ əldə edilir?

6. Torlu ilan ən uzun, sap ilan isə ən qısa ilan növüdür. Tor ilanının uzunluğu 6 m 25 sm, sap ilanının uzunluğu isə 108 mm-dir. Torlu ilan sap ilandan təxminən neçə dəfə uzundur?

7. Tənlikləri həll edin.

$$a) 372 : x = 124$$

$$b) x : 125 = 625$$

$$c) 211 \cdot x = 1266$$

$$d) 230 \cdot x = 575 \cdot 4$$

8. 1) Bir ildəki günlərin sayını (1 il = 365 gün) bir aydakı günlərin sayına (30 gün) vurun. Alınan hasili elə ədədə bölün ki, iki ildəki günlərin sayı alınsın.

- 2) Gülşən “Neçə yaşı var?” sualına belə cavab verdi: 4000 gün.

Gülşənin yaşını il və ay və günə ifadə edin. (1 ayı 30 gün qəbul edin)

5-13 Hərəkətə aid məsələlər

Sürət 1 saat, 1 dəqiqə, 1 saniyə və s. ərzində gedilən yolu göstərir.

Sürətin ölçü vahidi 1 km/saat, 1 km/dəq., 1m/dəq., 1m/san. və s. kimi yazılır.

“Avtomobil 70 km/saat sürətlə hərəkət edir” dedikdə avtomobilin 1 saatda 70 km yol qət etdiyi nəzərdə tutulur.

Qaydalara və nümunələrə görə məsələləri həll edin.

1.

Gedilən yolu tapın:

$$\text{gedilən yol} = \text{sürət} \cdot \text{zaman}$$

1) Sürəti 60 km/saat olan avtomobilin 4 saatda qət etdiyi yolu;

$$\text{Gedilən yol: } 60 \cdot 4 = 240 \text{ km}$$

2) Sürəti 100 m/dəq. olan piyadanın 5 dəqiqədə getdiyi yolu;

3) Sürəti 12 km/san. olan raketin 60 saniyədə qət etdiyi yolu.

Sürəti tapın:

$$\text{sürət} = \text{gedilən yol} : \text{zaman}$$

1) 3 saata 150 km yol qət edən motosikletin sürətini;

$$\text{Sürət: } 150 : 3 = 50 \text{ (km/saat)}$$

2) 5 dəqiqədə 1 000 m məsafə qət edən xizəkçinin sürətini;

3) 4 saata 220 km yol qət edən yük maşınının sürətini.

Sərf olunan zamanı tapın:

$$\text{zaman} = \text{gedilən yol} : \text{sürət}$$

1) 80 km/saat sürətlə hərəkət edən avtomobilin 320 km yola sərf etdiyi zamanı;

$$\text{Zaman: } 320 : 80 = 4 \text{ (saat)}$$

2) Saatda 25 km məsafə qət edən gəmi 100 km məsafəni neçə saata qət edir?

3) Saatda 75 km/saat sürətlə hərəkət edən avtomobil 450 km məsafəni neçə saata qət edər?

2.

a) Sürəti 80 km/saat olan avtomobilin 2 saatda; 5 saatda getdiyi yolu tapın.

b) Sürəti 5 km/saat olan piyada 10 km; 15 km yolu neçə saata gedər?

c) 25 dəqiqəyə 12 km məsafə qət edən velosipedçinin bir dəqiqədəki sürətini tapın.

3.

a) 250 m/dəq. sürətlə qaçan atletin 1250 m məsafəyə sərf etdiyi zamanı tapın.

b) 60 km/saat sürətlə hərəkət edən gəminin 300 km yola sərf etdiyi zamanı tapın.

c) Dəqiqədə 400 m sürətlə qaçan atletin 3 dəqiqədə qət etdiyi məsafəni digər atlet 4 dəqiqədə qaçdı. İkinci atletin sürəti dəqiqədə neçə metr olmuşdur?

Məsələ həlli

- 1.** Biz quru, su və hava yolları ilə hərəkət edən nəqliyyat vasitələrindən istifadə edirik. Onlar bir-birindən sürətlərinə görə də fərqlənilirlər. Spidometr istənilən anda nəqliyyatın sürətini göstərən cihazdır.

Hər bir müasir nəqliyyat növü bu cihazla təchiz olunmuşdur.

- a) Nəqliyyat vasitələrinin verilən sürətlərinə və zamana görə gedilən yolu tapın, cədvəlləri doldurun. b) Quru yol, hava, su nəqliyyat növlərindən birini seçin və onun haqqında məlumat toplayın. Bu nəqliyyat vasitələrinin müasir növlərinin ən böyük sürəti, ən böyük ölçüsü, tutumu haqqında yazın.

Avtomobil

	Vaxt saatla				
Sürət	1	2	3	4	5
70 km/saat	70km	140km			
100 km/saat					
80 km/saat					

Qatar

	Vaxt saatla				
Sürət	1	2	3	4	5
120 km/saat					
90 km/saat					
230 km/saat					

Təyyarə

	Vaxt saatla				
Sürət	1	2	3	4	5
600 km/saat					
550 km/saat					
650 km/saat					

Gəmi

	Vaxt saatla				
Sürət	1	2	3	4	5
18 km/saat					
24 km/saat					
30 km/saat					

Məsələ həlli

1. Nəqliyyat vasitələrinin sürətləri cədvəldə verilmişdir. Bu məlumata görə göstərilən vaxtda qət edilən yolu tapın və cədvəli doldurun.

Vaxt	1 saat	2 saat	3 saat	5 saat	30 dəq.	15 dəq.	10 dəq.
 60 km/saat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
 120 km/saat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
 720 km/saat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
 24 km/saat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2. Bakıdan İstanbula hava yolu təxminən 2220 km-dir. Saat 08:30-da havaya qalxan təyyarə saatda 740 km uçarsa, İstanbula Bakı vaxtı ilə saat neçədə çatır?

3. Qazaxdan Kürdəmirə qədər məsafə 300 km-dir. Aytəngilin ailəsi avtomobillə saat 14:25-də, Kərimgilin ailəsi isə 45 dəqiqə sonra yola düşdülər. Aytəngilin avtomobili saatda 60 km, Kərimgilin avtomobili isə saatda 75 km sürətlə hərəkət edərsə, hər biri Kürdəmirə saat neçədə çatır?

4. İlqar və Rəşad məktəbə qədər olan 5 km 200 m yol velosipedlə gəlirlər. İlqar məktəbə 40 dəqiqəyə, Rəşad isə 25 dəqiqəyə çatdı. Hər birinin dəqiqədə nə qədər yol getdiyini tapın.

5. Sürəti saatda 120 km olan qatarın: a) 1 saat 10 dəqiqədə; b) 2 saat 45 dəqiqədə; c) 3 saat 40 dəqiqədə qət etdiyi yolu tapın.

6. Təsəvvür edin ki, siz məktəbdən 200 m uzaqdasınız və dərsin başlamasına 5 dəqiqə qalmışdır. Əgər siz velosipedlə saniyədə 2 m yol qət edirsinizsə, məktəbə vaxtında çatə bilərsinizmi?

Məsələ həlli

Aşağıda həll üsullarının hər birinə aid bir məsələ verilmişdir. Məsələyə uyğun həll üsulunu seçin.

Məsələ həlli üsulları

Məntiqi seçmə ilə
Şəkil cəkməklə
Əməlləri seçməklə
Seçib yoxlamaqla
Sonuncu məlumatdan başlamaqla
Cədvəl qurmaqla
Siyahı tutmaqla

1. Gepard dəqiqədə 1500 m, dovşan isə 60 m qaçır. Gepardın 3 dəqiqədə qaçdığı yolu dovşan neçə dəqiqəyə qaçar?

2. Sevda bir neçə ensiklopediya və nağıl kitabı aldı. Bir ensiklopediyanın qiyməti 7 manat, bir nağıl kitabının qiyməti isə 4 manatdır. Sevda kitablar üçün cəmi 30 manat ödədi. O, hər kitabdan neçə dənə aldı?
3. Fidangilin, nənəsigilin evləri, həmçinin bank və məktəb binaları göstərilən ardıcılıqla küçənin eyni tərəfində yerləşir. Fidangilin evləri bankdan 4 km, nənəsigilin evi isə bankdan 2 km, məktəbdən isə 3 km uzaqdır. Fidangildən məktəbə qədər yol neçə kilometrdir?
4. Pəri, Məryəm, Aytən ikili ipdən tullanma oyunu oynayırlar. Bu oyunda iki nəfər ipləri fırladır, bir nəfər hoppanır. Onlar bu oyunu neçə müxtəlif variantda təşkil edə bilirlər? Oyuna Səbinə də qoşulsa, mümkün variantların sayı neçə olar?
5. Seyid və Kərəm almaları qablaşdırmağa 35 dəqiqə, armudları qablaşdırmağa 1 saat 10 dəqiqə vaxt sərf etdilər. Onlar qablaşdırma işini saat 12:30-da qurtardılar. Seyid və Kərəm iş saat neçədə başlamışdılar?
6. Cizgi filminin qəhrəmanları osminq, cücə və itdir. Onların adları Flik, Çlik və Glikdir. Flikin ayaqlarının sayı ən çoxdur. Çlikin ayaqlarının sayı Glikin ayaqları sayından azdır. Hər bir qəhrəmanın adını tapın.
7. Ayangilin sinfində həftə sonu "Hara gəzməyə gedək?" sualına 10 şagirdin cavabı belə oldu: akuapark, zoopark, lunapark, akuapark, akuapark, zoopark, lunapark, zoopark, akuapark, lunapark. Ayangilin həftə sonu gəzintilərinin hara olacağını düşünürsünüz?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1.

Hesablayın.

$$58 \cdot 7$$

$$58 \cdot 77$$

$$58 \cdot 777$$

$$858 \cdot 7$$

$$858 \cdot 77$$

$$858 \cdot 777$$

$$2858 \cdot 7$$

$$2858 \cdot 77$$

$$2858 \cdot 777$$

$$42858 \cdot 7$$

$$42858 \cdot 77$$

$$42858 \cdot 777$$

2.

Digər vuruğu elə seçin ki, hasil verilən şərtə uyğun olsun.

Vuruq

Vuruq

Hasil verilən iki ədəd arasında olsun

1) 48

500 və 600

2) 120

2 000 və 3 000

3) 1200

4 000 və 5 000

4) 4500

50 000 və 60 000

3.

Böləni elə seçin ki, qismət verilən şərtə uyğun olsun.

Bölünən

Bölən

Qismət verilən iki ədəd arasında olsun

1) 84

20 və 30

2) 432

30 və 40

3) 15 000

400 və 500

4) 15 000

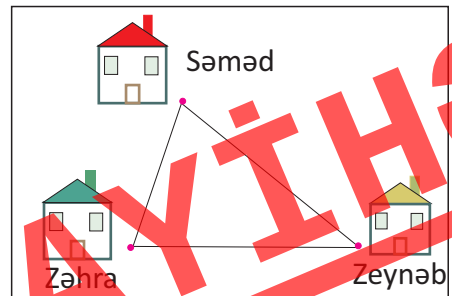
30 və 40

4.

Sona kompüterdə 3 584 sətirlik mətni hər səhifədə 28 sətir olmaqla səhifələdi. Səhifələrin sayı çox alındığından, Sona mətni hər səhifəyə 4 sətir əlavə etməklə yenidən səhifələdi. Neçə səhifə azaldı?

5.

Səməd, Zəhra və Zeynəbgilin evlərinin bir-birinə görə yerləşmə planı şəkildə göstərildiyi kimidir. Planda hər 1 sm reallıqda 1000 m-dir. Bu şərtə görə onların evləri arasındakı real məsafələri hesablayın.

6.

Sahəsi $182\,530 \text{ m}^2$ olan bağda meyvə ağacları, tərəvəz və dənli bitkilər əkilməmişdir. Meyvə ağacları sahənin $\frac{1}{5}$ hissəsini tutur. Qalan yerin yarısında tərəvəz, yarısında isə dənli bitkilər əkilməşə, dənli bitkilər əkilən sahə neçə kvadrat metrdir?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Aşağıda verilənlərə görə bölmə əməlinə aid misallar yazın. Hər ədəddən bir dəfə istifadə edin.

2 058	3 708	5	3	
	4 236		7	
12 530	36 813	4	9	

:

=

5 259	1 059	686
412		2 506

2. Aşağıdakı hesablamalar bölmə əməlinə aid misalların düzgün yerinə yetirildiyini göstərir. Hər bir hal üçün uyğun bölmə əməlini yazın və yerinə yetirin.

$$567 \cdot 4 = 2\,268$$

$$4\,433 \cdot 7 = 31\,031$$

$$1\,036 \cdot 3 + 2 = 3\,110$$

$$1\,155 \cdot 6 + 3 = 6\,933$$

$$12\,009 \cdot 5 = 60\,045$$

$$2\,266 \cdot 8 = 18\,128$$

3. Hər hansı ədədi 25-ə vurmaq üçün bu ədədi 4-ə bölüb, 100-ə vurmaq olar. Bu fikri yoxlayın.

$$88 \cdot 25 = 2\,200$$

$$88 : 4 \cdot 100 = 22 \cdot 100 = 2\,200$$

88

128

4404

884

404

8808

1208

1224

444

4. A şəhərindən sürəti avtobus və minik maşını eyni vaxtda eyni istiqamətdə yola düşdülər. Avtobus saatda 65 km, minik maşını isə 80 km sürətlə hərəkət edir. Üç saatdan sonra minik maşını avtobusdan neçə kilometr irəlində olacaq?

5. Qisməti tapın.

$$72\,000 : 1\,200$$

$$44\,000 : 1\,100$$

$$96\,000 : 24\,000$$

$$84\,000 : 14\,000$$

$$90\,000 : 1\,500$$

$$810\,000 : 90\,000$$

6. Yusif deyir ki, mən böyüyəndə pitsa bişirən olacağam. Gündə 100 dəne pitsa bişirib birini 1 manatdan satacağam. 1 000 000 dəne satsam, çoxlu pul qazanaram. Amma bu çox vaxt aparacaq. _____
Sonra əlavə edir. 10 dükan açaram, hərəsində 100 dəne sataram tez olar. Yox bu da çox vaxt oldu. _____
Neçə dükan açsam, hər biri 100 pitsa satmaqla 1 000 000 pitsa 10 günə satılar? Yusifin fikirlərini müzakirə edin və uyğun vaxtları hesablamaqla onun sualına cavab tapın.

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Verilmiş ədədləri rəqəmlərinin cəminə bölün.

$$1 + 2 + 5 + 6 + 4 = 18$$

1	2	5	6	4	18
1	0	8			6
	1	7	6		

12 564

4 026

14 395

53 562

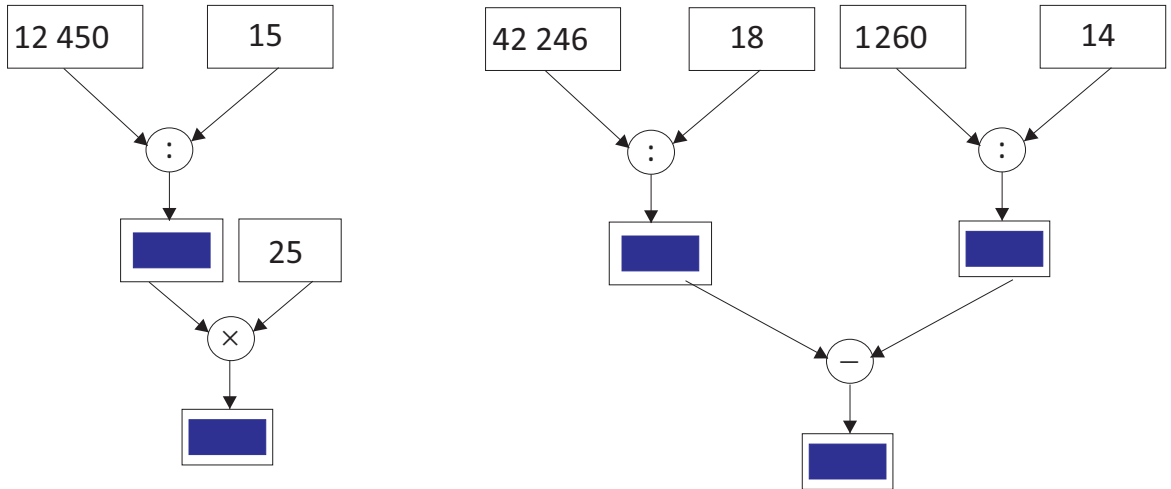
56 506

9 761

63 217

2. Magistral yolun qəsəbədən keçən 12 km 456 m-lik hissəsində hər iki tərəfdə 12 m-dən bir elektrik dirəyi basdırılmışdır. Yolun bu hissəsində neçə elektrik dirəyi var? Birinci elektrik dirəyini yaddan çıxarmayın.

3. Əməlləri yerinə yetirməklə sxematik təsviri tamamlayın.

4. Əməllər ardıcılığını 3-cü tapşırıqda olduğu kimi sxematik təsvir çəkin və hesablamaları yerinə yetirin.

- 3 125 ədədini 125-ə, 10 000-i isə 250-yə bölün, qismətdə alınan ədədlərin hasilini tapın.
- 457 ilə 28-in hasilini, 200 ilə 186-nın fərqinə bölün.
- 25 ilə 36-nın hasilinin üzərinə 240 əlavə edin, alınan nəticəni 10-a bölün.

5. Verilən məlumatlara görə quşların bir saatdakı sürətini müəyyən edin.

Quşların uçuş sürətləri haqqında aşağıdakı məlumatlar məlumdur.

Leylək 2 gündə 610 km, qarabaş sərçə 10 gündə 2200 km, qasqaldaq 7 gündə 1300 km, yaşılbaş ördək 5 gündə 1600 km məsafəyə uça bilər.

6. Fikrinizi ədədlər üzərində nümunələr göstərməklə əsaslandırın.

Eyni hərflər eyni rəqəmləri göstərir. Yazılışlardan hansı doğrudur?

a) ABAB : AB = 1001

b) ABAB : AB = 101

c) ABAB : AB = 111

Məlumatın toplanması və təqdimi

Bu bölmədə nələri öyrənəcəksiniz?

- ✓ müxtəlif qrafik formalarda verilmiş məlumatları təqdim etməyi
- ✓ məlumatı müxtəlif qrafik formalarda təqdim etməyi
- ✓ verilmiş məlumatlara görə ədədi ortanı, ən böyük fərqi, ən çox təkrarlanan (rast gələn) nəticəni müəyyən etməyi;
- ✓ ehtimalı situasiyaya uyğun sözlərlə ifadə etməyi
- ✓ ehtimalı kəsrlə ifadə etməyi
- ✓ koordinat şəbəkəsi üzərində nöqtələr yerləşdirməyi və müxtəlif şəkillər çəkməyi
- ✓ vaxtı dəqiqə dəqiqliyi ilə ifadə etməyi
- ✓ pulun hesablanmasına aid məsələlər həll etməyi

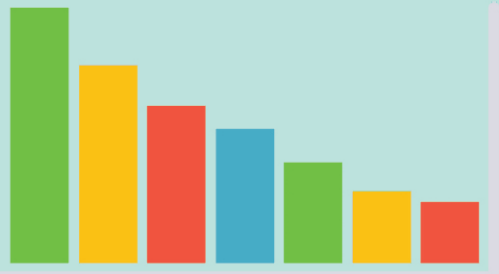
Bölmə üzrə layihə işi

Məktəb kollektivi

! Məktəbinizdəki müəllim və şagirdlərin sayı haqqında məlumat toplayın. Məktəbdə işləyən texniki işçilərin (kitabxana, təmizlik, yeməxana işçiləri və s.) sayını öyrənin.

! Məlumatı cədvəllə təqdim edin.

! Məktəbinizdə ibtidai və yuxarı siniflərdə oxuyan qız və oğlan şagirdlərin sayını ikisütunlu barqrafla təqdim edin.

6-1

Məsələ. Həsən və Elman kiçik taxta parçasını uzaq məsafəyə atmaqda yarışdılar.

Hər biri taxta parçasını 5 dəfə atdıqdan sonra nəticələrini müqayisə etdilər.

Həsənin nəticələri: 9 m, 14 m, 9 m, 15 m, 13 m

Elmanın nəticələri: 10 m, 15 m, 11 m, 10 m, 9 m

Onların hər biri özünün qalib olduğunu söyləyir.

Sizcə, onlar hansı məlumatlara görə qalib olduqlarını düşünürlər?

Həlli:

Müxtəlif yanaşmalara görə gah Həsən, gah da Elman haqlı olacaq.

Lakin qalibi müəyyən etmək üçün adətən nəticələrin ədədi orta qiymətindən istifadə edilir.

Ədədi ortanı tapmaq üçün nəticələr toplanır və onların sayına bölünür.

Həsənin nəticələrinin orta qiyməti: $(9 + 14 + 9 + 15 + 13) : 5 = 60 : 5 = 12$

Elmanın nəticələrinin orta qiyməti: $(10 + 15 + 11 + 10 + 9) : 5 = 55 : 5 = 11$

Nəticələrin orta qiymətinə görə Həsən qalibdir.

- 1.** Verilmiş ədədlərin ədədi orta qiymətini hesablayın.

1) 28, 36, 19, 41	3) 115, 116, 169, 100, 120
2) 136, 140, 147	4) 245, 236, 235, 280
- 2.** Kəmalə 4 dəfə sınaq imtahanı verdi. O, birinci dəfə 224, ikinci dəfə 200, üçüncü dəfə 270, dördüncü dəfə 230 bal topladı. Kəmalənin topladığı orta balı tapın.
- 3.** Rasim dayının 1 həftə ərzində ərzağa xərclədiyi pul uyğun olaraq 14 man., 27 man., 50 man., 76 man., 25 man., 35 man., 95 man. oldu. Rasim dayının gündəlik ərzaq xərci orta hesabla neçə manatdır?
- 4.** Atlet təlim zamanı bir dəqiqədə qaçdığı məsafəni qeyd edir. Onun 4 nəticəsi 420 m, 380 m, 400 m, 480 m kimi olmuşdur. Bu nəticələrə görə onun bir dəqiqədəki orta sürətini tapın.
- 5.** Rəhilə xala kiloqramı 11 manata olan 1 kq çayı kiloqramı 8 manata olan 1 kq çayla qarışdırdı. Alınan qarışığın 1 kq-nın qiyməti neçə manatdır? Qalığı nəzərə almağı unutmayın.

Məlumatı araşdırın və təqdim edin

6-2

Cədvəldə 5 nəfər şagirdin 100 m məsafəyə qaçış üzrə nəticələri verilmişdir.

Nəticələr: 19, 17, 21, 24, 19 (saniyə)

Məlumatları araşdırmaq üçün bir sıra göstəricilərdən istifadə edilir. Bunlardan bəzilərini bu nümunə üzərində nəzərdən keçirək:

1) Ən böyük fərq: Ən yüksək nəticə ilə ən aşağı nəticə arasındakı fərqi göstərir. $24 - 17 = 7$ (saniyə)

2) Ən çox təkrarlanan (rast gələn) nəticə: 19 saniyə.

3) Orta nəticə (ədədi orta):

Nəticələr toplanır və iştirakçıların sayına bölünür:

$(19 + 17 + 21 + 24 + 19) : 5 = 100 : 5 = 20$ (saniyə).

Adı	Vaxt (saniyə)
Elmir	19
Günay	17
Sərvər	21
Kamal	24
Zərifə	19

Ən böyük fərq, ən çox təkrarlanan nəticə və ədədi orta məlumatları araşdırmaq üçün ən çox istifadə edilən göstəricilərdir.

1.

1) Cədvəldə şagirdlərin 20 test tapşırığı üzrə düzgün cavablarının sayı verilmişdir.

Cədvələ görə təqdim edin:

a) Ən böyük fərqi;

b) Ən çox təkrarlanan nəticəni;

c) Ədədi ortanı.

Adı	Düzgün cavablar	Adı	Düzgün cavablar
Adil	9	Dilarə	11
Aliyə	17	Fərhad	11
Bahadır	11	Sənan	13
Bahar	16	Səbirə	11
Cəmilə	15	Taleh	6

2) Sinfinizdə keçirilən son summativ qiymətləndirmənin nəticələrini araşdırın. Orta nəticəni, ən böyük fərqi və ən çox təkrarlanan nəticəni müəyyən edin. Ümumi nəticə sizi qane edirmi?

2.

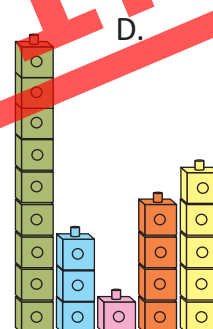
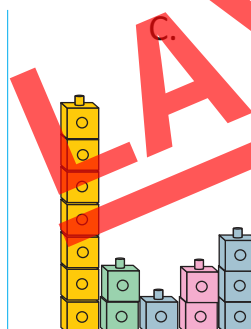
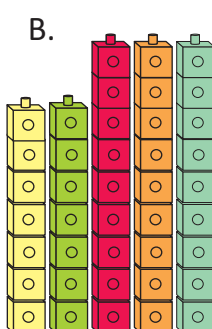
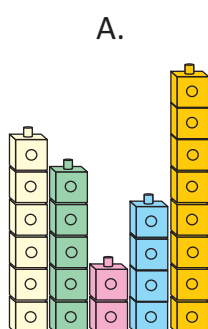
Verilən məlumata görə hansı modelin hansı şərtə uyğun olduğunu müəyyən edin.

1) Ən çox təkrarlanan say 9-dur.

3) Ədədi orta 3-dür.

2) Ədədi orta 5-dir.

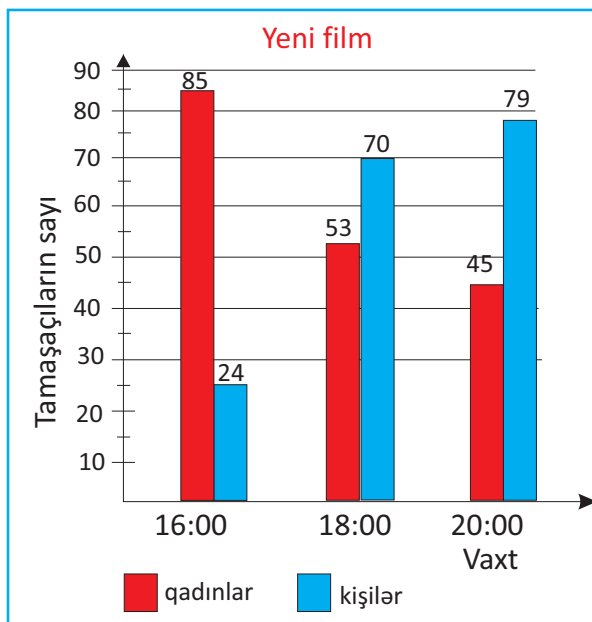
4) Ən böyük fərq 8-dir.

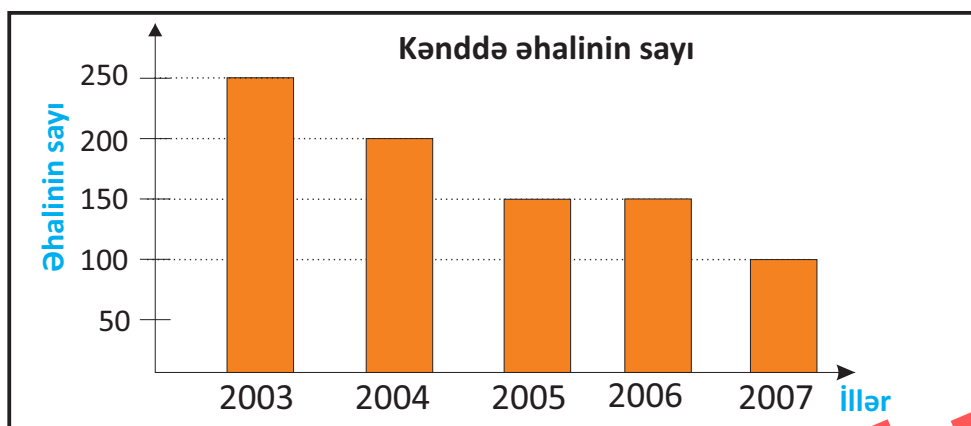
Məlumatı araşdırın və təqdim edin

1. Kinoteatrda gün ərzində yeni filmə baxan kişi və qadın tamaşaçıların sayı ikisütunlu barqrafda verilmişdir.

- 1) Qadın və kişi tamaşaçıların ümumi saylarının fərqlərini tapın.
- 2) “18:00 və 20:00 seanslarındakı qadın tamaşaçıların sayı 150 nəfərdən çoxdur” fikri doğrudurmu?
- 3) “Kişi tamaşaçıların sayı gün ərzində artmışdır” fikrini təqsidiq edən məlumatları təqdim edin.
- 4) Hansı seansda ən çox tamaşaçı olmuşdur?
- 5) Bir seansda yeni filmə tamaşa edən a) qadınların; b) kişilərin orta hesabla sayı neçə nəfərdir?

2. Barqrafda 5 il ərzində bir kənddəki əhəlinin sayı illər üzrə verilmişdir. Barqrafa görə təqdimat hazırlayın. Məlumatı cədvəllə təqdim edin.

3. Cədvəldə fermerin 5 il ərzində yetişdirdiyi buğda və arpa məhsulu haqqında məlumat verilmişdir. Cədvələ görə ikisütunlu barqraf qurun. Beş il ərzində yetişdirilən:
- a) arpa; b) illik buğda məhsulu orta hesabla neçə ton olmuşdur?

5 ildə məhsul

İllər	Buğda (t)	Arpa (t)
2006	16	14
2007	18	14
2008	9	6
2009	18	12
2010	20	10

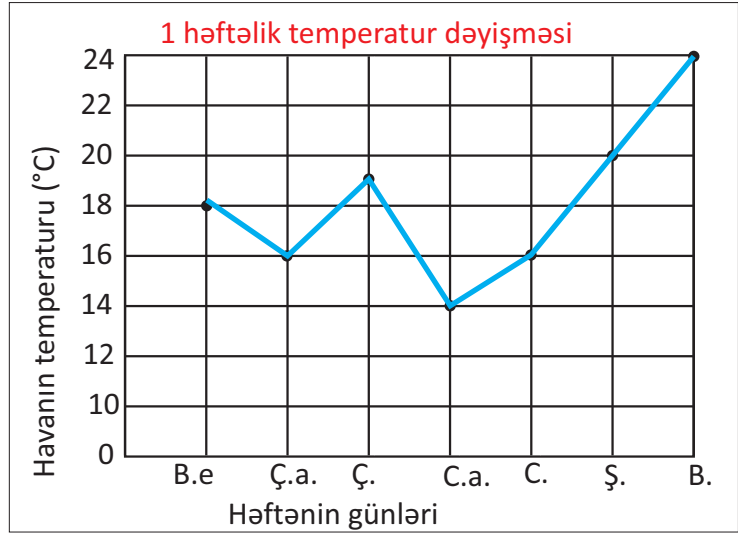
Məlumatı araşdırın və təqdim edin

1. Qrafik aprel ayının bir həftəsi üçün hava temperaturunun dəyişməsinə göstərir.

1) Qrafikə görə uyğun məlumatı təqdim edin:

- ən yüksək temperatur hansı gün olmuşdur?
- ən aşağı temperatur hansı gün olmuşdur?
- həftəlik orta temperatur neçə dərəcədir?

2) Məlumatı cədvəllə təqdim edin.

2. Verilmiş məlumatlar qrupuna görə ədədi orta qiyməti, ən çox təkrarlanan ədədi və ən böyük fərqi müəyyən edin.

1)

1 m 20 sm
80 sm
1 m
80 sm
1 m 40 sm
1 m 10 sm

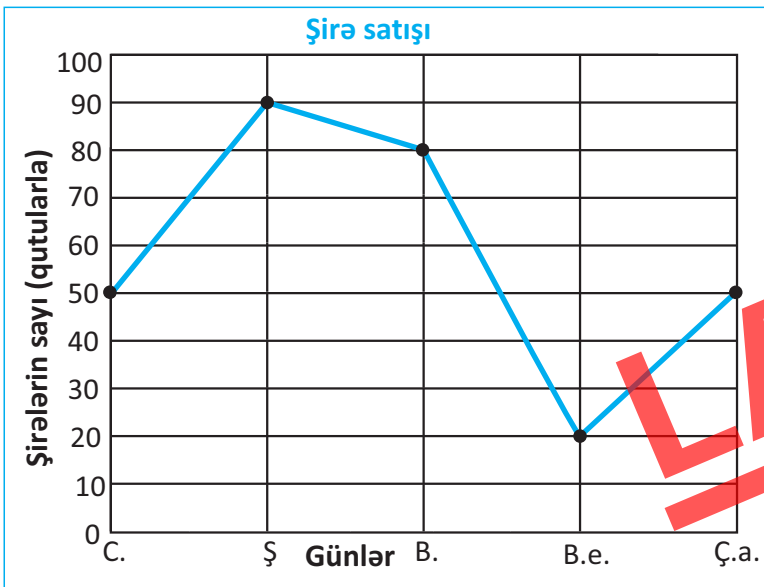
2)

35 kq
42 kq
35 kq
42 kq
27 kq
35 kq

3)

11 l
9 l
8 l
12 l
11 l
14 l
13 l

3. Qrafikdə 5 gün ərzində mağazada satılan şirələr haqqında məlumatlar verilmişdir.

1) Qrafikə görə məlumatları təqdim edin:

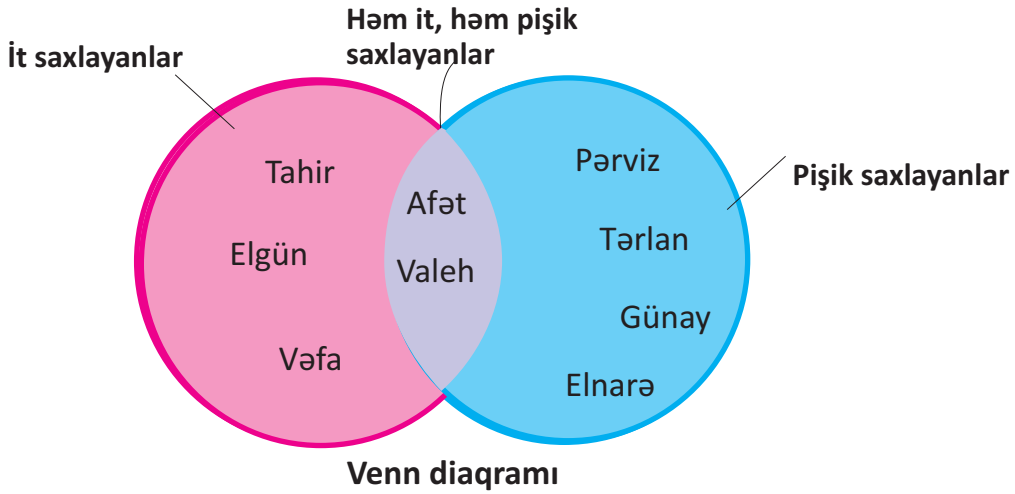
- bir gündə orta hesabla satılan şirələrin sayını;
- ən çox təkrarlanan sayı;
- ən böyük fərqi.

2) Məlumatı barqrafla təqdim edin.

6-3

Venn diaqramı

Diaqram uşaqların it və ya pişik saxlamaları haqqında məlumatı əks etdirir. Qırmızı dairədə it saxlayanların, mavi dairədə pişik saxlayanların adı yazılmışdır. Həm it, həm də pişik saxlayanların adları isə dairələrin kəsişməsində yazılmışdır. Bu cür diaqramlar Venn diaqramı adlanır.

İt saxlayanlar: Tahir, Elgün, Vəfa, Afət, Valeh - 5 nəfər

Pişik saxlayanlar: Pərviz Tərən, Günay, Elnarə, Afət, Valeh - 6 nəfər

Göründüyü kimi, Afət və Valehin adı hər iki siyahıda var.

Uşaqların ümumi sayını taparkən onları yalnız bir dəfə saymağı unutmayın:

$$5 + 4 = 9$$

Verilən məlumata görə uşaqların adlarını Venn diaqramında yerləşdirin.

Nadirin iti var. Əslinin pişiyi var.

Azadın həm iti, həm də pişiyi var.

1. Venn diaqramı ilə verilmiş məlumatı araşdırın.

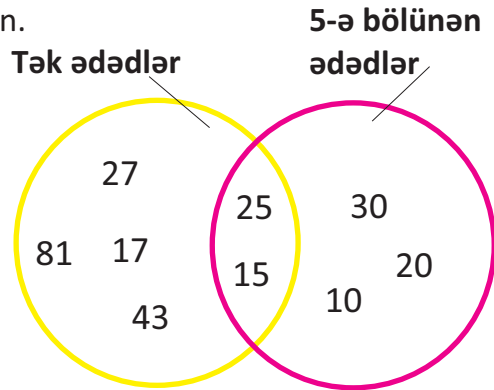
- Boksla məşğul olanların siyahısını yazın.
- Güləşlə məşğul olanların siyahısını yazın.
- Kimlərin adı hər iki siyahıda var?
- İki idman növü ilə cəmi neçə uşaq məşğul olur?
- Hansı bölmədə daha çox uşaq məşğul olur?

Məlumatı araşdırın və təqdim edin

1. Venn diaqramı ilə verilmiş məlumatı araşdırın.

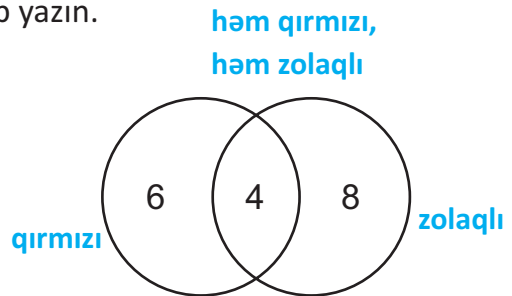
- Tək ədədlərin siyahısını yazın.
- 5-ə bölünənlərin siyahısını yazın.
- Hansı ədədlər hər iki siyahıda var?
- Venn diaqramında cəmi neçə ədəd yazılmışdır? Onlardan neçəsi tək, neçəsi 5-ə bölünən ədəddir?

2. 10-dan 30-a qədər olan ədədləri 3-ə və 4-ə bölünmələrinə görə Venn diaqramı ilə təqdim edin.

3. Meydandakı idmançıların sayı onların geyimlərinə görə Venn diaqramı ilə verilmişdir. Diaqrama görə suallara cavab yazın.

- Meydanda neçə zolaqlı köynək geyinmiş idmançı var?
- Meydanda cəmi neçə idmançı var?

4. 20 nəfər arasında “Çay xoşlayırsan, yoxsa qəhvə” sualı ilə sorğu aparılmışdır. Onlardan 10 nəfəri yalnız çayı, 6 nəfəri həm çayı, həm də qəhvəni, 4 nəfəri isə yalnız qəhvə xoşladıklarını söyləmişlər. Bu məlumatı Venn diaqramı ilə təqdim edin.

5. Məktəbin rəqs və xor dərnəyini seçənlərin ümumi sayı 21 nəfərdir. Xorla məşğul olanlar 12 nəfər, rəqslə məşğul olanlar 15 nəfərdir. Şagirdlərdən neçəsi həm rəqs ilə, həm də xor ilə məşğul olur? Venn diaqramı ilə təqdim edin.

6. Cədvəldə verilmiş məlumatı Venn diaqramı ilə təqdim edin.

Zooparkdakı heyvanlar	
Uzunquyruqlu	6
Yırtıcı	7
Uzunquyruqlu və yırtıcı	4

6-4

Şəkilə 4 torbaya yığılmış fiqurlar göstərilmişdir. Torbanın içinə baxmadan bir şəkil çıxarsanız, onun ulduz olması ehtimalını necə ifadə etmək olar?

Bu ehtimalı ədədlə və sözlə ifadə edək.

1) Torbada 10 fiqur var. Bütün fiqurlar ulduz şəklindədir. Ulduz şəklinin torbadan çıxması ehtimalı:

Ədədlə: 10-dan 10-dur, $\frac{10}{10}$, 1-dir. **Sözlə:** əlbəttə, mütləq.

2) Torbada 10 fiqur var. Onlardan 7 dənəsi ulduz, 3 dənəsi başqa fiqurlardır. Ulduz şəklinin çıxması ehtimalı:

Ədədlə: 10-dan 7-dir, $\frac{7}{10}$. **Sözlə:** şansı çoxdur.

3) Torbada 10 fiqur var. Onlardan 2 dənəsi ulduz, 8 dənəsi başqa fiqurlardır. Ulduz şəklinin çıxması ehtimalı:

Ədədlə: 10-dan 2-dir, $\frac{2}{10}$. **Sözlə:** ola bilər, mümkündür.

4) Torbada 10 fiqur var. Torbada ulduz şəkli yoxdur. Ulduz şəklinin torbadan çıxması ehtimalı:

Ədədlə: 0-dir

Sözlə: ola bilməz, mümkün deyil.

Torbada ulduz şəkillərinin sayı azaldıqca çıxarılan şəklin ulduz olacağı ehtimalı da azalır və nəhayət sıfır bərabər olur. Ehtimalın ən böyük qiyməti 1-dir. Bu hadisənin baş verəcəyinə heç bir şübhə yoxdur.

Ehtimalın ən kiçik qiyməti 0-dir. Belə hadisənin baş verməsi isə mümkün deyil.

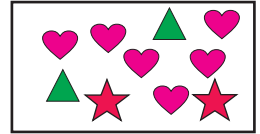
1-ci torbada:

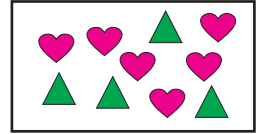
2-ci torbada:

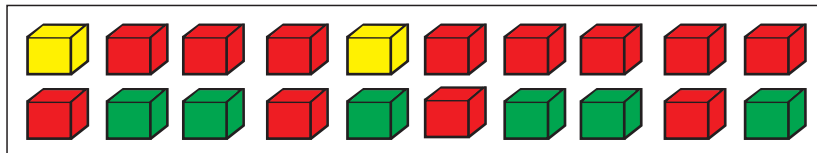
3-cü torbada::

4-cü torbada::

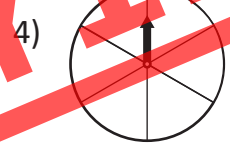
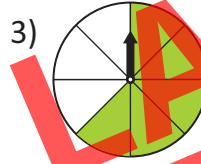
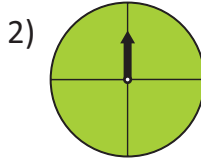
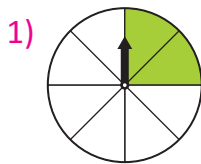

1. Şəkiləki kublar bir torbaya yığılmışdır. Torbanın içinə baxmadan bir kub çıxarsanız, onun: a) qırmızı; b) yaşıl; c) sarı rəngli olması ehtimalını sözlə və kəsrlə ifadə edin.

2. Oxun yaşıl hissədə dayanması ehtimalını sözlə və kəsrlə yazın.

1) 8-dən 2-dir və ya $\frac{2}{8}$, ola bilər

3. EHTİMAL sözünün hərfləri kəsilərək torbaya yığıldı. Torbaya baxmadan bir hərf çıxarsanız, onun sait olması ehtimalını yazın.

Düşünün, fikir yürüdün

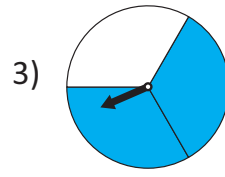
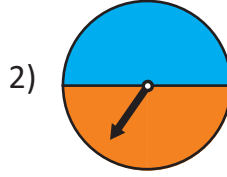
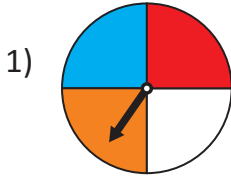
1. Nərgiz təcrübə apardı. O, torbaya yığılmış romb və üçbucaqlardan hər dəfə birini çıxardı (torbanın içinə baxmadan). Cədvəlin uyğun xanasına bir tellə qeyd etdi və çıxardığı fiquru yenidən torbaya qaytardı. O, bu hərəkəti 30 dəfə təkrar etdi.

1) Nərgiz daha bir dəfə (31-ci dəfə) fiqur çıxarsa, hansı fiqurun çıxması ehtimalı daha böyükdür?

2) Əgər torbada cəmi 10 fiqur varsa, yuxarıdakı nəticələrə görə onlardan neçəsinin üçbucaq olduğunu düşünürsünüz? Söylədiyiniz fikri bu təcrübəni təkrar etməklə yoxlayın.

Çıxan fiqurlar	Tellər	Sayı
Üçbucaq		4
Romb		26

2. Oxun mavi hissədə dayanması ehtimalını kəsrlə və sözlə yazın. Hansı şəkildə oxun mavi hissədə dayanması ehtimalı daha böyükdür? Bu ehtimalı kəsrlə yazın.

3. Aşağıdakı şəkli "ehtimal parçası" adlandırmaq. Bu parça üzərində bəzi hadisələrin ehtimalına aid şəkillər yerləşdirilmişdir. Ehtimal parçasını araşdırın. Verilən hadisələrin baş verməsi ehtimalına görə digər parça üzərində uyğun hərfləri yazın.

A. Zəri atdıqda
tək ədəd düşməsi

C. Çarxın cüt ədəd
üzərində dayanması

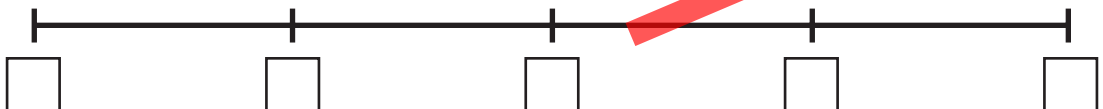
D. Zərdə 7 xalın
düşməsi

B. İçində 1 qırmızı, 5 ağ rəngli
kart olan torbadan qara rəngli
kartın çıxması

E. İçində 1 qırmızı, 5 ağ rəngli
kart olan torbadan ağ rəngli kartın
çıxması

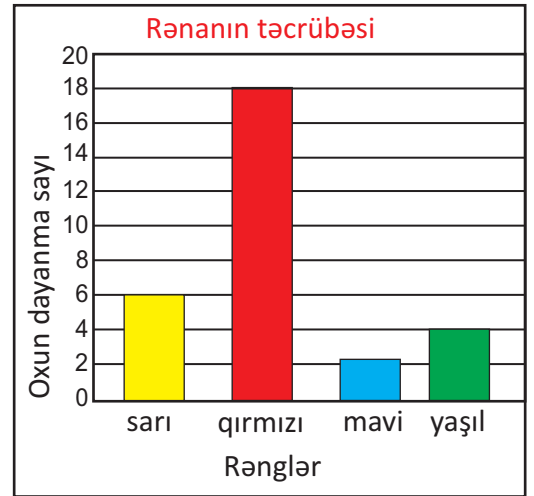
Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Rəna 4 müxtəlif ölçülü və rəngli hissələri olan “çərxi-fələk” taxtası üzərində təcrübə apardı. O, çarxı 30 dəfə fırlatdı və nəticələri barqrafla təqdim etdi.

1) Rəna çarxı növbəti dəfə fırlatsa, oxun hansı hissədə dayanması ehtimalı daha böyükdür?

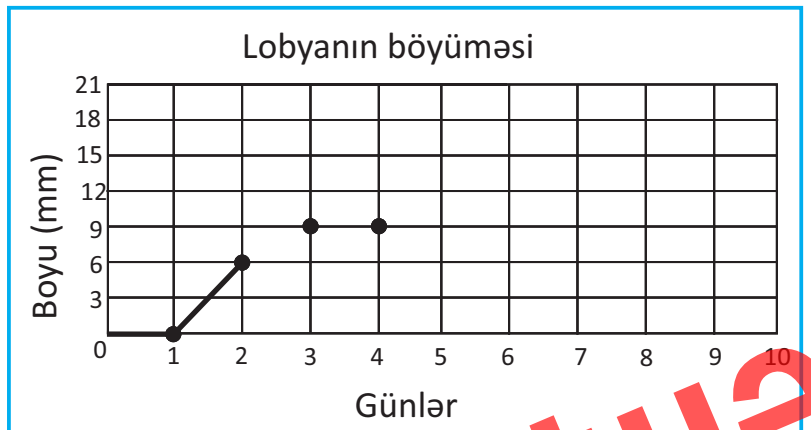
2) Nəticələrə görə çərxi-fələk taxtasında rəngli hissələrin ölçülərini necə təsəvvür edirsiniz?

Mülahizələrinizə görə bu çərxi-fələk taxtasının şəklini çəkin.

2. Şagirdlər əkdikləri lobyə toxumunun boy atmasını cədvəldə qeyd etmişlər. Cədvələ görə qrafiki dəftərinizdə tamamlayın. Suallara cavab yazın.

Günlər	Boyu (mm)
1	0
2	6
3	9
4	9
5	12
6	15
7	15
8	15
9	18
10	21

- 1) Bitki 2-ci və 3-cü günlər arasında nə qədər boy atmışdır?
- 2) Bitkinin boyu ən çox hansı günlər arasında artmışdır?
- 3) Neçə gün ərzində bitkinin boyu 9 sm-dən 18 sm-ə çatmışdır?

3. İyun ayının bir həftəsi ərzində temperatur $32^{\circ}, 37^{\circ}, 29^{\circ}, 33^{\circ}, 31^{\circ}, 37^{\circ}, 39^{\circ}$ olmuşdur. Həftə ərzində orta temperatur neçə dərəcə olmuşdur?

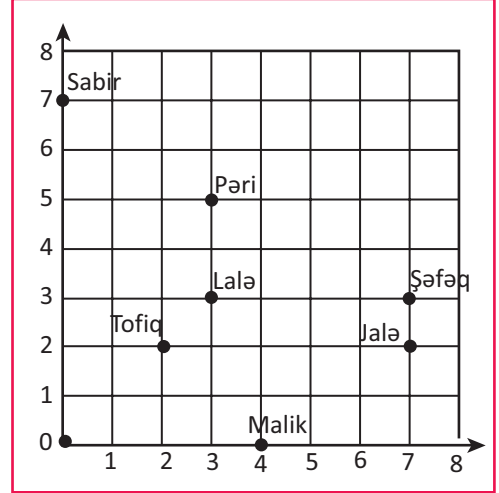
Koordinat şəbəkəsi

6-5

Koordinat şəbəkəsi üzərində obyektin yeri koordinat cütü ilə müəyyən edilir. Məsələn, 1-ci tapşırıqda verilən koordinat şəbəkəsində (3;5) koordinat cütü Pərigilin evinin yerini göstərir. Koordinat cütündə 1-ci ədəd (3) koordinat başlangıcına nəzərən üfüqi, 2-ci ədəd (5) isə şaquli məsafəni göstərir.

1. Koordinat şəbəkəsi üzərində uşaqların evlərinin yeri nöqtələrlə qeyd olunmuşdur. Koordinat şəbəkəsinə görə tapşırıqları yerinə yetirin.

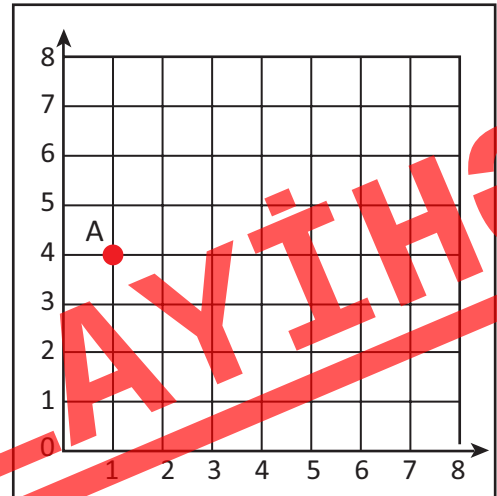
- 1) Hər bir evin yerini göstərən nöqtənin koordinat cütünü müəyyən edin.
- 2) Malikgilin evindən 3 vahid sağda, 3 vahid yuxarıda kimin evi yerləşir?
- 3) Lalə və Pərigilin evlərinin koordinatlarını müqayisə edin. Fikirlərinizi söyləyin.
- 4) Ən yaxın qonşuların koordinat cütlərini yazın.
- 5) Məktəb (0; 0) nöqtəsində olarsa, Sabir və Malikgilin evlərinin yeri haqqında nə demək olar?

2. Dəftərinizdə koordinat şəbəkəsi çəkin. Hərflərin cədvəldə verilmiş koordinatlarına görə tapşırıqları yerinə yetirin.

Nöqtələr	A	B	C	D	E	F	G	H	O	P	R	S
1-ci koordinat	1	2	3	4	5	7	8	3	3	4	5	5
2-ci koordinat	4	6	4	4	7	7	4	1	2	3	2	1

- 1) A, B və C nöqtələrini qeyd edin və ardıcıl olaraq parçalarla birləşdirin. Hansı fiqur alındı? Bu fiqur haqqında bildiklərinizi yazın.
- 2) D, E, F, G və D nöqtələrini parçalarla ardıcıl birləşdirməklə hansı fiquru almaq olar?
- 3) H, O, P, R, S və H nöqtələrini ardıcıl olaraq parçalarla birləşdirməklə alınan fiqurun neçə düz bucağı olacaq?

3. Dəftərinizdə koordinat şəbəkəsi üzərində həndəsi fiqurlar çəkin. Fiqurların təpə nöqtələrinin koordinatlarını yazın.

Saat, dəqiqə

6-6

Siz artıq vaxtı 5 dəqiqə dəqiqliyi ilə müəyyən etməyi bilərsiniz. Lakin gündəlik işlərimizi planlaşdırarkən vaxtı daha dəqiq bilməyimizə ehtiyac yaranır. Vaxtı bir dəqiqə dəqiqliyi ilə ifadə edək.

Gündüz saat 2-yə
12 dəqiqə qalıb.

Gündüz vaxtı:

Gündüz saat 12-yə 22 dəqiqə
işləyib: 11:22

və ya Gecə vaxtı: 23:22

1. Saatların göstərdiyi vaxtı günün vaxtına uyğun yazın.

2. Vaxtı elektron saatin göstəricisi ilə yazın.

günorta

səhər

gecə

axşam

3. a) Saniyələrlə ifadə edin. b) Saat və dəqiqə ilə ifadə edin. c) 1 saatin göstərilən hissələrini dəqiqə ilə ifadə edin.

5 dəq. 18 san.

120 dəq.

$\frac{1}{4}$; $\frac{3}{4}$; $\frac{2}{5}$; $\frac{5}{6}$; $\frac{7}{12}$

10 dəq. 25 san.

185 dəq.

8 dəq. 45 san.

213 dəq.

4. Anasının evdə olmadığı 1 saat 45 dəqiqə müddətində Fidan balaca qardaşı ilə oynadı. Anası evə saat 17:37-də gəldi. Fidanın anası evdən saat neçədə çıxmışdı?

5. Kosmik aparat bazar ertəsi saat 11:45-də kosmosa buraxıldı və 4 gün 3 saat 27 dəqiqə sonra Yerə qayıtdı. Kosmik aparat Yerə həftənin hansı günü, saat neçədə qayıtdı?

6. **Gülzar evdən çıxdanda da, evə qayıdanda da saata güzgüdə baxdı.**

a) Gülzarın evdən çıxdığı və evə qayıtdığı vaxtı saatin güzgüdəki şəklinə görə müəyyən edin.

b) Müxtəlif vaxtlara saat modeli üzərində güzgüdə

baxın. Əqrəblərin yerinin güzgü əksinə görə simmetrikliliyini müşahidə edin və uyğun vaxtları müəyyən edin.

Güzgüdə

Güzgüdə

Gülzar evdən
çıxdı

Gülzar evə
qayıtdı

Vaxta aid məsələlər

1. Bakıda saat 12:00 olduqda İstanbulda 11:00 olur. İstanbul-Bakı reysi ilə uçuşan təyyarə Türkiyə vaxtı ilə 10:30-da İstanbuldan havaya qalxır. Uçuş müddəti 3 saatdır. Təyyarə yerli vaxtla saat neçədə Bakıda olmalıdır?

İstanbul: 10:30

3 saat

Bakı:?

2. Şəhər nəqliyyatındakı mövcud vəziyyət haqqında saat 14:30-dan 15:20-yə qədər davam edən müzakirələr yeni problemləri ortaya çıxardı. 20 dəqiqəlik fasilədən sonra müzakirəni 1 saat 30 dəqiqə də davam etdirmək qərara alındı. Müzakirələr saat neçədə sona çatdı?

3. Emilgilin məktəbinin şagirdləri məktəbə xüsusi avtobusla gəlirlər. Avtobus 07:45-də Emilgilin evinin yanında olur. Emil hər səhər 20 dəqiqə yuyunmağa və geyinməyə, 10 dəqiqə yemək yeməyə, 3 dəqiqə də ayaqqabısını geyinib və çantasını götürərək evdən çıxmağa sərf edir. Emil avtobusa vaxtında çatmaq üçün hər səhər ən gec saat neçədə yuxudan durmalıdır?

4. Fərəh gün ərzində hər 4 saatdan bir olmaqla 4 dəfə dərman qəbul etməlidir. O, ikinci dəfə dərmanı saat 13:30-da qəbul etmişdir. Fərəhin dərman qəbul etdiyi vaxtları ardıcıl yazın.

5. "Bakı marafonu - 2017" yürüşündə finişə birinci çatan idmançının nəticəsi 1 saat 7 dəqiqə 30 saniyədir. Finişə 20-ci çatan idmançının nəticəsi birinci yeri tutan idmançının nəticəsindən 17 dəqiqə 2 saniyə çoxdur. 20-ci yeri tutan idmançı bu məsafəni nə qədər vaxta qaçmışdır?

Bakı marafonu - 2017

6. Əsədin saati hər saatda 3 dəqiqə geri qalır. O, saatını oktyabrın 5-i gündüz saat 12:00-da dəqiq vaxta uyğun qurdu. Əsədin saati oktyabrın 6-sı gündüz saat 12:00-da neçəni göstərəcək?

Pulun hesablanması

6-7

Məsələ: 1 kq qənd 2 manat 40 qəpik, 1 kq yağ 16 manat 80 qəpikdir.
3 kq qənd və 2 kq yağ almaq üçün alıcı nə qədər pul ödəməlidir?

1) 1 kq qənd: 2 manat 40 qəpik

3 kq qənd: $3 \cdot 2 \text{ man. } 40 \text{ qəp.} = 3 \cdot 240 \text{ qəp.} = 720 \text{ qəp.} = 7 \text{ man. } 20 \text{ qəp.}$

Bunu belə də hesablaya bilərik:

$3 \cdot 2 \text{ man. } 40 \text{ qəp.} = 6 \text{ man. } 120 \text{ qəp.} = 7 \text{ man. } 20 \text{ qəp.}$

2) 1 kq yağ: 16 man. 80 qəp.

2 kq yağ: $2 \cdot 16 \text{ man. } 80 \text{ qəp.} = 2 \cdot 1680 \text{ qəp.} = 3360 \text{ qəp.} = 33 \text{ man. } 60 \text{ qəp.}$

Bunu qısa olaraq belə də hesablaya bilərik:

$2 \cdot 16 \text{ man. } 80 \text{ qəp.} = 32 \text{ man. } 160 \text{ qəp.} = 33 \text{ man. } 60 \text{ qəp.}$

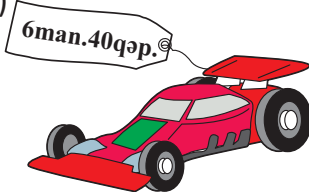
3) Alıcının ödəməli olduğu məbləğ:

$7 \text{ man. } 20 \text{ qəp.} + 33 \text{ man. } 60 \text{ qəp.} = 40 \text{ man. } 80 \text{ qəp.}$

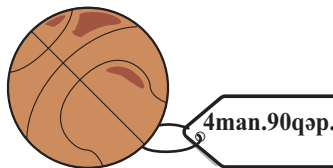
1. 1 kq-nın qiyməti 4 manat 60 qəpik və 1 kq-nın qiyməti 8 manat 70 qəpik olan konfetlərin hər birindən 2 kq, həmçinin 1 kq-nın qiyməti 12 manat 70 qəpik olan şokoladdan yarım kiloqram alan alıcı nə qədər pul ödəməlidir?

2. Şəkildəki əşyalardan hər hansı birini alan və kassaya 10 manatlıq vermiş müştəriyə pul qalığı hansı pullarla qaytarıla bilər?

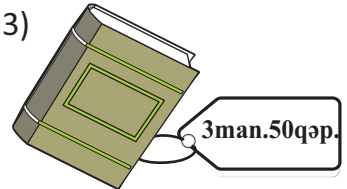
1)

2)

3)

3. 1) İdman köynəyinin qiyməti 20 manatdan aşağıdır. Köynəyə verilən pulun məbləği 1, 4, 0, 5 rəqəmləri ilə yazılır. Bu məbləği üç eyni manatlıq və iki eyni qəpikliklə ödəmək olar.

İdman köynəyi neçəyədir?

2) İki ədəd 5 manatlıq və iki ədəd 20 qəpiklik pulun məbləği tennis raketkasının qiymətindən 2 manat çoxdur. Raketka neçəyədir?

4. Qiymətini yazın.

1) 1 qutu karandaş - 2 man. 20 qəp.

10 qutu karandaş - ?

n qutu karandaş - ?

2) 1 kitab - 5 manat 50 qəpik

20 kitab - ?

x sayda kitab - ?

Pulun hesablanması

1. 400 manat pulu müxtəlif kağız pullarla ifadə edin. Hər hala uyğun iki nümunə yazın.

a) beş manatlıq və on manatlıqla

b) on manatlıq və iyirmi manatlıqla

b) on manatlıq və əlli manatlıqla

c) iyirmi manatlıq və yüz manatlıqla

2. 1) 100 q pendir 40 qəpikdirsə, 1 kq pendir neçəyədir?

2) 1 kq pendir 4 manat 60 qəpikdirsə, 100 q pendir neçəyədir?

3) 250 q konfet 2 manat 50 qəpikdirsə, 2 kq konfet neçəyədir?

4) 2 kq konfet 12 manatdırsa, 250 q konfet neçəyədir?

3. Fəridə xanım 4 manat 80 qəpik ödəməklə 24 yumurta aldı. Yolda 4 yumurta sınaq yararsız hala düşdü. Fəridə xanıma yumurtanın biri neçə qəpiyə başa gəldi?

4. Bir qab qatığın qiyməti 1 manat 65 qəpikdir. Hər 2 qab qatıq üçün müştəri 40 qəpik az ödəyir. 4 qab qatıq alan müştəri nə qədər pul ödəməlidir?

5. **Araşdırma.** Əli dayı 3 000 manat pulunu bankda saxlamaq istəyir. O, iki növ əmanətdən birini seçə bilər.

Birinci: ildə hər 1 000 manata 120 manat gəlir verilir.

İkinci: məbləğ 2 000 manatdan çox olduqda ildə hər

1 000 manata 110 manat gəlir və hər 1 000 manata əlavə

olaraq 25 manat verilir. Əli dayı hansı əmanət növünü seçsə, qazancı çox olar?

6. Sual işarəsinin yerinə uyğun məbləğləri yazın.

Adı	Birinin qiyməti	Miqdarı	Cəmi
şokolad	4 manat 28 qəpik	4 qutu	?
qoğal	65 qəpik	35 ədəd	?
ət	7 manat 50 qəpik	3 kq 500 q	?
Ödəniləcək məbləğ			?
Verilən pul			100 manat
Pul qalığı			?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1.

Məsələləri cədvəl qurmaqla və ya seçib yoxlamaqla həll edin. Hansı məsələyə hansı üsulu tətbiq etməli olduğunuzu əsaslandırın.

Oxuyub anlama

Plan

Həll

Yoxlama

1. Cədvəldə müxtəlif növlər üçün 1 ədəd gülün qiyməti verilmişdir. Alıcı hər güldən bərabər və tək sayda olmaqla bağlanmış buket üçün 45 manat verdi. Buketdə hər güldən ən çoxu neçə dənə ola bilər?

Güllər	
Növü	1 ədədin qiyməti (manat)
Astra	4
Qərənfil	2
Zanbaq	3

2. Teatra biletin qiyməti böyüklər üçün 7 manat, uşaqlar üçün isə 4 manatdır. Şahmat klubunun üzvləri 18 bilet üçün 90 manat verdilər. Onlar böyüklər və uşaqlar üçün neçə bilet aldılar?

3. Mağazada satılan limon şitilinin hündürlüyü 17 sm, Çin qızılgülünün hündürlüyü isə 12 sm-dir. Satıcının dediyinə görə, bitkilərə düzgün qulluq olunsay, limon ağacı həftədə 3 sm, Çin qızılgülü isə 4 sm boy atar. O zaman neçə həftədən sonra onların boyları bərabərləşər?

2.

Hesablayın.

$$\begin{array}{r} 12\ 519 \\ + 28\ 614 \\ \hline 6154 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 9\ 002 \\ + 112\ 756 \\ \hline 74\ 321 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 24\ 155 \\ + 89\ 760 \\ \hline 328 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 104\ 234 \\ + 10\ 705 \\ \hline 1009 \end{array}$$

3.

Fərqi tapın.

$$\begin{array}{r} 36\ 074 - 7\ 218 \\ 24\ 808 - 499 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 123\ 215 - 30\ 176 \\ 41\ 002 - 1\ 347 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 6\ 001 - 744 \\ 103\ 017 - 14\ 178 \end{array}$$

4.

Hansı daha ağırdır və nə qədər ağırdır: 15 dənə 200 q-lıq qutularda olan konfet, yoxsa, 8 dənə 450 q-lıq torbalarda olan konfet?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

- 1.** Hər bənddəki hesablamalara uyğun 2 məsələ qurun. Birinci bənd üçün nümunə olaraq 3 məsələ verilmişdir.

1) $8 + 2 = 10$

$10 \cdot 4 = 40$

2) $100 : 25 = 4$

$8 \cdot 4 = 32$

3) $3 \cdot 6 = 18$

$18 - 5 = 13$

1) Məktəbin foyesini bəzəyən şagirdlər hər birində 8 qırmızı və 2 ağ şar olan bağlamaları foyenin 4 yerindən asdılar. Foyeyə neçə şar asıldı?

2) Eldarın 8 yaşı var. Qardaşı Ramiz ondan 2 yaş böyükdür. Anasının yaşı Ramizin yaşının 4 misli qədərdir. Ananın neçə yaşı var?

3) Bir idman ayaqqabısının qiyməti 8 manat, köynəyinin qiyməti isə 2 manatdır. 4 idmançının hər birinə bir idman ayaqqabısı və bir idman köynəyi alınmışdır. Geyimlər üçün nə qədər pul ödənməmişdir?

- 2.** Fiqların yerinə elə ədədlər yazın ki, bərabərliklər doğru olsun. Hər misala uyğun 3 variant yazın.

1) + = 97

3) + = 111

2) - = 53

4) - = 66

- 3.** Hesablayın.

$1 \text{ t} : 10 = \square \text{ kq}$

$1 \text{ saat} : 2 = \square \text{ dəq.}$

$1 \text{ km} : 10 = \square \text{ m}$

$1 \text{ t} : 5 = \square \text{ kq}$

$1 \text{ saat} : 4 = \square \text{ dəq.}$

$1 \text{ km} : 5 = \square \text{ m}$

$1 \text{ t} : 8 = \square \text{ kq}$

$1 \text{ saat} : 6 = \square \text{ dəq.}$

$1 \text{ km} : 8 = \square \text{ m}$

- 4.** Hesablayın.

1) 1 saatın $\frac{5}{12}$ hissəsini

2) 2 saatın $\frac{5}{6}$ hissəsini

3) 3 saatın $\frac{3}{4}$ hissəsini

4) $\frac{3}{5}$ hissəsi 45 dəqiqə olan müddəti

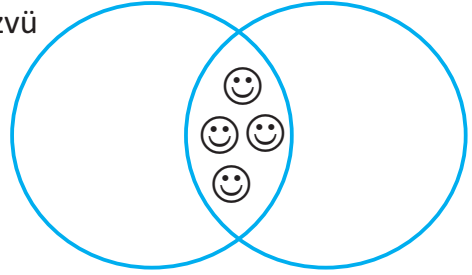
5) $\frac{4}{6}$ hissəsi 1 saat 20 dəqiqə olan müddəti

- 5.** Rəşadgilin ailəsi yeni mənzilə köçüb. Dostları Rəşaddan yeni mənzillərinin nömrəsini soruşur. Rəşad deyir ki, gəlin bir oyun oynayaq: siz mənə suallar verin, mən isə ancaq “Hə” və ya “Yox” cavablarını verəcəyəm. Görək kim daha az sual verməklə bizim mənzilin nömrəsini tapacaq? Mən ancaq əvvəlcədən onu deyə bilərəm ki, bizim yaşadığımız bina 9 mərtəbəli, 1 blokludur, hər mərtəbədə 4 mənzil var. Siz neçə suala Rəşadgilin mənzilinin nömrəsini tapa bilərsiniz?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Venn diaqramını dəftərinizdə tamamlamaqla məsələni həll edin.

Rəqs qrupunda 28 şagird var. Qrupun 14 nəfər üzvü Azərbaycan xalq rəqsi “Qaytağı”, 18 nəfəri isə Latin Amerikas rəqsi - “Samba” oynayacaq. Neçə şagird hər iki rəqsdə iştirak edəcək?

2. Məsələnin şərtinə uyğun şəkil çəkin.

Uşaq evindən gələn qonaqlar 12 nəfərlik masaların ətrafında əyləşdilər. Hər masa ətrafında əyləşənlərdən 9 nəfəri azyaşlı uşaq, qalanları isə yeniyetmə idi. Azyaşlı uşaqların ümumi sayı 54 nəfər idi. Uşaq evindən gələn bütün qonaqların sayı neçə nəfər idi?

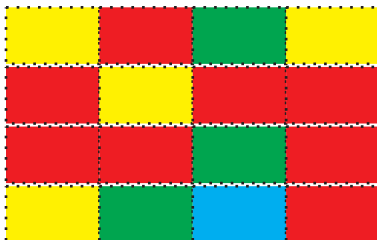
3. Verilən qiymətə görə digərlərini hesablayın.

100 q	2 manat 40 qəpik	1 kq	8 manat 60 qəpik
200 q		100 q	
550 q		350 q	
1 kq		1 kq 500 q	
1 kq 400 q		2 kq 50 q	

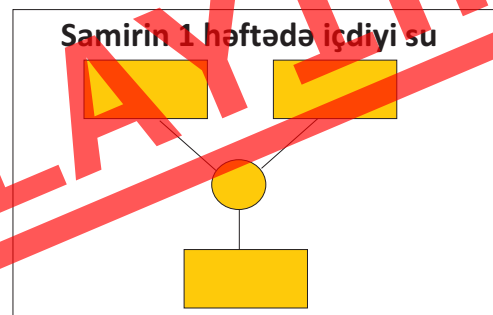
4. Məsələni cədvəl qurmaqla həll edin.

Elvin və Çingiz riyaziyyat kabinetini üçün kağızdan həndəsi fiqurlar hazırlayırlar. Elvin 4 fiqur hazırlayana qədər Çingiz 5 fiqur düzəldir. Onlar birlikdə 54 fiqur hazırladılar. Bu fiqurların neçəsi Elvinin, neçəsi Çingizin işi idi?

5. Şəkildəki kartlar kəsilib bir torbaya yığılmışdır. Torbaya baxmadan 1 kart çıxarsanız, onun: a) qırmızı; b) yaşıl; c) mavi olması ehtimalını sözlə və kəsrlə ifadə edin.

6. Samir gündə 2 litr su içir. Samirin bir həftədə içdiyi suyun miqdarının hesablanması sxemini dəftərinizdə tamamlayın.

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Şirkət istifadə etdiyi avtomobilləri 30 000 km, 60 000 km, 90 000 km və s. yol qət etdikdən sonra texniki baxışa göndərir.

1) Şəkində verilənlərə görə hər bir avtomobilin neçə dəfə texniki baxışdan keçdiyini müəyyən edin.

2) Hər avtomobil neçə kilometr yol qət etdikdən sonra növbəti texniki baxışa göndəriləcək?

1)

2)

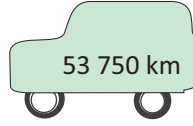
3)

4)

5)

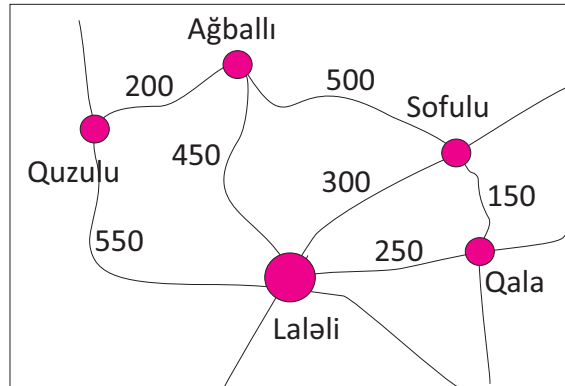
6)

2. Plan üzərindəki ədədlər yaşayış məntəqələri arasındakı yolun uzunluğunu kilometrərlə göstərir.

a) Qaladan Quzuluya ən qısa yol hansıdır və onun uzunluğu neçə kilometrdir?

b) Ağballıdan Qalaya, oradan da Sofuluya getmək üçün sürücü hansı yolu seçsə, daha az məsafə qət etmiş olar?

c) Plana görə aralarında birbaşa yol olan ən yaxın iki qonşu yaşayış məntəqəsi hansılardır?

3. Saat 12:45-də Bakıdan Tovuzə yola düşən avtobus saatda 65 km sürətlə 4 saat yol getdikdən sonra 45 dəqiqə fasilə üçün dayandı. Avtobus saatda 55 km sürətlə daha 3 saat getdikdən sonra Tovuz şəhər avtovağzalına çatdı.

1) Avtobus saat neçədə Tovuzə çatdı?

2) Bakıdan Tovuzə qədər yol neçə kilometrdir?

4. Vurma əməllərini yerinə yetirin. Sonra vuruqlardan birinin yalnız bir rəqəmini elə dəyişin ki, hasil beşrəqəmli olsun.

$$\begin{array}{r} 345 \\ \times 27 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 1125 \\ \times 6 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 321 \\ \times 18 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 192 \\ \times 46 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 239 \\ \times 34 \\ \hline \end{array}$$

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

Qruplarla iş.

Yaşayış məntəqələri arasındakı avtomobil yollarının uzunluqları (kilometr) xəritədə qeyd edilmişdir. Qrup üzvləri müxtəlif məsafələri müəyyən edirlər. Məsələn:

Xankəndi- Bərdə

Kəlbəcər - Qubadlı

Füzuli - Beyləqan

Ağdam - Laçın

Xocavənd - Cəbrayıl

Yevlax - Kəlbəcər

YUXARI QARABAĞIN NƏQLİYYAT YOLLARI

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Nəşibə xala cücələrini sayır. Onun cücələrinin sayı 15-dən çox, 20-dən azdır. O, cücələrini dörd-dörd saysa, 3 cücə artıq qalar, beş-beş saysa, 4 cücə artıq qalar. Nəşibə xalanın neçə cücəsi var?

2. Qismətin hansı iki yuvarlaq ədəd arasında olduğunu müəyyən etdikdən sonra bölmə əməllərini yerinə yetirin.

$$\begin{array}{ccc} 120 & \longleftarrow & 147 \longrightarrow 150 \\ 120 : 3 = 40 & & 150 : 3 = 50 \\ 40 & \longleftarrow & \text{qismət} \longrightarrow 50 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} -147 \\ \underline{12} \\ -27 \\ \underline{27} \\ 0 \end{array}$$

$$147 : 3$$

$$161 : 9$$

$$286 : 8$$

$$1\ 374 : 24$$

$$1\ 185 : 27$$

$$2\ 456 : 18$$

$$2\ 345 : 115$$

$$2\ 345 : 225$$

$$2\ 345 : 413$$

3. Məsələni cədvəl qurmaqla həll edin.

Minayənin bir yaşı olanda babası bankda onun adına hesab açıb və hər ad günündə bu hesaba onun yaşının 100 misli qədər pul qoyur. Minayənin 10 yaşı olanda babası banka cəmi neçə manat pul qoymuş olacaq? Cədvəldə illərə görə cəmi məbləği göstərən sətri ayırmağı unutmayın.

4. Talehgilin riyaziyyat müəllimi 1 aprel günü bütün ədədlərdə 6-nın yerinə 9, 9-un yerinə 6 yazdı. Müəllim lövhədə aşağıdakı ədədləri yazmışdır. Hər bir hal üçün riyaziyyat müəlliminin yazmalı olduğu ədədlə yazdığı ədədin fərqi tapın.

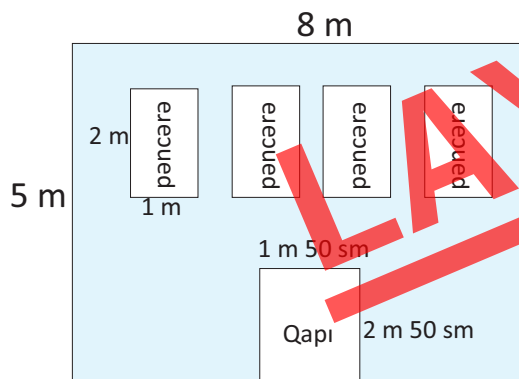
6 069

6 949

8 666

2 569

5. Şəkildə binanın ön tərəfdən görünüşü verilmişdir. Bu divarı rəngləmək məqsədilə alınacaq boya neçə kvadrat metr üçün hesablanmalıdır?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Samirə həyatə saat dördün yarısında, Rəna 4-ə 20 dəqiqə qalmış çıxdı. Gülsüm isə Rənadan 15 dəqiqə əvvəl həyatdə idi. Qızların hər birinin həyatə çıxdığı vaxtı elektron saatin göstəricisinə uyğun yazın.

2. Rasim 1 dəftər, 3 flomaster, 5 karandaş aldı və 1 manat 30 qəpik ödədi. Nazim 1 dəftər, 4 flomaster, 6 karandşa 1 manat 65 qəpik ödədi. Aliyə 1 flomaster, 1 karandaş almaq istəyir. O, nə qədər pul ödəməlidir?

3. Turistlər yolun bir hissəsini avtobusla, qalan hissəsini isə saatda 5 km sürətlə 5 saat ərzində piyada getdilər. Turistlərin qət etdikləri yolun ümumi uzunluğu 174 km olarsa, onlar avtobusla neçə kilometr yol getmişlər?

4. Ülkərgilin həyatində 3 toyuqdan biri hər gün bir yumurta, digəri 2 gündə bir yumurta, üçüncüsü isə 3 gündə bir yumurta verir. Ülkərgilin toyuqları 12 gündə neçə yumurta verir?

5. Aşağıdakı ədədlər arasından yuvarlaqlaşdırdıqda 50 000 alınan ədədləri seçin.

42 456

54 399

48 952

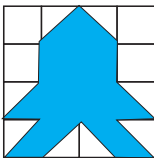
56 789

55 342

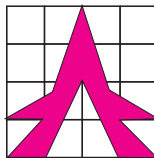
49 312

6. Fiqurlar damalı kağızın hansı hissəsini tutur - yarısını, yarısından çox, yoxsa yarısından az hissəsini?

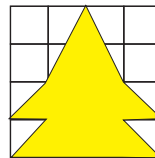
a)

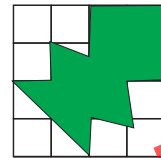
b)

c)

d)

7. Rəfdə təxminən neçə kitab var? Bir gözdəki kitabların sayına görə fikir bildirin.

8. Mötərizəni elə yazın ki, bərabərliklər doğru olsun.

$$6 : 9 - 8 = 6$$

$$18 - 3 + 3 \cdot 2 = 6$$

$$16 - 6 + 2 = 8$$

$$22 - 3 \cdot 5 + 2 = 1$$

$$20 + 8 : 4 = 7$$

$$9 \cdot 10 - 2 + 8 = 80$$

$$40 : 10 - 2 = 5$$

$$6 + 2 \cdot 7 = 56$$

$$6 \cdot 5 + 9 : 3 = 28$$

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Verilmiş ədədlər və hesab əməlləri işarələrindən istifadə etməklə ifadələr yazın və qiymətini tapın.

1) 8, 13, 32 və “:”, “+”

2) 3, 129, 55 və “:”, “-”

3) 5, 8, 64 və “:”, “.”

4) 142, 4, 56 və “+”, “:”

2. Rəngli xanaların yerinə

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

 ədədlərindən hansılarını yazsanız, müqayisə doğru olar?

--

 · 70 < 300

--

 · 500 < 2700

--

 · 300 > 2300

3. Verilən rəqəmlərlə elə ikirəqəmli cüt ədəd yazın ki, onların hasili ən böyük olsun.

1)

2	8	5	7
---	---	---	---

2)

3	6	4	9
---	---	---	---

4. 1) Orta böyüklükdə bir pomidorun kütləsi 90 q-dır. Neçə belə pomidorun təxminən: a) $\frac{1}{2}$ kq; b) 1 kq olduğunu düşünürsünüz?
- 2) Bir xörək qaşığı təxminən 25 q şəkər tozu tutur. 100 q; 150 q şəkər tozu neçə xörək qaşığı olar?

5. Aşağıdakı bərabərliklərdən səhv olanları düzəldin.

1) $\frac{3}{4}$ kq = 750 q

2) $\frac{4}{5}$ kq = 850 q

3) $\frac{1}{4}$ kq = 200 q

4) $\frac{5}{8}$ kq = 625 q

6. İstənilən ədədlə 11-in hasilini 5 saniyəyə tapa bilərsiniz.

1) Çoxrəqəmli ədədin təklilər mərtəbəsindəki rəqəm hasilin təklilər mərtəbəsinə yazılır.

2) Hər bir mərtəbə vahidlərinin sayı sağdan sola qonşusu ilə toplanır (cəmdə yeni onluq yaranarsa, bu, özündən sonrakı mərtəbədə nəzərə alınır). Alınan rəqəmlər sağdan sola hasilin uyğun mərtəbələrinə yazılır, çoxrəqəmli vurğun ən böyük mərtəbəsindəki rəqəm hasilin ən böyük mərtəbəsinə yazılır.

$$\begin{array}{r} 5 \ 7 \ 9 \\ 2345 \cdot 11 = 25795 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 1314 \\ 768 \cdot 11 = 8448 \end{array}$$

Misalları həll edin. Sərf etdiyiniz vaxtı qeyd edin.

45 · 11

13 435 · 11

265 · 11

634 · 11

87 · 11

2 745 · 11

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Əməlləri yerinə yetirin.

$$(6\,420 + 5\,260) : 32 + 135$$

$$(84\,356 - 45\,356) : 1000 + 61$$

$$5\,276 - 12\,972 : 23 + 248$$

$$23\,688 : 423 + 9\,372 : 213$$

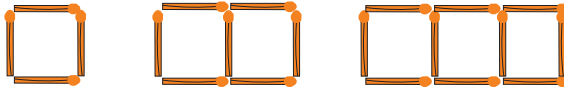
$$4 \cdot 569 - 22 \cdot 12 - 347$$

$$14\,040 : 45 - 21 \cdot 3$$

2. Siz hər gün 10 qəpiyə qənaət etsəniz, nə qədər vaxta 1 000 000 qəpik yığa bilərsiniz? Dəftərinizdə 10, 100, 1000, ... gündə yığılan qəpik pulların əks olunduğu cədvəli çəkin. Bu müddət barədə fikirlərinizi yazın.

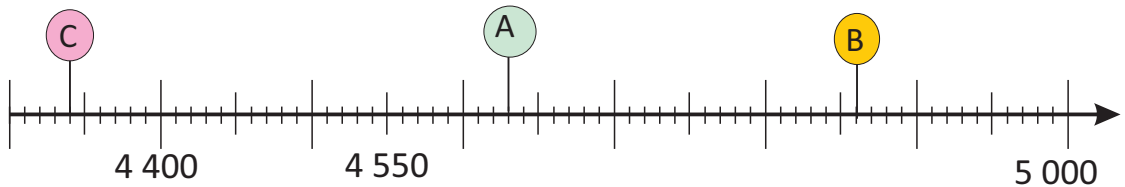
3. Cədvəli dəftərinizdə tamamlayın.

Kibrit çöplərindən düzəldilmiş modellər hər sonrakı addımdakı modelə daha 1 kvadrat əlavə edilməklə hazırlanmışdır. 4-cü, 5-ci addımdakı modelə neçə kibrit çöpü işlənəcək?

kvadratların sayı	1	2	3	
kibritlərin sayı	4	7		

4. Ədəd oxu üzərində göstərilmiş A və C nöqtələrinə uyğun ədədlərin cəmindən B nöqtəsinə uyğun ədədi çıxın.

5. Üç müxtəlif üçrəqəmli ədədin cəmi 855-dir. Bu ədədlərdən ən böyüyü ən çoxu neçə ola bilər?

6. Perimetri 13 sm olan bərabəryanlı üçbucağın bir tərəfinin uzunluğu 5 sm-dir. Üçbucağın digər tərəflərinin uzunluğu neçə santimetrdir? Mümkün variantları yazın.

7. Təklif olunan qayda ilə hesablayın.

$$3\,040 - 290$$

$$3\,040 - 390$$

$$3\,040 - 590$$

$$5\,680 - 1999$$

$$3\,240 - 2999$$

$$6\,280 - 3999$$

$$4\,100 - 29$$

$$4\,100 - 89$$

$$4\,100 - 59$$

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1.

Kütlələri 4 t 500 kq-a tamamlayın.

1) 2340 kq

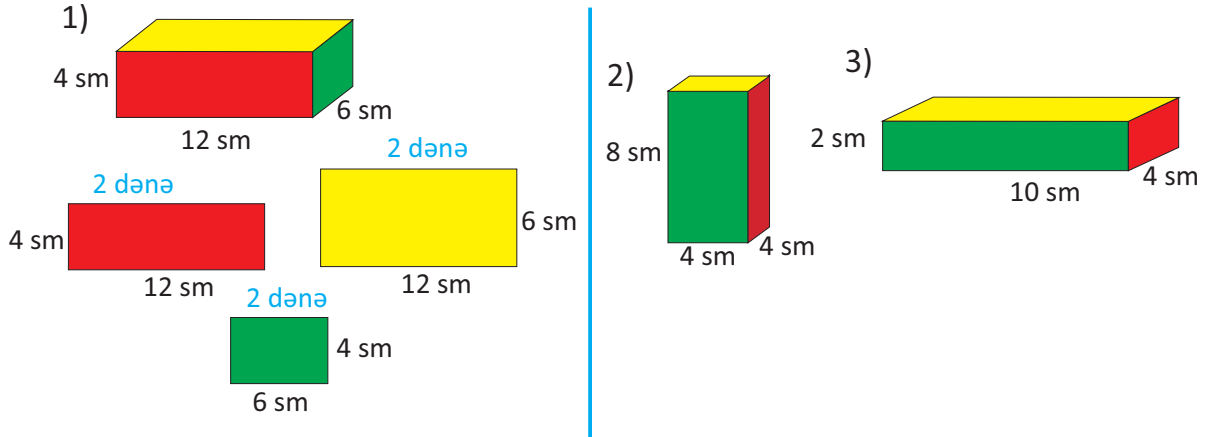
2) 1 t 345 kq

3) 845 kq

4) 4 t 326 kq

2.

Düzbucaqlı prizmaları düzəltmək üçün istifadə edilən rəngli hissələri çəkin və ölçülərini yazın. 1-ci şəkil üçün nümunə verilmişdir.

3.

Tutumları müqayisə edin.

950 ml 1 l

650 ml $\frac{3}{4}$ l

720 ml $\frac{2}{5}$ l

450 ml $\frac{1}{4}$ l

800 ml $\frac{5}{8}$ l

600 ml $\frac{3}{5}$ l

4.

Rəngli xanaların yerinə elə ədədlər yazın ki, bərabərliklər doğru olsun.

$$4\,000 : 8 = 1\,000 : \blacksquare$$

$$300 \cdot 40 = 2 \cdot \blacksquare$$

$$2\,100 : 7 = 300 : \blacksquare$$

$$24\,000 : 3 = 40\,000 : \blacksquare$$

$$6000 \cdot 50 = 300 \cdot \blacksquare$$

$$8\,000 \cdot 20 = 10\,000 \cdot \blacksquare$$

5.

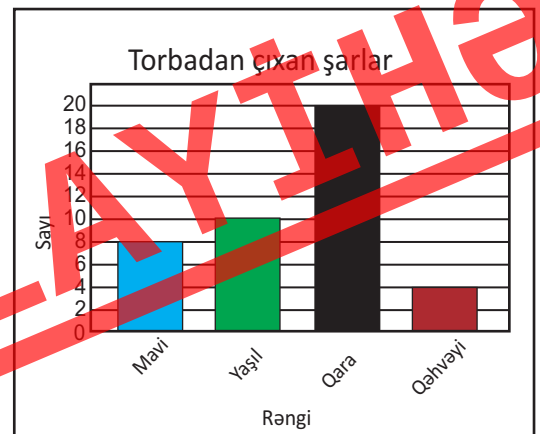
Torbaya yığılmış rəngli şarlarla təcrübə aparılmışdır. Torbanın içinə baxmadan hər dəfə 1 şar çıxarılmış və çıxarılan şar yenidən torbaya qaytarılmışdır. Bu hərəkət dəfələrlə təkrar edilmiş və nəticələr barqrafda göstərilmişdir. Barqrafa görə suallara cavab verin.

1) Torbadan neçə dəfə şar çıxarılmışdır?

2) Nəticələrə görə torbada ən az hansı rəngdə şarın olduğunu söyləmək olar?

3) Ən çox hansı rəngdə şarın olduğunu söyləmək olar?

4) Mavi və yaşıl rəngli şarların sayı haqqında nə söyləyə bilərsiniz?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Nəsimə xala 178 şitil aldı. Bunların yarısı pomidor, yarısı isə badımcan şitili idi. Nəsimə xala badımcan şitillərini hər cərgədə 5 dənə, pomidor şitillərini isə hər cərgədə 7 dənə olmaqla əkdə. Neçə şitil artıq qaldı?

2. Hasil 40 000-dən böyük və cüt ədəd olan misalları seçib həll edin.

$$4\,256 \cdot 54$$

$$27\,340 \cdot 20$$

$$10\,623 \cdot 4$$

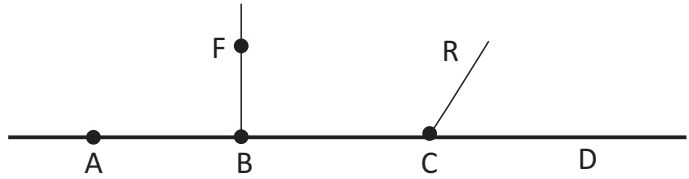
$$245 \cdot 23$$

$$347 \cdot 228$$

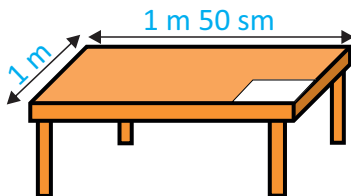
$$32\,400 \cdot 8$$

3. Şəklə görə adlarını yazın:

- a) iki parçanın;
- b) iki şüanın;
- c) bir iti bucağın;
- d) bir kor bucağın;
- e) bir düz bucağın.

4. Masanın üzərindəki kvadratşəkilli kağızın bir tərəfinin uzunluğu 10 sm-dir. Ən azı neçə belə kağızla masanın üzərini örtmək olar?

5. Cədvələ görə ikisütunlu barqraf qurun, məsələlər yazın.

İdmanın növü	Şagirdlər	
	qızlar	oğlanlar
Basketbol	19	21
Voleybol	24	18
Gimnastika	28	12
Karate	8	28

6. Qalıqlı bölməni yerinə yetirin. Təxmini qiismətdən istifadə edin.

$$116 : 19$$

$$144 : 47$$

$$135 : 32$$

$$278 : 33$$

$$165 : 22$$

$$244 : 34$$

$$320 : 64$$

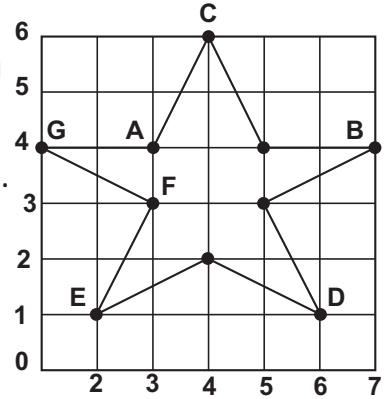
$$281 : 91$$

$$512 : 56$$

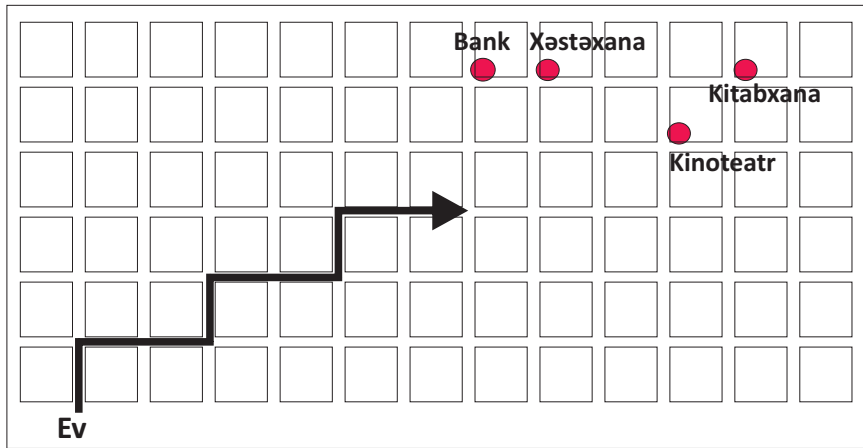
7. İdman müəllimlərinin hər biri 3 qrupda məşq aparır. Fərhad müəllimin qruplarında uyğun olaraq 2, 3, 4 nəfər, Həsən müəllimin qruplarında 4, 5, 6 nəfər, Tahir müəllimin qruplarında 6, 7, 8 nəfər idmançı var. Müəllimlər hər qrupda bərabər sayda idmançının olmasını istəyirlər. Hansı qruplarda idmançılar bir qrupdan digərinə keçməlidirlər?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. a) Ulduzun qeyd olunmuş nöqtələrinin koordinatlarını yazın.
b) Koordinat şəbəkəsi üzərində müxtəlif fiqurlar çəkin.
Təpə nöqtələrinin koordinatlarını yazın..

2. Aşağıdakı plan Pərvizin yolunu göstərir. O, hərəkətini bu qayda ilə davam etdirsə, hara gedib çatacaq?

Məntiqi seçmə ilə həll edin.

3. a) Akvariuma 50 l su əlavə edilməlidir. Əhmədin 8 litrlik və 6 litrlik olmaqla iki cür qabı var. O, 50 l suyu bu qablarla necə ölçüb akvariuma tökə bilər?

Göstəriş: qabları doldurub bir-birinə boşaltmaqla ölçün.

b) Məryəm teatra Seymurdan 10 dəqiqə əvvəl, Seymur Lətifədən 25 dəqiqə sonra gəldi. Cavad isə Lətifədən 10 dəqiqə əvvəl gəldi. Lətifə teatra 18:30-da gəlmişsə, onların hər birinin teatra gəldiyi vaxtı müyyən edin.

4. Pulları bərabər bölün.

a) 3 manatı 4 nəfərə b) 2 manatı 5 nəfərə c) 3 manat 30 qəpiyi 6 nəfərə

5. Verilənlərə görə məsələ qurun və həll edin.

1 konteynerdə (böyük yeşiklər) - 10 yeşik
1 yeşikdə - 10 qutu
1 qutuda - 8 lampa

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Qalıqlı bölmə əməllərini yerinə yetirin.

$345 : 4$

$4\ 356 : 23$

$2\ 243 : 123$

$4\ 567 : 8$

$2\ 345 : 26$

$4\ 315 : 111$

$2\ 428 : 9$

$3\ 478 : 18$

$2\ 756 : 132$

2. Hesablayın.

$250 : 50$

$2400 : 60$

$3200 : 800$

$210000 : 300$

$160 : 20$

$3600 : 90$

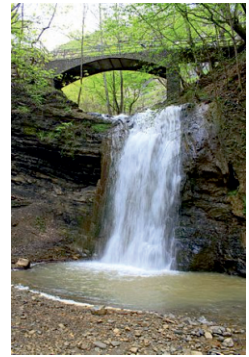
$4500 : 900$

$5600 : 700$

3. Məsələni cədvəl qurmaqla həll edin.

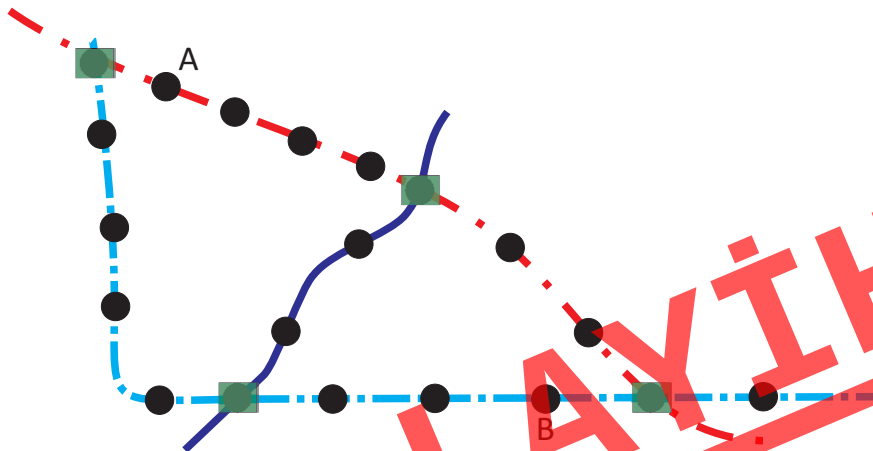
Samir və Nazim idman mövzusunda stikerlər toplayırlar. Samirin 4, Nazimin 3 stikeri var. Samir hər həftə 2, Nazim 3 stikeri alır. Neçə həftədən sonra onların stikerlərinin ümumi sayı 22 olacaq?

4. Tofiq əmi bayram tətilini ailəsi ilə birlikdə Yardımlıda keçirdi. Onlar burada 114 fotosəkil çəkdilər. Fotosəkillər arasında ailəvi şəkillərin sayı mənzərə fotolarından 28 dənə çox idi. Tofiq əmi mənzərə fotolarını 3 qızı arasında bərabər böldü, artıq qalanları isə çərçivəyə salıb, dəhlizdən asdı. Tofiq əmi dəhlizdən neçə şəkil asdı?

Yardımlı şəlaləsi

5. Şəkildə elektrik qatarının marşrut planı verilmişdir. Fərz edin ki, iki qonşu stansiya arasındakı yola sərf olunan vaxt 5 dəqiqədir. Keçid stansiyalarında bir xətdən digərinə keçid 4 dəqiqə vaxt alır. A stansiyasından B stansiyasına gəlmək üçün zaman baxımından ən əlverişli yolu seçin. ■-keçidlər, ●-stansiyalar.

6. Nəriman evdən çıxdı və 20 dəqiqə sonra Nizami küçəsində dostu ilə görüşdü. Onlar birlikdə 15 dəqiqəyə Milli Parka gəldilər. Dostlar 35 dəqiqə Milli Parkda gəzdikdən sonra ayrıldılar. Nəriman 25 dəqiqə sonra evlərinə çatdı. O, evə çatanda saat 18:30 idi. Nəriman evdən saat neçədə çıxmışdı?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1. Tənliklərə uyğun cümlələri seçin və yanında yazın. Tənlikləri həll edin.

1) Ədədin 5-lə hasilı 40-a bərabərdir.

$$12 = a - 15$$

2) Ədədin 15 ilə fərqi 12-dir.

$$12 + 18 = x + 5$$

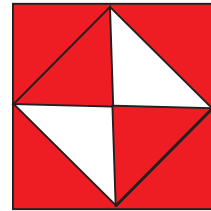
3) Ədədi 7-yə böldükdə qismət 8 olur.

$$d \cdot 5 = 40$$

4) 12 və 18-in cəmi müəyyən ədədin 5 ilə cəminə bərabərdir.

$$n : 7 = 8$$

2. Kvadrat neçə eyni üçbucaqdan ibarətdir? Ağ üçbucaqlar kvadratin hansı hissəsini təşkil edir? Kəsrlə ifadə edin.

3. Bölmə əməllərini yerinə yetirin.
5 misal seçin və cavabı yoxlayın.

$$7\,384 : 13$$

$$14\,136 : 31$$

$$1\,305 : 29$$

$$1\,937 : 13$$

$$38\,595 : 31$$

$$3\,354 : 39$$

$$18\,499 : 13$$

$$66\,495 : 31$$

$$2\,891 : 49$$

4. Kəmalənin 25 manatı var. O, qiyməti 27 manata olan oyun kompüteri və birinin qiyməti 7 manat olan 3 oyun diski almaq iştəyir. Babası ona 17 manat da verdi.
a) Kəmalənin bunları almağa pulu çatırmı? b) bir diskin qiyməti ən çoxu neçə manat olsa, Kəmalənin pulu çatardı?

5. Hesablayın.

$$2 \text{ saat } 25 \text{ dəq.} - 50 \text{ dəq.} =$$

$$= 1 \text{ saat } 85 \text{ dəq.} - 50 \text{ dəq.} = 1 \text{ saat } 35 \text{ dəq.}$$

$$3 \text{ saat } 24 \text{ dəq.} - 1 \text{ saat } 40 \text{ dəq.}$$

$$3 \text{ saat } 35 \text{ dəq.} + 1 \text{ saat } 45 \text{ dəq.}$$

$$2 \text{ saat } 24 \text{ dəq.} + 2 \text{ saat } 56 \text{ dəq.}$$

6. Hesablayın.

$$1 \text{ kq } 450 \text{ q} + 750 \text{ q}$$

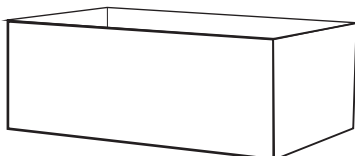
$$4\,575 \text{ q} + 3 \text{ kq}$$

$$2 \text{ kq} - 500 \text{ q}$$

$$4\,580 \text{ q} - 2 \text{ kq } 450 \text{ q}$$

7. Bir qabın $\frac{2}{3}$ -si su ilə doludur. Qaba 15 l su tökülsə, tam dolar. Qabın tutumu neçə litrdir?

8. Firuz şəkildəki kimi ağzıaçıq olan yeşiyi rəngləməlidir. O, yeşiyin göstərilən hissələrinin hər birindən neçə dənə rəngləməlidir?

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

1 Oxuyub anlama 2 Plan 3 Həll 4 Yoxlama

Məsələ həlli üsulları

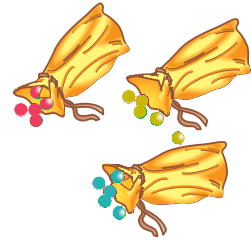
- əməli seçməklə
- ardıcılıq qurmaqla
- cədvəl qurmaqla

1. 100 m məsafəyə qaçışda yarışın müəyyən anında 5 №-li idmançının 11 №-li idmançıdan 12 m irəlində olduğu qeyd edildi. Həmin andan başlayaraq 5 nömrəli idmançı saniyədə 6 m, 11 №-li idmançı isə 8 m qaçırdı. 11 №-li idmançı qaçış yolunun neçənci metrində 5 №-li idmançıya çatacaq?

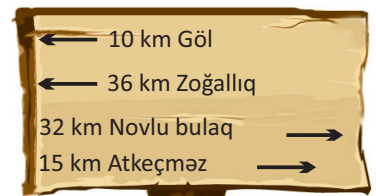
2. Dilşad qolbaq düzəldir. O, yaşıl, qırmızı, sarı rəng ardıcılığı ilə muncuqları bir-bir düzür. Dilşad 27 muncuq düzmüşsə, növbəti muncuq hansı rəngdə olacaq?

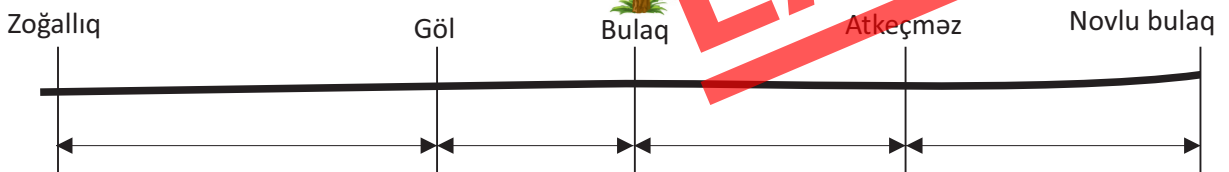
3. Şarlar hər birində 5 dənə olmaqla torbalarda satılır. Sevinc 5 torba qırmızı, 9 torba sarı, 7 torba mavi şar aldı. Sevincə cəmi 120 şar lazımdır. Sevincin aldığı şar istədiyi sayda oldumu? Fikirlərinizi əsaslandırın.

1. Abbas meşədə gəzərkən bulağın yanında şəkildəki lövhəni gördü. O, lövhədəki məlumata görə plan tərtib etmək istəyir.
- 1) Lövhədə verilən məlumatı plan üzərinə köçürməklə onu tamamlayın.
- 2) Göldən Atkeçməzə qədər yol neçə kilometrdir?
- 3) Zoğallıqdan Novlu bulağa qədər məsafə neçə kilometrdir?

Plan

Ümumiləşdirici tapşırıqlar

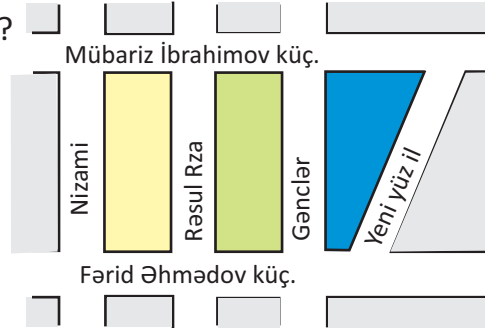
1. Plana görə suallara cavab verin.

1) Hansı küçə Mübariz İbrahimov küçəsi ilə kəsişir, lakin ona perpendikulyar deyil?

2) Hansı küçələr Fərid Əhmədov küçəsinə perpendikulyardır?

3) Hansı küçələr Nizami küçəsinə paraleldir?

4) Yaşadığınız yerə uyğun küçələrin planını çəkin. Paralel və kəsişən küçələr haqqında danışın.

2. 1) “Əgər iki toplananın hər biri 2-yə qalıqsız bölünürsə, cəm də 2-yə qalıqsız bölünür” fikri doğrudurmu? Fikrinizi misallarla əsaslandırın.

2) “Əgər iki toplananın cəmi 2-yə qalıqsız bölünürsə, bu toplananların hər biri 2-yə qalıqsız bölünür” fikri həmişə doğrudurmu? Fikrinizi misallarla əsaslandırın.

3. Aşağıdakı ədədlər arasından azalanı və çıxılanı elə seçin ki, fərq verilən şərti ödəsin. Bir ədəddən bir neçə dəfə istifadə etmək olar.

4512	8250	3840	7800	2950
------	------	------	------	------

1) 500-dən kiçik olsun

3) 3000-lə 4000 arasında olsun

2) 500 və 1000 arasında olsun

4) 5000-dən böyük olsun.

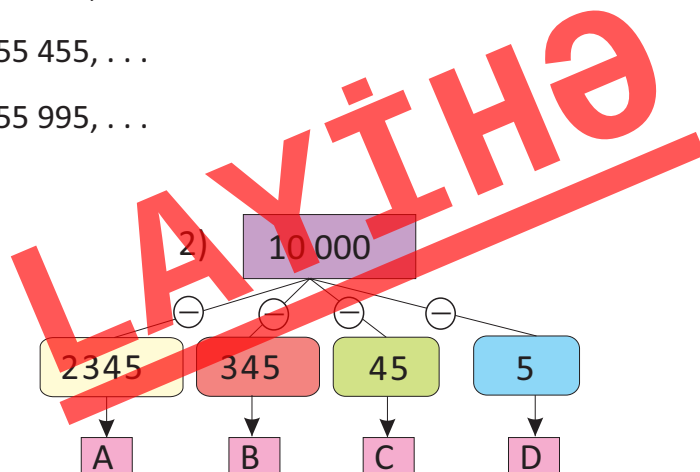
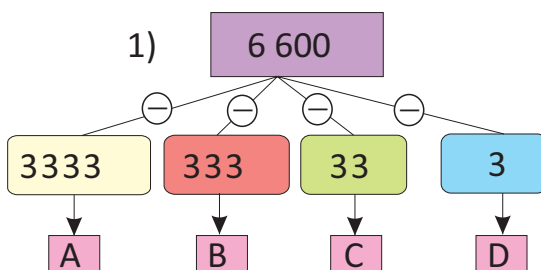
4. Ədədlər hansı qayda ilə düzülmüşdür? Bu qayda ilə daha 3 ədəd yazın.

1) 250 000, 300 000, 350 000, ...

2) 455 555, 455 505, 455 455, ...

3) 655 999, 655 997, 655 995, ...

5. Çıxma əməlini yerinə yetirin.

Buraxılış məlumatı

Riyaziyyat 4
Ümumtəhsil məktəblərinin 4-cü sinfi üçün
Riyaziyyat fənni üzrə
Dərslik
Rus dilində

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər: **Nayma Mustafa qızı Qəhrəmanova**
Cəmilə Səlim qızı Əsgərova

Məsləhətçi: **Çingiz Qacar**

İxtisas redaktoru: **Məhəmməd Kərimov**

Dil redaktoru: **Asəf Həsənov**

Rəssamlar: **Elçin Cəbbarov**
Ayişə

Bədii tərtibat: **Leyla Bəşirova**
Fərid Cəfərzadə
Kənan Şabanov

Kompüter tərtibatı: **Mustafa Qəhrəmanov**

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi:

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, 2019

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Kağız formatı: 57×82 ¹/₈
Ofset çapı. Ofset kağızı. Calibri şrifti
Fiziki ç.v. 21. Səh.168. Tiraj: 158416. Pulsuz
Bakı-2019

Radius nəşriyyatı

Bakı şəhəri, Binəqədi şossesi, 53

PULSUZ

LAYIHƏ